Milorad Pavic

DICŢIONARUL KHAZAR

Roman-lexic în 100 000 de cuvinte

Traducere din limba sârbă de MARIANA ŞTEFĂNESCU

Exemplar feminin

NEMIRA 1998

ACEASTĂ LUCRARE APARE CU SPRIJINUL MINISTERULUI CULTURII
BIBLIOTE „OCTAV
EŢEAN*
Coperta:

MILORAD PAVIC HAZARSKI RECNIK
Beograd, Prosveta, 1984 © M. Pavic
Comercializarea în afara graniţelor ţării fără acordul editurii este interzisă.
Difuzare:
S.C. Nemira & Co, Str. Crinului nr. 19, sector 1, Bucureşti
Telefon: 668.54.10, 223.48.54, Telefax: 668.70.51
Clubul cărţii: CP. 26-38, Bucureşti
e-mail: nemira@dnt.ro htlp://members.xoom.com/nemira/index.htm
ISBN 973-569-294-9

LEXICON COSRI

COLLOQUIUM
SEU DISPUTATIONEM
DE RELIGIONE
Regiemonti Borussiae
cxcudebat
typographus
loannes Daubmannus
Pagina *de titlu a ediţiei originale (distruse)* ' *a* Dicţionarului Khazar *publicat de Daubmannus în 1691 (reconstituire)*
Aici zace cititorul
Care nu va deschide niciodată
Această carte. Aici e mort pe vecie.

LEXICON COSRI
(DICŢIONARUL DICŢIONARELOR
DESPRE CHESTIUNEA KHAZARĂ)
Reconstituire a primei ediţii
a lui Daubmannus din 1691
(distrusă în 1692) completată până în zilele noastre

OBSERVAŢII PRELIMINARE
la ediţia a doua reconstituită şi completată

Autorul de azi al acestei cărţi îşi încredinţează cititorii că nu vor fi osândiţi pieririi dacă o citesc, ca în cazul predecesorilor lor care beneficiaseră de ediţia din anul 1691 a *Dicţionarului khazar,* când această carte îşi avea primul său izvoditor. în privinţa acelei ediţii s-ar cuveni făcute unele precizări, dar ca precuvântarea să nu se lungească peste măsură, lexicograful ar dori să cadă la o învoială cu cititorul. El se aşează să scrie precuvântarea înainte de cină, pentru ca apoi cititorul să se apuce de citit la siestă. Aşa încât scriitorul, îmboldit de foame, să fie cât mai scurt, iar cititorul, sătul, să nu găsească precuvântarea prea lungă.

1. Istoricul *Dicţionarului* *khazar*

Evenimentul tratat în acest lexicon s-a petrecut prin secolul al VUI-lea sau al IX-lea al erei noastre (ori au fost mai multe asemenea evenimente), iar în literatura de specialitate acest subiect poartă numele generic de „gâlceava khazară"[v]. Khazarii^[7], o etnie puternică şi neatârnată, o seminţie războinică şi nomadă, s-au ivit din negura vremilor dinspre Orient, aţâţaţi ca de o tihnă clocotitoare, iar în răstimpul dintre secolele al Vll-lea şi al X-lea s-au înstăpânit pe o întindere aflată între două mări, Caspică şi Neagră.* Se ştie că vânturile care îi mânaseră au fost din cele bărbăteşti, care nu aduc niciodată ploaia - vânturi sub care creşte iarba şi pe care ele apoi o poartă în înaltul cerului ca pe nişte fuioare de bărbi. într-o sursă de mitologie slavă se pomeneşte de o mare a Kozijei, care ar trebui să ducă cu gândul la o mare khazară, căci slavii îi numeau pe khazari - kozari. Se mai ştie, de asemenea, despre khazari că au întemeiat între cele două mări un puternic imperiu, propovăduind o religie necunoscută nouă azi. La moartea bărbaţilor lor căzuţi în luptă femeile khazare primeau câte un dos de pernă unde să-şi strângă lacrimile vărsate după războinici. Khazarii şi-au făcut apariţia în istorie prin războaiele cu arabii, ca şi prin alianţa cu împăratul bizantin Heraclius, în anul 627, dar originea lor rămâne necunoscută, tot aşa cum dispărută este orice urmă care ar putea da lămuriri despre numele şi neamul sub care pot fi căutaţi azi khazarii. în urma lor a rămas un cimitir la malul Dunării, despre care nu se ştie dacă este într-adevăr khazar, ca şi o grămăjoară de chei cu tortiţe din perpere, monede triunghiulare din argint sau aur, pe care Daubmannus[1]* le credea turnate de khazari.

Khazarii au dispărut de pe scena istoriei o dată cu imperiul lor, ca urmare a unei întâmplări înfăţişate aici pe toate feţele -pentru că s-au lepădat de credinţa lor străveche, necunoscută nouă azi, pentru a trece la una dintre cele trei religii practicate aidoma până în zilele noastre - iudaismul, islamismul sau creştinismul, dar care anume, nu se ştie. La scurt timp după convertire a urmat destrămarea imperiului khazar. O căpetenie

* Un repertoriu privind literatura despre khazari a fost publicat la New York *(The Khazars, a bibliography,* 1939); despre istoria khazarilor, un rus, M.I. Artamonov, a dat, în două rânduri, monografii (Leningrad 1936 şi 1962), iar o istorie a evreilor khazari a publicat D.M. Dunlop la Princeton în anul 1954.

rusă din secolul al X-lea, Svjatoslav, a înfulecat imperiul khazar dintr-o îmbucătură, din

galopul calului, ca pe un măr. Capitala khazară, aflată la vărsarea Yolgăi în Marea Caspică, a fost rasă de ruşi în anul 963, în răstimpul de opt zile şi opt nopţi, iar între anii 965 şi 970 statul khazar a fost distrus. Martori oculari aveau să consemneze că umbrele caselor din capitala khazară nu voiau să se năruie, deşi nici un zid nu mai era în picioare. Au mai dăinuit o vreme în bătaia vântului şi pe apa Volgăi. După o cronică rusă din secolul al XH-lea, Oleg purta titlul de arhonte al khazarilor în 1083, dar în secolul al XH-lea o altă seminţie, aceea a cumanilor, se afla deja stabilită pe teritoriul de altădată al khazarilor. Vestigii ale culturii khazare aproape că nu există. Nici urmă de inscripţie publică sau privată, nici urmă de cărţile khazare de care pomeneşte Halevi*, nici o iotă din limba lor, deşi Chiril[+] consemnase că ei se spovedeau în khazară. Singura clădire publică dezgropată la Suvar, pe teritoriul de-odinioară al khazarilor, se pare că nu e khazară, ci bulgară. Nici săpăturile arheologice de la Sarkil n-au scos la iveală cine ştie ce, şi nici vorbă de ruinele cetăţii străvechi despre care ştim că a fost zidită de bizantini în folosul khazarilor. După căderea statului, rareori se mai pomeneşte de khazari. In secolul al X-lea o căpetenie a ungurilor îi pofteşte să se aşeze pe teritoriul lor. Iar în anul 1117 nişte khazari s-au înfăţişat kneazului de Kiev, Vladimir Monomahul. La Presburg, în anul 1309, se interzice încheierea de căsătorii dintre catolici şi khazari, şi chiar Papa încuviinţează această hotărâre în anul
1346. Cam asta ar fi tot.
Actul convertirii, cel care a hotărât soarta khazarilor, a decurs în felul următor. Kaghanul[v] - căpetenia khazarilor -, consemnează cronicile, a avut un vis în urma căruia a chemat la el trei filozofi din cele trei zări ca să i-l tălmăcească. Faptul avea să atârne greu pentru statul khazar, căci kaghanul sorocise seminţiei sale credinţa acelui înţelept care-i desluşea mai bine visul. Unele izvoare afirmă că în ziua în care Kaghanul rostise
11
acea sentinţă tot părul din cap i s-a uscat şi că el a ştiut asta, numai că era ceva care-l îmboldea să meargă mai departe. Astfel că la reşedinţa de vară a kaghanului se iviră un musulman, un evreu şi un misionar creştin, cu alte cuvinte, un derviş, un rabin şi un monah. Fiecare dintre ei primi în dar de la kaghan câte un cuţit cioplit în sare, după care se porni sfada. Atitudinea celor trei înţelepţi, dihonia dintre aceştia urzită pe deosebiri de credinţă, apoi personajele înseşi, ca şi pilda „gâlcevei khazare" au stârnit un interes nemaipomenit, judecăţi aprige asupra acelei întâmplări ca şi asupra consecinţelor, asupra învingătorilor şi învinşilor „gâlcevei", astfel că veacuri la rând i s-au închinat dezbateri în mediul ebraic, creştin şi islamic, care durează până în zilele noastre, deşi khazarii au dispărut de mult. Interesul pentru chestiunea khazară s-a redeşteptat brusc în secolul al XVII-lea, când o amplă documentaţie inedită asupra acestei chestiuni, riguros sistematizată, a fost publicată în anul 1691 la Borussia (Prusia). Au fost studiate specimene numismatice de perpere, nume crestate pe inele antice, desene de pe ulcioare din sare, corespondenţă diplomatică, portrete de scriitori având în plan secund cărţi ale căror cotoare au fost minuţios cercetate cu lupa, apoi rapoarte de spionaj, testamente, glasul papagalilor din zona Mării Negre, despre care se zice că vorbesc acea limbă khazară de mult dispărută, picturi cu temă muzicală (pe care s-au descifrat partituri) şi chiar o epidermă umană tatuată, fără a mai pune la socoteală materialul de arhivă de provenienţă bizantină, ebraică şi arabă, într-un cuvânt, s-a stors cam tot ceea ce imaginaţia omului din secolul al XVII-lea îmblânzise şi agonisise pentru folosinţa sa. Iar toate astea au fost strânse între copertele unui dicţionar. Explicaţia redeşteptării interesului faţă de chestiunea khazară, la o mie de ani după eveniment, ne-a fost lăsată de un cronicar într-o formulare sibilinică: „Fiecare dintre noi îşi duce gândirea la plimbare, ca pe o maimuţă în lesă. Când citeşti, ai mereu în faţă două maimuţe: una care e a ta şi alta care e altuia. Sau, si
12
mai rău, o maimuţă şi o hienă. Numai că ia aminte cum le | hrăneşti. Pe o hienă n-o saturi ca pe-o maimuţă..."

Aşadar, editorul unui dicţionar polonez, Joannes Daubmannus* (ori poate un urmaş cu numele său) a publicat în acel an 1691 o acoladă de izvoare privitoare la chestiunea khazară, într-o scriere menită a înghiţi terfeloagele celor cu plaivazul în cercel şi cu călimara în plescăitul gurii, stivuite sau risipite de veacuri. Scrierea se înfăţişa ca un dicţionar despre khazari, cu titlul *Lexicon Cosii.* După o versiune (creştină), cartea i-a fost dictată editorului de către un monah, pe nume Teoktist Nikoljski , care. nhnerindu-se pe câmpul de luptă dintre armata turcă şi armata austriacă, dăduse de nişte manuscrise de diverse provenienţe, pe care le învăţase pe de rost. Aşa că ediţia lui Daub-mannus se înfăţişa împărţită în trei dicţionare: un glosar al surselor islamice despre chestiunea khazară, un indice alfabetic extras din istoriografia ebraică, iar al treilea, un opis alcătuit din mărturii creştine privitoare la chestiunea khazară. Opera lui Daubmannus - dicţionarul dicţionarelor despre imperiul khazar - a avut un destin neobişnuit.

Unul dintre cele 500 de exemplare ale acestui prim dicţionar al khazarilor a fost tipărit de Daubmannus cu cerneală otrăvitoare. Pe lângă acest exemplar otrăvit, în ferecătură de aur, apărea un exemplar de control în ferecătură de argint. în anul 1692 Inchiziţia a distrus toate exemplarele lui Daubmannus, în afara celui otrăvitor, care a scăpat din vizorul cenzurii, şi a exemplarului însoţitor în ferecătură de argint. Aşa că nesupuşii şi necredincioşii care se încumetau a citi lexiconul interzis se expuneau unei primejdii de moarte. Oricine ar fi deschis cartea rămânea înţepenit, ca străpuns în inimă de mii de ace. De altfel cititorul îşi dădea sufletul la pagina a noua unde se spunea: *Verbum caro factum est (Cuvântul se făcu carne).* Exemplarul de control adeverea momentul în care moartea survenea, dacă era citit simultan cu exemplarul otrăvitor. în acest exemplar de

13

control se găsea următoarea însemnare: „Dacă vă veţi trezi fără să vă doară nimic, atunci să ştiţi că nu mai sunteţi printre cei vii". In patrimoniul unui proces de succesiune a familiei Dorfmer, trăitoare în secolul al XVIII-lea, figurează exemplarul „în aur" (otrăvitor) al dicţionarului, transmis din generaţie în generaţie în acea familie prusacă: fiul cel mare moştenea o jumătate de carte, celorlalţi copii revenindu-le câte un sfert ori mai puţin, după cât erau de numeroşi. Fasciculele cărţii erau împărţite o dată cu celelalte bunuri ale moştenirii Dorfmer: livezi, fâneţuri, ogoare, case şi iazuri, vite. Multă vreme nimeni nu a făcut vreo legătură între moartea oamenilor şi cititul cărţii. Numai că prea dădea molima în vite, prea lovea seceta, şi atunci se găsi cineva să le spună Dorfmerilor că o carte e ca un duh de fată prefăcut în Moră, când sufletul ei se vântură prin lume, împrăştiind molimi şi stârpind totul în calea sa. De aceea se cerea vârâtă în încuietoarea cărţii o cruciuliţă de lemn, din cele care se pun în gura fetelor prefăcute în More, ca duhurile să nu mai iasă în lume şi să-i zbuciume pe cei ai casei. Aşa făcură şi cu *Dicţionarul khazar.* vârâră o cruciuliţă în broasca ferecăturii, ca într-o gaură. Numai că acum prăpădenia parcă îşi ieşise din minţi, îi sufoca în somn pe ai casei, care mureau ca muştele. Atunci a fost adus preotul, care le-a zis că trebuia scoasă crucea din carte, şi chiar în acea zi prăpădenia s-a potolit. Şi le-a mai zis ceva: „Luaţi aminte să nu mai puneţi crucea în carte atâta vreme cât duhul se vântură în afara ei, fiindcă de groaza crucii nu se mai încumetă a intra în carte, şi atunci se ţine de grozăvii şi stricăciuni". Aşa a rămas închisă ferecătura aurită, iar *Dicţionarul khazar* uitat pe o poliţă, netrebuind nimănui decenii la rând. Uneori, dinspre poliţă, în toiul nopţii, se auzea un fojgăit ciudat care venea din Dicţionarul lui Daubmannus, iar într-un jurnal "ţinut în acea vreme la Lvov se spune că în lexiconul lui Daubmannus era crestată o clepsidră, creaţia unui oarecare Nehama, cunoscător al *Zoharului,* deprins a vorbi şi a scrie în acelaşi timp. De altfel, acest Nehama susţinea că recunoscuse

14

în mâna sa consoana *He* din limba sa ebraică, iar în slova *Vav* sufletul său masculin. Clepsidra crestată de el pe coperta cărţii nu se vedea cu ochiul liber, dar în liniştea deplină a cititului se

putea auzi scurgerea nisipului. Când nisipul se prefira de tot, cartea se cerea întoarsă, se voia citită invers, de la sfârşit la început, şi astfel se dezghioca miezul tainic al cărţii. Alte surse afirmă că rabinii nu păreau prea încântaţi văzând atracţia coreligionarului lor faţă de *Dicţionarul khazar,* iar cartea era periodic ţinta atacurilor venite din partea cărturarilor lumii ebraice. Si asta nu pentru că rabinii puneau la îndoială veridicitatea surselor ebraice ale lexiconului, ci pentru că erau neîncrezători în celelalte surse. în fine, trebuie spus *ca Lexicon Cosii* n-a prea avut noroc nici în Spania, unde mediul mauro-islamic a osândit „exemplarul de argint" să nu fie citit vreme de 800 de ani, şi se pare că blamul încă se menţine. Explicaţia unui asemenea tratament s-ar putea afla în faptul că în acea vreme în Spania existau încă familii de origine khazară. Despre aceşti „ultimi khazari" se zicea că aveau un năravciudat. Dacă erau în vrajbă cu cineva nu se lăsau până nu-l dovedeau cu afuriseniile, proferate în timpul somnului, cu mare băgare de seamă, pentru a nu-şi trezi victima cu ocările lor bolborosite. Pentru că în somn, credeau ei, blestemele nimereau din plin, afurisenia plesnea iute dacă nu erai treaz.

2. Structura dicţionarului

E greu de închipuit azi cum arăta ediţia lui Daubmannus a *Dicţionarului khazar* din 1691, întrucât ambele exemplare, si cel otrăvitor şi cel de argint (ajutător), au fost distruse, fiecare în alt capăt al lumii. Potrivit unei surse, „exemplarul de aur" a fost distrus într-un mod absolut nedemn. Ultimul său posesor a fost un bătrân din familia Dorfmer, vestit prin aceea că ştia să preţuiască o sabie după sunet, ca pe un clopot. Nu citise în

viaţa lui o carte şi avea o vorbă: „Lumina îşi depune ouăle în ochii mei, aşa cum musca îşi întinde băloşenia pe o rană. Se ştie ce poate să iasă..." Bătrânul, pentru că nu suporta mâncărurile grase, îşi punea zilnic pe furiş câte o pagină din *Dicţionarul khazar* în farfuria cu ciorbă, astfel ca foaia să înghită grăsimea, după care îndepărta hârtia slinoasă. Aşa că până să se prindă cei din casă, *Lexicon Cosii* se împuţinase substanţial. Aceeaşi sursă consemnează că volumul era ilustrat cu gravuri pe care bătrânul nu voise să le folosească, pentru că ar fi stricat gustul ciorbei. Aşadar, doar paginile ilustrate ale dicţionarului au rămas neatinse, şi azi s-ar putea da de ele, doar dacă printre urmele lăsate pe o potecă am putea-o distinge pe prima, după care au pornit-o celelalte, făcând poteca. într-o vreme s-a crezut că un profesor de arheologie şi orientalistică, un oarecare doctor Isajlo Suk^{r}, ar fi fost posesorul unui exemplar sau al unei copii a *Dicţionarului khazar,* numai că după moartea sa nu s-a găsit nimic. Aşa că din ediţia lui Daubmannus ne-au parvenit doar fragmente, aşa cum dintr-un vis nu rămâne decât nisipul din ochi.

După aceste fragmente citate în scrierile în care se polemiza cu autorul sau autorii *Dicţionarului khazar,* reiese clar că ediţia lui Daubmannus era un soi de enciclopedie khazară, o culegere de simple biografii sau de vieţi ale unor personalităţi care într-un fel sau altul au zburat pe bolta imperiului, precum un stol de păsări într-o încăpere. *Vitae sanctorum* şi vieţile altor personalităţi părtaşe la gâlceava khazară, colportate de-a lungul veacurilor, au fost pilonii cărţii împărţite în trei părţi. Această compoziţie a dicţionarului lui Daubmannus, sub-împărţit în surse ebraice, islamice şi creştine, privitoare la convertirea khazarilor, a constituit şi canavaua celei de a doua ediţii. Lexicograful a preluat-o în ciuda neajunsurilor pricinuite de inexistenţa surselor primare, pentru că găsise în lexiconul khazar următoarea frază: „Visul este grădina diavolului şi toate visele au fost de mult visate pe lumea asta. Acum se face doar schimb cu o trezie la fel de sărăcită şi de uzată precum o

monedă trecută din mână în mână şi preschimbată în cambie şi invers..." într-o lume ca asta, sau, mai bine-zis, în halul în care. a ajuns lumea, se poate admite o asemenea opţiune.

Dar mai trebuie luat în seamă un aspect. Editorul celei de a doua ediţii a *Dicţionarului khazar* era conştient că materialul lui Daubmannus din secolul al XVII-lea nu prea era demn de încredere, ţinea mult de legendă, era ca ospăţul într-un vis şi ca o dăinuire în mrejele rătăcirilor venite din vârste diferite. Şi totuşi, acest material este înfăţişat cititorului sub forma dicţionarului de faţă, care nu se ocupă de khazari aşa cum îi vedem noi azi, ci este doar o reconstituire a ediţiei pierdute a lui Daubmannus. Cunoştinţele actuale despre khazari sunt, deci, folosite doar când s-a simţit acut nevoia

completării unor fragmente păstrate din originalul pierdut.
Trebuie de asemenea amintit că din raţiuni lesne de înţeles nu s-a putut menţine ordinea alfabetică a dicţionarului lui Daubmannus, care a întrebuinţat trei alfabete şi trei limbi diferite: greacă, ebraică şi arabă, şi în care datele au fost consemnate conform cronologiei celor trei calendare specifice fiecărui mediu în parte. Aici toate datele au fost calculate după un singur calendar, iar textul lui Daubmannus tălmăcit din cele trei limbi într-una singură. Este evident că în ediţia originală din secolul al XVII-lea articolele urmau în ordinea specifică limbilor celor trei dicţionare (ebraic, arab şi grec), astfel că acelaşi nume apărea în diverse poziţii, întrucât fiecare alfabet îşi are literele altfel aşezate, cărţile nu se răsfoiesc într-un singur sens, şi nici actorii nu apar pe scenă dintr-o singură direcţie. Aşa şi cu scrierea de faţă, cu fiecare traducere va arăta altfel, întrucât, în mod inevitabil, materialul va fi ordonat în mod diferit, după alfabetul fiecărei limbi articolele se vor înşirui ca atare, iar numele proprii vor dobândi o mereu altă ierarhie. Nume importante din ediţia lui Daubmannus precum Sfântul Chirii", Iuda Halevi[0] sau Iusuf Masudi[5], şi altele, aici nu se regăsesc în poziţia din prima ediţie a *Dicţionarului khazar.*
17
Acesta este, de fapt, cel mai mare neajuns faţă de ediţia Daub-mannus, întrucât doar cel care e deprins a citi în rânduială o carte poate recrea lumea. Nici nu se putea proceda altfel, întrucât ordinea alfabetică lui Daubmannus n-a putut fi păstrată. Aceste neajunsuri nu sunt totuşi foarte păgubitoare; este greu de închipuit în ziua de azi un cititor care să urmărească temeinic firul naraţiunii pentru a da de sensul tăinuit al cărţii, publicul cititor din prezent socoate că imaginaţia este numai treaba scriitorului, de care el se simte scutit. Cu atât mai mult când e vorba de un dicţionar. Pentru un asemenea cititor cartea nu are nevoie de o clepsidră interioară care să-l înştiinţeze când trebuie inversat sensul cititului, pentru că cititorul de azi nu-şi mai schimbă deloc felul de-a citi.

3. Modul de folosire a dicţionarului

în ciuda poticnelilor de tot soiul, această carte mai păstrează unele virtuţi ale primei ediţii, a lui Daubmannus. Poate fi citită în oricâte feluri. Este o carte deschisă chiar şi atunci când se închide, putând fi neîncetat sporită: şi-a avut lexicograful de căpătâi, apoi şi l-a aflat pe cel de acum şi or să se găsească mereu condeieri care să-i înveşnicească scrierea. Alcătuit din articole şi trimiteri, precum cărţile sfinte ori rebusurile, dicţionarul are toate numele proprii şi conceptele însemnate fie cu semnul crucii, fie cu semiluna, fie cu steaua lui David ori cu alte semne, care se cer căutate în dicţionarele aferente pentru a li se aprofunda sensul. Aşadar, cuvintele însemnate cu:
t - se cer căutate în *Cartea roşie* a dicţionarului (surse creştine privind chestiunea khazară)
i - se cer căutate în *Cartea verde* a dicţionarului (surse islamice privind chestiunea khazară)
-se cer căutate în *Cartea galbenă* a dicţionarului (surse ebraice privind chestiunea khazară)

Articolele de dicţionar însemnate cu semnul[v] se regăsesc în toate cele trei dicţionare, iar cele însemnate cu A se află în *Appendix I* de la sfârşitul cărţii.
Astfel, cititorul poate folosi cartea cum îi vine mai bine la îndemână. Unii vor căuta un cuvânt, alţii un nume propriu, ca în orice lexicon pe care îl deschizi atunci când vrei să afli ceva pe moment, alţii o vor parcurge ca pe o scriitură, de la cap la coadă, dintr-o suflare, pentru a-şi face o viziune globală asupra chestiunii khazare, a personajelor, a lucrurilor şi întâmplărilor legate de aceasta. Cartea se poate citi de la stânga la dreapta sau de la dreapta la stânga, ca în cazul ediţiei prusace (sursele ebraice şi islamice). Cele trei dicţionare ale dicţionarului - cel galben, cel roşu şi cel verde - pot fi citite în ordinea bunului plac al consumatorului, ori la întâmplare, cu primul dicţionar care se deschide atunci când e răsfoită cartea. Din această pricină ediţia din secolul al XVII-lea avea fiecare carte legată separat, ceea ce în cazul nostru n-a mai fost posibil din raţiuni tehnice. *Dicţionarul khazar* mai poate fi citit şi în diagonală, obţinându-se o secţiune prin cele trei registre: islamic, creştin şi ebraic. Acest tip de lectură, de altfel de o maximă eficienţă, se face alegându-se câte un concept, de pildă, din cele însemnate cu [v] care, se regăsesc în cele trei dicţionare, ca în cazul cuvintelor *Ateh,*

Kaghan, gâlceava khazară sau *khazari,* sau căutându-se trei personaje diferite care au jucat un rol asemănător în istoricul chestiunii khazare. Citind astfel articolele, se pot face asocieri între cele trei cărţi diferite ale aceluiaşi dicţionar care vorbeşte despre participanţii la gâlceava khazară *(Sangari, Chirii, Ibn Kora),* despre cronicarii gâlcevei khazare *(Bekri, Metodiu. Halevi)* sau despre cercetătorii chestiunii khazare din secolul al XVII-lea *(Cohen, Masudi, Brankovic)* şi din secolul XX *(Suk, Muavi, Schultz).* Evident că între aceste triade nu trebuie scăpate din vedere personajele ivite din cele trei iaduri, islamic, ebraic şi creştin *(Eufrosina Lukarevic, Sevast, Akşani).* Ele au făcut drumul cel mai lung până să ajungă în această carte.
18
19

Numai că lectorul dicţionarului nu trebuie să se lase copleşit de atâtea poveţe. Le poate nesocoti cu inima împăcată, el doar să pună mâna să citească precum mănâncă: cu ochiul drept ca furculiţă, cu ochiul stâng drept cuţit, iar oasele să le azvârle peste umăr. E de-ajuns. Se mai poate întâmpla să se rătăcească, să se piardă printre cuvintele lucrării, precum Masudi, unul din pisanii lexiconului, care, tot vânturându-se prin visele altora, n-a mai găsit drumul înapoi. în cazul ăsta nu i-a mai rămas decât s-o pornească de la mijloc, oriîncotro, î făcându-şi singur potecă. O va porni prin carte ca printr-o I pădure, din semn în semn, orientându-se după stele, lună şi cruce. Altădată o va citi ca un şoim şorecar care zboară doar joia, după care o va desfoia şi o va învârteji pe toate părţile, ca pe nişte „zaruri ungureşti". Nici o cronologie nu a fost aici respectată, nefiind trebuincioasă. Astfel încât fiecare cititor să-şi întocmească cartea sa, ca pe o partidă de domino, sau ca pe un joc de cărţi, iar din acest dicţionar să obţină, ca dintr-o oglindă, tot atât pe cât a investit, căci - după cum stă scris într-o pagină a lexiconului - nici nu poţi obţine mai mult decât ai investit. Prin urmare, cartea nu se cere citită până la capăt, poţi lua din ea fie o jumătate, fie o bucată, asupra căreia poţi zăbovi, ca în cazul oricărui dicţionar. Cu cât ceri mai mult primeşti mai mult, şi ferice de căutătorul perseverent, căci el va da de nebănuite legături între personajele dicţionarului. Rămâne însă destul şi pentru ceilalţi.

4. Fragmente păstrate din prefaţa
ediţiei din 1691, ulterior distrusă
(traduse din latină)

1. Scriitorul îşi sfătuieşte cititorul să nu se apuce de această carte dacă nu-i simte trebuinţa. Iar dacă e să o atingă, atunci să fie cu ochii-n patru şi cu mintea trează şi să se apuce de citit ca
20
luat de „friguri" ori pălit de „arşiţă", boală care sare la fiecare a doua zi şi te scutură doar în zilele femeieşti ale săptămânii... 2. închipuiţi-vă doi bărbaţi ţinând în laţ, fiecare la un cap al chingii, o puma. Cum ar voi să se apropie unul de altul, puma i-ar ataca, întrucât chinga s-ar slăbi; deci numai dacă amândoi trag de chingă, ţin fiara la distanţă. Asta e şi pricina pentru care cel care citeşte anevoie îi vine în întâmpinare celui care scrie, chit că între ei e acelaşi gând ţinut strâns în chingi, căci fiecare trage înspre el. Dacă am întreba puma, cu alte cuvinte gândul, cum îi vede pe cei doi, ea ar putea spune că la cele două capete ale chingii sunt două prăzi bune de mâncat, care ţin în laţ o pradă pe care n-o pot mânca.
8. Fereşte-te. frăţioare, să-i slugăreşti ori să-i tămâiezi pe cei care deţin puterea în pecetea inelului şi care stăpânesc cu şfichiuitura spadei. Mereu înconjuraţi de o liotă care nu se înghesuie de bunăvoie ori din dăruire, ci pentru că e musai. Pentru că n-au de ales, ştiindu-se cu musca pe căciulă şi ascunzând ulei la subsuoară; au fost prinşi cu ocaua mică, şi asta-i ispăşirea lor. Libertatea lor e-n zgardă, iar ei în stare de orice. Iar cei de sus, care-i stăpânesc, îi ştiu bine şi de aceea îi folosesc. Ai grijă deci, nu cumva să te nimereşti printre ei, să nu te aibă cu ceva la mână. Dar s-ar putea să pici dacă te mai dai pe lângă ei şi le mai faci temenele; şi atunci te-au şi înrolat laolaltă cu nelegiuiţii, şi-or să te ţină ca pe unul cu pata pe ochi, nu

mai faci nimic cu dragă inimă, ori cu cugetul împăcat, ci pentru că e musai să-ţi ispăşeşti fărădelegile. Ce preţuire poţi să mai ai faţă de asemenea oameni, îi şutuieşti că-s javre, ori îi vâri în mai ştiu eu ce alte isprăvi, că tot îs nelegiuiţi...
9. în privinţa noastră, a pisarilor, e bine să judecaţi astfel: cititorul e ca un cal de manej pe care trebuie să-l deprinzi cu răsplata pentru fiecare număr cu zăhărelul. Nu ai zăhărelul, nu-ţi faci numărul. în privinţa celor care judecă o carte, a criticilor, ei sunt precum soţii încornoraţi, ultimii care află noutatea...
21

LEXICON COSRI
CONTINENS
COLLOQUIUM SEU
DISPUTATIONEM DE RELIGIONE

UMO:."
IK-A

CARTEA ROŞIE
SURSE CREŞTINE PRIVIND CHESTIUNEA JCHAZARĂ

î-V
•i **f**

ATEH [v] (secolul IX) - Prinţesă khazară, a cărei participare la gâlceava din jurul creştinării khazarilor a fost precumpănitoare. Numele ei însemna pentru khazari[v] denumirea celor patru stări de spirit. în timpul nopţii îşi punea pe fiecare pleoapă câte o literă, aidoma celor însemnate pe pleoapele cailor înaintea cursei. Literele aparţineau alfabetului khazar proscris, iar cine le citea murea pe loc. Erau caligrafiate de orbi, iar în timpul toaletei de dimineaţă doamnele de la curte îşi slujeau prinţesa cu ochii închişi. Astfel era ea ocrotită împotriva vrăjmaşilor în somn. Pentru khazari somnul însemna răstimpul în care omul este cel mai neputincios. Ateh era pe cât de frumoasă, pe atât de curioasă, literele o prindeau de minune, iar pe masa ei avea întotdeauna şapte feluri de sare, căci, de fiecare dată când avea poftă de o bucată de peşte, îşi muia degetele într-o altă sare. Aşa se ruga ea. Se mai zice că axea şapte chipuri, precum cele şapte feluri de sare. După legendă, în fiecare dimineaţă lua oglinda şi începea să se machieze după un model: un sclav ori o sclavă, niciodată aceiaşi, veneau să-i pozeze. Şi în fiecare dimineaţă îşi scotea la iveală un alt chip, nemaivăzut până atunci. După o altă povestire, Ateh nu era câtuşi de puţin frumoasă, dar în faţa oglinzii se schimonosea în fel şi chip, până dădea
27
de o faţă care să-i vină bine. Această înfrumuseţare silnică i împovăra într-atât, încât de cum rămânea singură prinţesa nu se mai strunea şi atunci frumuseţea i se risipea precum sarea. De altfel, un împărat roman (bizantin) din secolul al IX-lea, referindu-se la faimosul filozof şi patriarh Fotie îl numise „faţă khazară", ceea ce putea să însemne fie că patriarhul era de obârşie khazară, fie că avea un aer khazar, adică prefăcut.
După Daubmannus^ lucrurile nu stăteau deloc aşa. Prin „fizionomie khazară" era desemnată însuşirea tipică tuturor khazarilor, deci şi prinţesei Ateh, de a se trezi dimineaţa preschimbaţi, cu câte un chip absolut neştiut, încât până şi celor mai apropiaţi le venea greu să se recunoască între ei. Cu toate astea călătorii consemnau că figurile khazarilor erau toate la fel, că rămâneau neschimbate, ceea ce provoca

varii dificultăţi şi confuzii. Oricum, chestiunea se punea astfel: „faţă khazară" era un concept pentru un chip greu de ţinut minte. Aşa poate fi tălmăcită şi legenda potrivit căreia prinţesa Ateh se înfăţişă cu câte un alt chip pentru fiecare copărtaş la gâlceava khazară [v] de la curtea kaghanului, dacă nu cumva au existat trei prinţese Ateh - una pentru islamici, alta pentru creştini şi o a treia pentru evreul misionar şi tălmăcitor al visului. Totuşi, prezenţa ei la curtea khazară nu a fost consemnată în sursa creştină a epocii, scrisă în limba greacă şi tradusă în slavă *(Viaţa lui Constantin din Salonic* - Sfântul Chirii""), dar, conform *Dicţionarului khazar,* în mediul monahal grec apăruse într-o vreme un soi de cult al prinţesei Ateh. Aceasta din credinţa potrivit căreia în timpul gâl-cevei Ateh îl îngenunchease pe teologul evreu şi îmbrăţişase credinţa creştină împreună cu kaghanul[v], despre care, iarăşi, nu se ştie dacă i-a fost tată, soţ sau frate. S-au păstrat două rugăciuni ale prinţesei, în traducere greacă, care nu au fost niciodată canonizate dar pe care Daubmannus le-a citat ca pe *Tatăl Nostru şiBucură-te, Fecioară* ale lui Ateh. Prima din ele glăsuieşte: *Pe corabia noastră. Părinte, semenii noştri mişună ca furnicile: au spălat-o cupletele mele, ei se caţără pe catarge şi-şi*

întind pânzele verzi ale furnicarului lor, precum nişte unduitoare frunze de viţă: cârmaciul dă să smulgă cârma şi s-o ridice în spate ca pe o pradă care i-ar îngădui să mănânce şi să trăiască o săptămână întreagă; cei slabi trag de parâma sărată şi se mistuie în pântecele casei noastre plutitoare. însă tu, Părinte, sîi nu mi te arăţi nesăţios. In înfulecarea lor grăbită, doar ţie, inima mea, singurul meu Părinte, ţi se cuvine bucata cea mai grabnică. Tu te hrăneşti doar cu fărâme de vânt.
A doua rugăciune a prinţesei Ateh vine parcă să lămurească istoria „chipului său khazar":
Am învăţat pe dinafară viaţa mamei mele şi-n fiecare dimineaţă, timp de o oră, intru în rolul ei în faţa oglinzii. Si asta zi de zi, de ani de zile. In straiele mamei mele, cu evantaiul ei, pieptănată ca ea, împletindu-mi părul ca-ntr-un soi de bonetă de lână. Mă dau drept ea şi-n faţa altora, până şi-n aşternutul iubitului. în momentele de voluptate eu nici nu mai exist, nu mai sunt eu, ci ea. Pentru că atunci o interpretez atât de bine încât voluptatea mea dispare şi rămâne a ei. Cu alte cuvinte, ea mi-a luat dinainte mângâierile. Dar nu-i port pică, fiindcă ştiu că şi ea la rându-i a fost păgubită de mama ei. Dacă ***mât*** *întreba cineva la ce atâta prefăcătorie, aş răspunde: încerc să mai vin o dată pe lume, dar să-mi iasă mai bine...*
Se ştie despre prinţesa Ateh că n-a izbutit niciodată să nioară. Totuşi, există o inscripţie cizelată în punctişoare pe plăselele unui cuţit, care-i atestă moartea. Această legendă singulară şi nu prea credibilă este preluată de Daubmannus[0], dar nu ca o poveste despre moartea prinţesei Ateh, ci ca un fapt [c]are i se putea întâmpla dacă ar fi ajuns vreodată să moară. Cum nu cărunţeşti de vin roşu, nici din povestea noastră nu ieşi
Păgubit cu nimic. Iat-o:

Oglinda pripită şi **oglinda domoală**
într-o primăvară, prinţesa Ateh zise: „M-am deprins q gândurile mele ca şi cu veşmintele mele. Au mereu aceeaşj măsură şi le văd peste tot, chiar şi la răspântii. Ce e mai rău că din pricina lor nu mai văd răspântiile".
Odată, ca s-o mai înveselească, slugile îi aduseseră doua oglinzi. Acestea nu se deosebeau cu nimic de celelalte oglinzi khazare. Amândouă şlefuite din sare, doar că una era pripită] iar cealaltă domoală. Dacă cea pripită prindea dinainte oglindi-! rea a ceea ce avea să fie, cealaltă, domoală, ostoia graba primei,) întorcându-i datoria, rămânând în urmă cu atât cu cât prima i lua înainte. Când i le puseră în faţă, prinţesa era încă în aşter-J nut, cu slovele neşterse de pe pleoape. Se văzu în oglindă cu] pleoapele lăsate şi muri pe loc. Se stinse între două clipiri, mai] bine zis, în clipa în care citea pentru prima dată slovele ucigă-l toare de pe pleoape. Clipise în momentul dinainte şi în cel] următor, ceea ce fusese surprins de oglinzi. S-a stins răpusăj deopotrivă de slovele trecutului şi de cele ale viitorului.
BRANKOVIC AVRAM (165l-l689) -unuldintre auto-] rii acestei cărţi. Diplomat mercenar la Edirne şi la înalta Poartă] de la Ţarigrad, căpetenie militară în războaiele austro-turce, „polihistor" şi erudit. Portretul de ctitor al lui Brankovic este | pictat pe zidul mănăstirii Sfintei Paraschiva de la Kupinik, de pe domeniile familiei Brankovic. Este înfăţişat înconjurat de colaboratorii săi, ţinând pe luciul săbiei biserica Sfânta Paraschiva, pe care i-o întinde străbunicii sale, preacuvioasa măicuţă Anghelina, despotiţă sârbă canonizată.
Surse: Date despre Avram Brankovic sunt răspândite în rapoartele informatorilor austrieci, îndeosebi în cele întocmite pentru

prinţul Badenski şi generalul Veterani de către Nikon Sevast[+], unul din cei doi pisari ai lui Brankovic. Contele Djordje Brankovic (1645-l711) îi consacră un loc rudei sale, Avram Brankovic, în cronica sa valahă, ca şi în cronicile sale sârbe mai ample, care astăzi, din păcate, nu mai există. Ultimele sale zile au fost consemnate de slujitorul şi maestrul său de spadă, Averkije Skila[+]. Despre
viata şi activitatea lui Brankovic stă mărturie o scriere trimisă din Polonia de către cel de-al doilea pisar al său, Teoktist Nikoljski[7], patriarhului de la Pec. de fapt un triptic pictat cu minunile proorocului Ilie; Brankovic adoptase un text pentru fiecare scenă din viaţa sfântului său protector, însoţindu-l cu întâmplări din viaţa sa, însemnate pe dosul icoanelor.
„Avram Brankovic se trage dintr-o familie care, după căderea taratului sârb sub dominaţie otomană, s-a strămutat în Câmpia Dunării" - stă scris în raportul confidenţial trimis de Nikon Sevast Curţii de la Viena. „Membrii acestei familii, luaţi de valul desţărării unui teritoriu căzut sub turci, s-au strămutat în secolul al XVI-lea la Lipova şi în judeţul Jenopolje. De atunci a rămas o spusă despre ardelenii Brankovic, că mint în valahă, că tac în greacă, că socotesc în ţinţară, că la biserică psalmodiază în rusă, că gândesc în turcă şi că doar atunci când vor să-i facă de petrecanie cuiva se sfătuiesc în limba maternă -în sârbă. De baştină erau din vestul Herţegovinei, dintr-o aşezare numită Korenica, de lângă Trebinje, din zona munţilor Polica, de aici şi celălalt nume de familie - Korenici. De cum au pus piciorul în Ardeal cei din neamul Brankovicilor s-au bucurat de preţuire, iar mai bine de două sute de ani au avut cel mai bun vin din Valahia, de unde şi vorba că o lacrimă de-a lor te făcea criţă. Aşa cum li s-a dus vestea de bravi oşteni în încăierarea a două veacuri şi a două state - ungar şi turc, cei din familia Brankovic, risipiţi pe malul Mureşului, la Jenopolje, Lipova sau Panciota, au dat şi ilustre feţe bisericeşti. Moisej Brankovic, cunoscut ca episcopul Matei, a fost mitropolit de Jenopolje, iar o nucă aruncată de el pe Dunăre ajungea întotdeauna înaintea altor nuci în Marea Neagră. Fiul său şi unchiul contelui Georgije Brankovic - Solomon (numit Sava I ca episcop de Jenopolje) a păstorit eparhia de Jenopolje şi Lipova, fără să descalece şi bând doar în şa până în clipa în care Lipova [a] iost eliberată de sub turci, în anul 1607. Brankovicii ziceau [c]â se trag din stirpea despoţilor sârbi Brankovic, dar de unde [e] veneau ditamai avuţiile, e greu de spus. De unde şi zicerea [c]ă până şi agoniseala visată de tot ce era suflare ţinţară de la
30
Kavala la Zemun intra în teşchereaua Brankovicilor. Giu-vaergicalele lor aveau răceala şerpilor, moşiile lor nu le putea trece pasărea în zbor, de întinse ce erau, iar în balade erau pomeniţi ca fiind de os domnesc. Brankovicii erau proteguitorii multor mănăstiri din Valahia şi de la muntele Athos, zideau fortăreţe şi biserici, cum ar fi cele din Cetatea de Scaun -Belgrad, din Kupinik sau dintr-o aşezare numită Teus. Contele Siegmund Rakozi dăruise nepoţilor săi Brankovic prin alianţă pe linie femeiască sate, ogoare şi titluri de nobleţe, şi cum prin căsătorie Brankovicii se înrudeau cu secuii din Ardeal, averile lor sporiseră şi prin dotă. Trebuie spus că în neamul Brankovicilor moştenirea se împărţea după culoarea bărbii. Toţi moştenitorii cu barba arămie (pe care o moşteneau pe linie maternă pentru că Brankovicii se însurau cu femei roşcovane) pierdeau întâietatea în faţa bărboşilor bruneţi, întrucât barba neagră dovedea că erau moştenitori pe linie paternă. Posesiunile Brankovicilor se estimează azi cam la 27 000 forinţi, iar venitul lor anual trece un pic de 1 500 de forinţi. Dacă arborele genealogic nu era foarte sigur, în schimb bogăţiile le erau mănoase şi întinse precum pământurile pe care le străbăteau în galop, căci de două sute de ani nici un ducat nu le ieşise din sipeturi.
La Ţarigrad, Avram Brankovic a ajuns şontâcâind, cu o încălţare cu talpă dublă, şi aici ne dă târcoale povestea cotonogelii lui. Pe când Avram avea şapte anişori - glâsuia istorioara -, turcii năvăliseră pe moşia părintească taman când el ieşise la plimbare însoţit de alaiul slugilor; acestea, la vederea turcilor, se făcură nevăzute, în afara unui bătrân care, cu o ditamai bâtă, îi plesnea cu năduf pe călăreţi, când, la un moment dat, căpetenia lor îl ţintui cu o săgeată printr-o tijă de trestie pe care o ţinea între dinţi. Bătrânul căzu răpus, iar Avram, şi el cu o bâtă în mână, se porni să-l altoiască la tălpi pe turc. Dar toată înverşunarea şi ura din loviturile copilului fură zadarnice. Turcul râsese cu poftă, apoi o pornise în galop, poruncind să se dea foc satului. Anii trecuseră ca ţestoasele. Avram Brankovic a crescut
32
mare, întâmplarea aceea a fost dată uitării, căci între timp au fost atâtea alte încăierări, iar Brankovic s-a aflat mereu în fruntea oştenilor săi, cu drapelul în mână, dar ţinând mereu între dinţi o tijă de trestie cu o săgeată otrăvitoare. Odată, le tăiase calea o iscoadă vrăjmaşă însoţită de fiul său, un copilandru. Băteau şi ei drumurile fără vreo ţintă, înarmaţi cu **bâte.** Un oştean îl recunoscu pe bătrân şi sări cu calul asupra lui, vrând să-l doboare. Bătrânul se apăra cu bâta, nu se lăsa nicicum prins, şi-atunci ce s-au gândit ei, că poate ascundea în bâta lui un mesaj secret. Iar Brankovic scuipă săgeata otrăvitoare şi-l

răpuse pe bătrân. în clipa următoare băieţelul care îl însoţea se năpusti asupra lui cu bâta. Să tot fi avut şapte anişori, dar cu toată forţa lui din dragoste şi ură n-avu cum să-l răzbească pe Brankovic. Şi totuşi, Brankovic, cutemurat de hohote de râs, căzu ca secerat.
De la acea buşitură a rămas el scurt de-un picior, a părăsit oştirea, iar vărul său, contele Georgije Brankovic, l-a introdus în lumea diplomaţiei la Edirne, Varşovia şi Viena. La Ţarigrad, Brankovic a intrat în slujba ambasadorului englez, sălăşuind în foişorul unui turn aflat între alte două **turnuri,** Yoroz Kalechi şi **Karatach** din Bosfor. La primul cat al turnului, Brankovic a poruncit zidirea unei jumătăţi a bisericii înălţate întru pomenirea Maicii Anghelina. străbunica lui, canonizată de biserica răsăriteană, cealaltă jumătate aflându-se în Ardeal, ţinutul natal al tatălui său.
Avram Brankovic fusese un bărbat chipeş, cu coşul pieptului încăpător cât o colivie pentru păsări ceva mai înfoiate ori pentru o jivină mititică, deseori ţintă pentru tâlhari la drumul mare - nu degeaba circula o baladă despre oasele lui daurite.
în Ţarigrad venise pe-o cămilă semeaţă hrănită cu peşte. Şi cum dihania de sub el se tot sălta şi-i răsturna pocalul cu vin, el îl ţinea înfipt în căpăstru. încă din pruncie el nu mai dormea noaptea, ca toată lumea, dar când anume îşi dăduse părul pe spate şi îşi dăduse ziua pe noapte, nimeni nu putea spune. Iar

noaptea, treaz fiind, n-avea astâmpăr, de parcă se adăpa *cu* lacrimile altora. Oricând îl găseai cu masa pusă pentru douj persoane, două farfurii, la două scaune şi două pahare, pentr ca în timpul mesei să sară de pe un loc pe altul. La fel cum mi putea sta priponit de-o limbă, căci schimba limbile ca ibovj nicele, când vorbea în valahă, când în maghiară sau turcă, is de la un papagal începuse s-o rupă şi în khazară. Se mai zicea că-n somn vorbea spaniola, dar în trezie dibăcia i se topeai Odată, cineva îi cântase în vis un cântec într-o limbă neînţe-j leasă, pe care şi-l întipări bine în minte, dar pentru a-l tălmăci a trebuit să-l găsim pe cel hârşit în limbile neştiute de Brankovic.] Aşa am ajuns la un rabin în faţa căruia Brankovic a recitatf stihurile auzite-n vis. Nu erau prea multe; iată-le:

Vţ at»

De cum îl auzi, rabinul îl opri pe Brankovic, isprăvind el cântarea pe care o ştia pe de rost. Apoi a rostit numele autorului. Poema fusese scrisă în secolul al XH-lea, alcătuitorul fiind un oarecare Iuda Halevi[0]. Din acel moment Brankovic s-a apucat să înveţe şi ebraica, deşi nu-şi mai vedea capul de îndatoriri. Căci era un bărbat deprins a face mai multe lucruri dintr-o dată,iar zâmbetul său era o alchimie adăugată celorlalte ştiinţe şi daruri ale sale.
Seara, de cum se trezea, era pus pe războială. De fapt, îşi desăvârşea îndemânarea încrucişării spadei cu un faimos spadasin, un oarecare copt pe nume Averkije Skila, care se tocmise
slugă la el. Averkije ăsta ţinea un ochi mai mijit şi un altul mai căscat, iar zbârciturile feţei se încolăceau gâlmă chiar între sprâncene. El întocmise un uriaş opis cu nu ştiu câte soiuri de lovituri de spadă încercate vreodată, îndreptar pe care îl tot îmbogăţea cu mereu alte tertipuri spadasine, nu înainte de a le fi încercat personal pe carne vie. într-o sală încăpătoare pe care era întins un chilim ca o fâşie de păşune, cei doi, maestrul Brankovic şi numitul copt, se zăvorau acolo, într-o beznă deplină, ca să-şi încrucişeze spadele. Averkije Skila ţinea cu mâna stângă un capăt al frâului cămilei, celălalt capăt fiind în mâna lui Kir Avram, care avea în mâna dreaptă o spadă la fel de grea ca aceea din mâna lui Averkije Skila. Fiecare din ei îşi înfăşură domol câte un capăt al frâului în jurul cotului, până când se simţeau aproape unul de altul; atunci păleau cu sabia, fără crâc-nire. în bezna asurzitoare. Iuţeala de mână a lui Brankovic era proslăvită de guslari, chiar eu l-am văzut toamna trecută pândind sub coroana unui copac adierea vântului, ca să-i pice poama în limba săbiei, s-o despice pe din două. Avea buză de iepure şi ca să şi-o ascundă îşi lăsase mustaţă, dar când tăcea, prin despică-tură tot i se zăreau dinţii. De parcă n-avea buze, iar mustaţa-i creştea printre dinţi.
Sârbii ziceau despre el că-şi iubea naţia, că era pâinea lui Dumnezeu cu ai săi, dar că avea şi unele scăderi care îi cam ştirbeau rangul. Nu prea ştia când să pună punct unei discuţii, când era vremea să se ridice şi să plece. Aşa că de multe ori se lungea cu vorba, ori îşi înghiţea vorbele, că nu te dumireai, dă să plece ori caută să mai stea. Trăgea haşiş anume pregătit de un eunuc din Kavala. Şi ca să nu-i simtă trebuinţa, să se creadă descătuşat, îşi trimitea besacteaua cu haşiş până la Pesta, ca după două luni s-o primească înapoi, neatinsă, taman °and îl vedeai că-i arde buza după opium. Când nu era la drum, Şaua cu zurgălăi se lăfăia în biblioteca spaţioasă, slujindu-i la [s]cris şi citit, el stând în picioare. Odăile lui te îngrozeau, ticsite [c]u tot soiul de troace desperecheate, căci nu găseai două de-un

fel. Chiar când era vorba de o mobilă, de un animal sau de uni om, fiecare se cădea să fie din-locuri diferite. Avea ca slugi un] sârb, un român, un grec, un copt, şi-n ultima vreme îşi luase cal odăiaş un turc din Anatolia. Kir Avram avea un pat mai mare] şi un altul mai mic, şi-n vremea somnului (că dormea numai ziua) se muta dintr-unul în altul. Cât dormea, odăiaşul lui din] Anatolia, Iusuf Masudi{, se uita la el cu o privire care făcea pasărea să cadă. Iar când se trezea, Kir Avram cânta înfiorat tropare şi condace întru pomenirea şi cinstirea străbunilor săi' canonizaţi de biserica sârbă.
în privinţa femeilor, e greu de ştiut dacă-l ispiteau. Pe o masă ţinea o maimuţă din lemn, în mărime naturală, ciucită, cu un sex puternic. Uneori Kir Avram avea obiceiul să zică: „Femeia fără cur, ca satul fără biserică!" Şi asta e tot. O dată pe lună Kir Brankovic se ducea la Galata, căutând aceeaşi prezicătoare care îi vedea destinul în cărţi, care îi ghicea pe îndelete, ca în vremuri de demult. Prezicătoarea ţinea o mes-cioară anume pentru Brankovic pe care arunca o carte atunci când se schimba vântul de afară. Deci, după cum bătea vântul, j cădea şi cartea pe masa lui Brankovic. De pildă, de Paşti, de cum intră la ea începu să bată un vânt dinspre miazăzi, şi atunci prezicătoarea se porni:
- O să visaţi un om cu o mustaţă pe jumătate sură. E tânăr, cu ochii roşii, cu unghii sticloase, în drum spre Ţarigrad, o să
daţi curând de el...
Vestea asta îl bucură într-atât pe gospodarul nostru, că porunci să mi se agate degrabă un inel de aur în nas, că abia am scăpat de gentileţea lui.
Cunoscând interesul nedezminţit al curţii de la Viena faţă de tot ce însemna gospodarul Brankovic, pot spune că era unul dintre aceia care îşi cultivau viitorul cu migală şi aplecare ca

pe o mare grădină de legume. Nu era dintre cei care treceau în fugă prin viaţă. îşi rânduia viitorul cu multă chibzuinţă, chiar cu târâita. îl pipăia cu piciorul, pas cu pas, ca pe o ţarină necunoscută pe care avea s-o desţelenească şi-apoi să dureze, precis pe locul cuvenit, o zidire, înlăuntrul căreia avea să tot mute lucrurile din loc, până le-ar fi rostuit. Truda lui era ca viitorul să nu care cumva să-i încetinească pasul şi devenirea, dar nici să i-o ia înainte şi astfel să se depărteze de el, ori ca viitorul să treacă, pur şi simplu, pe lângă el. Era un soi de întrecere. Cine era mai iute de picior, pierdea. în ceasul acela viitorul lui Kir Avram era o grădină însămânţată, iar nimeni în afara lui nu ştia ce avea să răsară. Deşi dintr-o istorioară şuşotită pe la colţuri, se putea bănui unde ţintea Brankovic. Iat-o:
Povestea Iui Petkutin şi a Kalinei
Fiul cel mare al lui Kir Avram Brankovic, Grgur Brankovic, îşi vârâse de mic piciorul în scara şeii. îşi trăsese de timpuriu sabia călită în balegă de cămilă. Veşmintele-i brodate, muruite în sânge, erau trimise de la Gyula, unde Grgur trăia împreună cu mama lui, la Ţarigrad pentru a fi spălate şi călcate sub ochiul treaz al tatălui său, uscate apoi în bătaia vânturilor înmiresmate ale Bosforului şi înălbite de razele soarelui grec, după care se întorceau iarăşi la Gyula, cu prima caravană.
Al doilea fiu al lui Avram Brankovic, mezinul, zăcea pe-atunci undeva în Backa, bolind pe cuptorul unei sobe zugrăvite pestriţ ca o biserică. Se zicea că necuratul se pişase Pe el, şi că de aceea pruncuţul se trezea noaptea zbughind-o afară ca să rănească uliţele. Căci nopţile, vampiroaica, Mora, îi sugea sângele, îl muşca de călcâi, iar din ţâţele lui curgea lapte de bărbat. Zadarnic era proptită o furcă de uşă, zadarnic îi făceau semnul crucii la sânişori, sau îi vârau figa la subsuoară, în fine, o femeie îl sfătui să aibă lângă el când doarme

un cuţit dat prin oţet, iar când se ivea Mora, înainte să înfigă I cuţitul în ea, să-i promită sare. Zis şi făcut, când Mora veni să-i j sugă sângele, el îi zise de sare după care o străpunse şi atunci auzi un ţipăt care-i aminti de o voce cunoscută. A treia zi de dimineaţă, maică-sa, abia întoarsă de la Gyula, se ivi în prag şi-i ceru sare, după care căzu lată. Pe trup i se căsca o împunsătură de cuţit şi când îi linse rana văzu că era acrişoară... Din ziua aceea băiatul parcă se pleoştise, începu să-i cadă părul, iar cu fiecare fir i se ducea un an din viaţă (îl încredinţau tămăduitorii pe Brankovic). Tot ei trimiteau şuviţele copilului său, înfăşurate în iută. El le lipea pe o oglindă înfăţişând chipul băiatului, şi aşa socotea câţi ani mai avea de trăit fiul său.
Doar că mai nimeni nu ştia că, pe lângă ăşti doi fii si săi, Kir Avram mai avea, dacă se poate spune aşa, un copil de suflet. Un al treilea fiu, care nu avea mamă, căci Brankovic îl zămislise din lut şi-i

citise psalmul patruzeci ca să-l poată urni şi să-i dea suflare. Când ajunse la vorbele: «Mult l-am aşteptat pe Domnul ca să-şi întoarcă faţa spre mine. Şi să-mi audă strigătul. Si să mă scoată din vuietul hăului si din noroi si care să-mi pună picioarele pe o piatră şi să-mi îndrume paşii...», clopotele bisericii din Dalj bătură de trei ori, iar tânărul se mişca şi zise: - La primul dangăt eram în India, la al doilea ajunsesem la Lipsea, iar la al treilea m-am pomenit în trupul meu... Atunci Brankovic îi făcu nodul lui Solomon în păr, îi prinse de o şuviţă o linguriţă de păducel, îi dădu numele de Petkutin, după care îl lăsă slobod prin lume. Iar el îşi puse la gât o funie cu o piatră la capăt, şi astfel, cu funia de gât se duse la liturghia din
Postul Mare.
Şi ca să fie pe deplin în rândul viilor, părintele lui Petkutin găsi de cuviinţă să-i sădească în coşul pieptului şi moartea. Dar sămânţa pieirii, moartea, din pieptul lui Petkutin, încă plăpândă, necoaptă, fu la început temătoare, chiar nătângă, lingavă şi sfrijită. Ea se bucura însă văzând cum Petkutin prindea puteri, cum creştea văzând cu ochii, încât curând în deschizătura

mânecilor sale păsările puteau zbura în voie. Numai că moartea se dovedi cu mult mai isteaţă decât el, presimţind înaintea lui primejdia. Atunci apăru o concurentă despre care se va vorbi mai departe. Se arătă nerăbdătoare şi pizmaşă, şi, numai ca să atragă atenţia asupra sa, îi pricinui lui Petkutin nişte mâncărimi în genunchi. Băiatul, tot scărpinându-se, îşi făcu semne cu unghiile, nişte slove lesne de desluşit. Aşa intrară în legătură unul cu celălalt. Deşi moartea nu-l voia bolnăvicios pe Petkutin, tatăl său trebui totuşi să-l înzestreze şi cu boli, ca să ajungă cât mai în rândul viilor, că bolile sunt pentru vii un fel de ochi. Brankovic se străduia ca bolile lui Petkutin să fie cât mai nevinovate, şi atunci îl blagoslovi cu nişte friguri înflorite, din cele care apar primăvara, când dă firul ierbii şi când florile îşi scutură polenul în bătaia vântului pe firul apei.
Brankovic îl rostui pe Petkutin la moşia sa de la Dalj, într-o căsoaie mişunând de ogari gata să-ţi sară la beregată, dar nu sa te si înfulece. O dată pe lună slugile ţesălau lăicerele, după care aruncau smocuri tărcate de blană aidoma cozilor de câine. Odăile în care sălăşluia Petkutin prinseră o pospăială care te ducea negreşit cu gândul şi cu nasul la Petkutin, rătăcit printre troace. Dârele slinoase ale năduşelii sale lăsate pe te miri ce, pe clanţe, pe perne, pe scaune şi pe speteze, pe lulele, pe cuţite şi pe toartele ceştilor închipuiau un soi de curcubeu al scurso-rilor sale, care putea fi luat drept portret, icoană sau semnătură. Uneori Brankovic îl zărea în oglinzile care ieşeau la iveală de peste tot, chitite într-o linişte verde. Şi îl povăţuia cum să-şi însoţească toamna, iama, primăvara şi vara cu apa, cu pământ-Uil. cu vântul, şi cu viforul pe care tot omul le are în viscere. Grea treabă, pe care Petkutin avea s-o împlinească anevoie, Picând chiar bătături la creier; nervii lui stăteau întinşi, gata ˢă-i plesnească, şi-atunci Brankovic îl învăţa cum să citească simultan o carte deschisă, o pagină cu ochiul stâng şi o alta ᶜu ochiul drept, ori cum să scrie simultan, cu mâna dreaptă ˢârbeşte iar cu stânga turceşte. Apoi îl adăpa la izvoarele lite-

raturii, încât Petkutin se învrednici să afle în Pitagora roadele **j citirii *Bibliei,*** ajungând să-şi scrie numele cât ai prinde o muscă. Pe scurt, ajunge un tânăr chipeş şi instruit, deşi uneori se **mai** dădea în stambă, semn că nu prea era în rând cu lumea. **Aşa** de pildă, luni seara găsea el de cuviinţă ca a doua zi să nu **fie** musai marţi, ci te miri ce altă zi. Când ajungea la ziua luată, 1 punea în locul ei ziua sărită de el, adică o marţi, zicând că e j aceeaşi scofală. Ce-i drept, cusăturile dintre zile arătau mai degrabă o însăilătură, pe alocuri era de-a dreptul descusut I timpul, dar tocmai chestia asta îl înveselea pe Petkutin.
Nu acelaşi lucru se putea spune despre tatăl său, care se îndoia tot mai mult de desăvârşirea creaţiei sale, iar când Petkutin făcu douăzeci şi unu de ani îşi zise să-l pună la încer-**care,** să vadă dacă Petkutin se putea măsura cu o făptură umană,] de oricare soi. Pentru că îi dovedise pe vii, socotea că venise I vremea să-i dovedească şi pe morţi. Dacă se înşelau morţii, zicând că au de-a face cu un om în carne şi oase care întâi sărează şi apoi muşcă, atunci încercarea lui nu dăduse greş. j Dacă se dovedea aşa, lui nu-i mai rămânea decât, ca părinte, ' să-i găsească lui Petkutin şi o nevastă.
Iar cum boierii din Valahia ţineau în preajma lor o caraulă de corp şi o alta de suflet, Brankovic îşi însuşise şi el obiceiul locului. Drept caraulă de suflet îşi luase un ţintar care gândea că tot ce zboară se mănâncă şi care avea şi o mândreţe de fată, care la naştere îi sorbise toată frumuseţea maică-si, că sărmana femeie ajunsese o stârpitură. Când fetiţa făcu zece anişori, maică-sa, cu minunatele ei mâini

de altădată, o învăţă să frământe pâinea, iar taică-su o preveni că viitorul nu e apă, apoi răposară. Fata îi plânse amarnic, că furnicile puteau urca în sus pe şiroitul lacrimilor, până pe chipul ei. Rămasă orfană, Brankovic căuta în fel şi chip să i-l scoată în cale pe Petkutin. Ea se numea Kalina, lăsa în urma ei o dâră de scorţişoară, iar Petkutin află că fata îl va îndrăgi pe acela care mânca în martie poama măcieşului. Aşteptă, aşadar, până în martie, şi, după ce

gustă o boabă de măceş, o pofti pe Kalina la o plimbare pe malul Dunării. La despărţire ea îşi scoase inelul de pe deget şi-l azvârli în apa râului.
- Când ţi se întâmplă ceva plăcut - îl lămuri ea pe Petkutin -trebuie neapărat să-ţi pricinuieşti un neajuns, acolo, pentru că numai aşa ţi se întipăreşte clipa. Şi asta pentru că ţinem minte mai degrabă lucrurile neplăcute decât pe cele plăcute...
Cu alte cuvinte, ea îl plăcu pe Petkutin, Petkutin o plăcu pe ca, toamna făcură nunta cu mare alai şi veselie. Printre îmbrăţişări şi pupături naşii îşi luară rămas bun, căci n-aveau să se mai vadă câteva luni, după care plecară înlănţuiţi, ca să ia la rând cazanele de rachiu. Când dădu firul ierbii se treziră şi ei, dumirindu-sc, în sfârşit, de ce era în jurul lor, recunoscân-du-se după atâta mahmureală hibernală. întorşi acasă, la Dalj, i-au însoţit pe tinerii însurăţei la iarbă verde, unde au tras cu puşca. Trebuie spus că tinerii din Dalj obişnuiesc să iasă într-un loc cu ruine antice; acolo se aşează pe lespezi aşteptând lumina amurgului grec, care era cu mult mai vârtos decât oricare amurg, tot aşa cum un foc grecesc este mai strălucitor decât oricare alt foc. într-acolo se îndreptau paşii lui Petkutin şi ai Kalinei. Din depărtare părea că Petkutin ţine hamurile unui atelaj tras de cai murgi, când, de fapt, un simplu strănut ori o pocnitură de bici care ar fi risipit norul de muşte negre ar fi dezvăluit că erau cai bălani. Doar că pe Petkutin şi pe Kalina treaba asta nu-i stânjenea defel.
Se iubiseră o iarnă întreagă. Mâncaseră cu aceeaşi furculiţa şi ea sorbise vinul din gura lui. El o dezmierda simţind cum îi scrâşneşte inima de înfiorare, iar ea, topită după el, îl îmbia să-şi verse udul într-însa. Le zicea chicotind codanelor că nimic nu gâdilă mai aţâţător decât firele din barba bărbatului cu care faci dragoste de trei zile şi trei nopţi. Numai că în sinea ci lua totul prea în serios: cum mi se mai prăpădesc clipele, ca muştele înghiţite de peşti. Oare cum să le fac mai săţioase **pentru** foamea lui? Şi atunci ea îl îmbia s-o muşte de ureche,

să i-o ronţăie, apoi nu închidea nimic în urma ei, sertar ori uşă, ca nu cumva astfel să-şi curme fericirea. Era o fire tăcută, crescuse în muţenia unui părinte muncit de citirea mereu aceleiaşi rugăciuni peste care se aşternea mereu aceeaşi tihnă. Şi acum, când se pregăteau să iasă la iarbă verde, gusta aceeaşi desfătare. Petkutin se lega cu hăţurile de grumaz şi citea ceva, pe când Kalina sporovăia întruna, ăsta era jocul lor. Dacă ea, în vorbăria ei, pomenea un cuvânt pe care el îl citea chiar în acel moment, schimbau rolurile, şi atunci ea urma să citească, iar el să vorbească. De pildă, când ea îi arăta cu degetul o oaie de pe câmp, el zicea că se nimerise în carte chiar în locul în care era pomenită oaia, dar ea, neîncrezătoare, îi lua scrierea, ca să vadă cu ochii ei. Şi într-adevăr, în carte stătea scris:
Iar când urai şi mă rugai acolo Noroadelor de umbre, pusei mâna Pe oi şi le-njunghiai în groap-aceea, Şi ciuruia într-însa sânge negru. Atunci din beznă s-adună mulţime, De suflete de morţi, feciori, neveste, Moşnegi sărmani şi fragede copile Cu pieptul de curând cuprins de jale...
Şi pentru că ghicise, Kalina luă să citească mai departe:
Şi mulţi străpunşi de suliţi ferecate, Bărbaţi răpuşi în luptă, toţi cu arme însângerate. Se îmbulzeau spre groapă Roind de pretutindeni cu un vuiet Asurzitor. îngălbenii de spaimă.
Iar eu de pe la coapsă Scosei din teacă sabie-ascuţită Şi nu dam voie ţestelor deşerte A morţilor de sânge să se-atingă Nainte ca să-ntreb pe Tiresias.

în clipa în care ea ajunse la cuvântul „umbră", Petkutin zări umbra aruncată de teatrul roman pe poteca lor. Ajunseseră.
Trecură pe la intrarea artiştilor, ajunseră în mijlocul scenei, unde puseră pe o lespede sticla cu vin, ciupercile şi caltaboşul, după care se traseră la umbră. Petkutin strânse niscaiva balegi uscate de bivol, ceva crenguţe înnămolite, le duse pe scenă şi încropi focul.
Scăpăratul amnarului se auzi până în fundul amfiteatrului, până la cel mai îndepărtat loc de pe ultimul graden, în vreme ce afară, în bălăriile şi miresmele tufelor de afin şi dafin, nu răzbătea nimic din cele

ce se petreceau în interior. Petkutin puse sare pe foc ca să înlăture izul de balegă şi de noroi, spălă ciupercile în vin. le puse pe jar, laolaltă cu caltaboşul. Kalina stătea dusă cu privirea la asfinţitul soarelui care se tot îndepărta cu fiecare graden, până ajunse la ieşirea din amfiteatru. Petkutin se plimba pe scenă, apoi, zărind numele înscrise pe plăcuţele încastrate pe gradene, începu să le silabisească:
- Caius Veronisu Aet... Sextul Clodius Cai filius, Publilia tribu... Sorto Servilio... Veturia Aeia...
- Nu invoca morţii! îl preveni atunci Kalina. Nu-i invoca, pentru că or să vină!
Când soarele dispăru de pe scenă, ea luă de pe foc ciupercile şi caltaboşul şi începură să mănânce. Acustica era atât de perfectă, că fiecare îmbucătură de-a lor se auzea cu aceeaşi intensitate din rândul întâi până în rândul opt, dar în fiecare loc suna altcumva, după care sunetul se întorcea la mijlocul scenei. De parcă spectatorii ale căror nume erau încastrate în gradene mâncau laolaltă cu însurăţeii, ori măcar clefăiau pofticios cu fiecare dumicat al lor. O sută douăzeci de perechi de urechi ale celor duşi cu duşii ascultau cu sufletul la gură, întreaga audienţă mesteca împreună cu tânăra pereche, amuşinând cu jind aroma caltaboşului. Când se opriră din mâncat, morţii făcură la fel, parcă rămaşi cu dumicatul în gât, în aşteptarea gestului următor al tinerilor. Petkutin era cu mare băgare de seamă nu cumva să se rănească, căci avea credinţa că izul de sânge omenesc îi

putea stârni pe acei spectatori care, ca păliţi de durere, s-ar fi năpustit asupra lor, sfâşiindu-i apoi, pe el şi pe Kalina lui, aţâţaţi de neostoita sete ancestrală. înfiorat, o trase spre el pe Kalina şi o sărută. Ea-i întoarse sărutul şi într-o clipă se auziră o sută douăzeci dt ţocăituri, de parcă toţi cei din gradene se iubeau şi se sărutau.
Când terminară de mâncat, Petkutin azvârli în foc o ultimă bucată de caltaboş care se carboniza, apoi stinse tăciunii cu vin, iar fâsâitul focului înăbuşit fu însoţit de sugrumătura unui Pssssst! venit din toate colţurile amfiteatrului. Când să pună cuţitul în teacă, o boare de polen îi stârni strănutul şi-n aceeaşi clipă Petkutin se tăie la mână. Sângele se prelinse pe piatra dogorindă şi începu să miroasă... Atunci cele o stită douăzeci de suflete moarte se năpustiră asupra lui în vaiete şi urlete. Petkutin îşi trase sabia, nu-i putea dovedi, şi-n ochii lui Kalina fu sfâşiată, făcută ciozvârtă de cărnuri, şi n-o cruţară decât atunci când vaietele ei se înhăitară cu urletele lor de umbre călătoare, până când ea însăşi li se alătură înghiţind u-şi lacom resturile propriului trup.
Petkutin pierdu şirul zilelor, iar când se dumiri vru să dea de ieşirea din amfiteatru. Pe când se fâţâia zăbăuc pe scenă printre tăciunii stinşi şi resturile cinei, o făptură invizibilă îi ridică de pe jos mantaua şi i-o puse pe umeri. Era o manta vidă venind spre el şi glăsuindu-i aidoma Kalinei.
înfiorat, Petkutin o înşfacă în braţe, numai că sub blană ca şi în străfundul glasului dădu doar de căptuşeala purpurie a mantalei.
- Spune-mi - îi zise Petkutin Kalinei strângând-o în braţe - oare de ce am simţământul că aici mi s-a petrecut un lucru înfiorător acum o mie de ani, când unul din noi a fost sfâşiat şi mâncat de viu, iar sângele e încă proaspăt pe pământ. Oare s-o fi întâmplat aievea, şi atunci, când? Cine a fost cel mâncat de viu, eu sau tu?
- Ţie nu ţi s-a întâmplat nimic, nu tu ai fost sfâşiat de viu, i-o reteză Kalina. Iar totul s-a petrecut adineauri, nu acum o mie de ani.
- Dar eu nu te văd, şi atunci care din noi e mort?
- Tu nu mă poţi vedea, tinere, căci vii nu-i pot vedea pe morţi. Poţi doar să-mi auzi glasul. De fapt, nici eu nu prea ştiu cine eşti, n-am cum să te recunosc până nu-ţi gust măcar un strop de sânge. Dar de văzut, fii liniştit, te văd bine. Ştiu că eşti viu.
- Dar, Kalina! - strigă atunci el - cum de nu-ţi dai seama, sunt eu. Petkutin, şi adineauri - dacă a existat adineauri -m-ai sărutat.
- Dar ce mai înseamnă adineauri faţă de acum o mie de ani, când acum totul e aşa cum e?
La vorbele astea Petkutin scoase cuţitul, îşi apropie degetul de locul în care gândea că s-ar afla buzele nevăzute ale femeii lui şi şi-l crestă.
Stropul de sânge îşi împrăştie izul, dar nu căzu pe piatră, fiindcă buzele Kalinei îl aşteptau însetate. Ţipă, recunoscându-l pe Petkutin, după care îl devoră ca pe-un stârv, sorbindu-i cu sete sângele, azvârlindu-i apoi oasele, unul câte unul, înspre gradene, de unde mulţimea stătea gata să năvălească.
în acea zi predestinată pentru Petkutin, Avram Brankovic avea să consemneze următoarele: „Petkutin a trecut cu bine încercarea. Şi-a jucat atât de firesc rolul, că i-a amăgit şi pe vii şi pe morţi. Acum pot să trec la experimentul în sine. De la om la Adam".

Aşadar, am ajuns la planurile lui Kir Avram Brankovic. Planuri pe care el îşi întemeia viitorul şi care erau legate de două personaje-cheie. Unul era vărul său, Djordje Brankovic, despre care curtea de la Viena era cu mult mai bine informată decât suntem noi acum. Celălalt era o persoană numită Kir Avram „Kuros" (care în greacă înseamnă băiat) şi pe care o aştept* aici, la Ţarigrad, precum evreii pe Mesia. Persoană pe care se zice că Brankovic n-o cunoştea personal, nu-i ştia nici
44
45
numele (de aici şi apelativul afectiv din greacă), dar pe care o văzuse doar în vis. Aşadar, acest „kuros" îi apărea deseori în vis, Brankovic visa numai la el. După cum îl descria, era un tânăr cu o mustaţă sură pe jumătate, cu unghii de sticlă şi ochi roşiatici. Iar Brankovic trăia numai cu gândul la ziua întâlnirii lor, nădăjduind să fie iniţiat într-o treabă care îl stârnise peste măsură. Şi anume, în somn, acel „kuros" îl deprindea cu cititul de la dreapta la stânga, după datina evreiască, şi pe deasupra îl învăţa să viseze visele de la coadă la cap. Visele astea sucite în care Kir Avram era „kuros" sau, dacă vreţi, evreu, se porniseră cu mulţi ani în urmă. Chiar Brankovic povestea cum mai întâi visul se făcea simţit printr-o îndelungă agitaţie a sufletului, parcă bombardat zile întregi cu pietre, până într-o noapte, când sufletul cădea răpus o dată cu ultima azvârlitură de piatră. Până la urmă visul avea să-l subjuge pe viaţă, căci în vis apărea de două ori mai tânăr decât în trezie. Treptat, visele i se goliră de păsări, apoi de fraţi, de tată şi mamă, care veneau să-l îmbrăţişeze în pragul despărţirii. Apoi nu-i mai rămase urmă de chip ori de oraş, măcar o dâră de amintire, iar până la sfârşit şi el a fost înghiţit de venetica lume a viselor, încât noaptea, în vis, el îşi apărea sieşi un altul, cu un chip străin, reflectat cu mare spaimă în oglinda visului, de parcă îşi vedea mama sau sora cu barbă. Celălalt avea ochi roşiatici, o mustaţă sură pe jumătate si unghii de sticlă.
In visele astea în care îşi lua rămas bun de la ai săi, Brankovic dădea tot mai des ochii cu sora lui, cu răposata lui soră, dar ea cu fiecare vis îşi pierdea câte o însuşire ştiută de Brankovic, dobândind în schimb o alta neştiută de el. Părţi din trup i se aflau înlocuite prin altele, aparţinând unui trup necunoscut şi străin. Mai întâi i se schimbă glasul, apoi părul şi dinţii, mâinile însă aveau să-i rămână, mâinile acelea cu care ea îl îmbrăţişa atât de pătimaş pe Brankovic. Altminteri, nici o potrivealã cu ea. Ca într-o noapte atât de îngustă că doi oameni, unul dinspre marţi iar altul dinspre miercuri, îşi puteau da mâna, ea să-i apară cu totul alta, de o frumuseţe care îţi tăia răsuflarea. I se încolăci de gât cu nişte mâini înzestrate cu câte doi policari. El dădu să fugă din vis, dar mai apoi se lăsă prins şi îi culese piersica sânului. După care îşi culese zilele de pe ea, ca de pe un pom, ea îmbiindu-l mereu cu un alt rod, cât mai dulce, tot mai dulce, iar el dormea cu ea ziua prin tot soiul de vise, aşa cum se culcă unii cu ibovnicele prin odăi luate cu ora. Uneori, când din îmbrăţişările lor se iţea câte o mână de-a ei cu doi policari, el nu-şi dădea seama cu care mână îl mângâia ea, pentru că erau leite. Numai că de atâta dragoste făcută în vis era vlăguit, se risipise din pricina viselor în patul său. Atunci ea îi apăru pentru ultima oară.
- Cine îşi jură sieşi cu patimă înfocată, o să aibă parte de ce îşi doreşte. Poate că şi eu o să am parte de tine într-o altă viaţă.
Iar Brankovic nu află niciodată dacă ea îi vorbise lui, adică lui Kir Avram Brankovic, ori dublului său din vis, cel cu mustaţa sură pe jumătate, acelui „kuros" în pielea căruia intra de cum adormea. De fapt, în vis, el demult nu se mai simţea Avram Brankovic. Doar el se socotea celălalt cu unghii de sticlă. Deja, de ani de zile, în vise nici nu mai şchiopăta ca-n trezie. Serile se pomenea trezindu-se cu osteneala celuilalt, ca dimineţile să pice de somn de la zbenguiala şi vioiciunea celuilalt. Nici nu i se închideau lui bine pleoapele, că şi le deschidea celălalt. Păreau că şi ies în întâmpinare ca nişte vase comunicante prin care li se pritoceau sângele şi vlaga, precum vinul ca să nu se acrească. Noaptea, când unul se refăcea în vis, celălalt, vlăguit, dormea dus. Groaznic era atunci când el pica de somn chiar în mijlocul străzii, unde se nimerea, că nici nu mai era somn, ci vestirea clipei trezirii celuilalt. Odată, Kir Avram, pe când privea o eclipsă de lună, pică pălit de somn, visând pe loc că era croit cu gârbaciul, când, de fapt, în cădere, se lovise şi se julise tocmai în locul în care primea, în vis, biciuşca. După mine însă, toată tevatura cu acel „kuros" şi cu Ychuda Halevi venea să se lege cu lucrarea gospodarului
46
47
nostru, Brankovic, deci şi a noastră, a slujitorilor, la care ne înhămasem de câţiva ani buni. Era vorba de un glosar sau un abecedar, care urma să se numească *Dicţionar khazar,* la care el trudea din greu.

Brankovic cărase la Ţarigrad, din Ţara Zarandului şi de la Viena, pe opt cămile, troiene de cărţi, şi încă tot veneau, că se îngrădise de restul lumii prin ditamai zidurile de lexicoane şi de manuscrise vechi. Cu nasul meu subţire la vopseluri, cerneluri, slove, adulmec prin aerul reavăn al nopţii soiul literei după iz, încât, din culcuşul meu, puteam desluşi cu nările suluri pecetluite care zăceau stivuite în cula foişorului. Kir Avram citea îndeosebi pe vreme rece, doar în cămaşă, lăsându-şi trupul pradă tremurului, iar dacă din cele citite cu înfrigurare dădea de un lucru care-l pătrundea până la oase, abia atunci găsea de cuviinţă să şi-l însemneze. Cartotecai lui încastrată în zidul bibliotecii înmagazina mii de fişe având cele mai năstrușnice subiecte: de la un catalog al suspinelor şi vaietelor din rugăciunile în slavă veche până la o listă de ceaiuri şi de tipuri de sare, apoi mai avea o nemaiauzită colecţie de şuviţe de păr, de fapt, bărbi şi mustăţi de toate mărimile şi culorile, deopotrivă de la vii şi de la morţi, de la toate rasele, şi pe care gospodarul nostru le lipise pe nişte clondire, înjghebându-şi astfel un soi de muzeu al frizurilor de altădată. Deşi se lipsise de părul său în colecţie, poruncise ca din şuviţele sale să i se brodeze blazoane pe jiletci, având inscripţia: „Un gospodar îşi preţuieşte moartea".
Brankovic trudeşte nopţile la scrierile sale, la cataloage şi la cartotecă, dar pe ascuns, în mare taină, s-a dăruit întocmirii unui dicţionar privind convertirea khazarilor - o seminţie demult apusă, trăitoare la ţărmurile Mării Negre, care îşi înmormânta morţii în căuşul luntrii. Este un soi de culegere de biografii, un repertoriu al celor care, în urmă cu sute de ani, fuseseră părtaşi la trecerea khazarilor la creştinism, ca şi a celor care lăsaseră mărturii scrise privitoare la acel eveniment.
Despre *Dicţionarul khazar* al lui Avram Brankovic avem ştiinţă doar noi, pisarii săi, eu şi Teoktist Nikoljski. Fereala lui

Brankovic ascunde faptul că se simte ispitit în a afla nu numai fapte ce ţin de creştinism, ci şi de alte erezii, ca iudaismul şi mahomedanismul, iar patriarhia noastră de la Pec, care tare mai vrea să ştie cu ce-şi mai bătea el capul, abia l-ar aştepta la cotitură, ca în august, de ziua Sfintei Ana, să-l afurisească. Lui Brankovic i-a căzut în mână un mănunchi de zapise privitoare la Chiril[f] şi Metodiu[l], misionari şi sfinţi ai creştinătăţii, părtaşi la botezul khazarilor, ca trimişi ai grecilor. Dar nu-i putea trece în indicele său şi pe trimişii evreilor şi arabilor la botezul khazarilor, chit că fuseseră şi ei de faţă la acel eveniment, după ce mai înainte cumpăniseră cu toţii la gâlceava de la curtea khazară[v]. în afara faptului că într-adevăr existaseră şi un evreu şi un arab, n-a mai putut afla nimic, măcar un nume ori vreo sursă greacă despre khazari în care i-ar fi putut găsi. Oamenii lui cutreieră mănăstirile valahe şi pivniţele Tarigra-dului, în căutarea documentelor ebraice şi arabe privitoare la convertirea khazarilor. A venit chiar el aici, la Ţarigrad, de unde altădată fuseseră trimişi misionarii Chirii şi Metodiu în capitala khazară pentru a-i boteza pe khazari, tocmai în nădejdea găsirii unor manuscrise ori a unor împătimiţi ca el. Dar aşa cum apa de la cişmea nu se limpezeşte cu mâl, aşa şi el, nu limpezeşte lucrurile. A ajuns să creadă că doar lui îi mai pasă de khazari şi că nici pe vremuri nu se sinchisise lumea, poate în afara misionarilor creştini, care lăsaseră o mărturie despre khazari, ajunsă până în zilele noastre, fiind vorba de sfântul Chirii. Deşi nu se putea - îşi zicea sieşi - ca măcar un derviş ori un rabin să nu fi aflat ceva legat de existenţa trimişilor arabi şi evrei la gâlceava, doar că el nu dăduse de fir. nici măcar la Ţarigrad, poate şi pentru că nimeni nu voia să spună nimic din ceea ce ştia. Dar el bănuieşte că despre khazari trebuia să existe si alte surse, în afara celor creştine, surse de sorginte arabă sau iudaică, despre aceeaşi chestiune şi despre aceeaşi seminţie. Parcă exista ceva care îi împiedica pe împătimiţii scrutători să dea unii de alţii, ca să-şi înnădească spunerile, fiindcă numai aşa s-ar fi putut limpezi istoria.

48

49

- Nu pricep - spune el mereu - de ce gândul mi se tot poticneşte în câte ceva. Şi rămân mereu cu treaba făcută pe jumătate pentru că lucrurile mi se arată doar până la brâu...
De fapt, sămânţa nestăpânirii sale faţă de tot ce era khazar nu era prea greu de aflat. Kir Brankovic avea grija khazarilor dintr-o pornire cât se poate de egoistă. El căuta astfel să se lecuiască de nălucile cărora le căzuse ostatec. Acel „kuros" din visele sale era la fel de frământat de chestiunea khazară, ceea ce Kir Avram ştia mai bine decât noi. Singura cale de a se descătuşa ar fi aflarea celuilalt, posibilă doar prin acele documente khazare care l-ar duce până la el. Numai că eu zic că tot aşa gândea şi celălalt. Aşadar, întâlnirea lor era inevitabilă, precum întâlnirea temnicerului cu osânditul. Şi atunci nu era de mirare că în ultima vreme Kir Avram dovedea atâta sârg în mânuirea săbiei. îşi ura „kurosul", căruia i-ar cam fi sorbit ochii ca pe ouşoarele de păsărele. Numai să fi pus laba pe el. De

fapt, tot ce zic eu acum nu este decât o bănuială care, chiar fără nici un temei, te trimite cu gândul la vorbele lui Avram Brankovic despre Adam şi despre experimentul lui cu Petkutin. în cazul ăsta el se poate dovedi periculos, căci ceea ce urzeşte el poate avea consecinţe nefaste, iar acel *Dicţionar khazar* n-ar fi decât faţeta cărturărească a unei mari acţiuni...
Cu aceste cuvinte se încheia raportul lui Nikon Sevast asupra lui Avram Brankovic. Dar despre ultimele zile din viaţa gospodarului său, Sevast nu mai apucă să înştiinţeze pe nimeni, întrucât şi stăpânul şi slujitorul fură ucişi într-o zi de miercuri înceţoşată şi scăpătată din Valahia. întâmplare ce se pare că a fost consemnată de celălalt slujitor al lui Brankovic, de maestrul de scrimă Averkije Skila, despre care am mai pomenit. Si pe care el a scris-o cu vârful paloşului său înmuiat în cerneală, chiar pe jos, ţinând hârtia cu talpa cizmei.
50
,.în ultima lui seară dinaintea plecării din Ţarigrad - scria Averkije Skila - Papas Avram ne duse la sala cu vedere spre cele trei mări. Vânturile verzi suflau dinspre Marea Neagră, cele albastre şi străvezii dinspre Marea Egee, iar vânturile secetoase şi amare dinspre largul Mării Ionice. Când am intrat, gospodarul nostru stătea cocoţat pe vajnica lui şa de cămilă şi citea ceva. Era năpădit de muşte anatoliene care vesteau ploaia, iar el le alunga cu cravaşa, nimerindu-le la fix cu măciulia pe spatele său. Şi în seara aceea eram dispus să ne încrucişăm spada, şi dacă n-aş fi avut în vedere ca era mai scurt de-un picior, cred că m-ar fi hăcuit în bezna aia. Noaptea era mai iute de mână decât ziua. Şi asta pentru că îşi punea drept papuc în piciorul şontorog un cuib de păsărele, care îi încălzea sufletul. Eram patru adunaţi acolo - eu, cei doi pisari ai lui, şi Masudi, odăierul, care-l chivernisea de drum cu niscaiva ţoale vârâte într-o traistă verde. Luarăm câte-o linguriţă de dulceaţă de cireşe cu ardei iute şi băurăm un pahar cu apă din'fântâna aflată în aceeaşi încăpere, iar fântâna răsuna undeva în pivniţă înecându-ne glasurile. Papas Avram ne plăti, apoi ne zise că, dacă voiam, ne puteam aciua pe lângă el. Ceilalţi îl urmau la război pe Dunăre.
Şi noi stăteam şi tot cântăream dacă îşi încheiase vorba ori dacă voia să ne mai ţină pe lângă el. Pentru că Brankovic avea el o chichiţă când era să se despartă de cineva, aici era dat naibii. Făcea pe neajutoratul, era ultimul care îşi lua rămas bun, ceea ce nu dădea prea bine. După ce totul se spusese, stăteai cu orele după el, deja toţi îşi scoseseră măştile, erau cu ei înşişi. Iar el se făcea că nu pricepe. îi ţinea strâns în mână palma anatolianului, iscodindu-i totodată pe cei din jur. Când deodată răbufni ura mocnită dintre Masudi şi Nikon Sevast. Şi asta pentru că Masudi îi zice lui Avram:
- Stăpâne, acum, la despărţire, aş voi să-ţi răsplătesc într-un fel mărinimia. Şi o să-ţi fac o destăinuire care o să te bucure, pentru că prea de multă vreme o aştepţi. Află de la mine că acela pe care îl tot visezi se numeşte Samuel Cohen^.
51
- Minte! - sări atunci ca ars Sevast, apoi smulse din mâna lui Masudi tolba verde şi o azvârli iute în focul care ardea în încăpere. La care Masudi se întoarse nefiresc de calm către Kir Avram şi-i zise arătând spre Nikon Sevast:
- Uită-te la el, stăpâne, îl vezi că are doar o nară. Şi se pişă cu coada, ca o Satană ce e!
Papas Avram înşfacă papagalul care ţinea în gheare felinarul şi îl puse jos. La lumina aceea nasul lui Nikon se dovedi a avea doar o nară, lipsea despărţitura din mijloc, ca la necurat. Si atunci Papas Avram îi zise:
- Va să zică, d'ăsta-mi eşti, nu te încumeţi să te descalţi, ai?
- Aşa-i stăpâne, dar nici nu sunt din ăia ce duhnesc a scârnă de fricoşi ce-s. Nu mă lepăd c-aş fi Satan - recunoscu el fără să clipească - numai că e musai să ştii că eu ţin de lumea subpământeană creştină, de tărâmul sufletelor păcătoase ale grecilor, de iadul pravoslavnic. Fiindcă aşa cum la noi cerul e împărţit între Iehova, Allah şi Domnul Dumnezeu, tot astfel şi lumea subpământeană e împărţită între Asmodeu...., Iblis şi Satan. Că s-a nimerit să pic în ţinutul imperiului otoman nu-i dă dreptul lui Masudi, ori altui musulman, să mă judece. Asta o pot face doar împuterniciţii ritului creştin, a căror judecată este pentru mine atotstăpânitoare. Altfel, s-ar putea întâmpla ca şi instanţa creştină sau iudaică să pună în taler sufletele păcătoşilor din tărâmul islamic, atunci când le-or pica în mână. Bine ar fi să cam ia aminte Masudi al nostru...
La care Papas Avram i-o întoarse:
- Tatăl meu - Joanikie Brankovic - zise el - a avut de-a face cu d'ăştia ca tine. Nu era gospodărie în Valahia iertată de moroi, de vârcolaci ori pricolici, cu care şedeam frumos la masă, le mai dădeam câte un ciur ca să le numere găurile, ca după aia să le găsim în spatele casei codoaiele năpârlite, dar îi mai

luam cu noi la cules ruguri de mure, îi legam de poartă sau de un bou şi îi biciuiam ca să-i pedepsim, înainte să-i aruncăm în fântână. într-o seară, la Gyula, tata găsi în găuroiul
52

hârdăuhli o ditamai pocitanie din zăpadă. îl altoi cu felinarul de îl lăsă lat, apoi intră în casă să mănânce. Şi ce avea la masă, ciorbă de varză cu căpăţână de mistreţ. Numai ce sorbi el o lingură din ciorbă că poc!, capul îi căzu în blid. Se pupase cu chipul care se iţise de acolo şi se înecase în ciorbă. Şi asta în ochii noştri, că nici nu ne dumirisem bine ce se petrecuse. îmi amintesc de parcă a fost ieri, cum se mai înăbuşea el în ciorbă, ca răpus de o strânsoare drăgăstoasă îşi încleştase mâinile pe blid de parcă avea în faţă nu o căpăţână de mistreţ, ci un cap de om. Cum-necum, îl înmormântarăm, că greu l-am mai desprins din strânsoarea mai ştiu eu cui. Da! îi azvârlirăm cizmele în apele Mureşului, ca să nu se facă vampir. Dacă eşti Satana, doar tu eşti acela, atunci zi-mi şi mie ce-a fost cu moartea tatălui meu. Ioanikie Brankovic?
- Asta o s-o pricepeţi şi fără ajutorul meu - i-o tăie Sevast -, eu însă o să vă zic altceva. Eu ştiu vorbele cu care el a murit în urechi. Şi care sunau cam aşa: „Un strop de vin, să mă spăl pe mâini!" Vorbele astea i-au sunat în urechi când să-şi dea sufletul. Şi încă o vorbă, ca să nu ziceţi că am supt toate acestea din osul meu gol - căci am osul găunos. Pentru că vă ştiu canonin-du-vă la un opis khazar, mi-am zis să vă dau şi eu un brânci la săvârşirea abecedarului.
Deci, ascultaţi la mine, pentru că pe asta n-o ştiţi. Cele trei râuri ale lumii antice a morţilor - Aheron, Pyriflegeton şi Cocyt - aparţin azi celor trei lumi subpământene - a islamismului, a iudaismului şi a creştinismului; ele curg împărţind cele trei iaduri - Gheena, Hades şi iadul de gheaţă al mahomedanilor, toate aflate sub ţinutul de altădată al Khazariei. Acolo se încrucişează cele trei lumi ale morţilor: regatul arzător al Satanei, cu cele nouă cercuri ale infernului creştin, cu tronul lui Lucifer şi cu drapelul regelui infernului; apoi lumea subpământeană islamică, cu regatul patimilor de gheaţă al lui Iblis şi domeniul lui Geburah din stângă templului, unde se află zeităţile iudaice ale răului, ale desfrâului şi foametei, adică
53
Gheena iudee de sub stăpânirea lui Asmodeu. Cele trei tărâmuri subpământene nu se tulbură între ele, hotarele fiind trase de brazdele unui plug de fier, şi nimănui nu-i este îngăduit să le treacă. Ce să vă fac dacă v-aţi închipuit altcumva cele trei tărâmuri, că doar n-aţi prea fost hârşiţi cu lumile astea. în iadul evreiesc, în ţinutul tenebros al îngerilor şi al păcatelor lui Belial, nu evreii îs puşi la frigare, cum vă închipuiţi voi. Acolo se mistuie în flăcări ăi de se aseamănă cu voi, adică arabii şi creştinii. Tot aşa cum în iadul creştin nu întâlneşti picior de creştin - doar acolo se perpelesc pe jăratec fie mahomedani, fie cei de legea lui David; la fel în Iblis, în iadul islamic, unde dai doar de creştini şi de evrei, nici sămânţă de turc ori arab. Ia închipuiţi-vă acum că Masudi, cât ar fi el de îngrozit de iadul musulman, pe care totuşi îl cunoaşte bine, pică la evrei, în Seol, ori la creştini, în Hades, unde dă de mine! în loc să-i pice în laba lui Iblis, îi pică lui Lucifer! Şau altceva, închipuiţi-vă un cer creştin deasupra iadului în care ispăşeşte un evreu!
De aia, stăpâne, luaţi bine aminte la cele ce v-am spus! Ca la înţelepciunea lumii. Aşadar, nici un amestec între treburile celor trei tărâmuri, islamic, creştin şi iudaic, aici, în plină zi! Ca să nu avem apoi pricină pe lumea cealaltă. Pentru că acei de se urăsc pe lumea asta nu ne dau de furcă. Seamănă leit unii cu alţii. Pizmaşii îs oriunde la fel, altfel n-ar fi pizmuitori. Numai cei diferiţi unii de alţii, ei, ăştia sunt alunecoşii. Şi tare mai ţin să se afle între ei, pentru că neasemănările nu-i stânjenesc. Aştia-s cei mai răi. Cu d'alde d'ăştia care parcă ne îndeamnă să fim altfel decât ei, care visează netulburat, cu d'ăştia ne socotim noi şi neprietenii noştri şi dacă ne-om uni forţele i-am rade din cele trei părţi deodată...
Atunci Kir Avram îi zise că în toată povestea asta a lui era ceva care îl nelămurea, de aceea îl întrebă:
- Atunci cum se face că nu v-a ieşit nimic din toate astea, hai, nu ţie, că încă nici nu ţi-a căzut coada, dar măcar ălora
54

dinaintea ta, hârşiţilor? Ce aţi tot aşteptat în vreme ce noi zideam casa Tatălui Nostru?
- Păi, aşteptam momentul, stăpâne. Apoi, noi diavolii, se cade să fim mereu la un pas după voi, oamenii. Noi trebuie să fim pe urmele voastre, dar cu un pas înapoi, noi mâncăm abia după ce vă

ridicaţi voi de la masă, pentru că noi, asemeni vouă, nu vedem viitorul. Aşadar, întâi voi şi după aia noi. Şi să-ţi mai spun ceva, stăpâne, până acum n-ai făcut nici un pas care să ne fi împins să te urmărim. Iar dacă o fi să faci pasul ăla, tu sau vreun urmaş de-al tău, vă dăm noi de urmă, chit că ziua aceea pică în săptămâna căreia nu-i pomenim numele. Dar până acum lotul e în ordine. Nu-l veţi întâlni pe «kuros»-ul vostru cu ochii roşii chiar dacă ar apărea aici în Tarigrad. Dacă el vă visează precum îl visaţi, dacă în visul lui vă zideşte trezia, tot aşa cum trezia lui este zidită în visele ce le aveţi, atunci nici n-o să ajungeţi să fiţi faţă-n faţă, pentru că n-aveţi cum fi amândoi treji în acelaşi timp. Numai că - nu ne puneţi la încercare. Credeţi-mă, e mult mai periculos să încropeşti un opis al khazarilor din vorbe risipite în cele patru zări, aici, în tihna foişorului, decât s-o porneşti în bătălie pe Dunăre, unde se căsăpesc în draci austriecii Du turcii, fiindcă aici, la Tarigrad, vă paşte primejdia, aşteptând descătuşarea din vis, mai mult decât dacă scoateţi sabia vitejeşte, sabie pe care o mânuiţi infernal de bine. Deci, chibzuiţi pe îndelete şi apoi hotărâţi încotro s-o apucaţi, şi, zău, nu-i mai daţi crezare anatolianului ăla de întinge cu portocala în sare...
- Cât despre rest, stăpâne, vru să încheie Sevast, mă las în voia împărăţiei duhului creştin, mă supun judecăţii ecleziastice care-i prigoneşte pe necurat şi pe vrăjitoare. Dar înainte să-m faceţi felul, îngăduiţi-mi să vă mai pun o întrebare. Chiar credeţi că biserica asta a voastră o să dureze peste vremuri încât o să ajungă să ne judece şi peste trei sute de ani, tot aşa cum face acuma?
- Cum să nu cred? i-o reteză Papas Avram.
55
- Atunci, să mi-o dovedeţi; taman peste două sute nouăzeci şi trei de ani ne întâlnim tot aici, la Ţarigrad, în aceeaşi zi cam pe la prânzişor, şi atunci să mă judecaţi cum m-aţi fi judecat azi...
De cu zori am pus la fiert coliva, apoi am acoperit oala cu o faţă de pernă şi i-am pus-o în desagă, ca în popasurile sale Papas Avram să-şi mai încălzească sufletul. Noi am pomit-o cu corabia pe Marea Neagră înspre Delta Dunării. Ultimele rândunele zburau cu spinările în sus, încât oglindirea lor în Dunăre le dezvăluia spinările negre în locul burţilor albe. Ne afundam într-o pâclă lunecândă care împrăştia peste desişul crângului şi peste Djerdap o plumbuită linişte asurzitoare în care se revărsau mereu alte linişti. După cinci zile de drum, ajunşi la Kladovo ne întâmpină o unitate de cavalerie din Ardeal năbuşită de pişcătorul colb românesc de cealaltă parte a râului. Poftiţi în tabăra prinţului Badenski aflarăm că şi contele Djordje o pornise la luptă şi că generaliui Haydersheim, Veterani şi Häisel erau pregătiţi să atace poziţiile turcilor şi că de două zile erau bărbieriţi în galopul calului. în aceeaşi noapte ne-am încredinţat de neasemuita destoinicie a stăpânului nostru. Era vremea când se îngânau anotimpurile, cu dimineţi reci si cu nopţi calde încă - vară în toiul nopţii şi toamnă în zorii zilei. Papas Avram tocmai îşi alesese sabia şi înşeuase calul, când, dinspre tabăra sârbilor, numai ce vine în galop un cârd de călăreţi cu porumbei agăţaţi ciorchine de mâneci. Şi cum mergeau ei călare, pufăiau din nişte ciubuce lungi, agăţând rotocoale de fum la urechile cailor. Când Brankovic fu în şa, îi dădură şi lui o lulea aprinsă şi, aşa fumegoşi, o porniră spre generalul Veterani pentru a primi ordine, când dinspre tabăra austriacă se auziră nişte voci:
- Sârbii vin despuiaţi!
Şi **într-adevăr,** în spatele cavalerilor se zărea detaşamentul pedestraşilor despuiaţi până la piele, dar cu chipiul pe cap. Străbătură astfel fâşiile luminoase ale focului de tabără ca trecând pe sub portale, iar în urma lor, grăbite, trecură umbrele lor golaşe, de două ori mai vârstnice decât ei.
- O să-i atacaţi pe întuneric? - îi întrebă Veterani mân-gâindu-şi câinele, atât de înalt că te croia cu coada pe gură.
- Ba bine că nu - veni răspusul lui Kir Avram - iar păsările or să ne-arate drumul.
Deasupra poziţiilor austriece şi sârbeşti se înălţa măgura Rs, unde niciodată nu ploua şi pe care se afla fortăreaţa cu lunuri a turcilor. După trei zile şi trei nopţi tot nu izbutiră să se apropie de ea, din nici o parte. Atunci generalul îi zise lui Brankovic să treacă la asalt.
- Când veţi cuceri poziţia, să aprindeţi degrabă un foc verde din nuiele de arţar - adăugă generalul - ca să ştim încotro s-o pornim.
Pedestraşii se supuseră ordinului şi plecară trăgând din pipele lor. Ca la scurt timp să vedem dinspre poziţiile turcilor luându-şi zborul nişte porumbei în flăcări - unu, doi, trei, după care auzirăm împuşcături şi ne pomenirăm în tabără cu Papas Brankovic şi călăreţii săi, pufăind din ciubucele alea lungi. Uimit, generalul îi întrebă de ce nu atacaseră tunurile, la care Papas Avram arătă pe muţeşte cu luleaua spre deal. De acolo se lăbărţa un foc verde, tunurile turcilor nu se mai auzeau. Fortăreaţa fusese luată.

A doua zi dimineaţă Papas Avram, ostenit după noaptea bătăliei, se odihnea în cortul său, pe când Masudi şi Nikon Sevast jucau zaruri. Nikon era la a treia zi de când tot pierdea bani grei, iar Masudi nu contenea să joace. Se pare că aveau temeiuri zdravene dacă înţepeniseră acolo, în ploaia gloanţelor -Brankovic, furat de vise, ăilalţi doi, furaţi de zaruri. Oricum, dârzenia lor părea neclintită, spre deosebire de mine care
57
voiam să şterg putina. Dar nu trecu mult, că năvăliră turcii în tranşee şi se puseră pe căsăpit tot ce mişca, iar în urma lor venea Paşa Sabljak[c] din Trebinje să vadă care mai era încă viu. Iar în urma lor venea gâfâind un tânăr palid cu o mustaţă sură pe jumătate, omul încărunţit pe-o dungă. Pe jiletca de mătase a lui Papas Avram era ţesut blazonul cu acvila monoculară. Un ienicer îi înfipse lancea taman în pasărea brodată, cu atâta înverşunare că fierul care trecuse prin pieptul adormitului se auzi izbind piatra de sub el. Trezit în moarte, Brankovic se ridică într-o rână şi apucă să-l mai vadă pe tânărul cu ochii roşii şi unghii de sticlă şi cu mustaţa sură pe jumătate. Atunci pe Brankovic îl trecură toate apele şi două şuvoaie de năduşeală i se înnodară sub bărbie. Braţul pe care abia se sprijinea îi tremura în aşa hal că-l împungeau mii de ace şi atunci se lăsă cu toată greutatea pe el, doar s-o linişti. Braţul mai dârdâi o vreme apoi se potoli, ca o strună ciupită, iar când se domoli de tot căzu răpus. In aceeaşi clipă se prăvăli şi tânărul, chiar pe umbra sa, secerat parcă de privirea lui Brankovic, iar traista îi alunecă de pe umăr.
- Ce, l-au nimerit pe Cohen? - strigă paşa, iar ienicerii, gândind că unul din cei doi jucători de zaruri trăsese în tânăr, îl spintecară în două pe Nikon Sevast, care rămase cu zarurile în mână. Apoi se întorseseră către Masudi care îi bâigui ceva în arabă paşei, cum că tânărul nu murise, ci doar aţipise. Asta îi prelungi viaţa cu o zi, căci paşa porunci ca Masudi să nu fie sfârtecat până a doua zi.
Eu care sunt un nelegiuit - îşi încheie Averkije Sila însemnarea lui despre Avram Brankovic - ştiu un lucru - că de câte ori omori pe cineva e mereu altfel, aşa cum e mereu altfel cu o altă femeie care se vâră în aşternut. Pe unele le mai uiţi, pe altele nu. Aşa e şi cu cei pe care i-ai ucis, ca şi cu femeile, unele nu te uită ele pe tine. Moartea lui Kir Avram Brankovic era din cele care se ţin minte. Iată cum a fost. Oamenii paşei dădură fuga după o albie cu apă caldă, îl îmbăiară pe Kir
58

Avram, după care îl încredinţară unui moşneag ce purta la gât o a treia încălţare doldora cu miresme, balsamuri şi fuioare. Mă gândeam că erau pentru oblojirea rănilor, numai că moşneagul îl pomăda cu pudră şi carmin, îl bărbieri şi îl pieptănă, după care i-l înfăţişă astfel lui Sabljak Paşa în cortul său.
- Ei, uite încă un sârb despuiat - mi-am zis. A doua zi dimineaţă şi-a dat sufletul în cort. Era în anul 1689, de ziua sfântului Eustaţiu, după calendarul ortodox. în ceasul în care Avram Brankovic şi-a dat sufletul, Sabljak Paşa a ieşit în faţa cortului şi-a cerut un pic de vin ca să se spele pe mâini.
BRANKOVIC GRGUR
-vezi: Stâlpnicul.
CELAREVO (secolele VII-IX) - Sit arheologic în apropierea Dunării, în Iugoslavia, adăpostind o necropolă medievală. Nu s-a găsit însă şi aşezarea care a hrănit cimitirul. Nu se ştie cu certitudine cine erau cei înhumaţi în cimitirul de la Celarevo, cert este însă că s-au observat unele particularităţi ale avarilor, influenţa perşilor asupra unor obiecte găsite în

***Menora** din Celarevo*
59
morminte, menorele (reprezentarea unor sfeşnice ritualice iudaice cu şapte braţe) şi alte simboluri ori

laconice însemnări în ebraică. Siturile arheologice de la Cherson, din Crimeea, adăpostesc de asemenea plăcuţe cu acelaşi tip de menore de la Celarevo. Aceasta i-a determinat pe specialişti să tragă concluzia că în împrejurările Novi Sadului (unde se află şi Celarevo) există vestigii arheologice care se diferenţiază de vestigiile avare, ceea ce poate sugera prezenţa unui alt substrat, aşadar a unui popor strămutat în câmpia panonica înaintea venirii ungurilor. în acest sens ar exista şi mărturii scrise. Un scrib anonim al regelui Bela, Abdul Hamid de Andaluzia şi Kinam socotesc că acest ţinut dunărean a fost locuit de popoare de origine turcă (ismailiţi) care se socoteau a fi urmaşii triburilor migratoare din Cherson. Faptul în sine ar putea dovedi că necropola de la Celarevo aparţine, în parte, khazarilor iudaizaţi. Doctorul Isajlo Suk^, arheolog şi arabist, originar din această zonă, aflat printre primii la săpăturile arheologice de la Celarevo, avea să facă o însemnare găsită după moartea sa. Această însemnare nu privea doar situl Celarevo, fiind mai degrabă o reflecţie personală. Textul sună astfel: „Pe cei îngropaţi la Celarevo ungurii îi voiau unguri sau avari, evreii îi voiau evrei, musulmanii îi voiau mongoli, dar nimeni nu-i voia khazari. Când de fapt ei asta erau... Cimitirul e plin de cioburile ulcelelor cu menore încrustate. Şi cum la evrei o ulcică spartă înseamnă un om decăzut, un om pierdut, tot aşa şi acest cimitir este al celor decăzuţi şi pierduţi, aşa cum au fost khazarii pe aceste meleaguri în acele vremuri."

CHIRIL (826 sau 827-869)(Constantin din Salonic sau Constantin Filozoful) - Sfânt al creştinismului răsăritean, trimisul grec la gâlceava khazară[v], unul din apostolii slavilor şi iniţiatorul aflabetizării lor. Al şaptelea copil al guvernatorului bizantin al Salonicului, Leon, Constantin a deţinut el însuşi însemnate funcţii de stat, fiind crescut între zidurile pustiite de

icoane ale bisericilor, pentru că în acea vreme la Ţarigrad erau la putere iconoclaştii. Mulţi dintre ei erau din Salonic, chiar Constantin a avut ca dascăli pe Leon Matematicianul, cel care l-a iniţiat în Homer, în geometrie, aritmetică, astronomie şi muzică, iconoclast - de altfel vărul altui iconoclast, patriarhul Ţarigradului Ioan Gramaticul (837-843); avea legături cu sarazinii şi cu califul lor, Mamun. Un alt dascăl al său, cunoscutul filozof Fotie, patriarhul de mai târziu, care l-a instruit în gramatică, retorică, dialectică şi filozofie, supranumit „Aristotel creştinul", a fost împreună cu Leon Matematicianul iniţiatorul renaşterii umaniste prin care lumea bizantină dovedea lumii, o dată în plus, că era descendentă din Antichitatea elenă. Fotie practica ştiinţele hermetice interzise, astrologia şi magia; împăratul bizantin îl numea „bot khazar", iar la curte circula legenda că în tinereţe Fotie îşi vânduse sufletul unui magician evreu. Constantin îndrăgea limbile străine pe care le socotea veşnice ca şi vânturile, şi le tot schimba, precum kaghanul khazar femeile de toate credinţele. în afară de greacă studia slava, ebraica, araba khazară, samariteana, şi alte limbi de scriere gotică sau „rusă". Mai târziu, când s-a mai împlinit, a trăit cu setea nestăvilită de drumeţii. Tot timpul avea cu el o velinţă şi zicea: unde mi-e velinţa acolo mi-e moşia. îşi făcea veacul printre triburile sălbatice, unde după fiecare strângere de mână trebuia să-şi numere degetele. Bolile ce-au mai fost în viaţa lui ostroave de tihnă. Când cădea bolnav uita toate limbile, în afara celei materne. Ce-i drept, bolile i se trăgeau din cel puţin două pricini. Când în anul 843 partida iconoclastă de la Salonic a fost înlăturată de la putere, iar după moartea împăratului Teofil a fost iarăşi proclamat cultul icoanei, Constantin s-a văzut nevoit să se pună la adăpost într-o mănăstire din Asia Mică. Gândea în sinea sa - până şi Dumnezeu s-a dat îndărăt, ca să facă loc lumii. Ochiul nostru este ţintă pentru lucrurile care ne înconjoară. Ele ne ochesc pe noi, nu invers. Apoi a fost silit să se întoarcă în capitală ca să-i atace public pe foştii săi

maeştri şi compatrioţi luând apărarea icoanelor. „Este o părere să crezi că gândurile ne locuiesc doar în cap" - îşi zise el atunci. „Capul şi întreaga făptură se află în gânduri. Noi, cu gândurile noastre suntem precum marea cu curenţii ei - trupul ne este un curent de mare, iar gândurile sunt chiar marea. Aşa încât trupul îşi face loc sieşi în lume pătrunzând prin gânduri. Cât despre suflet, e albie deopotrivă pentru trup şi pentru gând..."

Tot atunci îşi părăsi încă un maestru de odinioară, pe fratele său mai mare, Metodiu, care nu şi-a atacat coreligionarii. Vedea cum îşi lasă în urmă fratele, părintele spiritual de altădată, căruia-i deveni superior în rang.

Acum, în slujba curţii de la Ţarigrad, fu mai întâi arhonte al unei provincii slave, apoi profesor la o şcoală imperială din capitală; ca preot, ajunse bibliotecar al patriarhiei la biserica Sfânta Sofia din Ţarigrad şi profesor de filozofie la Universitatea din Ţarigrad unde, datorită erudiţiei sale desăvârşite, primii titlul onorific de „filozof pe care îl deţinu tot restul zilelor. Numai că el se mai ţinea de o cale,

aceea împărtăşită de marinari, cum că peştii înţelepţi au o carne scârboasă şi aţoasă, spre deosebire de carnea peştilor proşti. De aceea numai proştii îi mănâncă şi pe proşti şi pe înţelepţi, pe când înţelepţii, mai năzuroşi din fire, îi aleg doar pe proşti.
El, care în prima parte a vieţii fugise de icoane, acum, în partea a doua, şi le luase drept pavăză. Se deprinsese cu icoana Fecioarei Măria, s-a spus, nu însă şi cu Fecioara Măria. într-adevăr, nu mulţi ani după aceea, când, în vâltoarea gâlcevei khazare[v] a asemuit-o curtezanilor din suita kaghanului, el o comparase cu un bărbat, iar nu cu o femeie.
Pe-atunci, mai mult de jumătate din veacul lui se scursese, iar lui i se împlinise jumătatea vieţii.
Luă trei galbeni, îi puse în tolbă şi-şi zise: pe primul îl voi dărui unui cântăreţ din corn, pe al doilea dascălilor din strană, iar pe al treilea heruvimilor. După care o porni în călătorii fără capăt. Nu mai apuca să-şi amestece firimiturile de la prânz cu
62
cele de la cină. Era tot timpul în mişcare. în anul 851, a mers la califul arab de Samaria, lângă Bagdad, iar la întoarcerea din această călătorie diplomatică şi-a văzut în oglindă primul rid de pe frunte, căruia îi va zice ridul sarazin. în anul 859 Constantin ajunsese de-un leat cu Alexandru cel Mare, care murise la 33 de ani, cât avea el pe-atunci.
- Cei de-un leat cu mine îs mai degrabă sub pământ decât pe pământ - gândea'el atunci -, şi din toate vremurile: a lui Ramses al III-lea, a labirintului din Creta sau a primului asediu al Ţarigradului. Şi o să ajung şi eu sub pământ de-un leat cu viii. Doar că îmbătrânind aici, pe pământ, îi tot schimb pe cei de-un leat cu mine de sub pământ, trădându-i pe morţii mai tineri decât mine...
Apoi veni al treilea asediu al oraşului căruia îi purta numele. Când în anul 860 slavii asediau Tarigradul, Constantin, retras într-o chilie în Olimpul din Asia Mică, le-a întins o cursă, în liniştea sihăstriei sale, a creat primele litere din alfabetul lor. La început făcuse literele rotunjite, dar limba slavă fiind atât de sălbatică, cerneala nu o putea prinde, şi atunci a mai făcut un alfabet, cu litere zăbrelite, în care a zăvorât ca pe-o pasăre limba nestăpânită. Mai târziu, când se mai îmblânzi şi când începu să se deprindă cu greaca (pentru că limbile se învaţă între ele), limba slavă a putut fi îngrădită în primele slove, glagolitice...
Daubmannus povesteşte altă legendă privitoare la formarea alfabetului slav. Se zicea că limba barbarilor nu putea fi stăpânită, într-o toamnă scurtă de trei săptămâni, cei doi fraţi erau retraşi în chilie şi trudeau la desenarea literelor care mai târziu vor fi numite chirilice. Nu le ieşea defel. Din chilie se vedea minunata doime de octombrie, cu tihna ei prelungă cât o oră de mers pe jos şi lată cât două. Atunci Metodiu îi atrase atenţia fratelui său la patru ulcioare din fereastra chiliei lor, aflate de partea cealaltă a gratiilor.
63
- Când ai uşa ferecată, cum ajungi la unul din ulcioare? -întrebă el. Constantin sparse un ulcior, adună cioburile printre zăbrele, după care le replămădi cu salivă mestecată cu lut de sub tălpile lor.
Aşa au făcut şi cu limba slavă, au sfărâmat-o în bucăţele, au luat-o de după zăbrelele slovelor chirilice şi-au pus-o în gurile lor lipindu-i crăpăturile cu salivă amestecată cu lutul grec de sub tălpi...
în acelaşi an, împăratul bizantin Mihail al III-lea primi o misivă de la khaganul[v] khazar, în care acesta îl ruga să-i trimită de la Ţarigrad o persoană îndrituită a-i tălmăci temeiul învăţăturii creştine. Imperatorul se sfătui cu Fotie, cel numit „bot khazar". Treaba era gândită cu două feţe, Fotie însă o luă în serios, recomandându-şi ciracul, pe Constantin Filozoful care, însoţit de fratele său Metodiu*, purcese într-a doua sa misiune diplomatică, numită khazară. în drum cei doi s-au oprit la Cherson, în Crimeea, unde Constantin studie ebraica şi khazara, pregătindu-se pentru însărcinarea-i diplomatică. Gândea: „Fiecare este crucea jertfei sale, iar piroanele străpung şi crucea". Ajungând la curtea kaghanului khazar, dădu acolo de trimişii credinţelor islamice şi iudaice, căci kaghanul îi chemase şi pe ei. Astfel încât Constantin a participat şi el la gâlceava, ţinând acele „discursuri khazare" pe care mai târziu avea să le traducă Metodiu în limba slavă. Tăgăduind temeiurile rabinului şi dervişului, îndemnătoare la iudaism sau la islamism, Constantin Filozoful căuta a-l îndupleca pe kaghanul khazar să treacă la creştinism, povăţuidu-l să nu se roage la nevrednică cruce frântă; şi-atunci pe chip îi apăru cel de-al doilea rid, ridul khazar.
Anul 862 era pe sfârşite, iar Constantin era de-un leat cu Filon din Alexandria, filozoful care murise la treizeci şi şapte de ani, cât avea el pe atunci. Constantin tocmai încheiase alfabetul slav şi plecă împreună cu fratele său în Moravia, între slavi aidoma celor din ţinutul lor de baştină.
64

Traducea scrieri bisericeşti din greacă în slavă, iar lumea se tot aduna în jurul său. Acum toţi aveau ochi în locul coarnelor de altădată, lucru care se vedea imediat, se încingeau la brâu cu câte un şarpe, dormeau cu capul la sud şi-şi aruncau dinţii căzuţi peste casă. îi privea cum îşi scobeau din nas mucozi-tăţile şi le duceau la gură, în şopoteala rugăciunilor. Se spălau pe picioare fără să se descalţe, scuipau în mâncare înainte s-o înfulece şi îşi împleteau numele lor barbare, bărbăteşti ori femeieşti, după fiecare vorbă din „Tatăl nostru", iar „Tatăl nostru" dospea precum pâinea, apoi se mistuia în şuvoiul vorbelor, încât la fiecare trei zile rugăciunea se cerea plivită de numele barbare care o ciopârţeau că nu mai arăta a rugăciune, îi atrăgea irezistibil duhoarea de hoit, aveau mintea vioaie şi cântau dumnezeieşte, iar Constantin auzindu-i, izbucnea în plâns, şi aşa îi apăru cel de-al treilea rid de pe frunte, ridul său slav, oarecum pieziş, prelingându-se ca un strop de ploaie... în anul 867 a părăsit Moravia, ducâdu-se la curtea suveranului Panoniei, Kocely, iar de aici a plecat la Veneţia, unde s-a amestecat în sfada trilingviştilor care susţineau că doar greaca,

Piirlrerul lui Constantin din Salonic - Sfântul Chirii -după o frescă din secolul al IX-leu

65

ebraica şi latina erau vrednice de slujirea liturghiei. L-au întrebat veneţienii: întregul corp al lui Iuda este călăul lui Cristos, sau numai o parte a lui? Şi atunci Constantin a simţit ivindu-i-se şi cel de-al patrulea rid, ridul venet, care dimpreună cu cele de dinainte, sarazin, khazar şi slav, îi brăzdau chipul cruciş ca patru năvoade aruncate asupra aceluiaşi peşte. A scos din tolbă primul galben, dăruindu-l unui muzicant care a suflat din goarnă când el îi întreba pe trilingvişti: „Cum se adună oastea dacă nu la cântatul goarnei ei?" Era în anul 869, iar Constantin se gândea la Boethius din Ravenna care murise la patruzeci şi trei de ani. Cu care atunci era de-un leat. La chemarea papei, a pornit-o spre Roma; şi acolo a reuşit să arate temeinicia convingerilor sale, între care cele privitoare la slujba în slavonă. Era însoţit de Metodiu şi de ucenicii săi, care au fost unşi preoţi.

în timpul slujbei religioase, gândea: „Aşa cum cineva hărăzit pentru un anume lucru, dar împovărat de boală, îl împlineşte anevoie, chiar cu stângăcie, tot aşa altcineva, fără a fi bolnav, dar lipsit de har, îl împlineşte anevoie şi chiar cu stângăcie..."

Cu acel prilej la Roma s-a oficiat liturghia în limba slavă, iar Constantin a dăruit cel de-al doilea galben diaconilor din strană. Iar după datina străveche, cel de-al treilea ban de aur şi-l puse sub limbă şi se retrase într-o mănăstire greacă din Roma, unde a răposat în anul 869, sub numele monahal de Chirii.

Bibliografie. Literatură primară: O amplă bibliografie a lucrărilor despre Chirii şi Metodiu este cuprinsă în cartea lui G. A. Ilinski (Opyt sistematiceskoj kirilo-metod' eskoj bibliografii), completată ulterior de Popruzenko, Romanski, Ivanka Petrovic şi alţii. Ultimele cercetări privind khazarii şi gâlceava khazară sunt prezentate în noua ediţie a monografiei lui F. Dvornik, *Les **legetides** de Constantin etMethode vues de Byzances* (1969). Referinţe asupra khazarilor şi a gâlcevei khazare se găseau în ediţia Daubmannus a *Dicţionarului khazar (Lexicon Cosri,* Regiemonti Borrusiae, excudebat Ioannes Daubmannus 1691), care a fost distrusă.

GÂLCEAVA KHAZARĂ - Eveniment situat de sursele creştine în anul 861, după slova scrisă a secolului al IX-lea -biografia lui Constantin din Salonic, a sfântului Chirii'[1]' -

66

scriere păstrată în aşa-zisul manuscris moscovit al Academiei duhovniceşti, ca şi în versiunea lui Vladislav Grămăticul din anul 1469. în acel an 861, la curtea bizantină veniră trimişii khazarilor[v] care glăsuiră: „De veacuri noi nu ştim decât de un Dumnezeu, care e mai presus de toţi şi de toate, căruia ne închinăm în genunchi cu faţa la Răsărit, dar credinţele noastre, ni se spune, au şi unele aspecte păgâne. Evreii ne îndeamnă să trecem la religia lor şi la ritualurile lor, iar pe de altă parte sarazinii ne momesc cu pacea şi cu câte alte daruri, doar ne-or trage la credinţa lor, tot zicându-ne: «Credinţa noastră e a mai bună dintre toate». De aceea noi vă ieşim în întâmpinare, tocmai în numele trainicei prietenii şi a dragostei ce v-o purtăm, fiindcă voi (grecii) sunteţi o seminţie întinsă, ţineţi de împărăţia lui Dumnezeu, cerându-vă sfatul şi rugându-vă să ne trimiteţi un bărbat înţelept, şi dacă i-o răzbi pe evrei şi sarazini atunci vom trece la credinţa voastră."

Când înpăratul grec îl întrebă pe Chirii dacă se încumetă să pornească spre khazari, acesta îi răspunse că un asemenea drum l-ar face şi pe jos, chiar desculţ. După Daubmannus spusele lui Chirii trebuiau să însemne că pregătirile de drum i-ar fi luat tot atâta timp cât ar fi mers pe jos de la Ţarigrad în **Crimeea,** pentru că pe atunci Chirii era încă un neştiutor în ale viselor, neavând cum le descuia dinlăuntrul lor, prin urmare, nu se putea trezi după bunul său plac. Şi totuşi, se învoi s-o pornească, iar

în drum spre Cherson învăţă ebraica şi traduse gramatica ebraică în greacă, pregătindu-se astfel pentru gâlceava anunţată la curtea kaghanului khazar. împreună cu fratele său, Metodiu", trecură de lacul Meot, apoi prin Pasul Caspian de pe crestele munţilor Caucazieni, unde fură întâmpinaţi de un trimis al kaghanului. Acesta îl întrebă pe Constantin Filozoful de ce atunci când vorbeşte are mereu la îndemână o carte, pe când khazarii îşi slobozesc înţelepciunea din piepturile lor, parcă abia înfulecată şi nimeni nu-i dă crezare unui om gol chiar dacă ar spune că are o mulţime de veşminte. Acest trimis khazar

venise în întâmpinarea lui Constantin şi Metodiu din capitala khazară Itil, trecând prin Sarkel, pe malul Donului, şi de acolo la Cherson. De unde îi însoţi pe mesagerii bizantini până la Semender, pe ţărmul Mării Caspice, la reşedinţa de vară a kaghanului khazar, unde urma să se ţină gâlceava. Ajuns la curte, unde mesagerii evreilor şi ai sarazinilor sosiseră deja, când fu întrebat în ce loc să fie aşezaţi la masă, Constantin avu următoarea ieşire: „Bunicul meu a fost mult preţuit de semenii săi, mereu în preajma împăratului, dar pentru că a vrut să se lepede de faimă a fost alungat, oropsit, ajungând printre venetici, acolo unde aveam să mă nasc eu. Doar că eu, oricât m-aş strădui, n-am cum atinge cinstirea bunicului meu; sunt şi eu un biet nepot al lui Adam".

- Voi cinstiţi Sfânta Treime, zise khazarul la un toast din timpul cinei - pe când noi avem doar un Dumnezeu, aşa cum stă scris în cărţi. Oare de ce?

Şi atunci Filozoful zise:

- Cărţile propovăduiesc Cuvântul şi Spiritul. între cineva care te preţuieşte dar nu-ţi respectă cuvântul şi spiritul, şi altcineva care le respectă pe toate trei, care din ei îţi dovedeşte o mai deplină preţuire?

Şi atunci mesagerii evreilor săriră cu întrebarea:

- Spune-ne, cum de poate adăposti o femeie în pântecele ei un Dumnezeu, la care nici măcar nu poate privi, darmite să-l zămislească?

Totuşi, Filozoful, arătând spre kaghan şi spre primul său consilier zise:

- Dacă o persoană zice că primului dregător nu-i este îngăduit să-l tămâieze pe kaghan, aşa cum ultima slugă de la curte poate să-l şi linguşească şi să-i arate şi preţuire, atunci spuneţi-mi şi mie, cum să o socotim pe acea persoană, nebună sau înţeleaptă?

Atunci se amestecară în gâlceava sarazinii, iar Constantin Filozoful fu întrebat despre un anume obicei de care şi el avea ştiinţă de la califul sarazin din Samaria, si anume că sarazinii

68

însemnau casele creştinilor cu chipul diavolului. Pe fiecare uşă creştină se iţea chipul nefârtatului. Şi sarazinii, care de mult îşi puseseră în gând să-l otrăvească pe Constantin, îl întrebară:

- Poţi tu pricepe, Filozofule, ce poate să însemne asta? Iar el zise:

- Când văd chipul Satanei îmi zic că înăuntru locuiesc creştini, şi cum ei nu pot trăi laolaltă cu Satana, ăla stă afară. Iar acolo unde nu-i văd chipul afară, înseamnă că e înăuntru cu gazda...

A doua sursă creştină despre gâlceava khazară a ajuns până la noi foarte deteriorată, sub forma unei legende despre creştinarea kievenilor în secolul al X-lea. în această legendă, în care Constantin Filozoful - Sfântul Chirii - apare ca părtaş la gâlceava kieveană asupra celor trei religii (deşi el trăise cu o sută de ani mai devreme), se pomeneşte despre un document care atestă pentru prima oară gâlceava khazară. După ce se înlătură toate notele şi adăugirile ce ţin de redactarea din secolul al X-lea, şi apoi a secolelor ulterioare, iată cum e descrisă gâlceava khazară.

Unul din kaghanii khazari, parcă urmărit de noroc în luptele împotriva pecenegilor şi grecilor cărora le va lua Chersonul (Kerci din Crimeea), după atâtea izbânzi militare, se dedă unei vieţi uşuratice. Ce-şi zise: să aibă atâtea femei, cam câţi oşteni pierduse pe câmpul de luptă. „Multe femei a mai avut", se zice într-o versiune a acestei legende publicată la Veneţia în anul 1722 în limba sârbă, femei pe care şi le dorea de toate credinţele, iar el însuşi se ruga la nu ştiu câţi idoli, şi din slăbiciunea sa **faţă** de femei, faţă de ibovnicele sale, se pomenea spovedin-du-se în multe din religiile lumii; lucru care îi stârni întratât pe străini (greci, arabi, evrei), încât îşi trimiseseră grabnic solii la kaghan, fiecare năd**ăj**duind **să-l** atragă la credinţa sa. Sorţi de izbândă părea **să** aibă Constantin Filozoful, cel trimis la curtea khazară de împăratul bizantin, în gâlceava celor trei de Ia curtea kaghanului - zice sursa creştină. Dar cum khaganul stătea în cumpănă, în cele din urmă a fost precumpănitoare

69

apariţia unei rude ale sale - fiind lesne de recunoscut rolul prinţesei Ateh[v], cunoscută nouă din cea de-a treia sursă. Oamenii prinţesei îl sfătuiră pe kaghan să-i trimită printre evrei, greci şi sarazini, ca ea să

se poată încredinţa nemijlocit asupra fiecăreia dintre învăţături. Şi când trimişii acestei misiuni „muiereşti" se întoarseră, creştinismul a fost înfăţişat kaghanului ca fiind religia anume cuvenită lor, după care trimişii, de altfel oamenii prinţesei, îi dezvăluiră că însăşi rubdenia sa trecuse la religia creştină. Potrivit celei de-a treia surse, cea creştină, asupra gâlcevei khazare - via Daubmannus -, această veste l-a înfricoşat pe kaghan. Norocul a trecut de partea misionarului evreu în ceasul în care kaghanul constată că nu numai evreii preţuiesc Vechiul Testament, ci şi creştinii. Şi după ce şi Constantin i-a confirmat acest lucru, kaghanul s-a întors cu totul de partea unui roma-niot fugit de la greci direct la khazari, ca un înfocat apărător al iudaismului.

- Dintre noi ăştia trei tălmăcitori de vise, voi, khazarii, doar de mine, de un rabin, nu aveţi a vă teme, îi spuse acest evreu kaghanului. Şi asta pentru că în spatele evreilor nu se află nici califul cu pânzele verzulii ale flotei sale, nici basileul grec, cel cu crucea în fruntea oastei. în spatele lui Constantin Filozoful se află suliţele şi cavaleria, pe când în spatele unui rabin ca mine dai de veşmântul meu de rugă...

Astfel grăi rabinul, încât kaghanul se va lăsa prins în mrejele acestuia cu temeiuri cu tot, dar chiar atunci se amestecă prinţesa Ateh[v], care răsuci altcumva firul discuţiei. Hotărâtoare fură spusele ei atunci la gâlceava khazară, spuse cu care îi răstălmăci astfel vorba solului evreu:

- Tu zici aşa: cine vrea bogăţia, să se îndrepte spre Nord, iar cine vrea înţelepciunea, spre Sud! Dar de ce-mi spui mie, aici la Nord, vorbe mieroase şi miezoase în loc să le spui înţelepciunii care te aşteaptă în ţara strămbunilor tăi? De ce nu te duci acolo unde lumina îşi depune ouăle, acolo unde veacurile se macină de veacuri, ca să sorbi ploaia oţetită de la

*Marea Moartă, ca să săruţi dâra nisipului care, în locul apei. se prefiră din fântânile Ierusalimului, în jeturi aurii? Dar tu fini spui **că** visul meu e noapte întunecată, şi doar trezia ta e clar de lună. Oare, de ce-mi spui toate astea?*

***încă o** săptămână sărăcită şi ciuntită. Pentru că şi-a irosit ziua cea mai de preţ, despre care tu îmi zici că începe în Palestina, ziua aceea păstrată pătimaş până astăzi; numai că i-a venit si ei rândul să **fie** dată în silă, puţin câte puţin. Ia-ţi partea, **ia-ţi** sâmbăta ta şi te du. Du-te să-i spui înţelepciunii tot ce ai vrut să-mi zici mie. Vei fi mai fericit. Dar ai grijă: cine vrea să stăpânească **o** cetate trebuie mai întâi să-şi stăpânească sufletul...*

*Deşi e-n van tot ce-ţi spun, pentru **că** tu ai ochii în gură şi nu vezi decât când vorbeşti. Iată învăţătura mea: ori pilda ta n-are noimă, ori la Sud nu te aşteaptă nimeni, pentru că **l-or** aştepta pe altul. Altfel cum să pricep ce cauţi, aici, la Nord, cu mine?*

La vorbele prinţesei Ateh, kaghanul îşi veni în fire zicân-du-i rabinului că auzise chiar de la evrei că Dumnezeul lor se lepădase de ei şi-i împrăştiase în lume.

- De asta voiţi voi să ne ademeniţi la credinţa voastră, ca să vă fim copărtaşi întru nevoinţă, pentru ca şi noi, khazarii, să fim pedepsiţi de Dumnezeu, şi risipiţi prin lume?

Şi astfel kaghanul îi întoarse vorba evreului, găsind iarăşi întemeiate argumentele lui Constantin Filozoful. El şi căpeteniile sale trecură la creştinism şi-i trimiseră împăratului grec următoarea misivă, de altfel pomenită în biografia lui Chirii:

„Stăpâne, ne-ai trimis un om care ne-a desluşit lumina credinţei creştine, iar cu vorba şi fapta ne-a încredinţat că asta este adevărata religie şi atunci i-am vestit pe oameni să se boteze după cum li-i voia..."

După cea de-a doua sursă, kaghanul, deşi părea că-şi însuşise temeiurile lui Constantin, o întoarse brusc, hotărât să ridice armele împotriva grecilor, în loc să le îmbrăţişeze credinţa. Zise: „Credinţa nu se cerşeşte, ci se dobândeşte cu sabia". Luă cu asalt cetatea Chersonului şi după ce-o înstăpâni îi ceru împăratului

grec să-i dea de soţie o prinţesă greacă. împăratul îi puse o singură condiţie - să treacă la creştinism. Spre marea mirare a Ţarigradului, kaghanul se învoi şi astfel se creştinară khazarii.

KAGHAN [v] - Titlu al căpeteniei khazare. Capitala sa era la Itil. Reşedinţa lui de vară se afla pe malul Mării Caspice şi se numea Semender. Se zice că primirea misionarilor greci la curtea khazară ar fi avut temei politic. încă din anul 740, unul dintre kaghanii khazari venise anume la Ţarigrad în căutarea unui misionar cunoscător al dogmei creştine. Iar în secolul al IX-lea a trebuit întărită din nou alianţa greco-khazară în faţa primejdiei comune, pentru că în acele vremuri ruşii puseseră stavilă la poarta Ţarigradului şi luaseră Kievul de la khazari. Se mai întrezărea şi altă primejdie. Kaghanul de atunci nu

avea urmaşi la tron. într-o zi veniră să-l vadă nişte negustori greci pe care el îi omeni cum se cuvine. Erau toţi mărunţei, negri-cioşi şi atât de păroşi că-şi pieptănau părul de pe piept cu cărare. Aflat printre ei în vremea ospăţului, kaghanul părea un uriaş. Era în prag de furtună, păsările se ciocneau de geamuri, muştele de oglinzi. După ce le-a făcut daruri şi i-a petrecut o bucată de drum, kaghanul a trecut iarăşi prin odaie, şi a dat cu ochii de muşcăturile rămase pe resturile bucatelor. Muşcăturile grecilor erau uriaşe, ca de goliat, faţă de ale sale care arătau mărunţele, ca de prunc. Atunci şi-a chemat iute curtenii, punân-du-i să-şi amintească sporovăielile străinilor, numai că nimeni nu-şi mai amintea nimic. Că doar mai mult tăcuseră, se învoiră curtenii. Dar kaghanului i se înfăţişă şi un evreu din suita sa, care îi zise că va descâlci ciudăţenia.
- S-o vedem şi p'asta, zise kaghanul şi linse un pic din sarea sfântă.
Evreul a chemat un supus şi i-a cerut să-şi dezgolească braţul. Era leit braţul drept al kaghanului.
- Aşa-i, încuviinţă kaghanul - păstrează-l. Păstrează-l şi ţine-o tot aşa. Eşti pe drumul cel bun.

72

Solii s-au răspândit în tot imperiul, iar după trei luni evreul i-a adus kaghanului un tânăr cu tălpi pe potriva lui. L-au păstrat si pe acesta la curte. După aceea au găsit doi genunchi, o ureche şi nişte umeri - toate, asemenea cu cele ale kaghanului. Treptat, la curte se adunară cete de tineri, soldaţi, sclavi, frânghieri, evrei, greci, khazari şi arabi din care se putea încropi un tânăr kaghan leit celui care domnea la Itil. Mai lipsea capul. Se pare că era greu de găsit. într-o bună zi kaghanul îl chemă pe evreu şi-i ceru capul, ori al său, ori al kaghanului. Evreul nu a părut deloc înfricoşat, iar kaghanul, mirat, vru să afle pricina.
- Păi, din pricină că mie mi-a fost frică acum un an, când am găsit capul. De atunci îl ţin dosit aici, la curtea Măriei Tale, şi nu mă încumet să ţi—1 înfăţişez.
Kaghanul i-a poruncit să i-l arate, şi evreul îi înfăţişă o fată. Tânără şi frumoasă, avea capul leit cu al kaghanului, încât dacă îi vedeai chipul în oglindă, jurai că era kaghanul în tinereţe. Atunci kaghanul porunci să-i fie aduse toate făpturile adunate de evreu; şi să fie păgubite de câte un mădular, pentru încropirea altui kaghan. Pe când cei ciuntiţi se târau care-ncotro, evreul a însemnat nişte slove pe fruntea proaspătului kaghan, iar tânărul, sosie şi moştenitor, se ridică pe patul kaghanului. Mai trebuia să fie pus la încercare, şi evreul îi îndreptă paşii spre iatacul ibovnicei kaghanului, prinţesa Ateh [v]. A doua zi dimineaţă, prinţesa i-a trimis adevăratului kaghan următorul mesaj:
- Cel care mi-a picat aseară în aşternut este circumcis, iar tu nu eşti. Deci, ori ăsta e un altul, nu kaghanul, ori e chiar kaghanul care s-a dat cu evreii şi s-a lăsat circumcis, prefă-cându-se într-altul. De asta e mai bine să hotărăşti tu ce anume s-a petrecut.
Atunci kaghanul l-a întrebat pe evreu care era sensul acestei deosebiri. Veni şi răspunsul:
- Oare nu se va şterge deosebirea dacă te circumcizi? Kaghanul, descumpănit, a cerut sfatul prinţesei Ateh. Prinţesa l-a dus în beciurile castelului şi l-a pus faţă-n faţă cu dublul

73

său. îl zvârlise în lanţuri, după gratii, dar între timp se descătuşase şi trăgea de gratii ca scos din minţi. într-o singură noapte se făcuse o namilă de kaghan, pe lângă care kaghanul necir-cumcis era o sfrijitură.
- Vrei să-i dau drumul? - îl întrebă prinţesa. Kaghanul era atât de înspăimântat, încât ceru imediat moartea kaghanului circumcis. Prinţesa Ateh a scuipat atunci namila în frunte, şi uriaşul căzu secerat. După asta, kaghanul se întoarse cu faţa spre greci, căzu cu ei la o nouă învoială şi se converti la credinţa lor.

KHAZARI[v] - Despre originea khazarilor, Teofan a consemnat următoarele: „Un popor numeros, cel al khazarilor, şi-a făcut apariţia venind dinspre ţinutul cel mai îndepărtat al Berziliei, Sarmaţia de mai târziu, şi a cucerit teritorii întinse începând de la Marea Neagră..." După Priscus, khazarii aparţineau în secolul al V-lea regatului hunilor şi se numeau akatziri. Sfântul Chirii susţinea că ei îl slăveau pe Domnul în limba lor, khazară, iar nu în greacă, ebraică sau latină. In sursele greceşti khazarii sunt numiţi %aaocpoi sau %ox^pot. Statul khazar se întindea mult la vest peste linia Crimeea-Caucaz-Volga. Umbra munţilor khazari cădea în luna iunie departe, în Sarmaţia, cât douăsprezece zile de mers pe jos, iar în decembrie umbra se întindea până la o lună de mers spre nord. încă de prin anul 700 demnitarii khazari aveau reşedinţe pe Bosfor şi în Fanagoria, Surse creştine (ruseşti), precum *Cronica luiNestor,* consemnează că în secolul al IX-lea unele triburi din sudul Niprului mijlociu plăteau tribut khazarilor câte-o blană de veveriţă albă sau câte-o sabie de cap de om. în secolul al X-lea tributul se dădea în bani.

Sursele greceşti privind chestiunea khazară sunt confirmate de un document important, numit în ediţia lui Daubmannus* „Marele pergament". Potrivit acestui document, împăratul bizantin Teofil a primit la curtea sa nişte soli din Khazaria, iar

pe trupul unuia dintre ei erau tatuate istoria şi topografia regatului khazar în limba khazară, dar cu scriere ebraică. în fapt, la vremea la care acel sol fusese tatuat khazarii se foloseau deja deopotrivă în scrierea lor de alfabetele grec, ebraic sau arab. Si numai când un khazar trecea la o anume credinţă, îşi însuşea şi slova religiei pe care o îmbrăţişase. De cum se converteau la o credinţă, că era greacă, islamică sau iudaică, începeau să stâlcească limba khazară, ca ea să aducă tot mai puţin cu limba khazarilor rămaşi la credinţa strămoşească. Totuşi unele surse neagă istorioara cu solul tatuat consemnată de Daubmannus, zicând că ar fi fost vorba de un vas de sare bogat ornamentat, trimis în dar împăratului bizantin, de pe care acesta să poată desluşi întreaga istorie a khazarilor, iar că povestea din „Marele pergament" nu era decât consecinţa unei lecţiuni greşite a izvorului istoric. Numai că şi această dezminţire sună fals. Pentru că dacă e să dai crezare versiunii cu vasul de sare, atunci apare de neînţeles urmarea istorisirii din „Marele pergament", care astfel glăsuieşte:
în „Marele pergament", timpul se măsura în ani khazari mari, care nu ţineau socoteală decât la războaie, trebuind astfel să fie redivizaţi în ani greci mici. începutul pergamentului s-a pierdut, pentru că solul, ispăşind o pedeapsă, fusese un pic ciopârţit, acolo unde se începea cu descrierea primilor doi ani mari khazari. Aşa încât istoria khazară începea cu partea nevătămată a trupului, cu cel de-al treilea mare an, cu secolul al V'II-lea (după calendarul nostru), când împăratul bizantin Heraclius pornise expediţii împotriva Persiei, avându-şi alături pe khazarii călăuziţi de regele lor, Ziebel. Aceştia au participat la asediul cetăţii Tiflis, dar în anul 627 s-au retras, lăsându-i singuri pe greci în faţa inamicului. Pentru că, ziceau ei, un lucru merită truda câtă vreme se înalţă, că după aia vine cobo-râşul, cum e cu dusul şi întorsul, care n-au cum sta sub aceeaşi stea, că nu-i deloc totuna înainte ori după izbândă. După un cutremur până şi buruienile o iau razna, se înalţă până la cer. în cel de-al patrulea mare an erau înfăţişate izbânzile khaza-
75
rilor asupra bulgarilor înfrăţiţi, când o parte a acestei seminţii huno-ungure a fost îngenuncheată de khazari, în timp ce altă parte, cu Asparuh în frunte, s-a retras înspre apus, la Dunăre, printre seminţii care biciuiesc vânturile, cu ipochimeni cărora în loc de păr le creştea iarbă pe cap şi a căror gândire era de gheaţă. Anii mari cinci şi şase (înscrişi pe pieptul solului) cuprindeau istoria războaielor khazare din timpul domniei împăratului bizantin Justinian al II-lea. După ce fusese alungat de pe tron, hărţuit si schilodit, Justinian s-a aflat întemniţat la Cherson, de unde a fugit la khazari, gol puşcă, dormind în drum pe unde apuca, vârât pe după pietroaie, ca să nu îngheţe de frig. La curtea khazară a fost primit cum se cuvine şi s-a însurat cu sora kaghanului. Ea va trece la credinţa greacă luân-du-şi un alt nume, Teodora (după numele împărătesei şi soţiei lui Justinian I), dar continua să creadă, după datina khazară, că Dumnezeu îi apăruse în vis Fecioarei Măria, plodind-o cu o simplă vorbă de-a Sa. Astfel îşi află Justinian II, întâia dată, salvarea la khazari; a doua oară însă, îşi găsi la ei sfârşitul, căci la khazari te puteai adăposti, dar după aceea nu le mai puteai scăpa. Când împăratul bizantin Tiberiu a trimis la curtea khazară o misiune cerând predarea lui Justinian, acesta a fugit pentru a doua oară şi a atacat capitala Ajungând iarăşi basileu, Justinian II uită de ospitalitatea khazarilor, iar în anul 711 trimise chiar o expediţie punitivă la Cherson, refugiul său de altădată, protectorat khazar. De data asta străpungerea imperiului khazar l-a costat capul. Khazarii s-au aflat în spatele unei răzmeriţe a trupelor bizantine (Crimeea era deja în mâinile lor), şi în acea forfoteală a fost lichidat Justinian II, ca şi fiul său mai mic, Tiberiu, copilul prinţesei khazare şi ultimul vlăstar al dinastiei Heraclius la Bizanţ. Pe scurt, khazarii l-au adăpostit pe cel prigonit, dar l-au nimicit pe cel care îi prigonise, amândoi într-o singură făptură. Al şaptelea şi ultimul mare an khazar înscris în „Marele pergament" consemnează pe pântecele solului khazar, că în lume mai dăinuia o seminţie cu numele de khazari - cele două neamuri fiind deseori confundate —, că acest trib geamăn vie-
76
tuia departe de neaoşii khazari, iar uneori, în drumurile lor, călătorii din cele două zări se puteau întâlni. Khazarii mai făr-de căpătâi căutau doar să tragă foloase din potriveala de nume, de aceea pe coapsele adevăratului sol apar nişte însemnări avertizând că, uneori, soli tatuaţi aidoma lui ar putea să-şi facă apariţia pe la curtea califului ori basileului, neavând pe pielea lor istoria khazarilor, ci o istorie, acolo, a unui alt popor care le luase numele. Care popor le ştiuse o vreme până şi vorbirea, dar numai

pentru vreo trei-patru ani, cât îi trebuie părului să se primenească. Uneori li se întâmpla falşilor khazari să se poticnească în mijlocul vreunei fraze, uitându-şi ştiinţa şi rămânând muţi. Solul înştiinţa şi prin viu grai, nu doar cu pielea trupului, că era adevăratul trimis al kaghanului khazarilor adevăraţi. Apoi tot el pomenea că la un moment dat grecii se alăturaseră acelui popor părelnic, în locul khazarilor adevăraţi, şi asta în cel de-al şaptelea mare an khazar. în anul 733 (după calendarul nostru de azi), aşadar în amintitul an khazar, împăratul Leon al II-lea Isaurianul, iconoclastul, şi-a căsătorit fiul, pe Constantin, cu Irina, fiica unui kaghan khazar. Din această căsătorie s-a născut cel care avea să fie împăratul grec Leon al IV-lea Khazarul (775-780).
Tot pe atunci împăratul Leon al III-lea a fost rugat să trimită la curtea khazară o misiune care să le explice khazarilor creştinismul. Cerinţă care va fi reînnoită o sută de ani mai târziu, în timpul împăratului grec Teofil (829-842), când normanzii ruşi şi ungurii ameninţau Crimeea, Imperiul grec şi Statul khazar. La cererea kaghanului khazar inginerii greci au zidit fortăreaţa Sarkel, iar solul avea în urechea stângă o însemnare despre fortăreaţa de pe malul Donului. Pe unul din policari era înfăţişat asediul khazarilor asupra Kievului din anul 862, dar cum degetul cocea mereu de la o vătămătură prici-nuită chiar în acel asediu, imaginea se pătase şi ajunsese o taină perpetuă, cu atât mai mult cu cât la vremea trimiterii solului la Ţarigrad asediul Kievului nu se încheiase, şi se mai cerea o aşteptare de două decenii pentru a afla deznodământul...

77

Aici se opreşte nota despre „Marele pergament", dar îţi dai seama imediat că acela care prezentase pe scurt faptele originalului khazar nu folosise decât ştirile care priveau relaţiile greco-khazare. Trecând sub tăcere altele care trebuiau să figureze pe pielea tatuată a diplomatului khazar pentru a-i permite «misivei umblătoare» să-şi continue misiunea într-o altă ţară. De altfel, după un izvor se pare că solul khazar şi-a aflat moartea la curtea unui calif, răsucindu-şi sufletul ca o mănuşă întoarsă pe dos. După ce a fost jupuit de viu, i-au tăbăcit pielea şi i-au legat-o într-un atlas impresionant, care era ţinut la loc de cinste la curtea califului din ***Samarra.*** După alte surse, solul fusese supus la tot soiul de cazne. Chiar la Ţarigrad a trebuit să se lase ciuntit de un braţ, pentru că nu ştiu ce demnitar de la curtea greacă plătise în aur al doilea mare an khazar însemnat pe braţul stâng al solului. După alte surse se mai zice că solul trebuise să se întoarcă de două-trei ori în capitala khazară pentru a se. supune îndreptării unor date istorice pe care le purta cu sine, sau chiar c-ar fi fost schimbat cu un alt sol, pe a cărui piele fusese trecută deja versiunea corectată şi adăugită a Istoriei. Vieţuia - se zice în *Dicţionarul khazar* - ca o enciclopedie vie a khazarilor, câştigându-şi bănuţul prin statul nemişcat îr picioare nopţi fără de capăt. Veghea cu ochii pironiţi la crestele argintii ale copacilor din Bosfor, aidoma vălătucilor de fum. acest timp pisari greci şi de toate neamurile copiau de zor în hrisoave istoria khazară consemnată pe spatele şi pe coapsele sale. Se zicea că purta o sabie de sticlă, după obiceiul khazar, iar după mintea lui slovele alfabetului khazar veneau de la nume de mâncăruri, pe când numerele se trăgeau de la denumirile celor şapte soiuri de sare cunoscute de khazari. Şi avea o vorbă: „Dacă le e mai bine khazarilor la Itil (capitala khazară), poate că le-ar fi şi mai bine la Ţarigrad." Adevărul e că multe din spusele sale se băteau cap în cap cu cele puse pe pielea lui.
El - sau poate un succesor de-al său - tălmăcea în felul următor gâlceava khazară[v] desfăşurată la curtea kaghanului khazar. Odată, kaghanului i-ar fi apărut în vis un înger care îi

78

spusese: „Lucrarea ta nu-i pe placul Domnului, ci doar gândul tău." Atunci el a chemat degrabă un faimos preot din secta vânătorilor de vise, pentru a-i cere să-i tălmăcească visul. Vânătorul i-a spus, zâmbind, kaghanului: „Domnul n-are habar de tine, darmite să-ţi ştie lucrarea ori strădania. Dacă ţi-o fi apărut un înger în vis şi ţi-o fi trăncănit câte cele, poate să însemne că n-d fi avut pe unde înnopta, că de bună seamă afară ploua. Iar de părea zorit, e pentru că îţi duhnea visul. Altădată mai spală-ţi visele..." La vorbele astea kaghanul a luat foc şi repede a chemat alţi străini să-i tălmăcească visul. „Asta cam aşa e, visele oamenilor duhnesc de la o poştă", comenta solul khazar istorioara cu pricina. Iar solul s-a prăpădit pentru că pielea-i bătucită cu istoria khazarilor începuse să i se obrintească. Avea nişte mâncărimi care-i ardeau ficaţii, aşa că îşi dădu sufletul pe deplin împăcat, că, în sfârşit, se curăţa de istorie.

METODIU DIN SALONIC (cea. 815-885) - Cronicarul
grec al gâlcevei khazare[v], unul din apostolii slavi şi sfânt al creştinismului răsăritean, fratele mai mare al lui Constantin din Salonic - Chirii'. Provenind dintr-o familie bizantină de guvernatori ai Salonicului, aceea a dregătorului Leon, Metodiu a dovedit aptitudini de administrator al unei regiuni

slave din ţinutul văii Strumiţei (Strimon). Ştia limba supuşilor săi care aveau suflete bărboase şi care iama, ca să le ţină de cald, purtau păsărime pe sub straie. Curând, în anul 840, plecă în Bithinia, pe coasta Mării Marmara, dar toată viaţa amintirea supuşilor săi slavi i s-a rostogolit în faţa ochilor ca o minge. In scrierile la care face trimiteri Daubmannus* se zice că primise învăţătură de Ia un monah care avea să-l povăţuiască astfel: „Cititul nu ne e dat ca să ne însuşim toate cele scrise. Gândul ne e mereu râvnitor la gândul altuia, care ni-l umbreşte pe-al nostru, pentru că în noi nu e loc pentru două mirosuri deodată. Cei aliaţi sub semnul Sfintei Treimi, semn masculin, primesc citind frazele fără soţ, iar noi sub semnul numărului patru, număr feminin, primim citind frazele cu soţ din cărţile noastre. Tu şi

fratele tău n-o să citiţi aceleaşi propoziţii dintr-o carte, deoarece cărţile noastre durează doar în îmbinarea semnului masculin cu cel feminin..." De fapt. Metodiu a mai primit învăţătură de la o altă personalitate - de la fratele său mai mic, Constantin. Uneori observă cum fratele ăsta mai mic era cu mult mai înţelept decât cărturarul din care citea. Atunci Metodiu pricepea că pierde vremea, închidea cartea şi se aşeza la taifas cu fratele său. Apoi Metodiu se călugări, retrăgându-se în sihăstria Olimpului din Asia Mică, iar ceva mai târziu avea să i se alăture şi fratele său. Se uitau cum nisipul învolburat de vânturile pascale dezvăluia în fiecare zi de sărbătoare, mereu într-un alt loc, câte un templu antic, care se înfăţişa doar cât să fie sfinţit şi să-i citeşti „Tatăl Nostru", după care era înghiţit pe vecie. Atunci începu să aibă câte două vise deodată, de unde şi legenda cu cele două morminte ale sale. în anul 861 o porni cu fratele său la khazari. Ceea ce nu era ceva nou pentru cei doi fraţi din Salonic. De la maestrul şi prietenul lor, Fotie, care avea legături cu khazarii, auziră ei de acea seminţie puternică despre care mai ştiau că-şi propovăduia credinţa pre limba ei. Ca trimis al Bizanţului, Metodiu se înfăţişa ca martor şi copăr-taş al fratelui său Constantin în gâlceava de la curtea khazară. *Dicţionarul khazar* din 1691 consemnează că tot atunci kagha-nul khazar[v] le destăinuise oaspeţilor săi câte ceva despre secta vânătorilor de vise. Kaghanul, care dispreţuia acea sectă pentru că era de partea prinţesei Ateh[v], îi socotea nişte neisprăviţi pe vânătorii de vise a căror trudă deşartă era aidoma şoricelului din fabula greacă, căruia îi fusese uşor când să se vâre prin deşiră-tura unui coş cu grâu, dar după ce se îmbuibase nu mai avu cum ieşi din pricina burţii boboşate: „Din coş n-ai cum să ieşi sătul. Ci doar hămesit, doar cum ai intrat. Aşa şi cu înfulecătorul de vise, se vâră lesne prin crăpătura dintre vis şi trezie, acolo îi pică ditamai prada, mai culege şi ceva poame, însă îmbuibat de atâtea vise nu mai are cum veni înapoi, fiindcă nu poţi ieşi decât

80

cum ai intrat. Aşa că ori laşi prada jos, ori rămâi în vise în vecii vecilor. Oricum aş lua-o, nu văd folosul din asta..."

După călătoria khazară Metodiu se retrage iarăşi în Asia Mică, la Olimp, şi acolo, privind pentru a doua oară aceleaşi icoane, îi apăreau cam ostenite. Ajunge egumen al mănăstirii Polichronos, despre care nu s-a aflat nimic secole de-a rândul dar care apoi se pierdu în negura vremilor, ştiindu-se doar că fusese zidită la răscrucea a trei calendare - arab, grec şi ebraic -, de unde-i venise şi numele.

în anul 863 Metodiu se întoarse printre slavi. Se cerea înălţată o scoală slavă oblăduită de greci cu ucenici slavi, şi cu scrieri slave tălmăcite din greacă în slavă. Ştia de mic, ca şi fratele său Constantin, că păsările din Salonic şi cele din Africa nu glăsuiesc la fel, că o rândunică de pe Strumiţa nu se înţelegea cu o rândunică de pe Nil, şi că doar albatroşii glăsuiesc oriunde la fel. Cu astfel de gânduri o porniră cei doi la drum, mai întâi în Moravia, apoi în Slovacia şi Austria de Jos, iar tinerii se tot strângeau în jurul lor, mai degrabă să le privească limbile mişcându-se decât să le asculte spusele. Metodiu îşi zise să-i dăruiască unuia din cei povăţuiţi de el şi de fratele său, un toiag frumos împodobit. Toţi nădăjduiau că va fi răsplătit cel mai destoinic dintre ucenici şi aşteptau să vadă care dintre ei va fi acela. Doar că Metodiu i-l va da celui mai neştiutor. Şi zise: „Dascălul îi povăţuieşte cel mai repede pe ucenicii repezi la minte. Cel mai mult stă printre neştiutori. Dar ce e rapid, trece repede..."

într-o încăpere cu podeaua grunjoasă care le zdrelea tălpile, se află pentru prima oară că el şi fratele său urmau să fie atacaţi. începea sfada lor cu trilingviştii, cărturari germani care îngăduiau propovăduirea liturghiei doar în trei limbi (greacă, latină şi ebraică). în Panonia, pe malul lacului Balaton, unde iama îţi îngheaţă şi părul din cap, iar în bătaia vânturilor ochii ajung ca două linguriţe, una mare şi alta mică, Metodiu poposi cu fratele său la curtea kneazului slav Kocelj. în bătălii, soldaţii

kneazului muşcau la fel de aprig precum caii ori cămilele, îi
81
făceau pe şerpi să iasă din propria lor piele lovindu-i cu un băţ, muşcau femeile în văzduh aninate de arborele sfânt. îmblânzeau peştii din glodul mlaştinilor panonice, iar străinilor le arătau un bătrân ce sta să se roage, cum altfel, decât scoţând peşte din glod şi lăsându-l să-i ţâşnească din mână aidoma şoimului de vânătoare. Care, ce-i drept, se înălţa în văzduh şi zbura scutu-rându-se de noroi şi slujindu-se de aripioarele sale ca de aripi, în anul 867 fraţii, însoţiţi de ucenicii lor, o porniră într-una din acele călătorii unde fiecare pas era o literă, fiecare potecă o frază şi fiecare oprire un număr din marea carte. în acelaşi an, la Veneţia, se mai sfădiră o dată cu trilingviştii, după care ajunseră la Roma, unde Papa Hadrian al II-lea încuviinţă temeinicia învăţăturii fraţilor din Salonic şi îi hirotonisi pe ucenicii slavi la biserica Sf. Petru. Prilej cu care se cântă liturghia slavă în limba aceea abia îmblânzită, adusă târâş-grăpiş de pe întinderile balcanice în capitala lumii, ca o mică dihanie în colivia scrierii glagolitice. Aici, la Roma, într-o seară a anului 869, pe când învăţăceii lor slavi îşi scuipau unii altora în gură, avea să moară fratele lui Metodiu, Constantin, adică sfântul Chirii, iar Metodiu se întoarse în Panonia. Mai veni o dată la Roma, în anul 870, când Papa îl va unge arhiepiscop de Sirmium şi Panonia, aşa încât arhiereul de Salzburg a fost nevoit să părăsească lacul Balaton. Când în vara lui 870 Metodiu se întorcea în Moravia, fu arestat la ordinul episcopului german, făcând doi ani de temniţă, vreme în care auzi doar învolburarea Dunării, apoi fu adus în faţa curţii din Regensburg; aici fu supus caznelor şi lăsat gol-goluţ în plin ger. Cum stătea încovoiat de povara bicelor, atingând zăpada cu barba, Metodiu se gândea că Homer era contemporan cu Sfântul Ilie, proorocul, că împărăţia stihurilor lui Homer era cu mult mai întinsă decât imperiul lui Alexandru Macedon, pentru că ţinea de la Pont până la Gibraltar. îşi zicea că Homer nu avea cum afla despre tot ce mişcă pe mările şi în cetăţile imperiului său, la fel cum Alexandru cel Mare n-avea cum şti de cele aflătoare în imperiul său. Apoi îşi aminti că Homer pomenise odată în scrierea sa şi de cetatea
82

Sidon, deci, fără s-o ştie, şi de proorocul Ilie, cel hrănit de păsări, la porunca lui Dumnezeu. Şi îşi mai zicea că Homer, în nesfârşita sa împărăţie a versurilor, de mări şi cetăţi, nu ştia că într-una din ele, în Sidon, se afla prorocul Ilie care avea să ajungă cetăţeanul unui alt denecuprins imperiu poetic, la fel de veşnic şi de puternic precum cel al lui Homer - cetăţeanul *Sfintei Scripturi.* Şi se întreba Metodiu dacă se întâlniseră cei doi contemporani, Homer şi Sfântul Ilie Tesviteanul din Ţara Galaadului, deopotrivă nemuritori, deopotrivă înarmaţi doar cu vorba, unul întors spre trecut şi orb, celălalt împătimit de viitor şi văzător, un grec care a preamărit ca nici un alt poet apa şi focul, şi un evreu, care a răsplătit cu apa şi a pedepsit cu focul, slujindu-se de mantie ca de o punte. „Există o fâşie de pământ - gândea Metodiu -, nu mai lată de zece morţi de cămilă pe care se încrucişară doi oameni. Iar depărtarea dintre paşii lor nu era mai largă decât trecătoarea cea mai îngustă a lumii. Niciodată două lucruri atât de mari nu au fost mai aproape atât de mult unul de altul. Sau poate ne-om înşela, ca toţi cei cărora văzul le slujeşte amintirii, iar nu ţărânii de sub noi..."
Portretul lui Metodiu din Salonic, după o frescă din secolul al IX-leu
83
La cererea papei, Metodiu fu eliberat, iar în anul 880, pentru a treia oară, dovedi Romei temeinicia râvnei şi slujirii sale slave, iar papa emise o bulă pentru consfinţirea liturghiei slave, în această istorioară cu biciuirea lui Metodiu, Daubmannus zice despre Metodiu că se îmbăiase în Tibru de trei ori, la naştere, la căsătorie şi la moarte şi că acolo primise împărtăşanie trei pâini miraculoase. în anul 882 Metodiu fu primit cu onoruri la curtea Ţarigradului, ca şi la patriarhie, în fruntea căreia era prietenul său din tinereţe, patriarhul şi filozoful Fotie. Metodiu muri în Moravia în anul 885, lăsând în urmă traducerile în slavă ale *Sfintei Scripturi,* ale *Nomocanonului* (Codul), ca şi învăţăturile Sfinţilor Părinţi.
Ca mărturisitor şi copărtaş al lui Constantin Filozoful în misia khazară, Metodiu ţinuse cronica gâlcevei khazare în două daţi. Apoi tradusese în slavă „Discursurile khazare" ale . lui Chirii, şi dacă e să dăm crezare hagiografiei privitoare la Chirii, tot el ar fi redactat şi textul (împărţit în opt cărţi). Cum „Discursurile khazare" nu s-au păstrat nici în originalul grec şi nici în traducerea slavă a lui Metodiu, sursa creştină cea mai temeinică privitoare la gâlceava khazară rămâne biografia lui Constantin Filozoful (Chirii) scrisă în slavă de mâna lui

Metodiu. Aici este consemnată data gâlcevei (861), apoi un opis amănunţit privind temeiurile lui Constantin ca şi ale potrivnicilor săi, ce-i drept, nenumiţi - cei doi interlocutori ai săi, solul evreu şi cel islamic de la curtea khazară. Daubmannus consemnează uimitoarea opinie privitoare la Metodiu: „Cel mai greu îţi vine să ari ogorul altuia şi femeia ta - notează el -, dar cum orice om e răstignit pe femeia lui ca pe cruce, reiese că e mai greu să-ţi porţi crucea ta decât pe-a altuia. Aşa fu şi cu Metodiu, care n-a purtat niciodată crucea fratelui său... Căci fratele mai mic i-a fost părinte duhovnicesc".

SEVAST NIKON (secolul al XVII-lea) - Există credinţa că într-o vreme Satana apăruse sub acest nume în Balcani, mai

precis pe valea Moravei la clisura Ovcar. Era o făptură tare supusă care-şi blagoslovea semenii cu numele său, Sevast, şi care trudea ca protocaligraf la mănăstirea Sfântul Nicolae. însă oricum se aşeza îţi părea că are două chipuri, iar în locul cozii îi apărea un nas. Zicea că-ntr-o altă viaţă fusese diavol în iadul evreilor unde-i slujise pe Belial şi pe Geburah, că înhumase golemi în podul sinagogilor şi că într-o toamnă, când găinaţul păsărilor trăznea de otrăvitor ce era, că se pârjolise şi ultimul fir de iarbă, tocmise un om ca să-l ucidă. Doar aşa putea trece din iadul ebraic în cel creştin, unde în noua sa viaţă îl putea sluji pe Satan.

într-o altă istorioară el nici nu murise, ci pusese un câine să-i lingă un firicel de sânge, apoi coborâse în mormântul unui turc, îl trăsese afară de urechi şi îl jupuise, după care intrase în pielea lui. De aici i s-a tras turcului căutătura de capră din ochii săi codaţi. Fugea de amnar, întotdeauna mânca la urmă, după ceilalţi, şi o dată pe an fura un bulz de sare. Se credea că toată noaptea călărea caii mănăstirii şi ai satului, pentru că dimineaţa erau găsiţi albi de spumă, înnoroiaţi şi cu coamele învâlvoiate. Vezi Doamne, aşa-şi mai răcorea dogoarea inimii, care-l clocotea în vin fiert. Si atunci oamenii înnodară în coa-mele cailor însemnul lui Solomon, de care el fugea mâncând pământul, şi-aşa mai scăpau creştinii de el şi de cizmele lui hărtănite de câini. Se îmbrăca scump şi era un neîntrecut zugrav de fresce, tot legenda zicea că arhanghelul Gavril îl blagoslovise cu acel har. în bisericile din clisura Ovcar se păstrează până azi frescele sale care, citite la rând, icoană cu icoană, din mănăstire în mănăstire, dezvăluie un mesaj care poate fi descifrat atâta vreme cât dăinuie şi frescele. Nikon lăsase mesajul ăsta pentru el, când după trei sute de ani s-ar întoarce dintre morţi printre cei vii, pentru că demonii, zicea el, nimic nu ţin minte dintr-o altă viaţă şi atunci se descurcă şi ei cum pot. Când se apucase de pictură nu se dovedise prea înzestrat. Lucra cu mâna stângă, picturile îi ieşeau binişor, dar nu se prea ţineau minte, de parcă le înghiţea zidul dacă nu erau

privite. într-o dimineaţă, Sevast, stând descumpănit în faţa culorilor, simţi cum o fărâmă de tăcere i se vâră în muţenie mărunţind-o. Acolo mai era cineva care tăcea. Dar nu pe limba lui Nikon. Atunci se rugă Nikon arhanghelului Gavril să-l mi-lostivească, dându-i harul culorii. Pe vremea aceea, la mănăstirile Jovanja, Blagovestenje, Nikolja ori Sutlenj se vânturau tot soiul de tineri monahi iconari şi zugravi care pictau zidurile, luându-se la întrecere de parcă se rugau în cor pe muţeşte, cine avea să-şi picteze mai bine sfântul. Si nimeni nu şi-ar fi închipuit că tocmai ruga lui Nikon va fi îndeplinită. Pentru că aşa va fi.

în luna august a anului 1670, în ajunul prăznuirii celor şapte mucenici din Efes, zi din care începea să se mănânce carne de căprioară, Nikon Sevast zise:

- Calea nimerită spre un viitor adevărat (căci există şi un viitor părelnic) este să mergi în direcţia care te înfricoşează.

Şi o porni la vânătoare. Luă cu el un monah, pe Teoctist Nikoljski[v], care îl ajuta la copierea manuscriselor de la mâ-năstire. Vânătoarea asta intră în legendă, probabil datorită însemnărilor monahului. Legenda zice că Sevast urcase în şa, în spatele său, ogarul, după care o porniră la vânătoare de cerbi. La un moment dat ogarul sări de pe cal, numai că Teoctist nu vedea nici un cerb prin preajmă. Ogarul însă lătra întărâtat, vrând să hăituiască vânatul, apoi încet, ceva nevăzut şi greoi se simţi gonind spre vânători. Se auzi trosnet de crengi. Numai că acum şi Sevast se purta ca şi câinele. Se ţinea de parcă avea în faţa lui cerbul; de undeva, din apropiere se auzi într-adevăr un muget de cerb,

iar Teoctist îşi zise că în sfârşit lui Nikon îi apărea arhanghelul Gabriel, sub înfăţişarea cerbului, de fapt sufletul lui Nikon Sevast. Mai bine zis, arhanghelul îl dăruise pe Nikon cu suflet. Aşa că în dimineaţa aceea Nikon îşi vâna sufletul cu care intră în vorbă:
- Adâncul adâncurilor adâncuri adânci cheamă în denecu-prinsul glasului tău, ajută-mi să te slăvesc în culori! - strigă Sevast arhanghelului sau cerbului, sau sufletului său, sau ce-o
86
fi fost. Vreau să prind în culori noaptea dintre sâmbătă şi duminică, la capătul căreia să-ţi fac cea mai măreaţă dintre icoane, la care să se roage lumea din toate zările fără măcar s-o vadă! Atunci arhanghelul Gavril grăi:
- *Preobidevpotasta se ozlobiti...* - şi monahul pricepu că arhanghelul vorbea sărind peste pronume. Fiindcă pronumele este dat lui Dumnezeu, iar verbul oamenilor. La care iconarul i-o întoarse:
- Cum să lucrez cu dreapta dacă sunt stângaci? - numai că în faţa lor nu era nici un cerb, şi atunci monahul îl întrebă pe Nikon:
- Asta ce mai e? - iar el îi răspunse calm:
- Mai nimic, totul e vremelnic, iar eu sunt doar în drum spre Ţarigrad...
După care adăugă:
- Cum mişti omul din culcuş dai de viermi, de libărci lucitoare ca nestematele, de mucegaiuri...
Şi-l cuprinse o bucurie ca o boleşniţă, după care îşi trecu pensula din mâna stângă în cea dreaptă şi începu să picteze. Ţâşneau culorile din el ca laptele, că abia pridideа să le întindă. Brusc află totul, şi cum să amestece tuşul cu glandă de mosc, şi că galbenul era culoarea cea mai iute şi că negrul era culoarea cea mai domoală fiindcă aşteptai cel mai mult ca să se usuce, până să-şi arate, în fine, chipul. Cel mai bine îi ieşeau ..albul Sfântului Ioan" şi „sângele balaurului", iar picturile le ungea nu cu lac, ci cu o pensulă înmuiată în oţet, ca să redea lumina clară a văzduhului. Picta hrănind şi îngrijind totul în jurul său cu culori, de la pervaze şi oglinzi, până la stupi şi dovleci, de la ducaţi de aur până la mânze. Pe copitele calului său îi picta pe cei patru evanghelişti, Matei, Marcu, Luca şi Ioan, pe unghii îşi picta cele zece porunci, pe cofa fântânii o va pune pe Măria din Egipt, pe cele două obloane din fereastră câte o Evă, pe prima Evă (Lilit) şi pe a doua (a lui Adam). Picta şi pe ciolane, pe dinţii săi ori ai altora, pe buzunarele întoarse pe dos, pe căciuli şi tavane. Pe douăsprezece ţestoase
87
vii îi picta pe cei doisprezece apostoli, după care le dădu drumul în pădure, ca să se împrăştie care încotro. Nopţile erau blânde precum odăile, alegea una care îi plăcea, intra, aşeza lampa în spatele panoului şi picta o icoană în diptic. O icoană cu arhanghelii Gavril şi Mihail înmânându-şi unul altuia, în noapte, dintr-o zi în alta, sufletul unei păcătoase, Mihail aflat într-o marţi iar Gavril într-o miercuri. Păşeau pe numele acestor zile şi din picioare le ţâşnea sângele de la ascuţişul literelor. Picturile lui Nikon Sevast erau divine iarna, poate de la străve-zimea zăpezii, în nici un caz vara, în plin soare. Atunci aflai în ele o amărăciune, ca fiind pictate în beznă, iar surâsul chipurilor se stingea lent, începând din aprilie, ca să reînvie cu prima zăpadă. Şi iar se aşeza să picteze, şi din când în când îşi dădea cu cotul în povara mădularului ca să şi-l potrivească între picioare, ca să nu-l stânjenească la treabă.
Picturile astea ale sale se ţineau minte toată viaţa; toţi monahii din clisură şi zugravii de fresce năvăliră ca la un semn la mănăstirea Nikolje numai ca să vadă culorile lui Nikon. Mănăstirile începură să se bată pentru el, fiecare icoană a lui aducea cât o podgorie, iar lucrul său la o frescă era tot atât de rapid pe cât iuţeala galopului. Despre cum mânuia pensula zugravul Nikon a rănjas o însemnare într-un octoih din 1674, care glăsuieşte:
„Acum doi ani, în chiar ziua de sfântul Andrei Stratilat când potârnichea e taman bună de mâncat, şedeam în chilia mea din Nikolje - consemna monahul anonim - şi citeam poemele din Kiev despre Noul Ierusalim, iar în odaia de alături şedeau la masă trei monahi şi un câine: doi monahi idioritmici care cinaseră deja, fiindcă zugravul Seyast Nikon avea obiceiul să mănânce la urmă. După cum plescăia îţi dădeai seama, printre tăcerile poemelor, că Nikon mânca limbă de vită care, înainte de a fi gătită, fusese bine bătucită de trunchiul prunului din faţa uşii, ca să se frăgezească. Apoi Nikon ieşi afară şi se aşează să picteze, iar eu, privindu-l cum îşi potrivea culorile, l-am întrebat ce voia să facă:
88
- Nu eu amestec culorile, ci văzul tău, îmi zise el, eu nu fac decât să le înşir pe zid, una după alta, în starea lor naturală, pentru ca apoi privitorul să le amestece în ochiul său ca pe o casă. Aici e taina. Celui care îi iese mai bine casa va dobândi o minunăţie de pictură, numai că o casă bună nu iese cu

orice hrişcă. De aia patima privitorului, a ascultătorului şi a cititorului e mai presus decât patima picturii, a cântului şi a scrisului.
Luă puţin albastru şi roşu şi le puse alături, pictând ochii unui înger. Iar eu văzui cum îngerul dobândi ochi violeţi.
- Eu ticluiesc un soi de lexicon al culorilor - adăugă Nikon - mai departe e treaba privitorului să alcătuiască propoziţii şi cărţi, cu alte cuvinte, imagini. Tot aşa ai putea să faci şi tu cu scrisul. Ce-ar fi dacă s-ar ticlui un lexicon al cuvintelor din care e făcută o carte, pentru ca mai apoi cititorul să şi-o încropească singur?
După care Nikon Sevast se îndreptă spre fereastră şi arătă prin geam cu pensula spre ogorul din faţa mănăstirii Nikolje zicând:
- Vezi brazda aia? Nu-i arată de plug. Asta-i brazdă de la lătrat de câine...
Apoi, căzut parcă pe gânduri, adăugă în sinea sa:
- Dacă pictez aşa cu dreapta, deşi sunt stângaci, oare cum aş picta cu stânga? - şi-şi mută pensula din mâna stângă în cea dreaptă...
Gestul său făcu ocolul mănăstirilor şi acum lumea se arăta îngrozită la gândul că Nikon Sevast se întorcea iarăşi la Satan şi că avea să fie pedepsit pentru asta. într-adevăr, urechile i se ascuţiseră ca briciul, că de-asta se şi zicea că puteai să tai pâinea cu urechea lui. Numai că măiestria lui era neatisă, picta cu stânga la fel de bine ca şi cu dreapta, nu se schimbase nimic, părea că blestemul arhanghelilor nu se împlinea. într-o dimineaţă Nikon Sevast stătea să-l aştepte pe egumenul de la mănăstirea Blagoveştenie cu care urma să se înţeleagă în privinţa pictării iconostasului. Numai că de la mănăstirea Blagoveştenie

nu veni nimeni, nici în ziua aia şi nici în zilele următoare. Atunci Sevast, parcă amintindu-şi de ceva, spuse al cincilea „Tatăl Nostru", care se zice pentru sufletul celor care-şi iau zilele, după care o porni spre mănăstirea pomenită. Acolo dădu de egumen în faţa bisericii şi-l întrebă numindu-l cu numele său, aşa cum îi era obiceiul:
- Sevaste, Sevaste, ce s-a întâmplat?
Bătrânul, fără a scoate o vorbă, îl duse în chilie şi-i arătă un zugrav tânăr ca foamea care se apucase să picteze iconostasul. Nikon rămase cu ochii lipiţi pe pictură. Tânărul mişca din sprâncene ca din aripi şi picta la fel de bine ca şi Nikon. Nu era nici mai bun şi nici mai rău decât el. Şi atunci pricepu Nikon la ce pedeapsă era supus. Se auzi că la mănăstirea Prnjavor lucra un alt tânăr la fel de bun ca Nikon Sevast, ceea ce se dovedi întocmai. Curând însă începură şi alţii - zugravi mai bătrâni, ori iconari unul câte unul, parcă desprinzându-se de ţărm se avântau în larg, pictând tot mai bine, chiar ajun-gându-l din urmă pe Nikon Sevast, cel care însemnase pentru ei o pildă de neatins. Aşa că zidurile mănăstirilor din clisură fură pe rând străluminate de culorile zugravilor, iar Nikon se întoarse la locul său, de unde trecuse de la mâna stângă la cea dreaptă. Ca până la urmă să izbucnească:
- Ce-mi trebuie mie să mai fiu iconar? Când acum oricine poate picta ca mine... .
Si îşi aruncă pensulele pentru totdeauna şi de atunci nu a mai pictat nici o imagine. Nici pe ouă. A lăcrimat toate culorile din ochii săi la temelia mănăstirii după care, însoţit de ajutorul său Teoctist, a părăsit mănăstirea Nikolje, lăsând după el urma celei de-a cincea copite. Iar la plecare zise:
- Ştiu la Tarigrad un domn însemnat care se poartă cu coadă de cal, şi o să ne ia el ca pisari.
Şi îi pomeni numele. Era Avram Brankovic[1]".

SKIL A AVERKIJE (secolul XVII - începutul secolului XVIII) - Maestru de scrimă de origine coptă, unul dintre cei mai destoinici mânuitori ai spadei din Ţarigradul sfârşitului de secol XVII. Skila intră în solda unui diplomat din Tarigrad, Avram Brankovic \ pe care îl deprinse cu mânuirea săbiei doar pe întuneric, legat de adversar cu o chingă lungă din piele. Ştia să tămăduiască orice rană şi avea mereu asupra sa o pixidă cu ace chinezeşti de argint şi o oglindă pe care era însemnat conturul feţei cu puncte roşii, iar cu puncte verzi ridurile care îi brăzdau chipul. Când era rănit ori când îl durea ceva, Skila se aşeza în faţa oglinzii şi acolo unde cădeau punctişoarele verzi îşi înfigea pe faţă câte un ac chinezesc. Durerile se potoleau, iar rănile se închideau de la sine, în locul lor, pe piele, apărând câte o slovă chinezească. Oglinda aceea nu putea vindeca pe nimeni altcineva în afara lui. Şi atunci când se oprea să mai soarbă câte o licoare, avea ochi numai pentru petrecăreţi, pe care-i plătea bine doar ca să-l înveselească. Fiecare glumă avea un preţ. Pentru că - zicea el - râsul poate fi obişnuit atunci când se face haz de o singură chestie. Care e şi mai ieftin. Un râs de preţ este stârnit de două-trei pricini

deodată. Numai că un asemenea râs era mai greu de aflat, de altfel ca orice lucru scump. Averkije Skila, care petrecuse decenii pe câmpul de luptă şi prin mahalalele târgurilor din Asia Mică, adunase cu înfrigurare sumedenie de tertipuri în mânuirea spadei, pe care şi le însuşea mai întâi pe propria piele şi abia după aceea le punea pe hârtie, desfăşurate în tot soiul de diagrame şi scheme. Stăpânea atât de bine sabia, chiar cu ochii închişi, că putea omorî peştele în apă, mai mult, noaptea agăţa felinarul de o sabie implântată în pământ, pentru ca duşmanul, venind spre lumină, să atace din beznă cu pumnalul. Fiecărui tertip el îi găsise un semn zodiacal, iar fiecărei stele din constelaţia zodiacală îi era hărăzită o anume moarte. Se ştia că în anul 1689 Skila luase în stăpânire constelaţiile Vărsătorului, Săgetătorului şi Taurului şi se oprise la constelaţia Berbecului.

91

Pentru că îi mai lipsea să încerce un ultim tertip de mânuire a săbiei, cu care încheia. Care tertip însemna o crestătură şerpuitoare unde se căsca o rană din care ieşeau, ca dintr-o gură, urlete gâlgâind de sânge. în anul 1689, undeva, în Valahia, pe câmpul de luptă austro-ungar, Skila încercă şi acest ultim tertip, după cum avea să consemneze chiar el, apoi se retrase la Veneţia unde îşi dezvălui iscusinţa mânuirii spadei, publicând în anul 1702 cartea cu titlul *Cele mai măiestre iscăliturі de spadă.* Scrierea era însoţită de mape cu scheme ale loviturilor de spadă, iar Averkije Skila era înfăţişat printre stele sau, mai bine-zis, în colivie, dacă nu chiar în plasa figurilor sale de scrimă. în ochii neofiţilor părea zăvorât îhtr-un foişor străveziu schiţat de şfichiuituri de sabie care tăiau aerul dimprejurul său. Numai că această colivie avea nişte contururi atât de mirobolante, molatice şi spumoase, înţesate cu tot soiul de meandre, bolţi, punţi, arcuri şi turnuleţe pe la colţuri, încât Averkije Skila părea vălătucit de zbenguiala unui bondar, a cărui dezlânată semnătură în aer deodată se descâlcea. De după acele volute-gratii ale coliviei chipul lui Averkije Skila arăta împăcat, doar că avea două rânduri de buze, de parcă cineva dinlăuntrul său voia să vorbească în locul său. El zicea că o rană e încă o inimă ce bate pentru sine, şi fiecărei răni el îi făcea semnul crucii cu sabia şi se purta cu un nas păros după care era recunoscut şi cu care băgase frica-n toţi.

O mărturie interesantă despre Averkije Skila ne-a lăsat-o muzicantul şi tălmăcitorul de vise Yusuf Masudi[4]. Cel care intrase cu Averkije Skila în slujba mai sus-pomenitului diplomat la înalta Poartă de la Ţarigrad şi care se îndeletnicea cu vânătoarea de năluci umblătoare prin visele oamenilor. De la el a rămas scris cum că dacă două persoane se visează între ele, visul uneia zideşte trezia celeilalte, şi-arunci fărâme de vis cad dintr-o parte în alta. Care erau „pruncuţii visului". Visul ţine mai puţin decât trezia celui visat, însă visul este de departe cu mult mai profund decât orice trezie; de aceea mereu prisoseşte

92

ceva, rămân niscava resturi care nu mai ajung în trezia celui visat şi atunci dau pe de lături şi se lipesc de o a treia persoană, care va avea de îndurat destule din pricina asta. De regulă, acest al treilea are o condiţie mai delicată decât primii doi, liberul arbitru îi este de două ori micşorat de subconştient, căci prisosul de vlagă şi de închipuire din visele celor doi i se revarsă în viaţa spirituală, şi-aşa ajunge un fel de fătălău care se dă când cu unul, când cu altul dintre cei doi visători.

După credinţa lui Masudi Averkije Skila se cam zdruncinase în felul lui, tot alergând zăbăuc după doi visători pe care Masudi îi ştia. Unul era stăpânul lui Averkije, Avram Brankovic, iar celălalt un oarecare Cohen*, pe care Averkije Skila nici măcar nu-l cunoştea. Oricum, Skila era ca o unealtă muzicală greoaie, cu strune grosolane, din care nu putea ieşi decât o cântare descărnată, grunjoasă, cu sunete ordinare ca şi trăirile sale de-o viaţă. Se risipise în van, tot făcând pe placul altora, doar să le intre în voie. Toată viaţa umblase cu miloaga, abia atingând pragul peste care alţii îl trecuseră de mult în fugă, fără cine ştie ce trudă, doar cu jumătate din puterile lor.

Părerea lui Masudi era că Averkije Skila întocmise acel îndreptar al loviturilor de spadă nu din pricini militare ori pentru desăvârşirea mânuirii spadei, ci ca urmare a căutărilor sale bezmetice în aflarea tertipurilor care l-ar fi putut salva din cercul vicios în care se mişca tot aşteptându-şi călăul care să-i pice odată în tăişul săbiei. Ani de zile nădăjduise cu o înfocare dementă că o va scoate la capăt doar dacă găsea acel tertip al mânuirii spadei care se afla - zicea el - sub semnul Berbecului. Uneori se trezea din vis cu ochii plini de lacrimi uscate care se sfărâmau şi i se fărâmiţau printre degete când se freca la ochi, precum cioburile de sticlă sau ca nisipul, deşi, după ţăndări, coptul şi-a cam dat seama că alea nu erau lacrimile lui, ci ale altuia.

Oricum, în ediţia veneţiană a scrierii sale *Cele mai măiestre iscăliturі de spadă* Averkije Skila ni se înfăţişează într-o

ultimă diagramă, ca picat în colivia de linii frânte ale şfichiui-turilor de spadă în care un anume tertip de răsucire a săbiei, cel aflat sub semnul Berbecului, arăta trecerea care înlesnea ieşirea din colivie ori din plasă. Aşadar, în ultima diagramă a cărţii sale, Averkije Skila se înfăţişa fofilându-se din colivia măiestriei sale războinice prin spărtura acelui nemaipomenit tertip de răsucire a săbiei, de parcă trecea pragul izbăvirii. Ieşea prin acea crăpătură ca dintr-o rană, renăscut din temniţa sa stelară, parcă ivit dintr-o altă viaţă. Iar de după smeritele buze din afară îţi zâmbeau şăgalnic celelalte două buze, de dinlăuntru.

STÂLPNICUL (BRANKOVIC GRGUR) (1676-l701) - în creştinismul răsăritean cuvântul stâlpnic are semnificaţia de eremit, legat prin jurământ să-şi petreacă viaţa în rugăciune, cocoţat pe un stâlp sau în vârful unui turn. în cazul lui Grgur Brankovic numele de „stâlpnic" i s-a tras de la o împrejurare stranie. De fapt, Grgur Brankovic a fost un căpitan de oşti, care se trăgea din Brankovicii din Ardeal, fiind fiul cel mare al diplomatului şi căpeteniei de oşti din secolul al XVII-lea, Avram Brankovic^. Nu i-a supravieţuit tatălui său decât doisprezece ani. Se zice că era pătat ca un leopard şi neîntrecut luptător în atacuri de noapte. Purta o sabie preţioasă meşterită din şaptezeci de foiţe de aur pe care fierarul le bătuse spunând de nouă ori „Tatăl Nostru". N-a apucat să-şi audă porecla de „stâlpnic" cu care fusese blagoslovit peste noapte, murind într-o împrejurare stranie, ca ostatic la turci. Topitorul de tunuri Hasan Agribirdi cel tânăr îi descrise moartea care avea să intre în folclor, iar prin porecla sa Grgur Brankovic va intra în rândul sfinţilor eremiţi ai bisericii creştine.

Aşadar, după cum spune cronica, Brankovic, însoţit de câţiva călăreţi, s-a întâmplat să se întâlnească pe malul Dunării cu un puternic detaşament de turci. Abia picaţi, turcii, stând în şa, se pişau de sus în apa râului. Văzându-i, Brankovic a vrut s-o şteargă. Căpetenia turcilor îl văzuse, dar nu se oprise din

treabă. După ce îşi goli udul, se scutură, după care alergă în trap după Brankovic şi îl prinse. Acesta, legat fedeleş, fu adus în tabără în bubuiturile tobelor lovite cu lancea. Turcii îl suiră pe ostaticul lor, pe Brankovic, pe o coloană greacă, slujind drept ţintă vie pentru trei arcaşi. înainte să se pornească, ei îi spuseră că dacă ţinea piept primelor cinci săgeţi îi dăruiau viaţa, iar în acel caz el primea un arc cu săgeţi cu care să-i nimerească pe cei trei care-l ochiseră. Atunci el îi rugă să nu slobozească două săgeţi deodată pentru că aşa „nu putea număra durerile, ci doar împunsăturile." Aşadar, cei trei arcaşi trăgeau la ţintă, iar el număra. Prima săgeată îl nimeri în paftaua centurii şi îi intră în pântece, trezindu-i toate durerile pe care le încercase de-a lungul vieţii. Pe a doua reuşi să o prindă cu mâna, a treia îi străpunse urechea, şi i se prinse ca un cercel, iar el număra. A patra fu ratată, a cincea îl nimeri în genunchi, şi deviind, îi străpunse şi celălalt picior, iar el număra; a şasea fu iarăşi ratată, a noua îi ţintui palma de coapsă, iar el număra. A unsprezecea îi sfâşie cotul, a douăsprezecea îi sfârtecă boaşele, iar el număra. Numărase până la şaptesprezece când căzu mort de pe coloană. în acel loc avea să crească numai aguridă - un soi de strugure sălbatic, care se sfrijeşte înainte de a se coace, care nu se vinde şi nu se cumpără, fiindcă ar fi socotit un păcat.

SUK dr. ISAJLO (15.111.1930-2.X. 1982) - Arheolog, arabist, profesor la Universitatea din Novi Sad, care, într-o dimineaţă de aprilie a anului 1982, se trezi cu tot părul sub pernă şi cu o durere vagă în gură. îl jena ceva dur şi dinţat. îşi vârî două degete, ca atunci când tragi pieptenele din buzunar şi scoase din gură o cheie. O cheiţă cu toartă de aur. Gândurile şi visele omului îşi au învelişul lor, o pavăză, o crustă care să le ocrotească miezul moale de vătămări - gândea dr. Suk lungit în aşternut cu cheiţa în mână. Numai că gândurile frecate de vorbe se mistuie tot atât de repede precum vorbele frecate de

gânduri. Iar noi ne alegem doar cu ceea ce mai scapă hârşâi-tului. Pe scurt, dr. Suk clipi din ochii-i păroşi ca boaşele, pentru că nu putea pricepe în ruptul capului. Se mira nu atât că se pomenise cu o cheie în gură. Doar câte nu înghite omul într-o viaţă cu singura lui gură (că dacă mai avea una, mai alegea şi el)! Chiar şi el, odată, după o beţie, şi-a scos din gâtlej un ditamai râtul de porc cu belciug cu tot. El acum se minuna de cu totul altceva. După socotinţa lui cheia aceea avea o vechime de cel puţin o mie de ani, iar verdictul profesorului Suk în materie de arheologie era literă de lege. Competenţa sa profesională era indiscutabilă. Puse cheia în buzunarul pantalonilor şi-şi muşcă mustaţa. Dimineaţa, cum îşi muşca mustaţa, îşi amintea ce mâncase seara. De pildă, atunci ştiu imediat că mâncase zacusca

de ardei şi ficat cu ceapă. Uneori însă mustaţa avea un gust neobişnuit, un damf de stridii cu lămâie, sau de cu totul altceva, pe care dr. Suk nu ar fi pus gura. Atunci dr. Suk cădea pe gânduri pentru a-şi aminti cu cine fusese cu o seară în urmă în pat, cu cine schimbase gusturile cinei. Aşa şi în dimineaţa aceea gândul se opri tot la Gelsomina Mohorovicic. Care întotdeauna credea dimineaţa că are trei vineri până la cină, avea un zâmbet picant şi nişte ochişori tăiaţi pieziş, că atunci când clipea îşi turtea nasul. Apoi nişte mânuţe molatice şi călduţe că puteai fierbe ouă în ele. Un păr mătăsos, cu care dr. Suk lega cadourile de anul nou, iar femeile i-l recunoşteau, chiar tăiat în şuviţe. Cu gândurile astea, cu urechile proaspăt bărbierite şi cu o privire bine ascuţită, dr. Suk se pregătea să iasă. Pentru moment el se afla în capitală, ceea ce îi amintea de casa părintească. Acolo în urmă cu treizeci de ani dr. Suk îşi începuse cercetările, care însă îl îndepărtară tot mai mult de acea casă; presimţea că drumul său avea să se sfârşească undeva, într-un ţinut îndepărtat, cu coline împădurite cu pini, ca nişte felii de pâine cu coaja neagră. Şi totuşi, cercetările sale arheologice şi studiile sale de arabistică, în special cele referitoare la khazari, acel popor străvechi dispărut de pe scena istoriei, care

lăsase dictonul că şi sufletul are un schelet, făcut din amintiri, au rămas legate de acea casă. Casă care aparţinuse cândva bunicii sale stângace de picior, de unde era el stângaci de mână. Acum, în această casă a mamei sale, doamna Anastasia Suk. cărţile doctorului Suk stăteau rânduite la loc de cinste în bibliotecă, legate în blana unor mantouri vechi care miroseau a coacăze şi citite cu ochelari speciali, pe care doamna Anastasia îi punea doar în ocazii speciale. Pătată ca un păstrăv, doamna Anastasia îşi purta numele în gură ca un bănuţ care o zgândărea; niciodată, cu nici un prilej nu a răspuns la el şi nici nu l-a răsucit cu limba până în clipa morţii. Avea nişte minunaţi ochi albaştri de gâscă şi fiul o găsea întotdeauna cu una din cărţile sale în poală, cu o ciosvârtă de nume (probabil al tatălui său) lăţită ca un scuipat pe buzele ei şi scăldată cu dâre de sânge. Anii vârtoşi ca o casă şi de nepătruns pe care dr. Suk îi străbătuse adunând documente de arhivă, monede antice şi cioburi ale unui ulcior de sare din care mai apoi putea înălţa coloana adevărului, îi dădeau tot mai mult de ştire, în ultimul timp, că de la mari depărtări mama sa îi venea în întâmpinare, se întorcea iarăşi la viaţă. Se ivise treptat, o dată cu căruntеţea lui, cu smochinirea lui, maturitatea făcându-şi tot mai mult loc pe chipul şi pe trupul său prin acele trăsături moştenite de la răposatul său tată. Era izbitor cum se transforma tot mai mult din el în ea, când, silit să trăiască de unul singur, făcea şi treburi de femeie, aşa încât mâinile sale păstrau tot mai puţin din îndemânarea tatălui, pentru ca în moliciunea şi stângăcia degetelor să resimtă gesturile mamei. Apoi vizitele la casa părintească, tot mai rare şi deseori legate de vreo sărbătorire (cum era în cazul de faţă) luaseră un alt tâlc. Acum mama îl întâmpina în prag, îl săruta pe păr, îl ducea până în colţişorul unde altădată se afla scăunelul cu care învăţase să meargă şi unde acum se afla un fotoliu legat cu o sfoară de clanţă, ca un purceluş.

- Saşenca. tu niciodată n-ai prea ţinut seama de mine - îi spunea ea fiului -, cele mai minunate şi mai fericite ore din

.

viaţa mea au fost atât de îngrozitor de încordate, că mi le amintesc de parcă ar fi fost ieri. Le ţin minte legate doar de tine, nu ca pe o stare de fericire, ci ca pe o bucurie încordată care nu era uşor de îndurat. Oare de ce-o fi atât de greu să înduri fericirea? Dar toate s-au dus ca vântul printre sălcii. Mă simt împăcata de când nu mai sunt fericită. Şi totuşi, uite, mai e cineva care mă mai iubeşte, care mă mai aşteaptă!

Şi scoase teancul de scrisori scrise de el.

- închipuieşte-ţi Saşa, scrisori de la profesorul Suk!

Mama legase scrisorile cu o şuviţă din părul Gelsominei Mohorovicic, le sărută şi se apucă să le citească cu o voce triumfală, ca pe nişte poeme de luptă, că uită să-l mai petreacă atunci când el dădu să plece la hotel, să se culce. Si atunci îl sărută în grabă, iar el îi simţi sub rochie sânii ca un compot de pere.

In ceasul în care profesorul Suk intră în cel de-al treilea deceniu al activităţii sale de cercetare, când ochii-i deveniră mai jucăuşi, iar gura mai înceată decât scoica urechii, când cărţile sale erau tot mai căutate în arheologie şi orientalistică, se ivi într-o bună zi un motiv în plus ca să vină în capitală. Acolo, într-o clădire impozantă în formă de prăjitură sărată, numele doctorului Isajlo Suk se afla pentru prima oară, într-o bună dimineaţă, într-o pălărie, din care urmau să se tragă bileţele. Ce-i drept, numele său nu va fi tras, nici atunci şi nici cu vreun alt prilej, dar începând de atunci, dr. Suk avea să

primească permanent invitaţii la întruniri ţinute în acea clădire. El se ducea la toate acele şedinţe purtând pe buze păienjenişul zâmbetului zilei trecute şi se pierdea pe culoarele impozantei clădiri, culoare circulare pe care străbătându-le, nu mai putea ajunge în locul din care o pornise. Gândea despre clădire că e aidoma unei cărţi scrise într-o limbă necunoscută, pe care încă n-o stăpânea, cu culoarele ei ca nişte fraze şi cu încăperile ei ca nişte cuvinte pe care nu le mai auzise. Şi nu fu deloc surprins când într-o zi i se spuse că într-una din încăperile de la etajul întâi, din cele care miroseau a încuietoare pârlită, trebuia
98
să se supună unui examen de rutină. Renumele cărţilor sale de la etajul doi, acolo unde se trăgeau bileţelele, era incontestabil, dar la un etaj mai jos el îşi simţea picioarele tot mai scurte, iar pantalonii tot mai lungi. Pe acolo se fâţâia o lume de subalterni ai celor de sus, de la etajul doi, **iar** cărţile sale nu erau niciodată luate în seamă, aşa că în fiecare an el se supunea examenelor, după ce, în prealabil, era bine verificat. Prima oară îi veni uşor lui Isajlo Suk, întrucât recunoscu în preşedintele comisiei pe un asistent de-al său, căruia îi fusese îndrumător la doctorat şi pe care îl mai vedea uneori prin fereastră la „Crâşma de la a treia cizmă". După examinare dr. Suk.evident că n-a primit nici un calificativ, deşi probabil că o fi fost totuşi notat undeva, însă preşedintele comisiei de examinare se exprimă foarte elogios în privinţa capacităţii ştiinţifice a candidatului. în ziua aceea dr. Suk se duse la mama sa cu un deplin sentiment de uşurare. Iar mama, ca de obicei, îl conduse cu ochii închişi în sufragerie ca să-i arate ultima comunicare a dr. Suk cu dedicaţia autorului, strângând-o la piept. Din politeţe el se uită pe acel extras şi-si privi semnătura, după care mama îl împinse pe sofaua din colţul odăii cu veşnica ei dojana pe care şi-o amintea din copilărie - „şezi locului!" -, ca să-i explice fundamentul ştiinţific al studiului. în timp ce vorbea bucuria ei nu semăna atât cu tristeţea unei paiaţe cât cu veselia unui personaj de tragedie. Pe un ton destul de corect ea îi explica fiului că profesorul Suk observase că acele cheiţe găsite într-un ulcior din Crimeea aveau în loc de toartă nişte imitaţii de monede barbare din argint, aramă sau aur. în total fuseseră găsite o sută treizeci şi cinci de cheiţe (dr. Suk susţinea că se aflau zece mii într-un ulcior) şi fiecare din ele avea un semn sau o literă. La început crezuse că era un marcaj sau ceva asemănător, ca mai apoi să observe că pe alte exemplare ale aceloraşi monede, ceva mai valoroase, era marcată o a doua literă. Pe cele de argint era o a treia literă, iar pe cele de aur se presupunea că putea fi şi o a patra, dar nu fu găsită nici o cheiţă de aur. După aceea îi
99
venise ideea genială (la acel episod ea îl rugă să nu se mai foiască şi să n-o întrerupă): să aşeze monedele după valoare ca să descifreze însemnul tainic sau mesajul care s-ar fi dezvăluit dacă literele fiecărei piese s-ar fi înlănţuit într-un tot. Inscripţia era *Ate* şi mai lipsea o literă (a piesei de aur care nu fusese găsită). Dr. Suk presupunea că acea literă lipsă putea fi una din slovele sfinte ale alfabetului ebraic, poate *He,* cea de a patra literă a numelui lui Dumnezeu... Iar cheia care o purta era aducătoare de moarte.
- Asta zic şi eu agerime - se minună ea de acel episod şi văzându-şi paharul gol adăugă: Un pahar e destul, două nu-s de-ajuns!
Intre timp, la fiecare două primăveri numele doctorului Suk se afla în pălăria de după uşa care mirosea a încuietoare pârlită. Despre toate astea el nu avea habar, cu atât mai puţin despre rezultatul tragerii. Pe vremea aceea tuşea cu sentimentul că îşi smulge din rărunchi un ghem de rădăcini care i se implântase în coşul pieptului, prinzându-i şi gâtlejul, de care cu chiu cu vai, reuşi să scape. Iar examenele se tot adunau şi apărea mereu un alt preşedinte de comisie. Dr. Suk avusese o studentă care chelise de timpuriu, dar pentru că nopţi la rând un câine îi linsese ţeasta, capul i se acoperise cu o blană deasă şi sură. Se şi îngrăşaşe că nu-şi mai putea scoate inelele de pe degete, sprâncenele semănau cu oase mici de peşte şi purta pe cap un ciorap de lână în chip de fes. Dormea cu oglinda şi pieptenele lângă ea şi fluiera căutându-şi în vis copilaşul care de altfel dormea lângă ea şi din pricina ei nu putea adormi. Acum ea îl examina pe dr. Suk, iar copilul pleşuv îi moţăia în poală. Pentru ca treaba să se termine odată. dr. Suk răspundea şi întrebărilor copilului. Şi când într-un sfârşit plecă, ajuns la casa părinteasc㠄 unde se aşeză la masă,-arăta atât de răvăşit că mamă-sa, privindu-l îngrijorată, îi spuse:
- Ai grijă, Saşa, nu cumva viitorul să-ţi distrugă trecutul! Nu arăţi prea bine. Trebuie să cauţi un copil care să te calce pe spate.
100
BIBLIOTECA JUDEŢEANĂ
„OCTAV1AN GOQA"

: în el începuse f;ăjîncolţească şi
44.
Ce-i tirept, în ultima vrem să **înflorească** o foame răvăşit nerăbdare şi care se mistui ca foamea după prima îmbucătură.
- Ştii **în** câte feluri deschid gura evreii? - îl întrebă în ziua aceea mama în timp ce el mânca. Habar n-ai... Am citit despre asta undeva, cred că la dr. Suk. Cred că în perioada în care el studia răspândirea învăţăturii biblice în stepele Eurasiei. Pe baza cercetărilor efectuate încă din 1959 în localitatea Celarevo, de pe malul Dunării, el a constatat existenţa unui habitat specific unei populaţii necunoscute nouă, cu mult mai primitivă decât avarii şi cu caracteristici antropologice mult mai vechi. Se presupune că acolo au fost înmormântaţi khazarii care urcaseră dinspre Marea Neagră pe firul Dunării în secolul al VUI-lea. Acum e târziu, dar adu-mi aminte mâine, când ai să vii la ziua Gelsominei, să-ţi citesc o pagină cutremurătoare în care este descrisă toată chestia asta. Este teribil de interesantă...
Cu gândul la acea făgăduinţă se trezise dr. Suk când simţise cheiţa în gură.
Când ieşi în stradă amiaza arăta bolnavă, parcă o ciumă luminoasă rodea strălucirea soarelui, o spuzeală şi nişte buboaie de aer se lăbărţau pe întinsul cerului bulbucându-se ca o pecingine peste nori, care puroiau şi se închirceau într-o plutire din ce în ce mai lentă.
Săptămâna avea menstruaţie, şi încă de duminică te ameţea cu miasmele ei, degajând pârţâituri în rafale, ca infirmul care se pune pe picioare. Acolo, la capătul orizontului răpciugos, zilele irosite ale lui Suk se albăstreau, mărunţele şi vânjoase văzute de departe, orfane de nume calendaristice, îndepărtându-se vioi în turmă, scăpând de grija lui şi lăsând în urmă dâre de colb...

101
Unul dintre derbedeii care se juca de-a schimbatul chiloţilor se opri în faţa chioşcului de unde dr. Suk îşi cumpăra ziare şi i se pişă pe pantaloni. Dr. Suk se întoarse cu aerul celui care descoperă, seara, că prohabul i-a rămas descheiat toată ziua, când un individ absolut necunoscut îi trase o palmă desăvârşită. Cum afară era o vreme rece, dr. Suk simţi în pălmuire mâna caldă a agresorului său şi de aceea în durerea lui avu şi o mângâiere. Se întoarse către neobrăzat gata de ripostă, dar în aceeaşi clipă simţi cum cracul ud al pantalonului i se lipea de picior. în acea clipă fu lovit de un alt individ care aştepta restul. Abia atunci dr. Suk înţelese că era cazul să se depărteze, ceea ce şi făcu, nepricepând chiar nimic, doar că a doua palmă mirosea a ceapă. Dar nu avea timp de pierdut, deja niscaiva trecători se şi luaseră după el; începu să plouă cu lovituri, ceea ce părea firesc şi atunci dr. Suk se pomeni simţind cum cei de la care el încasase palme aveau mâinile reci, ceea ce lui îi pria peste măsură, fiindcă se încălzise prea tare. în toată bulibăşeala exista deci şi un aspect prielnic. Evident că el nu mai apuca să judece, pentru că între două palme nu-ţi prea rămâne timp de gândire şi totuşi reţinu că unele palme erau năduşite şi că îl mânau în direcţia bisericii Sfântului Marcu, cea din piaţă, deci în direcţia pe care chiar el voia s-o apuce, pe drumul .care ducea drept la un magazin de unde voia să târguiască. Si atunci se lăsă purtat de palmele care îl apropiau de ţinta sa.
Merse apoi de-a lungul unei clădiri în care niciodată nu se vedea şi nu se auzea nimic. Si atunci, îmboldit de ploaia loviturilor care nu mai conteneau, o luă la fugă, ulucii gardului se îmbinau în ochii lui şi atunci văzu pentru prima oară (deşi mai trecuse pe acolo) că după gard se afla o casă şi că la fereastra casei stătea un tânăr cântând la vioară. Observă până şi pupitrul cu partitura, iar pentru o clipă recunoscu concertul pentru vioară şi orchestră în sol minor de Bruch, dar nu auzea nici un sunet cu toate că fereastra era deschisă iar tânărul cânta cu sârg. Năuc de ploaia loviturilor, dr. Suk intră ca o săgeată în
102

prăvălia care fusese ţinta ieşirii sale matinale, trântind uşa după el cu un sentiment de uşurare. Era o liniştе ca într-un borcan cu castraveţi şi plutea un miros de porumb. Prăvălia era pustie, într-un colţ se afla o găină picotind într-o pălărie. Care se uita chiorâş la dr. Suk, cântărindu-i părţile comestibile. După care îl privi cu celălalt ochi ca să-i vadă părţile indigeste. Mai stătu o clipă pe gânduri după care dr. Suk i se înfăţişă pe de-a-ntregul, cu părţile comestibile laolaltă cu cele necomestibile, şi abia atunci pricepu ea pe bune cam cu cine avea de-a face. Cum au decurs mai departe lucrurile, mai bine să povestească el.
Povestea cu oul şi arcuşul

Mă aflam într-un loc răcoros, era plăcut şi mă simţeam uşor ca un fulg - zice el. Viorile se chemau între ele, iar din suspinele lor puteai pune la cale chiar o poloneză, aşa cum jucătorii îşi înlănţuiesc mişcările într-o partidă de şah. E de ajuns să tulburi un pic sunetele, să le răvăşeşti. în sfârşit, intră Ungurul, proprietarul prăvăliei cu instrumente muzicale. Avea nişte ochi de culoarea zerului. Aprins la faţă de parcă se tot scremea să ouă, cu o bărbie ca un pântecel cu buricuţ. Scoase o scrumieră de buzunar, îşi scutură scrumul în ea, o închise la Ioc după care mă întrebă dacă n-am greşit adresa. Era un blănar lipit de el. Mereu greşeau uşa. La el nu mai intrase nimeni de şapte zile decât din greşeală. De fapt el nici nu avea uşă la prăvălie, ci pare-se, doar scârţâit de uşă, nici vorbă de uşă, ci de un soi de vitrinuţă cu mâner care se deschidea larg la intrarea în prăvălie prin care muşterii erau sloboziţi în odaia strâmtă. îl întreb dacă nu cumva are o vioară pentru o micuţă domnişoară, ori poate un violoncel pitic, dar să nu fie prea scumpe.
Ungurul se întoarse vrând să revină în fundul dughenei unde răzbea o boare de papricaş. Atunci găina se iţeşte din pălărie, se porneşte pe cotcodăcit, dând de veste că a ouat. Ungu-

rul luă oul cu grijă, îl puse într-un sertar, după ce mai înainte însemnă ceva pe el. Era vorba de o dată - 2.X.1982, iar eu îmi ziceam uluit că la acea dată se ajungea abia peste câteva luni.
- De ce tocmai vioară sau violoncel? - mă întrebă el răsucindu-se către intrarea în odăiţa lui de după prăvălie. Aveţi discuri, radio, televizor. Dar o vioară, ştiţi ce-i aia o vioară? E ceva ca şi cum aţi începe de aici şi până la Subotica să araţi, să semănaţi şi apoi să seceraţi, şi asta an de an. E cam mult de arat la vioara asta micuţă, pricepeţi odată, domnule! După care îmi arată arcuşul pe care îl purta prins de cingătoare ca pe un paloş. îl trase, apoi îi ciupi şuviţele de păr cu degetele sale înverigate cu inele cam până la unghii, anume parcă să i le susţină ca nu cumva să se împrăştie pe jos. Aici se opri din vorbă şi-şi lăsă mâna în jos a lehamite, gata s-o ia iar din loc. Cui îi mai e de trebuinţă aşa ceva? mă întrebă el dând să iasă. Cumpără-i şi dumneata ceva acolo, ştiu eu, poate un câine.
Eu mă încăpăţânez să stau în prăvălie, nu prea-s în apele mele din pricina îndărătniciei lui tălmăcită într-o zicere silnică şi dezlânată pe care o înghit ca pe o hrană săţioasă care îmi cade greu. De fapt ungurul stăpâneşte bine limba mea, deşi fiecărei propoziţii îi pune în coadă câte o zaharicală, o vorbă în maghiară care pentru mine este de neînţeles.
- Te du. domnule, şi găseşte-i o altă bucurie feţişoarei dumi-tale. Bucuria asta ar împovăra-o, i-ar pica prea greu. Ca orice bucurie amânată. Dusă cu preşul - mai zise el de după mirosul de papricaş. Şi câţi ani ziceai că are? — mă întrebă apoi apăsat.
După care dispare, iar eu îl aud cum îşi schimbă hainele, pregătindu-se să iasă. Ii zic vârsta Gelsominei Mohorovicic. Şapte ani. El tresare la numărul ăsta ca atins de bagheta magică. îşi traduce sieşi în maghiară, normal că doar ştie să numere numai în maghiară, şi o boare ciudată se lăbărţează în odaie, o adiere de cireş, o mireasmă care îi schimbă cheful. Apare cu o lulea de sticlă în gură din care soarbe cireşată. Taie în fugă prăvălia, apoi ca din neatenţie mă calcă pe picior în

timp ce desfată din husă un violoncel mic, de copil, pe care mi-l oferă, stând mai departe pe piciorul meu, dovedindu-mi, nu-i asa, cât de strâmt era la el. Eu stau locului şi fac pe prostul, ca şi el de altfel, numai că el o face pe socoteala mea, iar eu în paguba mea.
- Luaţi-l pe ăsta - zice - e dintr-un lemn mai vechi decât dumneata şi decât mine laolaltă. Şi lacul e bun... De fapt, ascultaţi!
Şi îşi trece degetele peste strune. Violoncelul scoate un sunet împătrit, el îşi ridică talpa de pe piciorul meu, ca şi cum acordajul îţi uşurează toate neajunsurile de pe lume.
- Auziţi? - mă întreabă. Fiecare coardă le conţine pe toate celelalte. Dar ca să poată fi auzite, se cer ascultate patru lucruri deodată, iar noi suntem prea leneşi pentru aşa ceva. Auziţi? Auziţi sau nu'?
Patru sute cincizeci de mii, îmi traduce el preţul din maghiară, iar suma tradusă mă păleşte cu leuca în cap. De parcă îmi citise buzunarul. Taman cât aveam la mine. De mult puşi la o parte anume pentru Gelsomina. Ştiu, nu era un purcoi de bani, dar eu abia de-i strânsesem şi pe ăştia în trei ani de zile. îi zic radios că-l iau.
- Cum adică, îl luaţi?! - mă întrebă ungurul dând din cap a dojana. Ei, domnul meu, chiar aşa zici că se ia un instrument muzical? N-ai vrea să-l încerci?
Eu, fâstâcit, caut cu privirea prin prăvălie ceva, în afara pălăriei, pe care să mă pot aşeza, voiam într-adevăr să-l probez.
- Nu ştiţi cum e fără scăunel, nu? - mă întrebă. Raţa cum de ştie să stea pe apă, iar dumneata nu poţi

sta nici pe uscat? Nu ştiţi, nu? Şi apucă scârbit violoncelul pitic, îl ridică şi şi-l puse la umăr, ca pe-o vioară.
- Aşa! - adăugă el şi-mi oferi instrumentul.
îl iau şi pentru prima oară în viaţă încep să cânt la violoncel ca la vioară. Sună chiar bine. De Falia în quintă profundă, mi se pare că sunetele se aud prin lemnul lipit de ureche, dar ungurul îşi schimbă brusc mirosul. De data asta simt o
105

năduşeală iute de bărbat; îşi scosese paltonul, rămânând în maiou, iar două bărbi sure împletite în cosiţă îi atârnau de fiecare subsuoară. Trase un sertar, se aşeză pe colţul lui, îmi luă violoncelul şi începu să cânte. Rămân uluit de improvizaţia lui.
- Cântaţi excelent - am spus eu.
- In general eu nu cânt la violoncel. Eu sunt ţambalagiu şi îmi mai place şi vioara. La violoncel nu mă prea încumet. Ceea ce ai auzit nici nu prea e muzică, dar asta n-ai cum să pricepi dumneata. A fost aşa, ca o însăilare de sunete, de la cele mai joase până la cele mai înalte, ca să simţi rezonanţa instrumentului, ca şi alte însuşiri... Să-l pun în husă?
- Da - am zis eu, ducându-mi mâna la portmoneu.
- Cinci sute de mii vă rog - zise ungurul. Mă trecură fiori de gheaţă.
- Dar n-aţi spus patru sute cincizeci de mii?
- Sigur că am spus, dar numai pentru violoncel. Restul e pentru arcuş. Ce, nu luaţi şi arcuşul? Nu vă trebuie arcuş? Eu zic că şi la guslă ar merge un arcuş...
După care despacheta arcuşul şi-l puse la loc în vitrină.
Eu înţepenisem locului şi nu-mi venea să spun nimic. Eram stană de piatră. Măcar mă simţeam întremat după palmele alea, după ungurul ăsta, eram ca după boală, după o mahmureală, ca trezit din somn, chiar îmi venisem în simţiri, şi atunci m-am luat în serios şi am încetat să mai joc în comedia aia cu ungurul care se scobeşte în dinţi. Nu mă mai gândeam la arcuş. De unde bani şi pentru arcuş. Ceea ce i-am şi spus.
Atunci el îşi puse iute paltonul pe el, în aer se răspândi un miros de naftalină şi zise:
- Domnule, eu nu am timp să aştept până oi strânge mata şi pentru arcuş. Mai mult, nici n-ai ajuns la cincizeci de ani. Dumneata ai timp să aştepţi, eu nu.
După care o luă din loc, lăsându-mă singur în mijlocul prăvăliei. La uşă se opri, se întoarse şi adăugă:
106
- Cădem la învoială? îmi iei arcuşul pe datorie.
- Dumneata glumeşti? - i-o întorsei eu hotărât să nu-i mai fac jocul şi vrând să ies.
- Nu glumesc de loc. îţi propun un târg. Nu e musai să şi batem palma. Dar e bine să auzi.
Ungurul îşi aprinse luleaua cu făloşenie, ca să-mi fie limpede că tămâiase deja cu fumul ei până la Pesta.
- Să aud - am zis eu.
- O dată cu arcuşul ai să cumperi de la mine şi un ou.
- Un ou?
- Da, doar ai văzut când mi-a ouat găina. Despre asta e vorba - adăugă el, scoţând oul din sertar şi vârându-mi-l sub nas.
Pe ou stătea scris cu creionul următoarea dată: 2.X. 1982.
- O să îmi dai pe el cât pentru arcuş, iar plata peste doi ani...
- Cum spuneţi? - îl întreb eu nevenindu-mi a crede. Dinspre ungur începu iar să adie o boare de cireş.
- Că doar găina dumitale n-o face ouă de aur.
- Găina mea n-o face ea ouă de aur, numai că face ceea ce nici dumneata şi nici eu, domnul meu, nu putem oua. Ea face zile, săptămâni şi ani. Nu e dimineaţă în care să nu ouă fie o zi de vineri, fie una de marţi. Oul de azi, de pildă, are în loc de gălbenuş o zi de joi. Cel de mâine o să aibă o zi de miercuri. Din el, în loc de puişor, o să iasă o zi de viaţă pentru stăpânul ei. Si ce viaţă! Nu-s de aur. da-s de timp. Şi încă vi-l dau ieftin, în oul ăsta. domnule, este o zi din viaţa dumitale. Ferecată ca un "pui, depinde numai de dumneata dacă o să iasă sau nu.
- Dacă ar fi să cred în povestea dumitale, de ce aş cumpăra o zi pe care deja o am'?
- Chiar nu eşti în stare să gândeşti, domnule? Cum de nu eşti în stare să gândeşti? Doar n-oi gândi cu urechile?! Toate neajunsurile vieţii noastre de pe pământ ne vin din faptul că e musai să ne irosim

zilele aşa cum ne sunt date. Din faptul că nu le putem sări pe cele rele. Aici e toată chestia. Cu oul meu în buzunar ai scăpat de belea. Cum simţi că o zi parcă începe
107
să dea în negru, spargi frumuşel oul şi se duce şi prăpădenia. Sigur că la urmă îţi iese o zi de viaţă mai puţin, dar măcar după aia poţi să-ţi faci o omletă nemaipomenită cu ziua cea rea.
- Dacă oul ăsta este atât de nemaipomenit, atunci de ce nu-l ţii pentru dumneata? - am zis eu uitându-mă în ochii lui şi nepricepând nimic. M-a privit într-o impecabilă limbă maghiară.
- Domnul glumeşte? Dumneata ce crezi, câte ouă aş putea avea de la găina asta? Ce crezi, câte zile dintr-o viaţă poţi sparge ca să fii fericit? O mie? Două mii, cinci mii? Am la ouă, câte vrei mata, nu şi zile. Pentru că oul are şi el sorocul lui. După o vreme orice ou se cloceşte şi atunci nu mai e bun. De aceea, domnule, eu le vând cu mult înainte de a-şi pierde virtuţile. Oricum, dumneata nu ai de ales. îmi dai o chitanţă -zise el la urmă, mâzgălind ceva pe un petec de hârtie pe care mi-l întinse ca să-mi pun semnătura.
- Dar oul ăsta al dumitale - îl întrebai eu - poate să ocrotească în ziua aia şi un obiect, să zicem, o carte?
- Sigur că poate, doar că atunci oul trebuie spart în partea rotunjită. Dar în cazul ăsta pierzi mata ocazia să-l foloseşti.
Am semnat pe genunchi, am plătit, am primit chitanţă, am mai auzit o dată cârâitul găinii din cealaltă încăpere, el mi-a împachetat violoncelul cu arcuş cu tot, mi-a învelit oul cu grijă, după care am putut părăsi,.în fine, prăvălia. Ieşi după mine cerându-mi să trag bine mânerul cât încuie el uşa-vitrină şi iată-mă iarăşi vârât în mai ştiu eu ce joc de-al lui. Apoi plecă fără o vorbă văzându-şi de drumul său, dar ajuns la colţ se întoarce şi-mi aruncă:
- Ţine minte data scrisă pe ou, ăla-i termenul ultim de folosinţă. După acea zi, oul nu mai e bun de nimic...
Ieşind din prăvălie, dr. Suk se temu o vreme să nu fie iar bumbăcit în plină stradă, dar nu i se mai întâmplă nimic. Cufundat în gânduri, îl prinse ploaia. Se pomeni iarăşi în faţa gardului de după care în dimineaţa aceea cântase un tânăr. începu să alerge, şi-atunci ulucii gardului se îmbinau iarăşi în ochii săi, şi văzu încă o dată după gard scena cu tânărul care cânta. Şi iarăşi nu auzi nimic, deşi fereastra era deschisă. Era surd la unele sunete, aşa cum nu era la altele. Tot alergând, se apropie de casa mamei sale. Pe drum mâinile îi pipâiau pielea aşa cum orbul pipăie drumul. Degetele recunoşteau direcţia, iar el călca temeinic pe drum. în buzunar avea cheia care vestea moartea şi oul care îl putea salva de ziua mortală... Oul însemnat cu o dată şi cheia cu tortiţa de aur. Mama era încă singură, în ceasul înserării, când îi plăcea să aţipească un pic, să lâncezească.
- Adu-mi, te rog, ochelarii - îi spuse ea fiului - şi dă-mi voie să-ţi citesc doar acel pasaj despre cimitirul khazarilor. Ascultă numai ce scrie dr. Suk despre khazarii de la Celarevo: „Zac în **morminte** de familie risipite pe malul Dunării, iar în fiecare mormânt capul e orientat spre Ierusalim. Zac în morminte duble, dimpreună cu caii, doar că stau cu ochii închişi si întorşi spre o altă lume decât aceea a dobitoacelor; zac sub femeile lor care stau ghemuite pe pântece, încât ei nu le mai văd faţa ci sânii. Uneori sunt îngropaţi în picioare şi arată îngrozitor de bătrâni, cu o figură descompusă de atâta scrutare a cerului, având cu ei câte o plăcuţă de teracotă încrustată cu numele lui Yehuda ori cu cuvântul «shahor» - negru. La colţurile mormintelor ard focuri, la picioare ţin hrana, la cingătoare pumnalele. Lângă ei zace şi câte un animal, mereu altul, de la mormânt la mormânt: aici o oaie, un bou sau o capră, acolo o găină, un porc sau un cerb, iar în mormintele de copii sunt depuse ouă. Alteori lângă ei dai de uneltele lor, securi sau tot soiuri de cleşti de aurar. Ochii, urechile şi gurile le sunt astupate cu capacele din cioburi de teracotă încrustate cu sfeşnice evreieşti cu şapte braţe, teracota fiind de provenienţă romană
108
109
datând din secolul al III-lea sau al IV-lea. Desenul sfeşnicului (menoră), ca şi alte simboluri iudaice, par scrijelite de o sculă grosolană, la repezeală, ori poate pe furiş, de parcă nu se încumetaseră să-l deseneze omeneşte. Sau de parcă nu-şi aminteau prea bine obiectul pe care îl incrustau, de parcă nici nu văzuseră vreodată un sfeşnic, o lopăţică pentru cenuşă, o lămâie, nişte coarne de berbec ori un palmier, ci le desenau după amintirile altora. Aceste capacele cu încrustaţii pentru ochi, gură şi urechi îi apărau de demoni şi «şedini», ca nu cumva să li se furişeze în morminte, doar că cioburile erau risipite în tot cimitirul, de parcă o forţă nemaipomenită, fluxul gravitaţiei terestre, le azvârlise în toate

direcţiile, încât nici una nu mai rămăsese la locşorul în care trebuia să stea de strajă. Se putea chiar presupune că dintr-o arzătoare trebuinţă acele capacele pentru ochi, urechi şi gură ar fi fost grabnic aduse de la un alt cimitir, deschi-zându-le astfel calea unor demoni şi închizându-le altora..."
în clipa aceea toate soneriile de la uşi începură să zbârnâie şi în casă năvăliră oaspeţii. Gelsomina Mohorovicic apăru cu nişte cizme iuţi ca focul şi cu nişte ochi încremeniţi ca nestematele în inele. Mama profesorului Suk îi înmâna violoncelul, o sărută între ochi, pecetluind-o cu un al treilea ochi cu rujul buzelor sale, apoi spuse:
- Ce zici, Gelsomina, de la cine crezi că ai tu cadoul ăsta? Ia ghiceşte! De la profesorul Suk! Va trebui să-i scrii o scrisoare frumoasă în care să-i mulţumeşti. E un domn tânăr şi chipeş. Iar eu i-am păstrat întotdeauna locul din capul mesei!
îngândurată şi însoţită de umbra sa care te putea strivi ca o cizmă, doamna Suk îşi pofti oaspeţii la masă, lăsând gol locul din capul mesei, încă îşi mai aştepta oaspetele de vază, şi cu un aer distrat, ca din întâmplare, îl sădi pe dr. Suk lângă Gelsomina, iar pe ceilalţi tineri lângă un ficus bine udat care năduşea şi lăcrima în spatele lor, încât se auzeau căzând picăturile de pe frunze.
110
în seara aceea la masă Gelsomina i se adresă doctorului Suk, punându-şi degetul său fierbinte pe mâna lui şi zicând:
- Faptele oamenilor sunt aidoma felurilor de mâncare, iar gândurile şi simţămintele sunt mirodeniile. Nu-l văd prea bine pe cel care sărează cireşele ori stropeşte cu oţet prăjitura...
Dr. Suk, care tăia pâinea cât vorbise Gelsomina, îşi zise că ea avea lângă el o cu totul altă vârstă decât faţă de restul lumii. Când după petrecere dr. Suk ajunse în camera sa de la hotel, scoase cheia din buzunar, luă lupa şi o privi. Pe bucăţica de aur care servea drept toartă putu citi litera ebraică He. Zâmbi şi puse cheia deoparte, după care scoase din servietă *Dicţionarul khazar,* editat de Daubmannus în 1691 şi, înainte să adoarmă, citi articolul *Doici.* Era încredinţat că se află în posesia acelui exemplar otrăvitor care îşi omora cititorii de cum ajungeau la pagina nouă, de aceea nu citea niciodată mai mult de patru pagini, ca să nu se expună pericolului. Vorba lui: n-o porni la drum pe timp ploios dacă n-ai un zor. Articolul ales de el în seara aceea nu era prea lung:
„Au existat la khazari - stătea scris în dicţionarul lui Daubmannus - doici care puteau să-şi facă laptele otrăvitor şi care erau astfel la mare preţ. Se zicea despre ele că se trăgeau dintr-unul din cele două triburi arabe pe care Mohamed le alungase din Medina pentru că se închinau la cea de-a patra divinitate a beduinilor, la Mânat. Probabil că erau fie din tribul Hazrai, fie din Auz. O asemenea doică (una era de ajuns) era tocmită să alăpteze fie un prinţ nedorit, fie un moştenitor bogat pe care comoştenitorii îl voiau lichidat. Iată de ce vor apărea «degustătorii de lapte otrăvitor», tineri care dormeau cu doicile şi care le sugeau mereu de lapte până venea vremea să-şi alăpteze pruncii daţi în grijă. Şi dacă ibovnicii lor nu păţeau nimic, abia atunci ele puteau intra în odaia de alăptare".
Dr. Suk adormi în zori gândind că niciodată nu avea să ştie ce voise să-i spună Gelsomina, în seara aceea. La vocea ei el era surd ca o cizmă.
111
VÂNĂTORII DE VISE - Sectă de preoţi khazari având-o ca protectoare pe prinţesa Ateh. Ştiau să citească visele altora^ să locuiască în acestea ca în propria lor casă şi să vâneze hăituind în ele prada căutată - om, obiect sau animal. într-o însemnare păstrată de la un venerabil vânător de vise se zice: „în vis ne simţim ca peştele în apă. Uneori mai ieşim deasupra visului, mai aruncăm câte o privire celor de pe mal, ca apoi iar să ne cufundăm înfiguraţi şi însetaţi, pentru că nouă ne e bine doar în adâncuri. în scurtele noastre ieşiri la suprafaţă ne-a atras atenţia o ciudată creatură molatecă târându-şi mai mult trupul pe uscat şi văduvită de voluptatea în care noi trăim ca în propriul nostru trup. Căci aici voluptatea şi trupul sunt inseparabile. Creatura asta de pe uscat suntem tot noi, dar cei ce vom fi peste un milion de ani, însă dincolo de aceşti ani, între noi şi sărmana creatură e o pacoste, cea care despreunează trupul de plăcere..."
Unul dintre cei mai faimoşi cititori în vise se numeşte, potrivit legendei, Mokadasa al Safer(. Care a ajuns să scormonească în adâncul tainelor, a izbutit să îmblânzească peştii din visele altora, să deschidă orice uşă în visele altora, să se cufunde în vise ca nimeni altul în afara lui Dumnezeu, pentru că în străfundul fiecărui vis se află Dumnezeu. Apoi i s-a întâmplat să nu mai poată citi în vise. Multă vreme a crezut că atinsese culmile şi că de aceea nu mai putea înainta în măiestria sa mistică. Celui care ajunge la capătul drumului nu i se mai arată calea. Dar cei din preajma sa nu gândeau aşa. Drept care se vor destăinui prinţesei Ateh care le va înfăţişa astfel cazul lui Mokadasa al Safer:

O dată pe lună, de praznicul sării, adepţii kaghanului khazar se războiesc pe viaţă şi pe moarte la periferia celor trei capitale ale noastre, împotriva voastră, a adepţilor şi apărătorilor mei. Când se lăsa seara, în ceasul în care morţii lor se îngroapă în cimitirele evreieşti, arabe sau greceşti, iar noi ni-i îngropăm pe ai noştri în cimitirele khazare, kaghanul deschidea
112
*tacticos uşa de arama a iatacului meu, luminat de o lumânare al cărei licăr fremăta de boarea şi pâlpâirea patimii sale. în acele clipe eu nu mă uitam la el, pentru că semăna cu orice ibovnic de pe lumea asta, cu chipul plin de fericire. Ne petreceam noaptea împreună, iar în zori, când să piese, în luciul **uşii** de aramă îi vedeam chipul, întrezărind în oboseala **lui** ce avea de gând, dincotro venea şi cine era.*
*Aşa şi **cu** vânătorul vostru de vise. Fără îndoială că a atins o înaltă culme a măiestriei sale, că s-ofi rugat şi în templele din visele altora şi că o fi fost şi omorât de cine ştie câte ori în cugetul visătorilor. Câte **n-o fi făcut** el numai ca să aibă acces la materia supremă - materia visului care începuse să i se supună. Dar dacă n-a făcut nici o greşeală înălţându-se până la Dumnezeu, ceea ce i-a permis să-l vadă la capătul visului citit, atunci de bună seamă **că** a greşit la întoarcere, coborând în lume de la înălţimea la care se ridicase. Greşeală pe care a plătit-o. Aveţi grijă la întoarcere! - încheie prinţesa Ateh. Coborârea greşită poate zădărnici urcarea izbutită a muntelui.*

CARTEA VERDE

SURSE ISLAMICE PRIVIND CHESTIUNEA KHAZARĂ

115

AKSANI YABIR IBN (secolul al XVlI-lea) - După credinţa unor muzicanţi anatolieni (cei care cântau la lăută sau tambură) diavolul purtase într-o vreme acest nume, de care se slujea pentru a se prezenta unuia dintre cei mai faimoşi lău-tişti cântăreţi de lăută ai secolului al XVII-lea - Yusuf Masudf. Ce-i drept, şi Ibn Aksani era un iscusit muzicant. întrucât s-a păstrat digitaţia unei melodii, s-a putut constata că, de fapt, el se folosea de ceva mai multe degete decât cele zece. Era un bărbat ispititor, nu avea umbră şi se purta cu nişte ochi sleiţi ca două bălţi secate. Nu spunea altora ce gândea el despre moarte, deşi, prin pildele sale, dădea de înţeles oamenilor că trebuiau să-şi tălmăcească visele, fie chiar prin vânătorii de vise, deoarece astfel ajungeau să-şi închipuie moartea. Lui i se atribuie două ziceri: 1) moartea poartă acelaşi patronimic ca şi visul, doar că nu ne e cunoscut; 2) visul este sfârşitul zilnic al vieţii, o deprindere cu moartea, care e sora visului, deşi nu e musai ca fraţii să fie ca două picături de apă. Odată, vrând să le arate pe viu oamenilor cum lucrează moartea, a dat ca pildă cazul unui creştin, comandant de oşti al cărui nume se ţinea înc.ă minte: era vorba de Avram Brankovic[1], care luptase în Valahia, acolo unde, după spusele şeitanului, tot omul se naşte poet, trăieşte
117
ca un hoţ şi moare ca un vampir. O vreme Yabir Ibn Aksani fusese turbetar - adică făcuse de strajă la turbe a sultanului Murat, iar un călător anonim l-a descris într-o istorioară care sună astfel:
- Paznicul încuie turbe, făcând să cadă în bezna-i lăuntrică zgomotul ostenit al încuietorii, de parcă fereca însuşi numele cheii. Leneş ca şi mine, se aşează în coasta mea pe un pietroi şi închise ochii. Când îmi ziceam că poate aţipise în colţişorul său adumbrit, străjerul înalţă mâna să-mi arate o molie fâlfâind în porticul monumentului, probabil ivită din straiele noastre ori din vreun chilim persan din mausoleu.
- Vezi, îmi zise el cu o privire pierdută - cât e de sus gâza asta, sub bolta de piatră, nici n-ai zări-o dacă nu s-ar mişca. Poţi s-o iei drept o pasăre în înaltul cerului, dacă găseşti că bolta de piatră e bolta cerului. Poate că molia aşa şi crede, numai că noi ştim că nu e aşa. Ea nu ştie că noi ştim. Nu ştie nici de noi. Ia încearcă să-i dai într-un fel de veste. Caută să-i spui ceva - orice - ca să te priceapă şi ca să fii sigur că te-a înţeles.
- Nu ştiu cum, i-am zis. Tu ai putea?
- Aş putea, i-o întoarse bătrânul şi plesnind din palme omorî molia şi mi-o arătă strivită în palmă.
- Zici că n-a priceput ce i-am zis?
- Aşa poţi face şi cu lumânarea stingând-o între două degete ca să arăţi că exişti - am remarcat eu.

- De ce nu, dacă şi lumânarea e în stare să moară... Acum închipuieşte-ţi - continuă el - că există cineva care ştie despre noi pe cât ştim noi despre moliei Cineva care ştie cum, de cine şi de ce ne e îngrădit spaţiul care în ochii noştri pare un cer de necuprins - cineva care nu e în stare să se apropie de noi ca să ne dea de ştire că există decât într-un singur mod - omo-rându-ne. Cineva din veşmintele căruia ne vine hrana, cineva care are în mâinile lui moartea noastră prin care ne grăieşte şi ne dă de ştire. Omorându-ne, acest necunoscut ne înştiinţează asupra sa. Iar noi, prin moartea noastră, care poate fi o învăţă-
118
tură pentru cine ştie ce nenorocit aflat în preajma ucigaşului, aşadar, prin moartea noastră zărim ca printr-o uşă întredeschisă, în ultima clipă, şi alte tărâmuri, şi alte hotare. Cel de-al şaselea grad, cel mai de sus al înfricoşării de moarte (care nu se ţine minte) ne ţine laolaltă în acelaşi joc, toţi părtaşi necunoscuţi. De fapt, o ierarhizare a mOrţii ar înlesni singurul contact posibil între toate realităţile într-un spaţiu de altfel nedefinit, unde moiiile aidoma unor ecouri îşi răspund la nesfârşit...
în timp ce străjerul vorbea, eu îmi ziceam că dacă tot ce îmi spunea el era o chestie de înţelepciune, de trăire sau o chestie citită undeva, atunci nu merita să-l iau în seamă. Dar dacă el atunci se găsea într-adevăr într-o stare din care avea un alt orizont, o cu totul altă perspectivă decât noi, ceilalţi, şi chiar el însuşi, cu o zi în urmă?
Apoi Yabir Ibn Aksani a trăit o vreme mai mult pe drumuri, nedespărţit de scula sa muzicală meşterită dintr-o carapace de ţestoasă albă. A cutreierat cătunele din Asia Mică, a slobozit cântări şi săgeţi vrăjite, furând şi cerşind cât pentru două site de făină pe săptămână. S-a prăpădit în 1699 după Isa, într-un mod ciudat. Pe vremea aceea nu-i scăpa nici o trâmbă a joii (locul unde iarmaroacele aveau loc joia), şi unde se aşeza, unde se ridica, se lua de oameni. Scuipa pe lulelele lor, le lega roţile la căruţe, ori le înnoda turbanele care apoi se desfăceau în fâşii, şi câte altele. într-aşa-i stârnise pe trecători că erau în stare să-l ciomăgească, în vreme ce el le tăia tolbele şi le golea buzunarele. Asta aşa, ca să mai treacă vremea. într-o bună zi, când socoti el că trecuse destulă vreme, căută un ţăran care avea o vacă galbenă şi-i plăti s-o ducă într-un anume loc, pe o anume vreme. Locul rămăsese de un an neprihănit de vreun zogmot. Ţăranul se învoi, aduse vaca, şi vaca îl împunse în vintre pe Ibn Aksani care rămase lat. Avu o moarte uşoară, parcă aţipise, iar în clipa aceea îi apăru în fine şi umbra, poate voind să-şi ia în primire trupul. Lăsă în urma sa o lăută făcută dintr-o carapace de ţestoasă albă care în acea zi se însufleţise,
119
era din nou o vieţuitoare care o pornea spre Marea Neagră. Cântăreţii din lăută cred că în ziua în care Yabir Ibn Aksani se va întoarce pentru cei vii, atunci ţestoasa lui va ajunge iarăşi o lăută albă care-i va lua locul umbrei.
Fu înmormântat la Târnovo, lângă Neretva, în locul numit şi azi „Mormântul Şeitanului". Un an mai târziu un creştin din valea Neretvei, care-l cunoscuse bine pe Aksani, se ducea la Salonic cu nişte treburi. Ajuns la Salonic, intră într-o bodegă şi cumpără o furculiţă cu doi dinţi, unul pentru carne de porc şi altul pentru carne de vită, pentru o singură îmbucătură. Când apăru gazda ca să-şi servească muşteriul, îl recunoscu imediat pe Aksani pe care îl întrebă ce căuta la Salonic, dacă în urmă cu mai bine de un an fusese înmormântat la Târnovo.
- Fârtate, îi răspunse Aksani, oi fi răposat eu, da' Alah m-a osândit în veacuri, ca să nu mai pridídesc cu negoţul, că am de toate. Numa' să nu-mi ceri la cântar, că n-am voie să cumpănesc. De-aia şi vând paloşe, pumnale, furcoaie, şi câte alte scule, da' la bucată, nu la cântar. îs aici pe vecie, doar că la a unşpea vineri din fiecare an tre' să mă întorc în mormânt. Da' oricum, eu o să-ţi dau pe datorie cât ţi-e pofta, tu numa' să-mi pui pe hârtie şi o să ne socotim la soroc...
Omul nostru din Neretva se învoi, deşi în ziua aceea luleaua-i gemea în loc să tragă, făcură deci târgul în scris, sorocul urmând să vină după a unsprezecea vineri, în luna rabi-al-awwal; îşi ascuţi toiagul negru ca pe un bob de grâu negru şi se întoarse acasă încărcat cu marfă. Pe drum, pe malul Neretvei, fu atacat de un mistreţ uriaş, pe care abia l-a biruit cu toiagul; fiara îi smulse totuşi o fâşie din cingătoarea albastră. Când veni luna rabi-al-awwal, în ajunul celei de a unsprezecea vineri, luă un pistol şi furculiţa pe care o cumpărase la Salonic, deschise „Mormântul Şeitanului" şi acolo dădu de doi indivizi. Unul zăcea culcat pe spate şi trăgea dintr-o narghilea lungă, iar celălalt stătea mut într-o rână. Când îndreptă pistolul spre ei, cel cu narghileaua îi pufăi fumul în faţă şi-i zise:
120
- Eu sunt Nikon Sevast[f], şi n-ai ce să-mi faci, pentru că îs îngropat pe malul Dunării - şi în aceeaşi

clipă se făcu nevăzut, lăsând în urma sa narghileaua. Atunci se întoarse şi celălalt, iar omul din Neretva îl recunoscu pe Aksani care îi spuse cu dojana:
- Ei, prietene, şi io puteam să te omor atunci la Salonic, da' nu-s eu d'ăia, şi chiar te-am ajutat. Şi acu' vii tu să mă omori, după cum ţi-e credinţa...
Şi la aceste vorbe Aksani rânji, iar omul din Neretva văzu în gură fâşia din cingătoarea sa albastră... Atunci el tresări, îndreptă ţeava pistolului în sus şi trase în Aksani. Acesta vru să-l înhaţe cu mâna, dar era prea târziu, nu făcu decât să-l zgârie, căci pistolul îl nimerise. Aksani urlă ca o fiară şi umplu mormântul de sânge.
Ajuns acasă omul din Neretva puse arma la loc şi se căută de furculiţa cu doi dinţi, dar nicăieri. Când trăsese în Aksani, probabil că acesta i-o luase...
După o altă legendă, Yabir Ibn Aksani nu murise defel, într-o dimineaţă a anului 1699, la Ţarigrad, aruncase o frunză de dafin într-un ciubăr cu apă, după care-şi înfundase capul ca să-şi spele coada. Stătu aşa câteva clipe. Când îşi înălţă capul ca să tragă aer în piept, în jurul său nu mai era nici urmă de Ţarigrad. nici urmă de imperiul în buricul căruia se spăla. Se **afla** la „Kingston", un hotel de prima mână din Istanbul, în anul 1982 după Isa, avea o nevastă, un copil şi un paşaport belgian, vorbea franceza, iar în faţa sa pe fundul chiuvetei cu marca *F. Primavesi & Son, Corella, Cardiff,* mai plutea frunza de dafin.
AL BEKRI SPANYARD (secolul al Xl-lea) - Principalul cronicar arab al gâlcevei khazare. Textul său a fost publicat de curând *(Kunik and Rosen,* 44), tradus din arabă de Marquart *{Osteuropăische und ostasiatische Streifziige,* Leipzig, 1903, 7-8). în afara textului lui Al Bekri s-au mai păs-

trat două rapoarte pe marginea gâlcevei[v] khazare, respectiv asupra convertirii, ce-i drept cam vagi, întrucât din ele nu reiese clar dacă a fost vorba de trecerea khazarilor la iudaism, islamism sau creştinism. Pe lângă raportul lui Istakhri, care nu mai conţine acel episod, mai există şi raportul lui Masudi cel Bătrân, autorul „Păşunilor verzi", conform căruia khazarii[v] şi-au părăsit credinţa în timpul domniei lui Harun al Raşid[{] (786-809), în perioada în care mulţi evrei au fost izgoniţi din Bizanţ şi din Califat în Khazaria, unde de altfel au fost primiţi fără rezerve. Un al treilea cronicar al polemicii a fost Ibn Al Atir, dar mărturia sa nu a fost păstrată în versiunea originală ci ne-a parvenit de la Dimaski. în sfârşit, cronicarul cel mai atent şi mai riguros al gâlcevei khazare, Al Bekri, a afirmat despre khazari că după anul 731, deci după războaiele cu califii, aceştia au semnat un tratat de pace cu arabii, preluându-le şi religia. Ca apoi cronicarii arabi Ibn Rustah şi Ibn Fadlan să pomenească în scrierile lor de mulţimea templelor musulmane din imperiul khazar. Tot ei vorbesc despre un „dublu regat", ceea ce trebuia să însemne că în regatul khazar islamismul se afla la paritate cu alte religii, astfel încât kaghanul practica credinţa lui Mohamed, iar regele khazar iudaismul. După mărturia lui Al Bekri, khazarii au trecut apoi la creştinism ca în final, după gâlceava din anul 763, de pe vremea kaghanului Savriel-Ovadi, să aleagă iudaismul fiindcă lipsea trimisul islamului, care fusese otrăvit în timpul călătoriei.
Al Bekri avea teoria (în "opinia lui Daubmannus*) că prima părăsire a credinţei, în ceasul când khazarii trecuseră la islamism, trebuia socotită decisivă. Cartea Sfântă are mai multe straturi - scria el - , iar spusele primului imam stau mărturie: „în această carte nici un cuvânt trimis prin înger nu a coborât din cer decât încredinţat condeiului meu, nici un cuvânt nu a fost scris decât şoptit în neştire de mine. Şi fiecare din ele mi-a fost tălmăcit în cele opt feluri: tâlcul lui literal şi apoi cel spiritual, rândul care este schimbat de cel de dinainte

şi rândul care îl schimbă pe cel următor, sensul tainic, dublul sens, sensul particular, sensul general. Iar dacă era să se ia după îndrumările medicului Zakaria Razi, Al Bekri putea spune că toate cele trei credinţe - islamism, creştinism şi iudaism -puteau fi luate ca tot atâtea straturi ale *Sfintei Scripturi;* de altfel, fiecare naţie îşi însuşeşte aceste straturi în ordinea care îi convine cel mai mult, şi prin asta îşi trădează de fapt sorgintea. Primul strat nici măcar nu e luat în seamă, pentru că e vorba de acel tâlc literal care se numeşte *avani,* fiind tuturor accesibil indiferent de credinţă. Cel de-al doilea strat, cel al aluziilor, al tâlcului figurat, care se numeşte *kavas,* fiind înţeles de elită, reprezintă dogma creştină, acoperă momentul actual şi sunetul (vocea) *Scripturii.* Cel de-al treilea strat, numit *avlija,* care conţine semnificaţiile oculte, reprezintă stratul iudaic al *Cărţii Sfinte,* substratul său mistic, în care intră şi

numerele, substratul literelor. Iar cel de-al patrulea, *anbija* - stratul iluminărilor profetice şi al viitorimii, reprezintă învăţătura islamică în semnificaţia ei cea mai miezoasă, duhul *Cărţii,* sau al şaptelea străfund al străfundurilor. Aşa şi khazarii, care la început şi-au însuşit stratul cel mai profund *(anbija),* şi mai apoi celelalte straturi ale *Sfintei Scripturi,* aşadar, pe sărite, dovediseră fără tăgadă că învăţătura islamică le convenise perfect. Aşa că, de fapt, niciodată nu au mai părăsit islamismul, cu toate că între timp au mai trecut prin creştinism şi prin iudaism.
Drept mărturie poate sta şi faptul că ultimul kaghan khazar, înaintea căderii imperiului, a trecut iarăşi la prima religie însuşită, adică la islamism, după cum limpede consemnează Ibn Al Atir.
Raportul lui Spanjard al Bekri fusese scris într-o aleasă limbă arabă, poate aceea vorbită de îngeri, deşi în ultimii săi ani de viaţă, ajuns la o vârstă înaintată, stilul lui Bekri avea să se schimbe. în momentul în care începuse să-şi hrănească cei şaptezeci şi şapte de ani era chel, stângaci de-o mână şi dreptaci de picioare, şi ce-i mai rămăsese de purtat era minunata pereche
123
de ochi mari, ca doi peştişori albaştri. Visă într-o noapte că o femeie îi bătea la uşă. Stând culcat îi văzu totuşi clar chipul pudrat cu făină de peşte, aşa cum obişnuiesc fecioarele, pentru că uşa se deschidea în lumina lunii. Când s-a apropiat ca s-o lase să intre s-a dovedit că atunci când bătuse la uşă ea nu era în picioare, ci şedea pe jos. Aşadar, şezând ea era de înălţimea lui Al Bakri. Dar atunci când începu să se ridice, dură atât de mult şi luă o înălţime atât de mare că Al Bekri se îngrozi şi se pomeni nu în patul său unde avu acel vis, ci într-o colivie deasupra unei ape. Redevenise un flăcău de douăzeci de ani, stângaci de picior, cu plete cârlionţate şi cu o barbă care îi trezea o amintire cam încâlcită: cu barba sa înmuiată în vin îi umezea sânii unei fetişcane. Nu ştia o iotă araba, dar cu temnicerul cuştii, care îi cocea o pâine din făină de musculiţe pisate, vorbea curent într-o limbă înţeleasă de temnicer, nu şi de el. De fapt, Al Bekri nu mai ştia nici o limbă şi aceea putea fi singura urmă a celui de dinaintea lui, de dinaintea visului. Colivia atârna deasupra unei ape şi când fluxul mareei urca spre el doar capul îi mai ieşea din valuri, iar apoi, la reflux, stând cu o mână sub el, reuşea să prindă un rac ori o ţestoasă, căci marea se retrăgea, lăsând loc apelor râului, şi atunci se spăla de sare cu apă dulce. în colivia aia el scria scrijelind slovele cu dinţii pe carapacea racilor ori a ţestoaselor, dar cum nu-şi putea reciti însemnările, le dădea drumul în apă vietăţilor, fără să ştie ce mesaje trimitea în lume. în vremea refluxului, când prindea câte o ţestoasă, el era cel care primea mesaje, le citea, dar nu pricepea nimic. A murit visând sâni de femeie săraţi scăldaţi în bale şi dureri de dinţi şi învăţând iarăşi limba *Cărţii Domnului* de la copacul de care atârna.
ATEH [v] (începutul secolului al IX-lea) - După o legendă islamică, la curtea kaghanului khazar trăise o vară a sa de o rară frumuseţe. La uşa odăilor sale străjuiau nişte namile de câini cu blană argintie şi care se sfichiuiau pe la ochi chiar
124
cu cozile lor. Fuseseră învăţaţi să stea nemişcaţi, aşa încât, înţepeniţi locului, se mai scăpau pe ei, picioarele din spate băltind în urină. Duruiau consoanele ca pietrişul în piepturile lor, iar înainte de culcare îşi încolăceau cozile sub ei precum frânghiile pe o navă. Ateh avea nişte ochi argintii şi în loc de nasturi purta zurgălăi, aşa încât după clinchetul din palat s-ar fi putut bănui din stradă dacă prinţesa se îmbrăca ori se dezbrăca de culcare. Numai că zurgălăii ăştia nu se auziră niciodată. Prinţesa o fi fost ea înţeleaptă, însă era tare înceată. Arareori respira, aşa de rar cum alţii strănută, iar prin firea ei molatică se opunea cu îndârjire la tot ce-o putea zori să facă un lucru, chiar dacă oricum avea de gând să-l înceapă odată. Stând de vorbă cu ea îi mai găseai o slăbiciune, ca o căptuşeală a firii ei molatice, şi anume neputinţa de a-şi aduna gândurile, încât discutând cu cineva sărea de la una la alta precum pasărea de pe o creangă pe alta. Ca apoi, peste câteva zile, să revină de unde a rămas turuind neîntrebată, ce mai, bătând câmpii. Uneori pripeala cu care se avânta în vorbă, alteori nepăsarea cu care-i asculta pe cei din jur trădau amărăciunea ei provocată de gâlceava khazară[v]. Căci prinţesa Ateh era poetă, iar singurele vorbe păstrate de la ea sunt acestea: „Diferenţa dintre doi *da* poate fi mult mai mare decât aceea dintre un *da* şi un *nu".* Cât despre celelalte texte atribuite ei, doar se presu-

pune că i-ar fi aparţinut.
Se prespune că unele poeme ca şi unele texte scrise sub directa sa îndrumare s-ar fi păstrat în traducere arabă şi că interesul cercetătorilor pentru perioada convertirii khazare se datora tocmai poemelor ei consacrate gâlcevei khazare. După unii ar fi fost vorba de nişte poeme de dragoste pe care înşişi cronicarii gâlcevei khazare le vor răstălmăci ca pe nişte dovezi. De fapt Ateh se amestecase pătimaş în mrejele gâlcevei, lucrându-i pe misionarii creştin şi evreu, aşadar, trăgând iţele în favoarea mesagerului musulman Farabi Ibn Kora\ pentru ca în final să treacă la islamism împreună cu stăpânul ei,
125
kaghanul khazar. Grecul copărtaş la gâlceava, simţind că pierde teren, s-a asociat cu trimisul evreilor şi împreună au osândit-o pe prinţsa Ateh la chinurile forţelor subpământene ale celor două iaduri ale lui Satan şi Belial, aşadar ale iadului evreiesc şi creştin. Şi ca să n-o sfârşească astfel, Ateh a ales de bună voie ispăşirea într-un al treilea iad, cel musulman, al lui Iblis. Dar cum sentinţele celor două iaduri nu puteau fi cu totul trecute cu vederea, Iblis a păgubit-o de sexul ei şi a osândit-o să-şi uite şi poemele şi limba, în afara unei slove, „ku"[1], dăruindu-i în schimb viaţă veşnică. Şi a trimis un demon pe nume Ibn Hadras[c] care i s-a înfăţişat ca un struţ, şi el a dus la îndeplinire sentinţa. Astfel, prinţesa Ateh a dobândit viaţă veşnică, încât şi-a putut răsuci la nesfârşit fiece gând şi fiece cuvânt, pentru că veşnicia i-a ciuntit sentimentul scurgerii fireşti a timpului. Iar de dragoste a avut parte doar în vis. Aşa încât prinţesa Ateh a trecut cu totul de partea sectei vânătorilor de vise, a preoţilor khazari care îşi puseseră în gând să dea o versiune pământeană a registrului ceresc de care vorbeşte *Cartea Sfântă.* Dibăcia ei şi a celorlalţi constă în a trimite mesaje prin intermediul visului, de pildă gândurile ei sau ale altora şi uneori chiar obiecte. Prinţesa Ateh putea ajunge până şi în visul unuia mai tânăr ca ea cu o mie de ani, cum tot aşa putea trimite orice fel de obiect unei persoane pe care o vedea în vis, la fel de simplu cum ar fi făcut-o un sol pe un cal adăpat cu vin. Dar cu mult mai repede...
Există şi o descriere a felului în care acţiona prinţesa Ateh: ea îşi ţinea cheia iatacului în gură şi aştepta să audă o muzică şi vocea suavă a unei fetişcane care spunea următoarele:
- Faptele omului sunt tot atâtea feluri de mâncare, iar gândurile şi simţămintele tot atâtea condimente. N-are cum să-i pice bine ăluia care sărează cireşele şi stropeşte cu oţet prăjiturile... Vorbele odată spuse, cheia din gura prinţesei se făcea nevăzută, iar ea ştia, se zice, că schimbul era făcut. Cheia se ducea la cel căruia îi erau adresate vorbele, care vorbe, schimbate pe cheie, ajungeau la prinţesa Ateh...
126
Daubmannus[0] susţine că prinţesa Ateh trăia încă pe vremea lui şi că un cântăreţ din lăută din secolul al XVII-lea, un oarecare turc din Anatolia pe nume Masudi', o întâlnise şi stătuseră de vorbă. Bărbatul ăsta deprinsese dibăcia vânătorilor de vise şi era în posesia unei enciclopedii ori a unui dicţionar khazar în versiunea arabă, numai că atunci când o întâlnise pe prinţesă nu stăpânea încă pe deplin toate articolele acelui lexicon, deci nu putuse recunoaşte cuvântul „ku" atunci când fu pomenit de prinţesă. Cuvânt care figura în dicţionarul khazar şi desemna un anume fruct, iar dacă Masudi l-ar fi înţeles atunci şi-ar fi dat seama cu cine avea de-a face şi astfel şi-ar fi cruţat energia atât de trebuincioasă deprinderii sale; de la sărmana prinţesă ar fi putut învăţa despre vânătoarea de vise mai mult decât din orice dicţionar. Dar cum n-o recunoscuse, lăsase să-i scape din mână o pradă atât de preţioasă, gândind că nu făcea doi bani. De aceea până şi cămila lui — cum zice legenda - îl scuipase între ochi.
DIGITAŢIE - Concept care desemnează în muzică tehnica repartizării degetelor în execuţia unei melodii pe un instrument. Dintre cântăreţii din lăută din Asia Mică a secolului al
Digitaţie ***şeitană*** *(adaptată pentru ghitară în Spania, în secolul al XVIII-lea)*
127
XVII-lea, era la mare preţuire Yusuf Masudi* cu a sa digitaţie. Expresia „digitaţie şeitană" semnifică un pasaj muzical de maximă dificultate. Există o versiune hispanică a „digitaţiei

şeitane", folosită de mauri. Această digitaţie s-a păstrat doar adaptată pentru chitară, şi se poate lesne observa cum şeitanul în afara celor zece degete se foloseşte şi un al unsprezecelea; căci după legendă diavolul se ajută la acel pasaj de coadă. Unii zic că „digitaţia diavolească" ar avea la origine o cu totul altă semnificaţie - prin care se încifrează ordinea procedeelor de obţinere a aurului, ori ordinea în care trebuie sădiţi copacii fructiferi într-o livadă pentru a avea întotdeauna fructe în pârg, din primăvară până în toamnă, aşadar fiind mult mai târziu aplicată ca digitaţie în muzică, astfel în înţelepciunea ei prezentă zac îngropate altele cu mult mai străvechi. Aşadar, taina ei poate fi tâlcuită şi în graiul altor simţuri, fără să-şi piardă din putere.

FRAGMENT DIN BASRA - Sub această denumire s-a păstrat, într-o copie din secolul al XVIII-lea un text arab despre care se presupune că aparţinuse unei lucrări lexicografice a lui Joannes Daubmannus*. Este vorba de ediţia intitulată *Dicţionar khazar* publicată în Prusia în anul 1691, imediat distrusă, astfel că această ipoteză n-a putut fi verificată, după cum nu se ştie nici contextul în care se putea integra acel citat în dicţionar. Iată-i totuşi conţinutul: „Tot aşa cum străfundul sufletului vă păstrează trupul, şi Adam Ruhani, cel de al treilea înger, păstrează în străfundul sufletului său universul. Adam Ruhani se afla, în acel an 1689 după Isa, pe o traiectorie descendentă şi se apropia de intersecţia dintre Lună şi Soare, iadul Ahriman; dar pe voi, vânători de vise*[51] şi cititori în stele, tot pe urmele lui Adam Ruhani căutând ca să-l întrupaţi într-o carte, nu vă hăituim, deşi am putea-o face. Dar când o fi să fie, la sfârşitul mileniului XX după Isa, când el se va afla pe o traiectorie ascendentă a pribe-

giei sale, când Starea visului său se va apropia de Creator, noi va trebui să vă lichidăm, pentru că voi ştiţi toate bucăţile din trupul lui Adam, pe care le tot strângeţi din visele altora pentru a aduna pe Pământ cartea trupului său. Iar noi nu vom îngădui ca din cartea trupului său să iasă o ţară. Acum să nu vă închipuiţi că doar o mână de diavoli fără însemnătate, câţi om mai fi rămas, suntem singurii care poartă grija lui Adam Ruhani. în cel mai fericit caz şi voi aţi putea plămădi un buric al degetului său sau o aluniţă de pe coapsă. Dar noi suntem aici ca să împiedicăm întruparea buricului degetului său ori aluniţa de pe coapsă. Iar alţi şeitani îi lucrează pe acei oameni care caută să întruchipeze şi alte părţi din trupul său. Dar zadarnic vă amăgiţi. Pentru că partea nevăzută a uriaşului său trup, ţara viselor voastre, n-a fost atinsă de nici unul din voi, oamenii. Căci buchisirea lui Adam Ruhani e abia în faşă. Cartea care trebuie să-l întrupeze pe pământ este încă în visele oamenilor. Şi, în mare parte, în visele morţilor, din care nu poate fi scos, aşa cum nu poţi scoate apa dintr-o fântână secată."

GÂLCEAVA KHAZARĂ[V] - Dimaski a consemnat că în toiul gâlcevei, când urma să se hotărască pe loc care anume religie să fie îmbrăţişată de khazari, în ţară domnea zavistia, în vremea sfadei purtate la curtea fastuoasă a kaghanului khazar [v], ţara khazară începuse s-o cam ia din loc. Parcă se porniseră cu toţii, că nu mai găseai pe nimeni de două ori în acelaşi loc. Există chiar un martor care văzuse o gloată care tot căra nişte pietre întrebând: acum unde le punem? Erau pietrele de hotar ale imperiului khazar, stavila graniţei. Căci prinţesa Ateh poruncise ca pietrele de graniţă să fie luate de pe pământ şi ţinute în văzduh, până nu se ajungea la o hotărâre în privinţa credinţei khazare. în ce an se va fi petrecut acest eveniment nu se poate şti cu exactitate, dar Al Bekri^ a dat de ştire că înclinaţia khazarilor era vădită spre islamism, lucru care s-a petrecut cam în jurul anului 737 după Isa. între-

barea e dacă gâlceava şi convertirea la islamism se petrecuseră deodată. Se pare că nu. Pentru că nu se ştie data gâlcevei. Cu toate că sămânţa de sfadă nu mai era o taină. După ce, din toate părţile, fusese supus presiunilor de a îmbrăţişa una dintre cele trei religii - islamică, creştină sau iudaică -, kaghanul va căuta trei învăţaţi - un evreu dintre cei izgoniţi din Califat, un grec teolog de la universitatea din Constantinopol şi unul din arabii tălmăcitori ai *Coranului.* Cel de-al treilea se numea Farabi Ibn Kora[5] şi s-a amestecat ultimul în gâlceava, pentru că avusese ceva piedici până să ajungă acolo. Aşadar,

sfada s-a pornit între cei doi soli, al creştinilor şi al evreilor, iar grecul s-a dezlănţuit primul asupra kaghanului, căutând să-l câştige de partea sa. Cu ochii înmuiaţi ca-n ciorbă şi cu păru-i pătat, acesta, stând la masă cu kaghanul, zise:
- Pentru butoi, borta e totul, pentru ulcior, tot ce nu e ulcior, pentru suflet, tot ce nu e om, pentru cap tot ce nu e cap, altfel spus cuvântul... Ascultaţi, deci, că doar voi nu vă hrăniţi cu liniştea...
Noi grecii, dându-vă crucea, n-o să vă luăm cuvântul ca zălog, aşa cum ar face-o sarazinii ori evreii. Nici n-o să vă cerem ca o dată cu crucea să vă însuşiţi şi limba noastră greacă. Dimpotrivă, ţineţi-vă sănătoşi limba voastră khazară. Dar aveţi grijă, dacă veţi trece la legea iudaică ori la cea mahomedană, n-o să mai fie tot aşa. Căci o dată cu credinţa lor o să trebuiască să le însuşiţi şi limba.
La vorbele astea kaghanul fu cât pe-aci să ia în serios mărturisirea grecului, când se amestecă prinţesa Ateh, care zise:
Am auzit de la un păsărar cum că într-o urbe de pe ţărmul caspic trăiau doi artişti de mare răsunet, tatăl cu fiul. Tatăl era pictor, mi-a zis păsărarul - şi ai să-l afli acolo unde albastrul e cel mai albastru din câte s-au văzut vreodată. Fiul era poet şi ai să-l recunoşti în poemele pe care vei simţi că le ştii dintotdeauna, dar nu de la vreun om, ci de la vreo plantă ori de la vreun animal... Mi-am pus pe mâini inelele de drum
130
şi-am pornit-o spre ţărmurile caspice. în urbea pomenită am întrebat de cei doi artişti şi am dat de ei. Si i-am recunoscut imediat după descrierea făcută de păsărar: tatăl picta în nişte culori dumnezeieşti, iar fiul scria poeme divine într-o minunată limbă necunoscută mie. I-am îndrăgit pe loc şi ei pe mine, si ***m-au*** *întrebat: pe care dintre noi îl vei alege?*
L-aş alege pe fiu - le-am răspuns eu -, pentru că el nu are nevoie de tălmaci.
Numai că grecul nu se lăsă dus de nas şi-şi dădu cu părerea că bărbaţii sunt întregi, dar sunt făcuţi din doi şchiopi, iar femeile au văzul bun numai pentru că sunt întrupate din două chioare. Si aici veni cu o pildă ruptă din viaţa sa:
Când eram şi eu tânăr m-am îndrăgostit de o fată. Ea nu avea ochi pentru mine, dar eu eram stăruitor, aşa că într-o seară i-am vorbit Sofiei (căci aşa se numea) cu atâta înflăcărare despre dragostea mea, încât ea m-a îmbrăţişat şi în clipa aceea aveam ***să-i*** *simt lacrimile pe obraz. După gustul lacrimilor am priceput imediat că era oarbă, ceea ce nu mă deranja. Stăteam aşa îmbrăţişaţi, când, din pădurea din spatele nostru se aude tropăit de cal.*
- Să fie oare un cal alb, care ne tropăie în sărutări?
- De unde să ştim, dacă încă n-a ieşit din pădure, îi zisei eu.
- N-ai înţeles nimic - zise Sofia şi chiar atunci din pădure ieşi un calb alb.
- Ba am înţeles - i-o întorc eu, întrebând-o ce culoare aveau ochii mei.
- Verzi - zise ea.
Numai că, priviţi-mă, eu am ochi albaştri...
La istorioara solului grec kaghanul rămase uimit, şi era gata să încline spre Dumnezeul creştinilor. Presimţitoare, prinţesa Ateh hotărî să părăsească palatul, nu înainte de a-i adresa kaghanului următoarele vorbe:
131
Stăpânul meu m-a întrebat într-o dimineaţă dacă inima mea zvâcneşte ca a lui. Pe atunci aveam unghii lungi cu inele de argint şuierătoare şi fumam din narghilea, scoţând vălătuci verzului.
La întrebarea stăpânului am răspuns: nu! - iar pipa îmi scăpă din gură.
Stăpânul meu plecă îndurerat, neştiind că eu gândeam privind în urma ***lui:*** *mi-arfi scăpat din gură chiar dacă aş fi*
zis: da!
La vorbele ei, kaghanul tresări, înţelese că grecul se încăl-ţase cu o voce angelică şi că adevărul era în altă parte. Si atunci se învoi să-i audă şi spusele trimisului califului Farabi Ibn-Kora. Dar mai întâi îl rugă să-i tălmăcească visul avut de cu seară, în acel vis îi apăruse îngerul cu un mesaj, cum că Dumnezeu îi preţuia truda, nu şi fapta. Atunci Farabi Ibn-Kora îl întrebă
pe kaghan:
- Cel care ţi-a apărut în vis era îngerul cunoaşterii sau îngerul revelaţiei? Ţi-a apărut întruchipat în copacul mărului
ori altfel?
Când kaghanul spuse că nu fusese nici unul, nici altul,

Ibn-Kora adăugă:
- Bineînţeles că n-a fost nici unul, nici altul, pentru că a fost un al treilea. Acest al treilea nu e altul decât Adam Ruhani, iar tu şi preoţii tăi vă tot căzniţi să urcaţi până la el. Asta vă e străduinţa, şi până aici e bine. Numai că voi aţi vrea ca Adam să fie înţeles ca o carte scrisă de visele voastre şi de vânătorii voştri de vise. Acestea sunt actele voastre şi aici păcătuiţi voi, crezând că scrierea voastră vă împlineşte, iar nu *Cartea Sfântă.* Dar *Cartea Sfântă* ne e dată nouă, aşadar, împărţiţi-o cu noi şi înlăturaţi-o pe-a voastră...
La aceste vorbe kaghanul îl îmbrăţişa pe Farabi Ibn-Kora şi lucrurile fură astfel pecetluite. Se converti la islamism, se descălţă, se rugă lui Alah şi porunci să i se ardă numele primit înainte de naştere, după cutuma khazară.
132
HADRAS ABU 1BN - Şeitan care a păgubit-o de sex pe prinţesa Ateh[v]. A sălăşluit în iad, în locul în care se între-tăiau căile Lunii cu cele ale Soarelui. A fost poet şi în câteva versuri s-a descris pe sine:
Bag groaza în abisinieni de cum
mă apropii de femeile ***lor.*** *Da' si în greci, în turci, în guri*
şi slavi...
Poemele lui Ibn Hadras au fost adunate de un individ pe nume Al Mazrubani, care colecţiona stihuri ale demonilor, iar în secolul al Xll-lea a alcătuit o carte de poezie demoniacă (a se compara cu culegerile arabe ale lui Ahmed Abu Al Ale, Al Maarri, de la care ne-au parvenit aceste date).
Ibn Hadras călărea un cal cu un fuleu foarte lung. Galopul i se aude şi azi: o copită în fiecare zi.
KAGHAN[V] - Numele suveranului khazar, ce vine de la cuvântul tătar „khan", care înseamnă prinţ. După Ibn Fadlan, khazarii îşi înmormântau kaghanii sub apă, în fundul râurilor. Kaghanul îşi împărţea întotdeauna stăpânirea cu un cosuveran, **faţă** de care nu avea altă întâietate decât că era salutat primul. Kaghanul era, de bună seamă, întruchiparea vechii familii regale, probabil turce, pe când regele sau begul, cosuveranul său, era un om din popor, aşadar un khazar. O mărturie din secolul al IX-lea (Iakubi) atestă că încă din secolul al Vl-lea în preajma kaghanului s-a aflat şi un vicerege, un calif. Dar cea mai lămuritoare mărturie în această privinţă ne-a lăsat-o Al Istakhri. Textul său scris în anul 320 după Hegira (anul 932 după Hristos) ar fi următorul:
„In privinţa politicii khazare şi a modului de guvernare: suveranul lor se numeşte kaghanul khazarilor, care deţine demnitatea supremă în stat, chiar dacă regele khazar (beg sau bey) este cel care îl numeşte pe kaghan. Când este să fie numit
133
un kaghan, alesul este adus în faţa întregii curţi, este înfăşurat la gât cu o maramă de mătase tot mai strâns, mai să-i iasă sufletul, timp în care este pisat cu întrebarea: «Câtă vreme vrei să stăpâneşti?», la care el trebuie să răspundă: «Atâţia şi atâţia ani». Dacă moare înaintea sorocului, e treaba lui. Dacă nu, atunci e omorât cum se împlineşte anul sorocit de ei. înrâurirea kaghanului se mărgineşte doar la pătura notabilităţilor. El nu are dreptul de a porunci ori de a interzice, dar se bucură de respectul oamenilor, care îngenunchează la apariţia sa. Kaghanul este ales din rândul acelor notabilităţi care nu au nici funcţii şi nici bani. Când trebuie pus cineva la domnie, cei care îl aleg nu se uită la averea lui. în sensul ăsta ştiu de la o persoană respectabilă, cum odată, aceştia puseseră ochii pe un tânăr care vindea pâine pe stradă. Şi se zice că la moartea kaghanului tânărul era socotit cel mai demn urmaş al său, numai că era musulman, iar locul kaghanului nu putea fi luat decât de un evreu."
De obicei, cosuveranii kaghanilor erau desăvârşiţi războinici. Odată, după nu ştiu ce izbândă, khazarii luaseră drept pradă de la vrăjmaşi şi o cucuvea, care prin ţipetele ei făcuse să ţâşnească un izvor de apă de băut. Şi atunci dădură buzna vrăjmaşii, vrând să trăiască laolaltă cu ei. De atunci timpul începu să curgă mult prea molcom. Că îmbătrâneau într-un an cât altădată în şapte, încât schimbară calendarul care era împărţit acum în trei luni - luna Soarelui, luna Lunii şi luna fără de lună. Pruncii se năşteau în numai douăzeci de zile, apoi aveau nouă secerişuri pe vară, după care urmau nouă ierni neîntrerupte, în care se isprăveau toate proviziile. Se odihneau de cinci ori pe zi, găteau de cincisprezece ori pe zi, de tot atâtea ori se aşezau la masă, laptele nu se tăia decât în nopţile fără lună, care ţineau o veşnicie, că aproape îşi uitau rosturile, iar când se trezeau nu-şi mai credeau ochilor de cât crescuseră unii şi de cât îmbătrâniseră alţii. Ştiau că la venirea nopţii viitoare, cei din această generaţie nu se vor mai revedea. Slovele pe care le desenau vânătorii de vise erau tot mai înalte, că abia de le
134
mai ajungea cineva, chiar înălţându-se pe vârfuri, iar cum cărţile se dovedeau neîndestulătoare, se

puseră să acopere crestele dealurilor cu slovele lor; apa râurilor curgea molâu spre marea cea mare şi într-o noapte, pe când caii păşteau sub clar de lună, kaghanului îi apăru în vis un înger care-i spuse:
- Creatorul îţi preţuieşte străduinţa, nu şi lucrarea. Atunci kaghanul îşi întrebă vânătorii de vise ce putea să însemne visul sau şi de unde se trăgea blestemul khazarilor. Unul dintre vânători îi zise că venea de la un bărbat măreţ şi că timpul se potrivea după el. La care kaghanul i-o întoarse:
- Da de unde, adevărul e că ne-am cam pricăjit ca naţie, de aici ni se trag toate.
După care îi izgoni pe toţi preoţii khazari, ca şi pe vânătorii de vise; porunci să i se aducă un evreu, un arab şi un grec, care să-i tălmăcească visul. Si atunci hotârî el în numele nea-mului său să treacă la religia celui care dădea de tâlcul mocnit al visului. Când la curtea kaghanului se porni gâlceava asupra celor trei credinţe, kaghanul se cam plecase argumentelor trimisului arab, Farabi Ibn Kora[J], care dăduse un răspuns mulţumitor întrebării kaghanului.
- Ce anume ne străluminează visele care se petrec în bezna deplină de după pleoapele lăsate? Să fie oare deşteptarea unei lumini ce nu mai e, sau poate a unei lumini ce va să vină, pe care o arvunim de la ziua următoare, dar înaintea ivirii zorilor?
- în ambele cazuri lumina e părelnică - i-o întoarse Farabi Ibn Kora. Prin urmare, ne e totuna care este răspunsul exact, iar întrebarea trebuie considerată fără obiect.
Nu s-a păstrat numele kaghanului care a îmbrăţişat islamismul. Se ştie că a fost înmormântat sub însemnul elifului (literă arabă în formă de semilună). Alte surse susţin că s-a numit Katib, asta înainte să se fi descălţat şi să-şi fi spălat picioarele ca să poată intra în moschee. Când, după rugăciune, ieşi la lumina soarelui, nu-şi mai găsi nici vechiul nume şi nici încălţările.

KHAZARI - în arabă khazar, în chineză k'osa, cuvânt care desemna numele unui popor de origine turcă. Denumirea vine de la turcescul *qazmak* (a pribegi, a se strămuta) sau de la *quz* (versantul nordic al unui munte, gheţarul). Se mai întâlneşte şi denumirea de aq-khazars care înseamnă khazari albi. Evident, pentru a-i deosebi de khazarii negri (qara-khazar), de care aminteşte Istakhri. începând cu anul 552 khazarii aparţinuseră, pare-se, imperiului turc occidental şi probabil că participaseră la expediţia primului kaghan al turcilor occidentali asupra fortăreţei persane Sul sau Darband. în secolul al Vl-lea, nordul Caucazului a căzut în mâna sabirilor (unul din cele două mari triburi hunice). în secolul al X-lea, scribul Masudi a consemnat că turcii îi numeau pe khazari „sabiri". De altfel, atunci când khazarii sunt pomeniţi în surse musulmane, nu se mai ştie dacă e vorba de acelaşi popor. Se pare că naţia asta a avut un dublu, ca şi suveranul lor. De aici se poate deduce că numele khazarilor albi şi negri trebuie altcumva tălmăcit; pentru că în arabă *khazar* înseamnă pasăre albă, dar şi neagră. Se poate presupune despre khazarii albi că semnificau zilele, iar despre khazarii negri, nopţile. Oricum, la începutul istoriei lor atestate khazarii învinseseră un trib puternic din nord, care se numea W-n-nd-r atestat în scrierea *Hudu al lam* (Ţinuturile lumii). Numele acestui trib corespunde lui ono-gundur, denumire dată de greci bulgarilor. Astfel că primele lupte duse de khazari în regiunea caucaziană au fost împotriva bulgarilor şi arabilor. După surse islamice, primul război arabo-khazar a izbucnit în anul 642. în bătălia de la Balandjar din 653 a fost ucis comandantul armatei arabe, şi aşa s-a încheiat războiul. După însemnările scribului Masudi capitala, care mai înainte fusese la Balandjar, s-a mutat la Samandar, apoi la Atil (sau Itil). Al doilea război arabo-khazar a început în anul 772, ori poate ceva mai devreme, şi s-a încheiat în anul 773 prin înfrângerea khazarilor. Era în timpul domniei lui Muhamed Marwan, iar kaghanul se convertise deja la islamism. Statul khazar se

întindea între cursul inferior al Volgăi si cel al Donului, care cuprindea Sarkel şi Atil, după cum o dovedeşte harta geografului arab Idris. Apoi Istakhri vorbeşte de un drum al caravanelor dinspre Khazaria până spre Hexson, pomenind, de asemeni, de o „cale regală" dinspre Herson spre Volga.
Din **surse** islamice se ştie despre khazari că au fost agricultori şi pescari destoinici. în ţara lor exista o dolină unde iarna apa creştea atât de mult încât se forma un lac, care peste noapte se umplea de peşti atât de graşi încât khazarii îi prăjeau fără pic de ulei. Ca apoi, primăvara, apa

secând, în dolină să se semene grâu, căruia îi mergea nemaipomenit şi asta graţie îngrăşământului de peşte, aşa că ei, dintr-un foc, adică de pe un singur loc, obţineau iarna o recoltă de peşti, iar vara o recoltă de grâu. Şi apoi ce le-a mai trecut lor prin cap, ca şi copacii să rodească stridii. Au încovoiat crengile copacilor de pe ţărmul mării, le-au pironit cu pietre în apa mării, iar după doi ani copacii gemeau de stridii, iar în cel de-al treilea an, slobozind copacul, ramurile se înălţau trăgând din apă rodul îmbelşugat de stridii ce aveau un gust nemaipomenit. Imperiul khazar era străbătut de o apă cu două nume, pentru că un braţ din aceeaşi albie o pornea dinspre răsărit spre apus, iar celălalt braţ dinspre apus spre răsărit. Numele acelui râu se trăgea de la numele celor doi ani ai Calendarului khazar. Căci, potrivit khazarilor, cele patru anotimpuri se schimbau din doi în doi ani, nu în fiecare an, prin urmare unul dintre ani curgea în sens opus celuilalt (precum cursul râului). Aşadar, cei doi ani îşi schimbau între ei zilele şi anotimpurile precum cărţile de joc, şi de aici încrucişarea dintre zilele iernii cu cele ale primăverii şi dintre zilele verii cu cele ale toamnei. Şi nu numai atât, unul dintre cei doi ani khazari curgea dinspre viitor spre trecut, iar celălalt dinspre trecut spre viitor.

137

Khazarii îşi crestau pe un toiag evenimentele cruciale ale vieţii lor, iar acele însemnări aveau forma unor animale care semnificau stări sufleteşti şi de spirit, nicidecum întâmplări. Animalul care apărea cel mai des pe baston dădea apoi forma mormântului deţinătorului acelui baston. Astfel încât mormintele din cimitirele khazare au forma animalului evocat, un tigru, o pasăre, o cămilă, un râs ori un peşte, un ou ori o capră.

Khazarii aveau credinţa că în străfundurile mării Caspice ar trăi un peşte fără ochi care ticăia ca un ceas, măsurând adevăratul timp al universului. După o legendă khazară, la începuturi toată lucrarea, cu trecut şi viitor, cu întâmplări şi lucruri, era în devălmăşie, înotând în râul împurpurat al timpului, făpturi de dinainte şi de după, amestecate ca săpunul cu apa. Orice era creaţie vie putea plăsmui, în acele vremuri, tot ce i se năzărea, spre groaza celorlalte făpturi, şi atunci însuşi zeul khazar al sării le-a stăvilit bunul plac, osândind făpturile să nu mai poată plămădi decât după chipul lor. Apoi a despărţit trecutul de viitor, şi-a aşezat tronul în prezent, se plimbă în viitor şi scrutează, în zbor, trecutul. El plămădeşte lumea din şinele său, o înfulecă şi o rumegă îndelung, ca pe o ciozvârtă bătrână, apoi vomită o lume întinerită. Destinele tuturor raselor, hrisoavele seminţiilor, cărţile popoarelor, toate astea erau înscrise în univers, unde în fiece stea sălăşluia un cuib, sămânţa vieţii unei limbi sau a unui popor. De aceea universul era însăşi veşnicia vizibilă în care destinele raselor umane clipeau precum aştrii. Khazarii se pricepeau a citi culorile, ca pe nişte partituri muzicale, ori ca pe slove sau numere. Când intrau într-o geamie ori într-o biserică creştină, cum vedeau o frescă sau o icoană începeau s-o buchisească, s-o citească sau să cânte orice era imagine, ceea ce dovedea că pictorii de altădată stăpâneau acest har atât de tainic şi de tăgăduit. Când în imperiul khazar înrâurirea iudaică a crescut, khazarii s-au îndepărtat de imagine, pierzându-şi harul, care va decădea tot mai mult în vremea iconoclaştilor din Tarigrad, fără a mai renaşte vreodată.

138

Khazarii îşi închipuiau viitorul numai în spaţiu, niciodată în timp. Si-au durat templele după nişte canoane aspre dinainte statornicite. Templele îmbinate dădeau imaginea lui Adam Ruhani, cel de-al treilea înger, simbolul prinţesei khazare şi al sectei sale de preoţi. La khazari, personajele visate şe mutau dintr-un vis în altul, încât khazarii veneau după ele din cătun în cătun. Erau unii preoţi din secta prinţesei Ateh[v] care mergeau din vis în vis pe urmele personajelor, descriindu-le viaţa aidoma hagiografiilor de sfinţi sau profeţi, cu isprăvile lor şi cu descrieri amănunţite ale morţii lor. Kaghanul khazar nu-i prea avea la inimă pe aceşti *vânători de vise*\ dar nici nu le făcea vreun rău. Vânătorii de vise purtau întotdeauna cu ei frunza unei plante pe care o cultivau în taină şi căreia îi spuneau „ku[uî]. Când o frunză ca asta era pusă pe o ţesătură destrămată ori pe o rană, atât deşirătura cât şi rana dispăreau ca de la

sine, cât ai clipi.
Organizarea statului khazar era destul de complicată, iar supuşii săi erau împărţiţi în cei născuţi sub bătaia vântului (khazarii propriu-zişi) şi ceilalţi, cei născuţi deasupra vânturilor, adică toţi cei veniţi în ţară din toate colţurile lumii, precum grecii, evreii, sarazinii ori ruşii. Cei mai numeroşi din imperiu erau khazarii, restul fiind în grupuri mărunte. Dar împărţirea administrativă a imperiului făcea să nu se simtă aceasta. Statul era împărţit în provincii, doar că trăitorii acelor ţinuturi, că erau evrei, greci sau arabi, dădeau numele acelor provincii în vreme ce, în cea mai mare parte a statului, acolo unde trăiau numai khazari, teritoriul era împărţit în câteva provincii care se numeau oricum, numai khazare nu. în afară de una, botezată provincia khazară, celelalte îşi dobândeau locul şi numele în stat după cu totul alte canoane. De pildă, în nord a fost inventat un stat cu totul nou care s-a dezis de numele khazarilor, şi care a găsit
139
pentru limba khazară ca şi pentru provincie o denumire specială. Date fiind împrejurările prin care poziţia lor în imperiu devenea tot mai şubredă, tot mai mulţi khazari s-au dezis de origine şi limbă, de credinţă şi obiceiuri, dându-se fie greci, fie arabi, socotind că astfel o puteau duce mai bine. în vestul statului khazar se stabiliseră ceva greci şi evrei veniţi din Bizanţ. Evreii (izgoniţi de statul grec) erau ceva mai numeroşi, dar numai în acea provincie. La fel era şi cu creştinii dintr-o altă provincie, unde khazarii erau desemnaţi ca necreştini. Dar raportul dintre khazarii din imperiu şi grecii şi evreii strămutaţi era de unu la cinci în favoarea khazarilor, numai că faptul în sine era umbrit de modul în care se făcuse recensământul populaţiei, căci nu se calculase situaţia globală, ci aceea pe provincii. Solii acestor provincii la curte nu erau numiţi în funcţie de numărul sufletelor pe care le reprezentau, ci după numărul provinciilor, ceea ce însemna că la curte cei care nu erau khazari deţineau supremaţia numerică, deşi lucrurile stăteau invers la nivel de stat. Apoi avansarea pe scara ierarhică, dat fiind aceste condiţii, ca şi raportul de forţe erau condiţionate de supunerea oarbă în faţa reprezentanţilor nekhazari. Chiar faptul că se evita apelativul de khazar era o recomandare în sine care îţi înlesnea primul pas la curte. Ceilalţi paşi erau condiţionaţi de atacuri virulente la adresa khazarilor, apoi de neglijarea intereselor acestora în beneficiul grecilor, evreilor, turcmenilor, arabilor sau goţilor, aşa cum erau numiţi aici slavii. De ce era aşa, greu de spus. Un cronicar arab din secolul al IX-lea a consemnat: „Un khazar leat cu mine mi-a spus cândva un lucru: Până la noi, khazarii, abia de răzbate o frântură de viitor, şi aia dură şi neîndurătoare, anevoie de stăpânit, încât noi trebuie să-l înfruntăm pieziş, ca pe un vânt năpraznic sau ca pe o băltoacă lăţindu-se întruna şi care ne murează picioarele cu scursorile unui viitor deja mucezit. Aşa că până la noi nu răzbate decât partea necruţătoare a viitorului, a unui viitor soios şi stâlcit,
140
şi nici măcar n-avem habar cui i-o reveni, după jaful împărţelii, bucata a mai făţoasă şi, desigur, neînceputâ..."
Tâlcul acestor vorbe are înţeles doar pentru cel care ştie că dispoziţia kaghanului era ca tânăra generaţie să nu se apropie de putere decât după cincizeci şi cinci de ani; măsura era valabilă însă numai pentru khazari. Ceilalţi parveneau mult mai repede întrucât kaghanul, el însuşi khazar, socotea că ceilalţi nu puteau fi periculoşi pentru că erau în minoritate. Funcţiile administrative disponibile, conform ultimelor dispoziţii de la curtea khazară, se vor restrânge treptat, cu fiecare eliberare din post a funcţionarilor, fie că erau de aceeaşi vârstă cu kaghanul, fie că erau venetici. Astfel că, în câţiva ani, când noua generaţie de khazari ajungea la vârsta funcţiilor de răspundere în stat, toate aceste posturi fuseseră deja împărţite altora, ori îşi pierduseră într-atât însemnătatea, că nu mai meritau osteneala. Exista un loc în Itil, capitala khazară, unde două persoane (în general, necunoscuţi) îşi puteau încrucişa destinele, fiecare împrumutând de la celălalt numele şi destinul şi care continuau astfel să trăiască unul în pielea celuilalt ca şi cum îşi schimbaseră pălăriile. Dintre cei care stăteau la coadă ca să-şi schimbe destinul cu altcineva cei mai numeroşi erau khazarii.
în capitala strategică aflată în centrul regatului, unde era de fapt matca seminţiei khazare, recompensele şi decoraţiile se împărţeau în mod egal locuitorilor, totdeauna avându-se în vedere ca acelaşi număr de decoraţii să fie decernate şi grecilor, şi goţilor şi arabilor şi evreilor, toţi trăitori ai regatului khazar. Acelaşi lucru era valabil şi pentru ruşi ca şi pentru alte seminţii şi chiar pentru khazari, care îşi împărţeau atât decoraţiile cât şi recompensele băneşti cu alte seminţii, cu toate că ei

erau în majoritate. Numai că în centrele provinciilor din sud, populate de greci, ori din vest, unde se stabiliseră evreii, sau chiar din est, unde se aflau perşi, sarazini şi încă mulţi alţii, decoraţiile se decernau doar reprezentanţilor acelor popoare,
141
deci nu şi khazarilor, pentru că aceste provincii sunt considerate nekhazare, deşi khazarii sunt în număr egal cu ceilalţi. Aşa că până şi în zona lor de baştină îşi împărţeau tainul cu ceilalţi, iar în alte locuri din regat nimeni nu le-ar fi dat o fărâmă.
în rest, khazarii, fiind poporul cel mai numeros, duceau greul războaielor, dar ca număr de comandanţi erau în proporţii egale cu celelalte seminţii. Soldaţilor li se zicea că doar starea de război aduce pe lume o convieţuire armonioasă, orice altceva nemeritând osteneala. Aşa încât khazarii se simţeau îndatoraţi a apăra integritatea statului, fiind însărcinaţi să apere prin luptă regatul, în timp ce, evident, ceilalţi - evrei, arabi, greci, goţi şi persani strămutaţi în Khazaria - trăgeau fiecare înspre partea lor, spre matca lor.
In prag de război, din raţiuni lesne de înţeles, se schimbau toate raporturile din regat. Atunci khazarii aveau ceva libertate de mişcare, li se mai treceau cu vederea unele lucruri, erau evocate momente glorioase din trecutul lor de soldaţi bravi, buni suliţaşi, mânuind sabia până şi cu piciorul şi hăcuind cu ambele mâini dintr-o singură lovitură de spadă, ei nefiind nici stângaci, nici dreptaci, căci încă din pruncie se jucau de-a războiul cu ambele braţe, în mod egal. Pe când toţi ceilalţi, cum izbucnea războiul se apropiau de ţara-matcă; grecii se porneau pe jaf, laolaltă cu trupele bizantine, şi cereau enosis, alipirea de ţara lor creştină, arabii treceau de partea califului nostru şi a flotei acestuia, persanii îi căutau pe necircumcişi. în schimb, după fiecare război totul se dă uitării, până şi gradele obţinute de popoarele venetice sub drapelul inamicului fiind recunoscute de armata khazară, iar khazarii ajung din nou la pâinea incoloră.
Pâinea pestriţă era expresia poziţiei khazarilor în propriul lor stat khazar. Era produsă chiar de ei, întrucât zonele grânare se găseau în regiunile populate doar de khazari. în ţinuturile mai înfometate din zona masivului caucazian se consuma
142

pâinea pestriţă, care se vindea la un preţ scăzut. Pe cât timp pâinea incoloră produsă tot de khazari se plătea în aur. însă khazarii nu aveau voie să cumpere decât pâine scumpă incoloră, iar dacă vreunul din ei încălca instrucţiunea, cumpărând pâine ieftină, din cea pestriţă, categoric interzisă lor, lucrul se putea verifica până şi în fecalele lor. Exista chiar un serviciu special al vămii care, din când în când, le controla closetele pentru a-i pedepsi pe contravenienţi.
KORA FARABI IBN (secolele XVII-IX) - Trimisul
islamic la gâlceava khazară[v]. Referinţele despre el sunt sărace şi contradictorii. Al Bekri[15], cel mai important cronicar islamic al gâlcevei khazare, nu-i pomeneşte numele. S-a zis că din consideraţie faţă de Ibn Kora. De altfel, Ibn Kora nu dorea ca în prezenţa sa să se pomenească nume, cu atât mai puţin al său. Şi asta pentru că socotea că o lume nenumită putea ajunge mai clară şi mai curată. Tot aşa cum un nume ascunde deopotrivă dragostea şi ura, viaţa şi moartea. îi plăcea să spună că avusese această străluminare în clipa în care o musculiţă îi intrase în ochi, tot uitându-se la un peşte. Astfel peştele se hrănise cu musculiţă. După unele mărturii, Ibn Kora nici măcar nu călcase în capitala khazară, darmite să ia parte la faimoasa gâlceava, cu toate că fusese invitat. După spusele lui Al Bekri trimisul evreu la gâlceava pusese un om ca să-l otrăvească ori să-l căsăpească pe Ibn Kora, după alte mărturii Farabi fusese reţinut pe drum, încât ajunsese după încheierea socotelilor. Numai că urmarea gâlcevei va dovedi că trimisul islamic fusese bine mersi la curtea kaghanului khazar. Atunci când toţi cei prezenţi se mirară la vederea lui Ibn Kora, unii dintre ei zicând chiar că trebuiau deja făurite inele pentru pomana sufletului său, el îşi încrucişa picioarele şi privindu-i cu nişte ochi ca două supiţe de ceapă, zise:
- De mult, copil fiind, am văzut pe o pajişte că atunci când se ciocnesc doi fluturi, o boare pestriţă de pulbere trece de pe
143
aripile unuia pe aripile celuilalt, după care fiecare îşi urmează zborul, şi am uitat de povestea asta. Dar aseară, pe drum, un individ, care m-ofi luat drept altcineva, m-a pălit cu sabia, înainte să-mi văd iarăşi de drum, am simţit pe obraz, în loc de sânge, ceva ca boarea pulberii de fluture...
Se pare că s-a păstrat acel argument grăitor care a atârnat greu în balanţă de partea islamismului şi care

a fost adus tocmai de Farabi Ibn Kora. Suveranul khazar l-a arătat mesagerilor celor trei religii - evreului, arabului şi grecului - o monedă. Era triunghiulară, pe o faţă avea însemnul valoric de cinci lacrimi (astfel îşi însemnau khazarii banii), iar pe cealaltă imaginea unui muribund pe năsălie întinzând spre trei tineri un mănunchi de crengi. Kaghanul ceru fiecăruia din ei, dervişului, rabinului şi monahului să-i tălmăcească imaginea de pe bănuţ. Conform surselor islamice, mesagerul creştin găsise că era vorba de o străveche istorioară greacă: tatăl, aflat pe patul de moarte, le arăta fiilor săi cum doar laolaltă, precum snopul de crengi, puteau fi puternici, pentru că desprinşi unul de altul ar fi fost înfrânţi, unul câte unul. Evreul socotise că imaginea întruchipa membrele trupului care doar trudindu-se laolaltă puteau protegui corpul. Farabi Ibn Kora nu se învoi cu tălmăcirile lor. El avea să susţină că bănuţul tricorn fusese făurit în iad, de aceea tălmăciturile adversarilor săi nu puteau fi luate în seamă. Pentru că imaginea înfăţişa un ucigaş osândit a bea otravă, de aceea se afla pe năsălie. în preajma sa apăruseră deja cei trei demoni: Asmodeu, demonul gheenei iudaice, Ahriman, şeitanul gheenei islamice şi Satan, diavolul iadului creştin. Ucigaşul ţinea trei crengi în mână, ceea ce însemna că urma să fie omorât, dacă cei trei demoni ar fi răzbunat victima, ori să fie cruţat, în caz că demonii nu ar mai fi luat apărarea victimei. Mesajul perperei triunghiulare era vădit. Iadul îi trimisese pe pământ ca să le deschisă ochii muritorilor. Victima care nu ar fi fost apărată de nici unul din cei trei demoni, islamic, iudaic ori creştin, avea să rămână nerăzbunată, iar ucigaşul cruţat. De

L

aceea, cel mai de temut lucru era să nu aparţii nici uneia din cele trei lumi, ca în cazul khazarilor şi a kaghanului lor. In acest caz sunteţi lipsiţi de orice apărare, încât oricine poate să vă omoare, fără să-i pese de vreo judecată...

E clar că astfel Farabi Ibn Kora îi dovedea kaghanului că i-ar fi fost de mare folos, nu numai lui, ci şi neamului său, dacă ar fi părăsit cât mai degrabă vechea credinţă ca să poată trece la una din cele trei religii cruciale, la aceea al cărei sol îi deslușise cel mai viu rosturile lumii, pentru că venise cu răspunsuri pe măsura întrebărilor. Kaghanul găsise tălmăcirea dată de Farabi Ibn Kora ca fiind cea mai temeinică, drept care îşi însuşi argumentele lui, se înclină învăţăturii islamice, lepădă cingă-loarea şi se rugă lui Allah.

Acele surse islamice care susţineau că Ibn Kora nu fusese părtaş la gâlceava, că nici nu ajunsese la curtea kaghanului khazar, întrucât fusese otrăvit pe drum, fac trimitere la un .text care ar putea fi biografia lui Farabi Ibn Kora. Acesta era încredinţat că viaţa lui fusese deja consemnată într-o carte, fiind, de fapt, adaptarea unei istorioare din vremuri îndepărtate. Citise o mie şi una de nopţi şi o mie şi două istorioare asemănătoare, dar nici în prima şi nici în a doua n-o găsise pe aceea din care ar fi decurs viaţa sa. Avea un cal atât de iute, că urechile îi fremătau ca nişte păsărele în timp ce stăpânul nu se clintea din loc. într-o bună zi, califul din Samarra îl trimise la Itil să stea de vorbă cu kaghanul, poate aşa l-ar fi putut câştiga la islamism. Ibn Kora începu să se pregătească de misie, drept care făcu rost de un divan cu poemele prinţesei Ateh[v], printre ele găsind unul care lui i se păru a fi cel îndelung căutat de el, din care ar fi decurs viaţa lui. Textul însă îi trezea o nedumerire, pentru că era vorba de o femeie, şi nu de un bărbat. Toate celelalte se potriveau, chiar în privinţa curţii kaghanului, numită „şcoală". Ibn Kora traduse acel text în arabă, gândind că adevărul nu e decât un şiretlic. Traducerea sună cam asa:

Notă despre o călătoare şi despre o şcoală

Călătoarea avea un paşaport considerat în Est occidental, iar în Vest răsăritean. Aşadar, paşaportul ei trezea suspiciuni şi în Est şi în Vest, fiindcă arunca două umbre, una la dreapta, ce adumbrea, iar alta la stânga, ce umbrea. în străfundul unei păduri brăzdate de poteci, ea umbla să caute o vestită şcoală, la capătul unui drum nesfârşit de lung, unde urma să dea un examen crucial. Buricul ei era ca un buric de

pâine dospită, iar drumul ei atât de lung încât mânca anii. Ajungând în sfârşit în faţa pădurii, întâlni doi oameni pe care îi întrebă de drumul ei. Ei o priviră, sprijinindu-se în arme şi tăcând, dar îi spuseră că ştiau unde era şcoala. Apoi unul din ei îi arătă: ia-o întâi la dreapta, apoi la prima răscruce ia-o la stânga şi iarăşi la stânga şi aşa ai să te pomeneşti chiar în faţa şcolii. Călătoarea le mulţumi uşurată că n-o întrebaseră de documentele de drum, pentru că atunci ar fi bănuit că e străină şi ar fi luat-o la întrebări. Ea îşi continuă drumul, o luă pe prima potecă la stânga, şi apoi iar la stânga; îşi zise că dacă se ţinea de îndrumările primite avea să se descurce, numai că în capătul celei de a doua poteci dinspre stânga, în locul şcolii, se lăţea o mlaştină. Iar în faţa mlaştinii stăteau ţanţoş cei doi oameni înarmaţi pe care ea deja îi ştia. îi cerură scuze zâmbind.
- Ţi-am explicat greşit: trebuia s-o iei de la răscruce imediat la dreapta, şi apoi iarăşi la dreapta şi acolo dădeai de şcoală. Dar noi a trebuit să ne încredinţăm ce intenţii aveai şi dacă într-adevăr ştiai drumul sau doar te prefăceai că nu-l ştii. Numai că acum e prea târziu, şi azi oricum nu mai poţi ajunge Ja şcoală. Ceea ce înseamnă niciodată. Pentru că de mâine şcoala n-o să mai existe. Probabil ţi-ai ratat vocaţia, şi asta din pricina încercării la care te-am supus noi, dar măcar ai priceput că fiind în joc siguranţa celorlalţi, a trebuit să acţionăm astfel ca să-i ferim de o posibilă tentativă de pătrundere în şcoală a călătorilor neaveniţi, cu intenţii dubioase. Dar asta

nu înseamnă că trebuie să-ţi reproşezi ceva. Dacă te-ai fi îndreptat în sens invers de cum te-am sfătuit, deci dacă ai fi luat-o la dreapta în loc de stânga, ai fi ajuns la acelaşi rezultat, pentru că noi ne-am fi dat seama că voiai să ne tragi pe sfoară, pentru că ştiai drumul spre şcoală, deşi întrebaseşi de el, de aceea era musai să te verificăm, pentru că intenţiile tale ne păreau dubioase din moment ce tu ni le ascundeai. Oricum, la şcoală nu se poate ajunge niciodată. Cu toate că nu ţi-ai irosit viaţa în zadar, chiar merită uneori să mai verifici ceva în viaţă. Ceea ce nu e puţin lucru...
Astfel îi vorbeau cei doi indivizi, iar călătoarea avu atunci o mângâiere - paşaportul pe care nu îl arătase şi de care indivizii din buza bălţii habar n-aveau nici ce culoare avea. De fapt, şi ea îi amăgise şi îi dusese de nas, cu alte cuvinte îşi ratase viaţa zadarnic. Numai că acest zadarnic avea, un anume tâlc pentru ei şi un altul pentru ea. Nu mai putea ea de verificările lor! Oricum ar fi dat-o, deznodământul ar fi fost acelaşi, şi nu mai avea nici un ţel în faţă, scopul rămăsese în urma ei. Atunci începu ea să creadă că de fapt ţelul nu fusese şcoala, ci drumul spre şcoală, deşi căutarea se dovedise zadarnică. Care căutare şi-o amintea în culori tot mai luminoase, splendorile drumului îi apăreau tot mai vii, şi atunci ea îşi zise că ruptura se petrecuse nu la capătul drumului, ci mult mai devreme, în prima parte a drumeţiei, când nici n-ar fi bănuit că drumul putea fi zadarnic. Din vălmăşagul faptelor din care se apuca să-şi facă un nou capital, precum un misit de case, ea întrezărea acum nişte nuanţe, care-i scăpaseră. Si s-a oprit la anumite nuanţe, hotărâtă fiind să taie în carne vie, pentru a-i rămâne întipărită în minte o singură scenă:
O masă cu un pahar de vin de altă culoare decât vinul.
O becaţă atunci vânată sub formă de frigăruie perpelită la
•>ălălaia balegii de cămilă. Carnea devenită hrănitoare prin
■ '" ■ *noptatec alpăsăruicii. O pâine aburindă cu chipul rume-*
• ' *al îatâîui si cu buricul mamei. Si brânză nouă si veche de*

l

la oile din ostroave. Tot pe masă, lângă bucate, o lumânare cu un strop pâlpâitor în vârf, iar alături Sfânta Scriptură şi luna djemaz-ul-aker, trecând prin ea.
KU *(Dyopteria filix chazarica)* - Specie de fruct tipic litoralului Mării Caspice. Daubmannus* l-a descris astfel: khazarii cultivau un soi de fructe nemaiîntâlnite în alt loc din lume. Erau acoperite cu un fel de piele solzuroasă, ca de peşte, ori, mai degrabă, de con de pin. Era fructul unui arbore deosebit de înalt, care atârna pe creangă ca un peşte, aşa cum agaţă cârciumarii câte-un peşte la intrare ca semn că au ciorbă de peşte. Uneori fructele astea scoteau nişte sunete ca de cintezoi. Aveau un gust cam prea rece şi un pic sărat. Toamna, dat fiind că era atât de uşor şi că avea un sâmbure ce pâlpâia ca o inimă,

când să cadă de pe creangă zbura o vreme dând din aripioare, de parcă înota în valurile vântului. Puştii îl ocheau cu praştia şi până şi vulturii îl lua drept peşte înhăţându-l în ghiare. De" unde şi proverbul khazar: „Or să ne ciugulească arabii, precum şoimii, pentru că ne iau drept peşti, când noi suntem nişte ku". Cuvântul *ku* - numele fructului - era singurul lăsat de şeitan în mintea prinţesei kazare Ateh[v], după ce-şi uitase cu totul graiul.
Uneori noaptea se aude ku-ku ! E prinţesa Ateh, scoate şi ea un cuvânt pe care-l ştie şi plânge căutând să-şi amintească poemele uitate.
MASUDI YUSUF (mijlocul secolului al XVII-lea -25.IX.1689) - Renumit cântăreţ din lăută, unul dintre autorii acestei cărţi.
Surse: în ediţia sa, Daubmannus* a adus unele informaţii privitoare la Masudi, în acest sens fiind despuiate unele manuscrise muzicale din secolul al XVII-lea. Din aceste documente reieşea că Masudi îşi uitase de trei ori numele şi tot de trei ori îşi schimbase meseria, dar amintirea sa fusese păstrată de cei de care el se lepădase, de muzicienii din Anatolia. în secolul al XVII-lea şcolile de lăută de la Izmir şi Kula erau adevărate pepiniere de

răspândirea legendelor despre Masudi, care erau însuşite de ciraci, împreună cu digitaţia sa desăvârşită. Masudi păstrase copia unei versiuni arabe a ***Dicţionarului*** *khazar* pe care îl îmbogăţi cu mâna sa, înmuindu-şi pana în cafea de Etiopia. Se zice că vorbea poticnit, ca omul care simţea că-l trece iar deşi abia se pişase.
Masudi se trăgea dintr-o familie din Anatolia. Se zicea că o femeie îl deprinsese cu măiestria coardelor pe care le avea strunite la lăută în sens invers, ea fiind stângace. Se mai ştia că digitaţia[5] folosită de cântăreţii din Anatolia fusese perfect pusă la punct de el. Legenda zicea că ar fi avut un simţ deosebit în preţuirea unui instrument înainte de a-l auzi. Dacă se afla prin preajma unei lăute dezacordate (care scotea sunete stridente) treaba asta îl scotea din minţi, îl îngreţoşa. îşi acorda instrumentul doar sub cerul înstelat. Mai ştia că mâna stângă a muzicantului se dezvăţa mai uşor de deprindere, dreapta însă, niciodată. Cu toate astea se lăsă de muzică mult prea repede, iar despre asta s-a păstrat şi o legendă.
Trei nopţi la rând visase că-i tot murea câte-o rubedenie. Mai întâi tatăl, apoi nevasta, şi, în fine, fratele. Ca după aia, în cea de-a patra noapte să aibă un vis, că-i murea şi nevasta de-a doua, cea cu ochii ceacâri, care îşi schimbau culoarea la frig precum florile. înainte să-i închidă de tot ochii arătau ca două boabe de struguri străvezii în care se întrezăreau seminţele. Zăcea cu o lumânare în buric, iar cu pletele îi legaseră bărbia, ca nu cumva să surâdă. După ce se trezi, Masudi nu mai visă nimic în viaţa vieţilor lui. Era îngrozit. Nici măcar nu avusese o a doua nevastă. Se arătă unui derviş ca să-l întrebe cum îi socotea visele. Acesta deschise *Cartea* din care îi citi următoarele:
- Oh, fiul meu drag! Să nu cumva să le pomeneşti fraţilor tăi de visele avute! Căci tare te vor pizmui!
Neîncrezător în spusele acestuia, îi ceru nevesti-si să dea un tâlc viselor sale, iar ea glăsui astfel:
- Să nu-ţi dezvălui nimănui visele! Cui îi deschizi inima, ăluia i se va împlini visul, nu ţie.

Atunci hotărî Masudi să caute un vânător de vise*, pe cineva care cunoştea chestiunea prin experienţă personală. I s-a spus că vânătorii de vise erau tot mai răsfiraţi, şi că avea sorţi de izbândă dacă o pornea mai degrabă spre Răsărit decât spre Apus, pentru că mulţi dintre ei se trăgeau din seminţia khazarilor[v], trăitoare în vremuri de demult pe culmile Cauca-zului, acolo unde creşte iarba neagră.
Masudi îşi luă lăuta şi-o porni de-a lungul ţărmului mării înspre Răsărit. îşi zicea: „Dacă vrei să tragi în piept pe cineva, atunci fă-o înainte ca ăla s-apuce să-ţi dea bineţe, că după aia e prea târziu". Astfel începu el goana după vânătorii de vise. într-o noapte îl trezi un individ. Masudi avea în faţa lui un bătrân cu o barbă înspicată doar la vârfuri, precum spinarea ariciului. Care bătrân îl întrebă dacă nu îi apăruse vreodată în vis o femeie cu ochi ceacâri, de culoarea vinului alb.
- Una căreia i se schimbă culoarea ochilor ca florile pătrunse de frig! adăugă necunoscutul.
Masudi îi zise că o văzuse.
- Ce mai e cu ea?
- S-a prăpădit.
- De unde ştii?
- Păi s-a prăpădit în visul meu, chiar în ochii mei, ca nevastă de-a doua. Zăcea ca o lumânare în buric şi legată la bărbie cu părul ei.
Atunci bătrânul izbucni în plâns şi zise cu o voce frântă:
- A murit, va să zică! Si eu care am venit după ea tocmai de la Basra. Vedenia ei rătăceşte dintr-un vis în altul, iar eu umblu bezmetic pe urmele ei căutându-i pe cei care au visat-o în ultimii trei ani.
Şi atunci pricepu Masudi că avea în faţa sa pe cel pe care-l căuta.

- Doar nu sunteţi vânător de vise, de vă urmăriţi nevasta de-atâta amar de vreme?!
150
- Da' de unde, eu şi vânător de vise?! - se miră bătrânul. Ce întrebare mai e şi asta? Mai degrabă oi fi dumneata vânător de vise, pe când eu îs doar un umil închinător în faţa harului pe care-l ai. Făpturile care trec dintr-un vis în altul pot muri doar în visele unui vânător de vise înnăscut. Voi, vânătorii de vise, sunteţi cimitirele, nu noi. Femeia asta a străbătut mii de mile ca să-şi afle sfârşitul în visul dumitale. Doar că dumneata, de acum încolo nu mai poţi visa. Ai putea doar s-o porneşti de unul singur la vânătoare. Dar nu pe urmele aceleia cu ochii ca limpezimea vinului alb. Ea e moartă şi pentru dumneata, ca pentru oricare altul. De aia de-acum trebuie să hăituieşti un alt vânat...
Astfel dobândi Masudi de la bătrân primele sale îndrumări privitoare la noua sa menire, şi află tot ce era de aflat despre vânătorii de vise. Cel care ajunge direct la sursă, fie scrisă, fie orală - îl preveni bătrânul - este ca şi iniţiat. Este precum acel sufi, care după ce a săvârşit *tauba* se va pocăi şi-şi va afla *makam-ul,* ţinându-se, însă, de precepte. Măcar atât poate oricine. Numai că are sorţi de izbândă doar cineva născut pentru asta, pe care Dumnezeu îl ajută să atingă străluminarea, •*hai* Cei mai dotaţi vânători de vise au fost vânătorii khazari, numai că ei s-au dus de mult. Dar li s-au păstrat solomoniile, chiar o parte din dicţionarul lor care le atestă îndemânarea. Ei ajunseseră să meargă pe urma acelor persoane care apăreau în visele altora şi pe care le hăituiau ca pe un vânat, de la un om la altul, chiar dacă se găseau în visele animalelor ori ale demonilor...
- Cum de s-a ajuns până aici? întrebă Masudi.
- Probabil că şi dumneata ai remarcat cum cineva ajuns în pragul somnului, în acea negură dintre trezie şi vis, parcă ar cădea la împăciuială cu povara trupului său. Atunci parcă îşi uşurează mintea de gravitaţia terestră prin eliberarea trupului. In acel moment graniţa dintre mintea sa şi lume se fărâmiţează, iar gândurile trec slobode prin ciurul cu trei straturi. în scurtul răstimp în care frigul pătrunde până la oase, gândurile parcă dau în clocot, pot fi citite cu ochiul liber, fără pic de străduanie.
151
Acela care îşi urmăreşte prada căzând în ghiara somnului poate să-i prindă gândurile fără a avea cine ştie ce îndemânare. Dar dacă este un iniţiat atunci chiar că poate studia sufletul omului în clipa în care se deschide, iar momentul acelei deschideri poate fi scormonit în linişte în timpul somnului, atunci sufletul se poate vâna cu ochii larg deschişi ca în apă. în clipa aia îşi fac apariţia vânătorii de vise. Aceşti duhovnici ai adormiţilor, cum îi numeau khazarii, au consemnat sârguincios toată roiala asta a viselor, aidoma cititorilor în stele ori prezicătorilor. Iar tot ce ţinea de această solomonie, că era vorba de biografiile unor faimoşi vânători de vise, ori de soiurile de pradă hăituită de ei, avea să fieadunat în coperţile unei enciclopedii, mai bine zis lexicon khazar, la îndemnul prinţesei khazare Ateh [v], protectoarea vânătorilor de vise. Acest dicţionar al vânătorilor de vise a trecut din tată în fiu, fiecare având datoria de a-l ţine la zi. Tocmai de aceea, la Basra s-a întemeiat, cu multe secole în urmă, o şcoală numită a „înfrăţirii neprihăniţilor" sau a „părtaşilor întru credinţă" -de fapt fiind vorba de o sectă a cărei denumire reală era trecută sub tăcere şi care avea să editeze *Calendarul filozofilor* şi *Enciclopedia khazară,* scrieri de altfel arse de către califul Mostandji, laolaltă cu alte învăţături islamice şi cu unele manuscrise ale lui Avicenna. Astfel încât ediţia princeps a dicţionarului khazar întocmit de prinţesa Ateh nu s-a păstrat, iar textul care mi-a parvenit este doar o traducere arabă, numai asta pot să-ţi dau. Deci poţi să-l iei, dar ţine minte că trebuie să-ţi însuşeşti toate articolele dicţionarului, căci dacă nu vei stăpâni bine textul măiestriei tale, s-ar putea întâmpla să-ţi scape vreo pradă mai de soi. Ai grijă, aşadar, în vânătoarea de vise cuvintele din *Dicţionarul khazar* sunt aidoma urmelor de leu pe nisip pentru un vânător obişnuit.
Astfel îi vorbi bătrânul lui Masudi, şi în încheiere mai veni cu un sfat:
- Oricine poa' să zdrăngăne la lăută, dar ca să ajungi vânător de vise tre' să fii însemnat, să fii alesul celor din ceruri.
152
Dă-o încolo de sculă! Că lăuta e scorneală de evreu, a unuia pe nume Lamko. Las-o încolo de lăută, mai bine porneşte-o la vânătoare! Dacă vânatul nu crapă în visul vreunuia, cum am păţit-o eu, atunci ai să ajungi direct la ţintă!
- Şi care o fi ţinta vânătorilor de vise? întrebă Masudi.
- Păi, ţinta unui vânător de vise e să priceapă că orice trezire e doar o treaptă spre slobozirea din vis. Cine va pricepe că ziua lui nu e decât noaptea altuia, că ochii lui fac cât un singur ochi al altuia, acela va găsi calea spre ziua anume aleasă, în care îşi va afla trezirea din propria realitate, ca şi cum s-ar fi

trezit din vis, în care se va simţi mai treaz chiar decât în realitate. Abia atunci va descoperi că este ca un chior între cei cu doi ochi şi un orb în mijlocul celor deşteptaţi.
După care bătrânul Masudi depănă:

Istoria despre Adam Ruhani

Dacă ar fi să se adune toate visele oamenilor, atunci ar ieşi o făptură cât un continent. Şi nici n-ar fi un fitecine, ci însuşi Adam Ruhani. Adam din ceruri, strămoşul angelic al omului despre care vorbeşte imamul. Acest Adam de dinaintea lui Adam a fost al treilea spirit în ordinea lumii, numai că atât se semeţea că până la urmă îşi pierdu minţile, iar când se trezi din buimăceală îşi azvârli în iad copărtaşii întru prihană, pe Iblis şi pe Ahriman, iar el se întoarse în ceruri, numai că acolo nu mai era al treilea, pentru că între timp şapte heruvimi urcaseră înaintea lui pe scara îngerilor, iar el ajunsese pe a zecea treaptă. Iar Adam înaintaşul rămase de căruţă: cele şapte trepte ale scării dădeau măsura zăbovirii cu sine şi aşa s-a născut timpul. Fiindcă timpul nu e decât o parte a veşniciei care mai zăboveşte. Acest Adam angelic, sau Pre-Adam, ce a fost deopotrivă bărbat şi femeie, cel de-al treilea înger care va ajunge al zecelea, tânjeşte neîncetat să-şi vină sieşi în întâmpinare, uneori chiar

îi reuşeşte, ca apoi iar să cadă, aşa încât şi azi tot urcă şi coboară între treapta a zecea şi a doua de pe scara minţii.
Visele omului sunt, aşadar, acea parte a naturii umane care ne vine de la înaintaşul Adam, de la îngerul celest, pentru că el gândea precum visăm noi. Era sprinten la minte, cum suntem doar în vis, pentru că, de fapt, visele ne sunt plămădite din sprinteneala sa angelică. Şi vorbea aşa cum vorbim noi doar în vis, nu la prezent ori trecut, ci numai la viitor. Şi precum noi în timpul visului, aşa şi el, nu avea cum ucide ori procrea. De aceea vânătorii de vise se afundă în visele altora, în tihna siestei, din care scot fărâme din făptura lui Adam înaintaşul, pe care apoi le îmbină într-un tot, de fiecare dată numit dicţionar khazar, pentru ca în final, punând cap la cap scrieri de soiul ăsta, să recompună pe pământ trupul gigantic al lui Adam Ruhani. Dacă ne urmăm înaintaşul ancestral în momentul urcării sale pe scara celestă, atunci şi noi ne apropiem de Dumnezeu, dar dacă avem ghinionul să-l urmăm când e în cădere, atunci ne depărtăm de Dumnezeu, numai că noi nu putem şti nici într-un caz, nici în altul. Pentru că ne lăsăm în voia sorţii, nădăjduind că atingerea noastră va cădea în ceasul păşirii lui pe a doua treaptă a scării minţii şi că poate astfel ne-ar putea trage şi pe noi în înălţimi, cât mai aproape de Adevăr.
De la îndeletnicirea asta a noastră, de vânători de vise, putem trage chiar unele foloase nesperate, ori ponoase imense. Asta însă nu mai ţine de noi. Menirea noastră este să încercăm. Restul ţine de tehnică.
Ca încheiere, un avertisment. Căile care răzbat prin visele altora tăinuiesc uneori însemnele în care poţi citi dacă înaintaşul Adam este în urcare ori în coborâre pe scara sa. însemnele astea nu sunt altceva decât persoanele care se visează între ele. De aceea rostul fiecărui vânător de vise e să dea de o asemenea

pereche, pe care să şi-o apropie tot mai mult. Pentru că acele două făpturi sunt de fapt bucăţele din trupul lui Adam aflate în faze diferite, pe trepte diferite ale scării minţii. Oricum, nu pe treapta cea mai de sus, a doua, unde Dumnezeu a scuipat în gura lui Adam, blagoslovindu-l pe limbă cu patru scuipături. Prin urmare, cum dai de două făpturi care se visează între ele, ţi-ai atins scopul! Şi mai e ceva, să nu uiţi să-ţi aduci obolul cu întregirile tale la dicţionarul khazar acolo unde şi le lasă cei mai vrednici vânători de vise, şi anume la moscheea din Basra ridicată întru cinstirea prorociţei Rabia...
Astfel îi vorbi bătrânul lui Masudi. Si astfel se lăsăMasudi de muzică pentru a deveni vânător de vise. Mai întâi se aşeză şi citi toate însemnările despre khazari adunate în acel dicţionar khazar cu care fusese dăruit. Pe prima pagină citi:
„In casa asta, ca în orice casă, nu oricine e binevenit. Si nici n-o să se bucure de aceeaşi cinstire. Unii vor fi aşezaţi în capul mesei, vor fi omeniţi cu cele mai alese bucate. în vreme ce alţii vor sta pe câte-un colţ de masă, în curent, şi fiecare îmbucătură va avea cel puţin două gusturi şi două mirosuri. Şi or să mai fie unii aşezaţi în locuri obişnuite, acolo unde îmbucăturile ca şi gurile au acelaşi gust şi acelaşi miros. Dar ce să mai zic, zău aşa, de ăi ce-şi vor avea locul după o uşă şi or avea în faţă o spălătură de ciorbă, iar la cină or să primească tot atât cât i se dă povestaşului vostru, adică nimic".
Apoi *Dicţionarul khazar* reunea un şir de biografii aşezate în ordine alfabetică arabă, care erau nu numai ale personajelor khazare, ci şi ale altora, mai cu seamă ale acelora care puseseră umărul la trecerea seminţiei khazare la islamism. Personajul central, derviş şi înţelept, care dusese la bun sfârşit acea acţiune se numea Farabi Ibn Kora[4], despre care dicţionarul relata pe larg.

155
în nepermis de multe locuri apar goluri de informaţie. Kaghanul khazar care-i chemase la curtea sa pe cei trei preoţi - arab, iudeu şi creştin, le ceruse să-i tălmăcească un vis. Numai că nu toţi au fost pomeniţi în sursele islamice privitoare la chestiunea khazară şi la traducerea arabă *a Dicţionarului khazar.* Este bătător la ochi cum numele vânătorilor de vise creştini şi evrei copărtaşi la gâlceava khazară [v] nu apar deloc în sursele islamice, aşadar datele privitoare la aceştia sunt mai mult decât sărace în comparaţie cu cele referitoare la trimişii islamici, în speţă la Ibn Kora, fiind vorba de cei care au adus argumente în folosul islamului. Iar în scurtul răstimp în care Masudi se îngrijise de lectura *Dicţionarului khazar,* îi încolţise brusc ideea: cine erau, de fapt, ceilalţi doi? Oare mai exista vreun creştin care să-l ştie pe acel cititor de vise, mesagerul credinţei greceşti, părtaş la discuţiile celor patru de la curtea khazară? Chiar nu i s-o fi păstrat numele? Dar printre rabini, să nu mai fie nici unul care să-şi amintească numele mesagerului lor? Cum e posibil să nu dai de vreun fir care să te ducă la înţeleptul grec, vestitorul creştinismului, ori la înţeleptul evreu, vestitorul iudaismului, doar fuseseră şi ei părtaşi la gâlceava, nu mai era nimeni interesat să afle aşa cum făcea acum Masudi - tot aşa cum o făcuseră înaintaşii săi întru islamism? Chiar dacă temeiurile celor doi venetici - avea să observe şi să consemneze Masudi - nu se dovediseră într-atât de copleşitoare ca cele desfăşurate de Farabi Ibn Kora. Oare pentru că acesta din urmă se arătase neclintit în judecăţile sale, spre deosebire de judecata celorlalţi doi, sau dacă dimpotrivă, îl dovediseră pe arab cu dovezi zdrobitoare, păstrate în scrieri ebraice sau greceşti despre khazari, dacă într-adevăr acestea existaseră. Dacă şi ei ne trec sub tăcere la fel cum am făcut noi cu ei? Ar fi, oare, posibil ca într-o zi să se întocmească o enciclopedie a khazarilor ori un dicţionar privind chestiunea khazară în care să se pună cap la cap fiecare din istorioarele celor trei vânători de vise, şi astfel adevărul să iasă la lumină? Poate doar atunci biografiile celor doi pole-
156
mişti, creştin şi evreu, şi-ar găsi locul cuvenit, desigur, afişaţi în ordinea alfabetică impusă de *Dicţionarul khazar,* şi de asemeni unele informaţii privitoare la cronicarii greci şi evrei care consemnaseră cu acribie desfăşurarea gâlcevei. Pentru că altfel cum l-am mai putea plămădi pe Adam Ruhani, cu trupul atât de ciopârţit?
La gândul ăsta Masudi simţi că-l trec fiori, avea groază de dulapuri cu uşile vraişte din care se iţeau veşmintele, de aceea le închidea bine de cum se aşeza la masă cu dicţionarul său. Se apucase temeinic să scotocească manuscrise ebraice şi greceşti privitoare la khazari; deşi pe fâşia turbanului său stătea scrisă slova *Cărţii sfinte,* el alerga după păgâni şi îi plătea pe toţi grecii şi evreii întâlniţi în cale, ca să-l înveţe limbile lor, care pentru el erau oglinzi în care lumea se răsfrângea altcumva. Şi se deprinse să se oglindească în ele. Cartoteca sa khazară sporea văzând cu ochii, avea de gând ca odată şi odată să o împlinească cu vieţile jertfelor vânate şi cu rapoarte despre desfăşurarea strădaniilor sale, de fapt, umila sa contribuţie la trupul uriaşului Adam Ruhani. Dar, ca orice vânător, nu putea **şti** dinainte ce fel de vânat avea să i se ivească în cale.
Şi când veni luna rabi-ul-aker în cea de a treia djuma, Masudi deschise pentru prima oară ochii în visul altuia, înnopta într-un han şi se culcase lângă un ins căruia nu-i vedea chipul, dar pe care îl auzea îngânând, ca pentru sine, o cântare. La început Masudi nu desluşi mai nimic, dar urechea fu mai iute ca gândul. Aidoma unei chei femeieşti cu osul gol care-şi caută o tijă în broasca bărbătească. Şi pe care o găseşte. Insul din beznă de lângă el nici vorbă să cânte, ci era altcineva care cânta înlăuntrul său, acel cineva pe care îl visa... în han liniştea era atât de adâncă, încât Masudi auzea din coasta sa cum visătorului îi înflorea părul ca apoi, pe nesimţite, ca într-o oglindă, Masudi să intre în alt vis, de necuprins, bătătorit cu nisip, zvântat de ploaie şi vânt, mişunând de câini hărţuiţi şi cămile însetate. Brusc, se simţi pândit din spate. Şi atunci o porni cu
157 ■
paşi mari pe întinderea nisipoasă care când înainta, când se retrăgea, ca fluxul şi refluxul, urmărind respiraţia visătorului, într-un colţ al visului şedea un om cioplind la o lăută dintr-un ciot de copac, care mai înainte zăcuse în apă cu rădăcinile spre vărsare. Acum arborele era uscat, iar Masudi îşi zise în sinea lui că acel om îşi meşterea scula după rostul vremilor din urmă cu peste trei sute de ani, de care nimeni nu mai avea habar. Aşadar, visul era mai vechi decât visătorul. Din când în când omul din vis se mai oprea din lucru ca să ia o înghiţutură de pilaf, iar cu fiecare înghiţitură se îndepărta cu cel puţin o sută de paşi. Iar cu cât omul se îndepărta mai mult, cu atât priveliştea lui Masudi se deschidea până în străfundul visului, de unde se întrezărea o dâră de lumină împuţită. Fiindcă de după acea lumină se

ivea un cimitir în care doi inşi trudeau să îngroape un cal. Unul din ei era cel care cânta. Doar că acum Masudi nu numai că auzea cântarea, dar îl putea zări şi pe cântăreţ. în visul omului de lângă el apăruse un tânăr cu o mustaţă pe jumătate sură. Masudi ştia despre câinii sârbi că întâi te muşcă şi apoi latră, despre câinii valahi că te muşcă fără să scoată un schelălăit, iar despre câinii turci că întâi te latră şi apoi te muşcă. Iar omul din vis nu aducea cu nici unul din cele trei soiuri. Ţinuse minte cântarea ăstuia, iar a doua zi trebuia musai să pună mâna pe visătorul care urma să fie agăţat în vis de tânărul cu mustaţa pe jumătate sură. Doar că acum Masudi ştia cum să-l ia. Adună câţiva lăutari şi cântăreţi ca pe o şleahtă de gonaci, pe care-i dăscăli ce şi cum să cânte. Era de ajuns să le arate câte un deget, altfel colorat, aidoma unei scări muzicale, ca ei să-şi dea drumul la câte-o cântare, precum dobitoacele deprinse în a-şi alege mereu aceeaşi hrană; şi cântară dumnezeieşte chiar de prima oară. Cântară prin pieţe, pe la hanuri, în iarmaroace, ori în jurul fântânilor, cântările ajungân;[5] momeli vii pentru trecătorii care cărau nopţile vânatul lui Masudi. Aceia se opreau locului ascultând vrăjiţi, de parcă soarele avea să le trimită clarul de lună.

Mergând, deci, pas cu pas, pe urmele vânatului său, de-a lungul ţărmului Mării Negre, lui Masudi avea să i se dezvăluie soiul celor care visau ceea ce-l interesa pe el. Acolo unde era în creştere numărul celor care îl visau pe tânărul cu mustaţă pe jumătate sură, se petrecuseră schimbări ciudate şi anume, în vorbire, verbele erau la loc de cinste faţă de nume, peste care se cam sărea, de câte ori se ivea prilejul. Uneori tânărul era visat şi în grup. Nişte târgoveţi armeni îl văzuseră în picioare sub o spânzurătoare ridicată pe un car cu boi, cu care străbătuse o minune de târguşor zidit în piatră în vreme ce un călău îl tot trăgea de barbă. Apoi aveau să-l zărească nişte oşteni cum se canonea să îngroape un cal într-un ţintirim aflat sub nivelul mării, de altfel frumos îngrijit. Era însoţit de o femeie al cărei chip nu se putea distinge în vis, în afara unor pete pe obraz cât o perperă, pentru că mustăciosul sur pe jumătate îi lăsase dâre când o sărutase... Apoi vânatul se făcu nevăzut şi i se pierdu urma. Ceea ce mai putea face Masudi după trudnica sa drumeţie făcu, adică trecu în *Dicţionarul khazar* tot ceea ce îl izbise în ochi, iar însemnările sale, mai noi sau mai vechi, aveau să circule ordonate alfabetic într-un sac verde care se făcea tot mai greu. Şi totuşi simţea cum îi scapă printre degete şiraguri de vise irosite de-a valma, în preajma sa, nemaizbutind să le ticluiască după soiul visătorului. Numărul viselor era mai mare decât numărul celor care visau. Abia atunci Masudi şi-a luat în seamă cămila. Scrutând visele animalului, avea să-l vadă pe tânărul cu fruntea plină de bătături şi cu mustaţa bicoloră pe care o purta ca pe o pedeapsă pe obraz. Deasupra capului îi strălucea o constelaţie care nu se scăldase niciodată în mare. Stătea lipit de fereastră şi citea dintr-o carte aruncată pe jos între tălpi. Titlul cărţii suna: *Liber Cosii,* iar Masudi nu ştia încă tâlcul acelor vorbe în timp ce privea cu ochii închişi în visul cămilei. Venise ceasul ca vânătoarea de vise să-l aducă la fosta graniţă khazară. O iarbă neagră năpădi • impiile.
158
159

Acum tot mai mulţi îl găzduiau în visele lor pe tânărul cu cartea *Liber Cosri.* Aşa pricepu Masudi că uneori generaţii întregi ori pături sociale au aceleaşi vise cu aceleaşi personaje, dar care cu timpul se deformează, ca apoi să dispară cu totul, iar odinioară fuseseră mult mai numeroase decât pe vremea sa. Se pare că visele astea comune îmbătrâniseră. Doar că aici, la graniţă, vânătoarea sa de vise avea să ia o altă întorsătură. Pricepuse şi el că în ultima vreme tânărul cu mustaţa sură pe jumătate împrumuta câte un bănuţ de argint celor care-i veneau în vis. Iar camătă era mai mult decât modestă: 1 % pe an. Aceste sume date cu împrumut în vis căpătau, uneori, în acel capăt de lume din Asia Mică, valoarea scrisorilor de credit. Se credea că toţi cei visaţi nu s-ar fi încumetat să se tragă pe sfoară între ei, atât timp cât tânărul care le locuia visele ţinea răbojul cu lista datornicilor. Aşadar se ţinea un soi de dublă contabilitate, în care se regăseau laolaltă capitalul din realitate cu cel din vis, întemeiate pe înţelegerea tacită între partenerii tranzacţiei...
într-o zi de târg, într-o joi, Masudi, aflat într-un cătun care pentru el nu avea nume, intră în cortul unui persan unde se ţinea o reprezentaţie. Lume, că nu puteai să arunci un ac, iar în centru, pe un teanc de covoare, cu un brasero în care fumega manganul, se ivi o fetişcană goluţă care suspina dulce, ţinând într-o mână doi cintezoi, şi cum încerca unul să-şi ia zborul ea îl şi înhăţa cu stânga cu o iuţeală nemaivăzută. Se pare că avea un beteşug, mâna stângă era cu mult mai iute ca dreapta. Spunea că stânga era atât de iute încât va muri înaintea restului corpului. Să nu cumva să mă îngropaţi cu mâna stângă! Parcă o şi văd prăpădindu-se înaintea mea, îngropată departe de mine, cu o movilită fără un

însemn acolo, ca o corabie fără cârmă...
Atunci persanul îşi rugă spectatorii s-o viseze în noaptea aceea pe fetişcană, poate aşa s-ar fi înzdrăvenit, după care îi va lămuri cum anume trebuia să se desfăşoare visul. Lumea se împrăştie, Masudi plecă primul, dar cu senzaţia că avea un os în limbă, după cum avea să-şi noteze în al său *carneţel khazar*

.
cu pana înmuiată în cafea abisiniană. El n-ar fi trebuit să calce acolo. De bună seamă că şi persanul avea un carneţel. Si el era vânător de vise. Aşadar, Adam Ruhani putea fi slujit în atâtea feluri. Oare Masudi îl slujea cum se cuvenea?
Apoi se ivi luna djemaz-ul-evel în cea de-a doua djumă. Pe malul înceţoşat al râului se întindea pe nisip un alt târguşor, pustiu şi cald. Nu se zărea prea clar din pricina pâclei de deasupra apei, dar pe luciul apei minaretele se oglindeau ca înfipte în bulboane. Iar după pâclă, pe glie, zăcea o tihnă adâncă de trei zile, şi atunci Masudi, poate din pricina tihnei ăleia, poate de la târguşor. ori de la apa aia însetată, se simţi stârnit de patimă, în ziua aceea îi era foame de pâine muierească. Unul din gonacii săi trimişi în târg cu cântări îl vesti că găsiseră ceva. De data aceea visătorul era o femeie.
- Mergi pe uliţa principală până simţi miros de ghimbir. După asta ai să-i afli casa, fiindcă ea pune ghimbir în orice mâncare.
Masudi o luă în jos printre case şi se opri la mirosul de ghimbir. Femeia şedea lângă vatră, unde într-un ceaun dădea ceva în foc, o zeamă în care parcă pocneau nişte butoaie. Ea împărţea copiilor şi animalelor fiertura din cazan cu un polonic şi Masudi pricepu imediat că de fapt din cazanul ăla ea împărţea visele. Buzele ei treceau prin toate culorile, iar cea de jos aducea cu o băncuţă răsturnată. Femeia stătea tolănită pe nişte rămăşiţe de peşti, cum stă câinele în deşert pe ciolanele vânatului; atunci se apropie şi Masudi căruia i se oferi un polonic, numai că el refuză surâzând.
- Eu nu mai pot visa - zise el, la care ea lăsă să-i scape polonicul în ceaun.
Semăna cu un bâtlan care se visa femeie. Masudi se aşeză pe jos lângă ea; avea unghiile încârligate, avea o privire schi-loadă şi istovită. Rămăseseră singuri, se auzeau doar viespile sălbatice care îşi ascuţeau acele în coaja uscată a copacilor. Vru s-o sărute, dar chipul ei luă o altă înfăţişare. Păreau alţi obraji

care-i aşteptau sărutările. Când o întrebă ce se întâmplase, ea îi spuse atât:
- Ah, e de la zile. Nu le lua în seamă, pe chipul meu ele trec de zece ori mai iute decât pe chipul tău, ori pe botul cămilei. Şi nu te mai canoni atât cu poalele mele, că sub ele n-ai să dai de ceea ce cauţi tu. Eu nu-s d-alea cu stăncuţă neagră. Aşa cum sunt suflete făr-de trup, numite de evrei dibuci, iar de creştini kabali, tot aşa sunt trupuri fără sex. Sufletele n-au sex, dar trupul musai să-l aibă. Doar dacă diavolul nu l-o fi păgubit. Cum mi s-a întâmplat mie. Un şeitan pe nume Ibn Hadreş[11] mi-a luat sexul, dar mi-a lăsat viaţa. Cu alte cuvinte am un singur ibovnic, pe Cohen[v].
- Care Cohen? o întrebă Masudi.
- Evreul pe care eu îl visez şi tu îl hăituieşti. Tânărul cu mustaţa sură pe jumătate care are trupul ferecat în trei suflete, cum am eu sufletul ferecat în carne, de aia nu mi-l pot împărţi cu altcineva decât cu el, atunci când vine în visul meu. Nu mă plâng, e un ibovnic desăvârşit. De fapt, e singurul care-şi mai aminteşte de mine, fiindcă nimeni în afara lui nu îmi mai apare în vis...
Astfel, Masudi dădu, în sfârşit, de cineva care ştia numele vânatului său. Tânărul se numea aşadar, Cohen.
- De unde ştii? - vru să se încredinţeze Masudi.
- Am auzit şi eu. Cineva l-a strigat pe nume şi el s-a întors.
- în vis?
- în vis. Era în noaptea când o pornise spre Ţarigrad. Dar ia aminte. Ţarigradul din cugetul nostru e la o sută de verste mai la vest de adevăratul Ţarigrad.
Atunci femeia scoase de sub poale un fruct ca un peşte mic, i-l întinse lui Masudi şi îl întrebă:
- Asta e un ku", vrei să guşti? Sau poate vrei altceva.
- Aş vrea să-l visezi pe Cohen în faţa mea - zise Masudi, iar femeia se arătă mirată.

- Cam modeste îţi sunt trebuinţele. Mult prea modeste faţă de împrejurări, nici măcar nu-ţi dai seama

de asta. îţi voi îndeplini însă dorinţa; visul ăsta o să-l am pentru tine, ţi-l dăruiesc de pe acum. Dar ai grijă pe viitor: femeia care îl hăituieşte pe cel visat de tine, te va ajunge.
Şi atunci ea îşi lăsă capul pe câine, chipul şi mâinile arătau zdrelite de la îmbulzeala privirilor care de veacuri se tot frecaseră de ea, apoi îl primi în vis pe Cohen care îi zise;
- *Intenţia tua grata et accepta est Creatori, sed opera tua non sunt accepta...*
Aşadar, rătăcirile lui Masudi aveau să ia sfârşit, dobândise de la femeia aceea mult mai mult decât învăţase de unul singur, acum se grăbea să înşăueze cămila pentru a se întoarce la Ţarigrad. Acolo îl aştepta vânatul. Dar pe când Masudi cântărea foloasele trase de la ultima lui vânătoare, cămila îşi întoarse capul spre el şi-l scuipă între ochi. Atunci el se porni să-i biciuiască botul cu hăţurile ude până când se vărsă toată apa din cele două cocoaşe, iar el nu-şi va explica niciodată privirea cămilei din acea zi.
Drumul i se lipea de încălţări, şi avea mereu în urechi vorbele lui Cohen ca pe nişte fraze muzicale, fără să le priceapă, mergea gândind cum să-şi cureţe mai curând încălţările la primul han, fiindcă drumurile îi ademeniseră tălpile care le bătuciseră zile în şir, şi trebuia să le înapoieze noroiul.
Un monah creştin care nu ştia decât greaca îi zise lui Masudi că vorbele care-l tot urmăreau erau în latină şi îl trimise la un rabin din partea locului. Acesta îi traduse fraza lui Cohen:
Ţi-e preţuită intenţia, e pe placul Ziditorului, nu şi fapta.
Atunci înţelese Masudi că dorinţele i se vor împlini şi că era pe drumul cel bun. Pentru că fraza aceea îi părea cunoscută. O ştia mai demult din arabă, de la un înger care o spusese kaghanului khazar cu sute de ani în urmă. Aşa dădu Masudi de Cohen, care era unul din cei doi căutaţi de el, căci, iată, Cohen

era pe urma khazarilor după credinţa ebraică, precum Masudi, după credinţa islamică. Cohen era bărbatul căruia Masudi îi prorocise venirea în al său dicţionar khazar. Astfel că dicţionarul şi visele se îmbinau într-o firească lucrare.
Dar chiar atunci când Masudi se găsea în pragul marii descoperiri, când se dovedise că el de fapt se îngemăna cu prada lui întru căutarea istoriilor khazare, Masudi se lepădă de al său *Dicţionar khazar,* la care nu se va mai întoarce vreodată. Lucrurile se petrecuseră astfel.
Pe o beznă cernită cu funigei arămii ajunseră într-un cara-vanserai, unde Masudi stătea întins pe pat abia trăgându-şi sufletul. Trupu-i era o corabie care se înalţă şi se lasă în bătaia valurilor. Cineva dintr-o încăpere vecină cânta la lăută. Mai târziu, printre cântăreţii din lăută din Anatolia avea să circule ca o legendă întâmplarea din acea nopate cu muzică. Masudi îşi zise că lăuta pe care o auzea era o piesă rară. Copacul din care fusese meşterită nu cunoscuse custura toporiştii, pentru că sunetul lemnului nu fusese ucis. Lemnul acela trebuie să fi fost găsit undeva, la mari înălţimi, unde pădurile nu aud apa. Şi, în fine, chiar pântecele instrumentului nu părea din lemn, ci făcut dintr-o carapace de animal. Masudi ştia să desluşească diferenţa, tot aşa cum un băutor de vin ştia să deosebească o beţie cu vin alb de o alta cu vin roşu. Cântarea aceea zisă de muzicantul nevăzut îi era cunoscută lui Masudi, dar ferită de alte urechi, de aceea se mirase s-o audă taman la capă de lume. La un moment dat melodia avea un pasaj mai dificil, iar pe vremea când Masudi se ocupase de lăută, pusese în circulaţie o digitaţie specială, anume pentru acea bucată. Numai că muzicantul nevăzut nu se slujise de cheia lui Masudi, se pare că găsise o digitaţie cu mult mai nimerită pe care Masudi n-o

putea dezlega, nu-i găsea cheia. Era uluit. Mai pândi o dată melodia, şi atunci înţelese despre ce era vorba. La acel pasaj nevăzutul se slujea nu doar de cele zece degete, ci de unsprezece. Şi atunci pricepu că era diavolul, care se slujea şi de coadă.
- Oare cine la cine o fi venit, el la mine ori eu la el? - îşi şopti Masudi şi dădu buzna în odaia alăturată. Dădu de un bărbat cu degete subţiri de aceeaşi lungime. Şerpişori argintii îi foşgăiau prin barbă. Era Yabir Ibn Aksani\ stând în faţă cu instrumentul din carapacea de ţestoasă albă.
- Arată-mi şi mie - bâgui Masudi - arată-mi şi mie! Ceea ce am auzit este nemaipomenit...
Yabir Ibn scoase un căscat întorcându-se alene cu gura întredeschisă, de parcă odrăslea între buze un plod nevăzut pe care îl slobozea din gură cu limba.
- Ce ai vrea să-ţi arăt? - i-o întoarse el, slobozind un hohot. Coada? Că doar de multişor nu-ţi mai arde de muzică ori cântări. Acum eşti doar un cititor de vise. Care va să zică, îţi arde de mine. Văd că ai vrea să-ţi vină diavolul în ajutor. Căci aşa cum scrie la Carte, diavolul îl vede pe Dumnezeu, dar

oamenii nu. Deci, ce-ai vrea să ştii despre mine? Că merg călare pe-un struţ, iar atunci când merg pe jos am o suită de demoni, de drăcuşori între care e şi un poet, care de veacuri îmi face poeziile cu mult înainte ca Allah să-i facă pe primii oameni, pe Adem şi Hava. în stihurile astea este vorba despre noi şi despre sămânţa diavolească. Nădăjduiesc însă că n-ai s-o iei prea în serios, pentru că în stihuri nu-s vorbe de nădejde. Cuvântul de netăgăduit e ca un măr dintr-un copac încolăcit de şarpe, cu rădăcinile în pământ şi cu coroana în cer. Iar acum o să-ţi spun ceva şi despre mine şi despre tine.
S-o luăm de la un fapt ştiut şi răsştiut, pe care îl ştie oricine citeşte *Coranul.* Ca orice şeitan eu îs făcut din foc, aşa cum tu eşti făcut din ţărână. N-am alte puteri în afara celor pe care le-am vărsai în tine si din care tot eu iau. Asa-i si cu adevărul,
165
nu poţi scoate din el decât ceea ce ai pus. Sigur, nu-i puţin lucru - într-un adevăr e loc pentru orice. Voi, oamenii, în ceruri vă puteţi preface în tot ce vreţi voi, asta dacă atingeţi raiul, dar pe pământ sunteţi osândiţi la aceeaşi înfăţişare, aşa cum aţi fost zămisliţi la naştere. Cu noi e pe dos, pe pământ ne luăm orice înfăţişare dorim, şi ne-o schimbăm după cum ne e vrerea, ca imediat ce trecem peste Kevser, râul raiului, să rămânem osândiţi pe vecie diavoli, ceea ce şi suntem. Numai că noi fiind la obârşie din foc, se pare că ţinerea de minte nu păleşte de tot, cum e la voi, ăştia plămădiţi din lut. Si aici este deosebirea esenţială dintre mine ca diavol şi tine ca om. Pe tine Allah te-a zămislit cu amândouă mâinile, pe mine numai cu una, iar soiul meu diavolesc s-a ivit înaintea soiului tău omenesc. Deci, diferenţa însemnată dintre mine şi tine se află în timp. Deşi chinurile noastre sunt la fel, soiul meu s-a ivit înaintea soiului tău în Djehenem, în iad. Dar după voi oamenii, mai apare un soi nou în iad. De aia chinurile voastre vor fi întotdeauna pe jumătate faţă de ale noastre. Asta pentru că Allah îi aude pe cei din al treilea soi, care ridică glasul împotriva voastră şi a noastră: „Pe primii să-i pedepseşti încă pe-atât, ca să ne descreşti nouă pătimirea!" Asta vrea să însemne că patimile nu-s nesecate. Aici e nodul, cu asta începe ceea ce nu afli în nici o carte, şi aici ar trebui să-ţi vin în ajutor. Ia aminte: moartea noastră e mai veche decât a voastră. Soiul meu diavolesc are, ca specie, o iscusinţă mai îndelungată în ale morţii decât soiul tău, unde mai pui ţinerea de minte. Tocmai pentru că ştiu, aş putea să-ţi spun ceva mai multe despre moarte decât socoteşti tu că ai putea afla de la vreun mintos de-ai voştri, cât ar fi el de iscoditor. Am trăit laolaltă cu moartea ceva mai mult decât voi. Ia, mai bine, stai şi ascultă, şi dacă ai în ureche cercelul de aur, profită de ocazie. Căci ăl care îţi povesteşte azi o poate face şi mâine, pe cât timp ăl de ascultă n-o poate face decât o dată, când i se zice. Şi aici Aksani dădu drumul poveştii în faţa lui Masudi.

Povestea cu moartea copiilor

Moartea copiilor este întotdeauna pildă pentru moartea părinţilor. Mama naşte pentru a da viaţă pruncului ei, copilul moare pentru a da o formă morţii tatălui său. Când fiul moare înaintea tatălui, moartea tatălui rămâne văduvă, ciuntită, rămânând lipsită de model. Iată de ce, noi, diavolii, murim atât de uşor: pentru că nu avem urmaşi. Şi pentru că nu ni s-a dat nici o pildă de moarte. De aia mor uşor cei fără copii, pentru că singura lor ispravă întru veşnicie înseamnă o stingere şi aia de-o clipă. Pe scurt, morţile viitoare ale copiilor se răsfrâng **ca-ntr-o** oglindă în morţile părinţilor, ca după un canon reflexiv. Moartea e singurul lucru care se moşteneşte retroactiv, în matricea timpului, trecând de la tinereţe la bătrâneţe, de la fiu la tată - moartea străbunilor moştenindu-se de la urmaşi precum un titlu de noblete. Gena morţii - blazonul distrugerii, urcă amontele vremii, dinspre viitor înspre trecut şi astfel se înlănţuie moartea cu naşterea, timpul cu veşnicia, pe Adam Ruhani cu sine însuşi. Aşa încât moartea ajunge să facă parte din categoria fenomenelor cu caracter familial şi ereditar. Dar să nu se înţeleagă prin ereditar ceva în sensul genelor negre sau al vărsatului de vânt. Este vorba de modul în care un individ îşi trăieşte moartea, deci nu de pricina morţii. Omul moare de sabie, de boală sau de apăsarea anilor, dar trăirea lui este cu totul altceva. Niciodată nu-şi va trăi moartea sa, ci pe a altuia, deci o moarte ce va să vină. Moartea copiilor săi, aşa cum am mai spus-o. Astfel el preface moartea într-un bun colectiv, într-un bun familial, dacă se poate spune astfel. Doar cine nu are urmaşi îşi are moartea sa. Numai una. Şi invers, cel care are copii, nu-şi va avea moartea sa, ci pe a copiilor săi, aşadar, înmulţită. Groaznice mai sunt morţile celor cu mulţi urmaşi, pentru că se înmulţesc, pentru că viaţa şi moartea nu pot exista 'n proporţie de unu la unu. Să-ţi dau un exemplu. într-o mănăstire khazară vieţuise cu multe secole în urmă un monah, pe
166

167
nume Mokadasq al Safer[5]. De-a lungul îndelungatei sale vieţi la mănăstire, unde mai vieţuiau zece mii de fecioare, devoţiu-nile sale constau în fecundarea tuturor călugăriţelor. Şi se pricopsi cu tot atâţia plozi. Ştii de ce a murit? Pentru că a înghiţit o albină. Dar ştii cum a murit? în zece mii de feluri deodată, moartea sa fiind înmulţită cu zece mii. A murit pentru fiecare copil în parte. Nu a trebuit să fie înmormântat. Pentru că morţile l-au sfărâmat în mii de ţăndări, din el nu a mai rămas nimic în afara povestioarei ăsteia.
Chestia asta aduce întrucâtva cu o altă istorioară ştiută de multă lume, cea cu snopul de nuiele, dar pe care voi, oamenii aţi tălmăcit-o aiurea. Tatăl pe patul de moarte îşi cheamă fiii să le arate cât de uşor se poate frânge o nuia vrând, de fapt, să le arate cât de uşor poate muri acela care are doar un fiu. Iar în momentul în care le arată cât de anevoie se rupe snopul de nuiele - el le dovedeşte cât de împovărătoare şi trudnică îi va fi moartea. Le dovedeşte cât de sfâşietor este să mori cu atâţia copii în jurul tău, tot adăugându-ţi morţile lor, pentru că orice tată le trăieşte dinainte agoniile. Aşadar, cu cât sunt mai multe nuiele în snop, cu atât groaza e mai mare, deci nici vorbă de unirea forţelor. Iar despre moartea femeii, ca şi despre urmaşii ei, mai bine să nu vorbim acum - femeia oricum e o altă specie, moartea ei nu e de acelaşi soi cu moartea bărbatului, apoi ţine de alte canoane...
Cam aşa ar arăta taina tainelor văzută dinspre partea diavolească a noastră, a şeitanilor care avem ceva mai multă înţelegere faţă de moarte, căci o pricepem mai temeinic decât voi, oamenii. Mai gândeşte-te la asta, doar eşti vânător de vise, şi, dacă ai să iei bine aminte, vei avea prilejul să te convingi şi singur.
- Ce vrei să zici? - întrebă Masudi.
168

- Că scopul vânătorii tale, aşa cum ştie orice cititor de vise care se cufundă ca şi tine în gunoaiele astea, este acela de a-i afla pe cei doi indivizi care se visează între ei. Cel care doarme visează întotdeauna realitatea celui treaz, nu-i aşa?
- Aşa e.
- închipuieşte-ţi acum că individul treaz moare, pentru că nu există o realitate mai aspră ca moartea. Cel care îi visează realitatea, îi visează, de fapt, moartea, pentru că realitatea celuilalt este, în acea clipă, moartea sa. Aşadar, el vede ca-n palmă cum se moare, doar că nu moare el. Dar nici nu se va mai trezi vreodată, pentru că ăstalalt, care moare, n-o să mai viseze realitatea celui din viaţă, n-o să mai fie viermele de mătase din care se tot deşiră firul realităţii sale. Aşadar, acela care visează moartea celui treaz nu se mai poate trezi ca să ne spună ce a văzut în vis şi cum arată moartea văzută din trăirea unui muritor, cu toate că are un contact nemijlocit cu trăirea morţii. De aceea, tu, cititor în vise, ai puterea de a-i citi visul şi de a afla, de acolo, totul despre moarte, de a te încredinţa de spusele mele şi de a-mi întregi trăirea despre moarte, trăirea speciei mele. Oricine se poate ţine de muzică sau de scrierea unui dicţionar. Lasă altora treburile astea pentru că puţini sunt cei cu harul tău de a se putea vârî în crăpătura dintre cele două privelişti în care domneşte moartea. Foloseşte-ţi harul de vânător de vise şi o să-ţi pice şi un vânat baban. Tu te întreabă şi socoate - ce-ai de gând să hotărăşti - îşi încheie povestea Jabir Ibn Aksani, cu vorbele astea din cartea sfântă.
Afară noaptea era sângerie, se lumina de ziuă. Se auzea susur de fântână din faţa unui caravanserai. Apa venea printr-un soi de narghilea în formă de mădular bărbătesc din bronz cu două ouă metalice pubescente iar capătul care se ţinea în gură era lustruit. Masudi bău si îşi mai schimbă o dată meseria. Ar fi aruncat bucuros toate foile pe care le înnegrise cu pana sa muiată în cafea precum şi tocul care le conţinea, dacă n-ar fi avut nevoie de ele în vânătoarea sa, ca de un manual despre adevărul morţii.
169

Era prima djuma ertesi din luna safer, iar Masudi căzu pe gânduri cum cad frunzele, gândurile i se desprindeau unul câte unul, de peţiol, căzând pe jos; le urmărea o vreme cum se legănau prin faţa sa, ca apoi să cadă de tot în hăul toamnei lor. După ce îi plăti le făcu vânt lăutarilor şi cântăreţilor, şedea picotind cu ochii închişi, cu spatele lipit de trunchiul unui palmier, cizmele îi ardeau tălpile, iar între el şi vânt simţea o nădu-şeală rece şi amăruie. înmuie un ou fiert în acea năduşeală ca să-l săreze. Sâmbăta ce urma să vină îi apărea la fel de mare ca şi vinerea, iar lui îi era clar tot ce avea să i se întâmple. Despre Cohen ştia că urma să plece la Ţarigrad. Prin urmare, mai departe nu mai era cazul să-i meargă pe urme, să-l însoţească prin coclaurile viselor altora, unde Masudi fusese mătrăşit ca o vită, batjocorit în toate felurile. Problema capitală era cum să dea de Cohen la Ţarigrad, oraşul

oraşelor. De fapt acolo nici nu trebuia să-l mai caute; s-ar fi găsit şi altcineva în locul lui Masudi. Trebuia aflat cel care îl visa pe Cohen. Iar acest al treilea - dacă se gândea el bine - se pare că era un anume iridivid. Pe care Masudi îl cam ginise.
- Aşa cum aroma mierii de tei din ceaiul de trandafiri stânjeneşte mireasma ceaiului, tot aşa şi pe mine - gândi Masudi -mă stânjeneşte ceva — de nu pot vedea clar în visele despre Cohen pe care le au cei din jurul meu. Pentru că mai e cineva, e un al treilea care incomodează...
Iar Masudi bănuia de multă vreme că, pe lângă el care se ocupa de sursele arabe mai exista pe lume o persoană, dacă nu chiar două, care-i împărtăşea preocupările khazare. Unul putea fi Cohen, şi el preocupat de sursele ebraice privind convertirea khazarilor, iar cel de-al treilea - necunoscut până în acea clipă - era evident că se dedicase izvoarelor creştine despre acelaşi eveniment. Iar acum trebuia găsit cel de-al treilea, poate un grec, sau un simplu creştin, un cărturar interesat tot de ches-

.
tiunea khazară. Mai mult ca sigur era aceeaşi persoană căutată si de Cohen la Ţarigrad. Deci, trebuia aflat cel de-al treilea. Iar Masudi ştiu brusc cum să procedeze. Numai că atunci când vru s-o pornească, totul fiind pregătit, Masudi simţi cum cade în visul altuia şi o porneşte la vânătoare în mod mecanic. In jurul său nu se aflau nici oameni şi nici animale. Doar nisip, o întindere fără un fir de apă precum necuprinsul cerului, iar în urma lui, oraşul oraşelor. Si în vis vuia şuvoiul torentelor, cu hăuri ameţitoare, duioase şi mortale, iar Masudi avea să le ţină minte pentru că torentele îi umflaseră fâşiile turbanului anume înfăşurat încât să redea un cuvânt din a cincea surată din Cartea Domnului. Masudi băgă de seamă că anotimpul din realitate nu era acelaşi cu cel din vis. Şi atunci pricepu că de fapt visase palmierul de care se proptea. Palmierul visa apa. în vis nu se mai petrecu nimic. Doar susurul apei înfăşurat, ca un turban suspect de alb... Intră în Ţarigrad pe un zăduf de la sfârşitul lunii saban, iar în piaţa centrală puse la vânzare un sul din *Dicţionarul khazar.* Singurul cumpărător care se înfăţişă fu un monah grec pe nume Teoctist Nikoljski[v], care îl conduse la stăpânul său. Acesta, neîntrebând de preţ, îi cumpără manuscrisul si îl întrebă dacă nu mai avea şi altele. Atunci Masudi pricepu că era aproape de ţintă, şi că îl avea în faţa sa pe cel de-al treilea visător, pe cel căutat şi visat de Cohen, şi care va fi momeală pentru Cohen. Doar Cohen din pricina lui venise până la Ţarigrad. Cumpărătorul cel bogat care achiziţionase sulul khazar din sacul lui Masudi era un diplomat mercenar din Ţarigrad, ambasadorul Angliei la înalta Poartă, pe nume Avram Brankovic*. Un creştin originar din Valahia, din zona Ardealului, bărbat chipeş, îmbrăcat elegant, vânjos ca o fântână. Masudi se puse în slujba lui şi fu primit ca odăiaş. Cum Avram-effendi lucra noaptea în bibliotecă, iar ziua se odihnea, Masudi găsi prilejul de a se vârî în visul lui Brankovic încă din prima dimineaţă. în visul acestuia Cohen călărea când un cal, când o cămilă, vorbea în spaniolă şi se apropia de Ţarigrad. Era

pentru prima oară când cineva îl visa pe Cohen ziua. Probabil că Brankovic şi Cohen se visau pe rând unul pe altul. Astfel, cercul se închidea, iar momentul hotărâtor era pe-aproape.
- E bine - îşi zise Masudi, dacă ai ajuns să legi cămila, atunci mulge-o, pentru că niciodată nu ştii cui îi mai slujeşte mâine! Şi atunci începu să se intereseze de copiii stăpânului său. Află că acasă, în Ardeal, Avram-effendi avea doi fii, dintre care cel mic se chinuia cu o boală de păr şi avea să moară în ziua în care îşi pierdea ultimul fir din cap. Cel de-al doilea fiu al lui Avram purta deja sabie. Se numea Grgur Brankovic şi după câteva lovituri de spadă, trecuse botezul focului... Cam atât, ceea ce lui Masudi îi era de-ajuns. Restul era chestiune de timp şi de aşteptare - gândea el - şi începu să-şi irosească vremea, ca atunci când se lăsase de muzică, prima lui chemare. Dăduse uitării nu cântare după cântare, ci câte-o frază muzicală; mai întâi i se şterseră tonurile joase, căci valul uitării se înălţa, precum mareea, spre sunetele înalte, după care dispăru fibra cărnoasă a melodiei, ca până la urmă lui Masudi să-i rămână doar ritmul, aidoma unui schelet. După care începu să uite şi caietele sale khazare, cuvânt cu cuvânt, şi nu simţi pic de durere când, într-o seară, o slugă a lui Brankovic îi aruncă dicţionarul în foc...
Atunci se produse imprevizibilul. Precum o ciocănitoare -pasărea care ştie să zboare şi cu spatele, de la cap spre coadă, Avram Brankovic părăsi Ţarigradul în ultima djumă a lunii chawwal. îşi părăsi îndatorirea diplomatică şi cu întreaga suită, cu slugi cu tot, pleca să lupte pe Dunăre. în 1689, după Isa, la Kladovo, picară în tabăra austriacă a prinţului Badenski, la care Brankovic intră în slujbă - Masudi nu mai ştia ce să creadă, ce trebuia să facă, fiindcă evreul său o pornise spre Ţarigrad, nu spre Kladovo, ceea ce lui Masudi îi cam strica socoteala. Stătea pe malul Dunării şi îşi înfăşură molcom turbanul. Şi atunci auzi vuietul apei. Apa era adâncă, zgomotul îi era cunoscut, şi parcă se brodea de

minune cu fâşiile turba-
172

nului pe care stătea scris un cuvânt din cea de-a cincea surată din *Coran.* Era apa visată de palmierul din nisip din preajma Ţarigradului, din urmă cu câteva luni, ceea ce pentru Masudi însemna că totul era în regulă şi că avea să-şi încheie drumeţia la malul Dunării. Toată ziua îl găseai în şanţ jucând zaruri cu unul din pisarii lui Brankovic. Pisarul pierdea în prostie dar nu se dezlipea de joc, nici atunci când tunurile turcilor măturaseră şanţurile. Masudi nu voia s-o şteargă, pentru că, în coasta sa, Brankovic îl tot visa pe Cohen. Cohen galopa prin vâltoarea unei ape care curgea în visul lui Brankovic, iar Masudi ştia că era vâltoarea Dunării, care se auzea şi cu urechea liberă. Atunci vântul îl împroşcă cu noroi, drept care el simţi că venise clipa. în toiul jocului cu zaruri, peste ei, în şanţ, dădură buzna nişte ieniceri duhnind scârbos, căsăpind în dreapta şi stânga. Masudi îl căuta cu privirea pe tânărul cu mustaţa sură pe jumătate. Si-l zări. Masudi dădu de un Cohen aidoma celui hăituit în visele altora - cu un zâmbet roşcovan şi subţire pe sub mustaţa argintie, risipindu-şi paşii mărunţi şi cărând în spate un sac. în clipa aceea soldaţii îl spintecară pe pisar, îl străpunseră cu lăncile pe Avram Brankovic care dormea, apoi se îndreptară spre Masudi. Dar Cohen îl salvă. Zărindu-l pe Brankovic, Cohen se prăbuşi la pământ, iar în jurul său se risipiră toate foile din desagă. Masudi ştia că atunci Cohen căzuse în cel mai adânc somn, din care nu mai avea cum se trezi.
- Ce, a mierlit-o şi tălmaciul? - întrebă cu o privire jucăuşă paşa, la care Masudi îi răspunse în arabă:
- Nu, a adormit - şi cu asta Masudi îi prelungi viaţa cu o zi. Pentru că paşa se cam minună de răspunsul acestuia, de aceea îl întrebă de unde ştia. Iar Masudi îi răspunse întocmai cum îl povăţuise Iabir Ibn Aksani. într-adevăr, el, Masudi lega Şi dezlega visele altora, doar asta îi era misia de vânător de [v]ise, de asta îl şi urmărise pe misitul de vise, de fapt, momeală Pentru pradă, care acum îşi dădea sufletul străpuns de suliţă, [c]ie aceea îl rugase să-l lase în viaţă până a doua zi dimineaţă,
173
ca să poată urmări visul lui Cohen, pentru că atunci Cohen visa moartea lui Brankovic.
- Lăsaţi-mi-l viu până se trezeşte - zise paşa, iar ienicerii legară fedeleş trupul adormit al lui Cohen de spinarea lui Masudi, care o porni în urma ienicerilor turci, ducând în spate povara vânatului. Purtat astfel, Cohen îl visa pe Brankovic, încât lui Masudi i se năzări că îi duce pe amândoi în spate. Tânărul care îl împovăra îl vedea în vis pe Avram-effendi, ca de obicei când acesta era treaz, căci visul său era încă realitate pentru Brankovic. Poate niciodată Brankovic nu fusese mai în miezul realului ca atunci, străpuns de suliţă, pentru că în moarte nu există somn. Şi atunci lui Masudi i se ivi prilejul de care-i vorbise Jabir Ibn Akşari. Masudi vâna visul lui Cohen, pe când acesta visa moartea lui Brankovic, tot aşa cum îl visa până atunci în viaţă.
Aşa şi fu. Masudi petrecu o zi şi o noapte pândind visul lui Cohen precum o constelaţie din cerul gurii sale. Şi se zice că ar fi văzut moartea lui Brankovic aşa cum o văzuse însuşi Brankovic. Se pare că de atunci se pomeni el cu genele înăl-bite, cu urechile clăpăuge şi cu nişte unghii care puţeau de te trăzneau. Şi cum era departe cu mintea, nu-l băgă de seamă pe cel care îl va despica în două jumătăţi, răspicat, dintr-o lovitură de sabie, că nici cingătoarea nu mai avu cum să se desfacă. Sabia lăsase o crestătură şerpuitoare, din care se căsca o rană înfiorătoare, ca o gură care bălmăjea ceva, era urletul cărnii. Se zice că toţi cei care priviseră la grozăvia acelei spintecături aveau să şi-o amintească tot restul vieţii, iar cei care şi-o vor aminti ar fi recunoscut-o, se zice, în scrierea *Cele mai frumoase iscălituri cu sabia* de un oarecare Averkije Skila", în care autorul adunase cele mai celebre pase în mânuirea săbiei, în scrierea sa publicată în 1702 la Veneţia, această tăietură va purta numele unei stele din constelaţia Berbecului. Cât de bine i-o fi picat lui Masudi un sfârşit năprasnic, şi ce i-o fi spus el paşei înaintea morţii, nimeni nu ştie. Dacă o fi trecut podul Sirat, subţire ca un fir de păr şi ascuţit ca tăişul săbiei, care duce
pe deasupra iadului spre rai, ştiu doar cei care au amuţit. După o legendă, muzica lui ar fi ajuns în rai, iar Masudi în iad cu vorbele: „Mult mi-ar fi plăcut să nu fi cântat niciodată, aşa poate ajungeam şi eu în rai cu toată gaşca de neisprăviţi. Când am ajuns în pragul adevărului, muzica mi-a luat minţile".
Acum la capul **Iui** Masudi susură Dunărea şi pe mormânt stă scris:
Tot *ce-am dobândit şi-am deprins s-a dus cu zdrăngănitul lingurii între dinţi.*
MOKADASA AL SAFER[0] (secolele IX, X şi XI) - Preot khazar la o mănăstire de maici. într-o altă viaţă jucase şah fără tablă de şah şi fără piese cu un monah de la o altă mănăstire. Aveau o singură mutare pe an pe o întindere nesfârşită între Marea Neagră şi Marea Caspică, iar animalele anume

picate din gheara vulturului erau pe post de piese de şah. Se ţinea cont atât de zona în care fusese capturat animalul, cât şi de altitudinea terenului de vânătoare. Mokadasa al Safer era unul din cei mai dăruiţi vânători de vise din rândul khazarilor. Se crede că în al său dicţionar de vise ar fi reconstituit un fir de păr al lui Adam Ruhani (după Masudi Iusuf[l]).
Prin felul în care se ruga ca şi prin rânduiala mănăstirii căreia îi aparţinea s-a simţit îndemnat să le lase grele pe cele zece **mii** de fecioare măicuţe. După legendă, ultima dintre ele, care i-a trimis cheia chiliei sale, a fost prinţesa Ateh[v]. O cheiţă femeiască având o tortiţă de aur. Cheia asta îl va costa capul pe Mokadasa al Safer, pentru că va provoca gelozia kaghanului. A murit ferecat într-o colivie agăţată deasupra unei ape.
MU **AVI dr. ABU KABIR** (1930-l982) - Ebraist arab, profesor al Universităţii din Cairo. S-a ocupat cu studiul comparativ al religiilor din Orientul Apropiat. A studiat la Universitatea din Ierusalim, şi-a luat doctoratul în Statele Unite ale Americii cu lucrarea „Gândirea ebraică în Spania secolului al Xl-lea şi doctrina mutazilită". A fost un bărbat arătos, atât de
174
175

lat în spate că nu-şi putea împreuna coatele, ştiind pe dinafară majoritatea cărţilor lui Juda Halevi[0], şi având credinţa că *Dicţionarul khazar* editat în 1691 de Daubmannus[0] încă mai putea fi dibuit pe vreo policioară veche. Şi pentru a-şi întări spusele, a reconstituit circulaţia cărţii în secolul al XVII-lea, mai târziu întocmind un opis riguros atât al exemplarelor distruse cât şi al celor puţin numeroase lăsate în circulaţie, ajungând la concluzia că măcar două exemplare din ediţia de negăsit mai existau. Nu a reuşit să le dea de urmă, deşi putea să înfulece un ou dintr-o singură privire. După ce a ajuns să publice unitatea bibliografică numărul trei mii într-un nemaivăzut avânt creator, a izbucnit războiul israeliano-egiptean din 1967. Ca ofiţer al armatei egiptene a plecat să lupte, fiind rănit şi apoi luat prizonier. In livretul său militar este atestată rănirea gravă la cap şi trup, de unde i s-a tras o îndelungată neputinţă sexuală. Când s-a întors în ţară avea capul înfăşurat în surâsuri pierdute, care fâlfâiau după el ca o eşarfă. Ajuns la un hotel, şi-a smuls uniforma de pe el şi pentru prima oară şi-a văzut rănile într-o oglindă de aramă. Miroseau a găinaţ de piţigoi şi atunci a înţeles că niciodată nu va putea dormi lângă o femeie. în timp ce se îmbrăca domol, chibzuia: „Mai bine de treizeci de ani am fost bucătar şi vrând-nevrând, tot gustân-du-mă şi degustându-mă, m-am pomenit că-s şi eu tot un soi de mâncare; mi-am fost mie însumi şi brutar şi aluat, m-am frământat ca o pâine ce sunt, doar că acum a apărut, peste noapte, un alt bucătar cu cuţitul în dinţi care într-o clipită a încropit din mine o cu totul altă mâncare de peşte. Acum am ajuns sora lui Dumnezeu - chit că el nu există!"
Aşa că nu s-a mai înturnat în sânul familiei, la Cairo, şi nici nu şi-a mai văzut de slujba de la universitate. Şi-a dus zilele într-o casă pustie a tatălui său din Alexandria, a trăit la repezeală privind la clăbucii alburii care i se înmulţeau pe sub unghii şi care împroşcau lumea din jur precum băşicuţele de aer golite din bronhiile peştilor. îşi îngropa părul, purta sandale
176

beduine care lăsau urme de copite şi într-o noapte, pe o ploaie cu picăturile cât ochiul boului avu visul de pe urmă, pe care şi-l însemnă, de altfel:
Două femei zărind o dihanie mică, tărcată, cu o mutri-şoară parcă pudrată, pe două picioruşe subţirele, care o zbugheşte dintr-o tufă, tăindu-le calea, strigară după ea:
- Uite-o, ea e... (şi-i spuseră pe nume), l-or fi omorât iar pe unul de-ai ei, ori i-or ţi pustiit casa. Pentru că întotdeauna pare mai frumoasă şi mai semeaţă când e îngrozită. Acum trebuie să i se dea o carte şi un creion, ori nişte magiun. O s-o ia s-o citească şi o să scrie ceva, dar nu pe hârtie, ci pe flori...
Acesta fusese visul doctorului Abu Kabir Muavi. A doua seară iar o visă dar tot nu reţinu numele vietăţii, ca şi prima oară. Ca după aia toate visele să-i vină la rând, unul după altul, dar de-a îndăratelea. Mai întâi cel din preziua, apoi cel de dinainte de preziua şi în sfârşit cel de dinainte de dinaintea de preziua, şi tot aşa, dar din ce în ce mai iute, până ce toate visele de peste an i se vânturară într-o singură noapte. După treizeci şi şapte de nopţi îşi încheie misia, ajunsese până la visele din cea mai fragedă pruncie, pe care nu şi le mai amintea în stare de veghe, şi îşi zise că metisul Aslan, sluga sa, cel care ştergea vasele murdare cu propria lui barbă şi putea rupe pâinea cu tălpile goale, semăna mai mult cu el decât el însuşi cu cel de acum treizeci şi şapte de ani. Aşa ajunse la ultimul său vis. în

nopţile sale vremea i se scurgea ca timpul khazar, dinspre capăt spre începutul vieţii, până secă de tot. Apoi nu mai visă nimic. Era neprihănit. Şi pregătit pentru o nouă viaţă. De atunci se va duce seară de seară la cârciuma *La căţeaua.*

Iar *La căţeaua* îţi plăteai doar locul, nu erai servit nici cu băutură, nici cu mâncare, sărăntocii îşi aduceau în traistă şi de băut si de mâncat, se aşezau laolaltă la mese moţăind. Uneori cârciuma era plină ochi, nimeni nu ştia pe nimeni, gurile păreau tot timpul preocupate, deşi nimeni nu scotea o vorbă. Nici urmă de tejghea ori de bucătărie, de sobă ori de slugi, ci doar cineva care stătea la intrare pentru plata locului. Muavi

177

şedea printre muşteriii de la *La căţeaua* trăgând întruna tutun, şi spunându-şi: nu-i e dat nici unui gând să ţină mai mult decât o dâră de fum scăpată din lulea. Apoi trăgea în piept duhoarea şi se uita la lumea din jurul său cum înfuleca nişte pesmeciori sfoiegiţi numiţi „chiloţi găuriţi", ori magiun de dovleac cu struguri, îi vedea ducându-şi îmbucăturile prin faţa ochilor lor amărui, îi vedea cum îşi ştergeau cu basmaua dinţii şi cum le plesneau cămăşile când se foiu în somn.

Văzându-i, se gândea cum fiece moment al timpului său ori al lor folosea drept material câte un moment uzat din vuietul veacurilor, trecutul era zidit în prezent, deci prezentul se hrănea din el, pentru că un alt material nu era. Nenumăratele momente trecute vor fi luate drept pietre pentru tot soiul de construcţii durate de-a lungul veacurilor, care şi azi sunt lesne de recunoscut, dacă e să le luăm în seamă, tot aşa cum am deosebi şi am lansa pe piaţă un ducat de aur din vremea lui Vespasian...

Dar gândurile astea nu-i slujeau să-şi mai liniştească frământările. Liniştirea avea să-i vină tot de la cei pe care îi avea în faţa ochilor şi care aşteptau de la viitor să-i fraierească pe alţii, aşa cum o păţiseră şi ei. Lumea aia care plescăia cu un aer îngândurat îl ajută să-şi înţeleagă noua sa viaţă. Se consola la gândul că în mulţimea de acolo care te ameţea cu putoarea până în Asia Mică puţini erau cei care puteau fi mai nefericiţi ca el. Oricum, *La căţeaua* era un loc binecuvântat pentru el. Cârciuma, cu mesele lustruite cu sare de mare, cu felinarele cu ulei de peşte, părea cel puţin cu şaptezeci de ani mai veche decât era, şi chestia asta îl liniştea pe Muavi. Pentru că nu suporta nimic care putea avea vreo legătură cu el ori cu trecutul său. Şi cum în trecut încă îi mai aţinea calea îndeletnicirea sa, care îl dezgusta la fel de mult ca prezentu-i, atunci se furişa într-un soi de semitrecut, unde opalul şi jadul erau încă surori vitrege şi unde cucii încă numărau câte zile mai avea de trăit omul, unde se mai meştereau cuţite cu două tăişuri tocite...

După o cină cu urechi de capră şi de bou, pleca în odăile nedescuiate cu anii din casa tatălui său, şi acolo răsfoia vrafuri de ziare englezeşti şi franţuzeşti apărute în Alexandria la sfârşitul secolului al XlX-lea. Stând pe vine şi simţindu-se străbătut de bezna săţioasă a cărnii citea acele jurnale cu însetare, pentru că nu puteau avea nici o legătură cu el. Iar mulţumirea deplină îi venea tocmai de la anunţuri.

Şi uite aşa, seară de seară avea să răsfoiască anunţuri date de oameni dispăruţi de mult, iar ofertele care nu mai aveau nici un rost scăpărau din colbul cu mult mai vechi decât el. Găsise în acele pagini îngălbenite reţeta unui rachiu franţuzesc contra durerilor de oase, ca şi a unei ape de gură pentru uzul domnilor şi al doamnelor. August Ziegler din Ungaria anunţa că în magazinul său, specializat în aparatură medicală pentru spitale, medici şi moaşe, găseai şi leacuri pentru dureri de stomac, apoi ciorapi pentru varice, ca şi picioare gonflabile din cauciuc. Urmaşul unui calif din secolul al XVl-lea oferea spre vânzare un castel de familie cu o mie cinci sute de încăperi situat pe litoralul tunisian doar la douăzeci de metri sub mare. Putea fi văzut în zilele cu timp frumos, când sufla un vânt dinspre miazăzi numit „taram". O bătrână doamnă anonimă oferea un deşteptător care trezea cu parfum de trandafiri ori cu balegă de vacă; se făcea reclamă la păr din fire de sticlă sau la brăţări care muşcau mâna de cum erau purtate. Farmacia creştină de la Biserica Sfânta Treime făcea reclamă pentru apa doctorului Leman contra pistruilor, a peladei şi a paraziţilor intestinali, lăuda apoi nişte prafuri pentru cămile, cai şi oi, care deschid pofta de mâncare şi îi întremează pe mânji, vindecă scabia şi istovirea vitelor la adăpători. Un cumpărător anonim căuta un suflet evreiesc pe veresie, dar de ultimă speţă, care se numea nefeş. Un faimos arhitect venea cu o ofertă convenabilă pentru acel client care i-ar fi cerut să construiască o cochetă reşedinţă de vară în ceruri, pe gustul său, a cărei cheie avea să fie însă înmânată proprietarului chiar în timpul vieţii sale, în clipa în

178

179

care îşi onora factura, dar nu faţă de constructor ci faţă de calicimea din Cairo. Se mai recomandau

remedii împotriva căderii părului în luna de miere, se mai punea la bătaie câte un cuvânt magic care te putea preface, după dorinţă, în şopârlă sau trandafir lunatec, ori o talpă de pământ la un preţ avantajos, de unde puteai zări curcubeul de noapte la fiecare a treia djuma din luna rabi-ul-aker. Orice femeie putea scăpa de coşuri, pistrui şi aluniţe, ca şi de paraziţi şi devenea frumoasă graţie pudrei englezeşti Rony & Son. Apoi puteai comanda un serviciu de porţelan pentru ceai verde în formă de cloşcă persană cu pui, împreună cu un ceainic unde sălăşluise o vreme sufletul celui de-al şaptelea imam... Nume în neştire, adrese de firme demult dispărute, de magazine şi ateliere definitiv închise, împânzeau paginile ziarelor vechi, iar doctorul Muavi se cufundase în acea lume de mult apusă ca într-o binecuvântată nouă viaţă salutară şi dezinteresată, departe de grijile şi nefericirile sale. într-o seară a anului 1971, când îşi simţea fiecare dinte ca pe o literă în creier, doctorul Muavi se aşeză să răspundă în fine, la un anunţ din 1896. Scrise cu luare aminte numele şi adresa fără a se sinchisi dacă acea stradă mai exista în Alexandria, după care trimise oferta prin poştă. De atunci în fiecare seară răspundea câte unui anunţ de la sfârşitul secolului al XlX-lea. Scrisorile plecau cu duiumul în necunoscut, ca, într-o dimineaţă, să vină şi primul răspuns. Necunoscutul scria că, de fapt, nu mai deţinea dreptul asupra licenţei franceze «TOUT ROULE», de care-i pomenea în scrisoare doctorul Muavi, dar se oferea să-i vândă altceva. Şi într-adevăr, a doua zi dimineaţa acasă la Muavi se înfiinţa o fetişcană cu un papagal. Cântară în duet o melodie în care era vorba de nişte saboţi. După care papagalul cântă ceva singur, într-o limbă necunoscută lui Muavi. Când Muavi o întrebă care din ei doi era de vânzare, fetişcana îi spuse că avea de ales. Doctorul Muavi se uită la fetişcană, ce-i drept, ochioasă şi cu sânii ca două ouă fierte în coajă. Ieşi

din letargie, îi porunci lui Aslan să golească odaia cea mai încăpătoare de sub acoperiş unde aduse o colivie de sticlă şi cumpără papagalul. După care domol, tot aşa cum curgeau răspunsurile la scrisorile sale de la mai ştiu eu ce urmaşi ai celor care dăduseră cândva anunţuri. încăperea începu să se umple. Se aflau acolo piese de mobilier având forme năstruşnice şi de folosinţă incertă, o uriaşă şa de cămilă, o rochie cu zurgălăi în loc de nasturi, o colivie de fier pentru a-i ţine pe oameni agăţaţi de tavan, două oglinzi din care una îţi întârzia puţin mişcările scăldate în ea, iar cealaltă era crăpată, un vechi manuscris cu un poem scris într-o limbă necunoscută, care suna astfel:

*Zăluda fcigliefcmi farchalo odfrecche Kadeu **gniemu** ti obarzani uecche*
*Unii fio tuoyogha, ca ifkah **yafreto***
*O bras moi ftobiegha od **glietana** glieto*
Uarcchiamti darouoy, ereni fnami ni Okade obarz tuoi za moife zamini

Un an mai târziu odaia de sub acoperiş se umplu ochi, iar într-o dimineaţă doctorul Muavi rămase uimit în uşă când văzu că obiectele pe care le agonisise începuseră să se închege cu un anume rost. Era bătător la ochi cum nişte lucruri învălmăşite aduceau tot mai mult cu o dotare pentru spital. Numai că totul fiind din lemn, părea să fie vorba de un spital de pe vremuri, ce-i drept, cam neobişnuit, atât de deosebit era faţă de ^ele de azi. Bolniţa lui Muavi era dotată cu un soi de laviţe prevăzute cu verigi, pentru cei care aşezându-se, s-ar fi legat cu ele, apoi cu nişte coifuri de lemn cu o deschizătură doar pentru un ochi, fie stângul, fie dreptul, dacă nu chiar pentru un 'ti treilea ochi din creştetul capului, iar Muavi duse toate acele lucruri într-o anume odaie. Chemă un coleg de la Facultatea de medicină ca să i le arate. Era pentru prima oară când, după

războiul din 1967, îşi întâlnea un prieten de la Universitate. Acesta privi obiectele pe toate feţele, după care îi zise:

- într-o seară un mort din groapă se întoarse acasă la el ca să cineze cu ai săi. Era la fel de tâmpit ca şi în viaţă. Se pare că moartea nu-i prea descuiase mintea.. Iar ăsta este un străvechi instrumentar pentru o bolniţă de vise, sau mai bine-zis pentru tratarea miopiei din vis. Pentru că, după unele credinţe, în vis noi ne folosim de un alt văz decât cel din trezie...

Doctorul Muavi râse la concluzia lui şi-şi găsi de lucru cu troacele lui, cele din odaia mare, unde era papagalul, doar că între ele nu părea să fie vreo înrudire, ca între cele care alcătuiau instrumentarul, prin care se putea împiedica orbirea în vis. Multă vreme fu în căutarea unui numitor comun pentru toate acele vechituri, şi până la urmă recurse la un procedeu ştiut de el din viaţa sa anterioară de om de ştiinţă. Alese ordinatorul. II căută la telefon pe unul din foştii săi colaboratori din Cairo, un specialist în calculul probabilităţilor, pe care îl rugă să introducă în calculator denumirea tuturor obiectelor pe

care i le enumera într-o misivă. Trei zile mai târziu ordinatorul află rezultatul şi doctorul Muavi primi înştiinţarea de la Cairo. în privinţa poemului, computerul stabilise că fusese scris într-o

limbă slavă, pe o hârtie fabricată în 1660, având în filigran un miel cu o banieră prevăzută la vârf cu un trifoi cu trei foi. Celelalte obiecte, cum ar fi papagalul, şaua de cămilă şi zurgălăii, fructul uscat în formă de con de brad aducând cu un peşte, colivia pentru oameni şi altele aveau totuşi un numitor comun. Şi anume, că în ciuda sărăciei datelor cu care ordinatorul fusese alimentat, în cea mai mare parte chiar studiile doctorului Muavi, reieşea faptul că toate obiectele figurau în acel *Dicţionar Ichazar* astăzi dispărut.
Astfel încât doctorul Muavi era iarăşi acolo unde se aflase când plecase în război. Mai trecu o dată pe la cârciuma *La căţeaua,* îşi aprinse luleaua, făcu ochii roată în jur, apoi o stinse, după care se întoarse la Cairo, la vechiul său post din Universitate. Pe birou îl aştepta un vraf de scrisori şi invitaţii la simpozioane. Alese una la întâmplare şi începu să lucreze la o comunicare pentru un simpozion ştiinţific care urma să se ţină în octombrie 1982 la Istanbul, având ca temă „Civilizaţia ţărmurilor Mării Negre în Evul Mediu". îl reciti pe Juda Halevi*, oprindu-se îndeosebi asupra însemnărilor despre khazari, îşi încheie comunicarea şi plecă la Istanbul, gândind că acolo putea da de cineva care ştia mai multe decât el despre chestiunea khazară. Individul care îl ucise la Istanbul pe doctorul Muavi îi zise ţintuindu-l cu revolverul:
- Cască gura, ca să nu fiu nevoit să-ţi sfarm dinţii!
Doctorul Muavi căscă gura, iar acela trase. Ţinti atât de bine încât dinţii rămaseră intacţi.
MUSTAJ-BEG SABLJAK (secolul al XVII-lea) - Unul dintre guvernatorii turci de la Trebinje. Contemporanii ziceau despre el că nu-şi putea ţine hrana şi, precum turtureaua, cum mânca şi defeca. Când o pornea într-o expediţie de război îşi lua cu el şi câteva doici care îi dădeau sân. Nu frecventa femeile, de altfel nici bărbaţii; nu se putea culca decât cu muribunzii, care erau anume târguiţi, apoi îmbăiaţi, femei, bărbaţi,
183
copii gata să-şi dea sufletul. Doar cu ei putea trece noaptea, parcă de teamă să nu fecundeze o făptură care ar fi rămas în viaţă. De fapt, chiar el zicea că ar face copii nu pentru lumea asta, ci pentru cealaltă.
- Niciodată nu ştiu, se văicărea el - pentru care rai ori pentru care iad îi fac. Probabil că or să rătăcească între îngerii iudaici şi diavolii creştini, şi n-o să-i văd niciodată pe lumea cealaltă, când m-oi duce şi eu în Djehenem...
Unui derviş îi explică foarte simplu temeiul pornirilor sale. Când moartea şi dragostea, adică lumea asta şi lumea cealaltă, ajung să stea atât de aproape una de alta, începi să afli multe şi despre una şi despre cealaltă. Este ca şi cu maimuţele alea care, din când în când, mai dau o fugă pe lumea cealaltă. Iar când se întorc orice muşcătură a lor e izvor de înţelepciune. E şi asta o ţicneală, să-i vezi pe unii oameni cum se lasă muşcaţi de mână de către asemenea maimuţe, ca apoi să citească în rană mai ştiu eu ce adevăr. Mie nu-mi trebuie aşa ceva...
Astfel, Mustaj-Beg Sabljak târguia nu numai cai pe care îi îndrăgea dar nu-i călărea, ci şi muribunzi pe care nu-i îndrăgea dar îi călărea. în apropierea mării, beiul stăpânea un frumos cimitir de cai cioplit în marmură, care era îngrijit de un evreu din Dubrovnik pe nume Samuel Cohen[1]*[1]. Evreu care lăsă o mărturie privitoare la o scenă petrecută în tabăra lui Sabljak Paşa, în timpul unei expediţii în Valahia. Un soldat dintr-un detaşament al paşei era bănuit de o fărădelege, care însă nu putea fi dovedită. Era singurul supravieţuitor după o ciocnire a unităţii sale cu inamicul, pe malul Dunării. După spusele comandantului, soldatul fugise şi aşa îşi salvase pielea, dar după spusele soldatului, ei fuseseră atacaţi noaptea de nişte războinici în pielea goală şi numai el scăpase cu viaţă pentru că nu-l doborâse frica. Fu adus Sabljak ca să cântărească vinovăţia sau nevinovăţia. îi smulseră soldatului o mânecă, fiind apoi dus chiar în faţa paşei, care în tot acest timp nu scotea o vorbă, de altfel ca şi ceilalţi membri ai anchetei,
184
făcută pe muteşte. Paşa se repezi ca o fiară la tânăr şi-l muşcă îndârjit de braţ, după care îi întoarse absent spatele acelui nefericit, care fu scos din cort. Paşa, ca şi cum nici nu-l văzuse pe acesta, căci nu schimbaseră în fapt nici o vorbă, începu să mestece bucata de carne muşcată cu expresia preocupată a celui care încearcă să-şi amintească de gustul uitat al unei mâncări, ori a degustătorului de vin. După care scuipă carnea din gură, iar la acel semn cel de afară fu decapitat, aceea fiind dovada vinovăţiei sale.

Cum scurtă vreme am fost în slujba paşei - îşi încheie Cohen mărturia -, n-am văzut prea multe osândiri, dar ştiu că în cazul în care paşa ar fi înghiţit carnea, plângerea s-ar fi retras imediat, iar bărbatul ar fi fost pus în libertate, ca fiind nevinovat.
Sabljak-paşa era clădit zdravăn, dar rău croit, de parcă îşi purta pielea peste veşminte, de parcă turbanul îi stătea între ţeastă şi păr.
ZIDARUL MUZICII - Khazarii aveau constructori care ciopleau uriaşe blocuri de sare pe care apoi le aşezau în calea vânturilor. în calea fiecărui vânt khazar, din cele patruzeci (din care jumătate erau sărate, jumătate dulci) se înălţa câte un zid, dăltuit în sare, pentru ca o dată pe an, când se întorceau vânturile, lumea să se adune şi să le asculte ca să spună apoi care anume zidiri răsuna mai înălţător. Fiindcă vânturile, venind în contact cu blocurile de sare, se strecurau printre ele, ori le pieptănau vârfurile, cântând mereu câte o altă melodie până când grunjii de sare se năruiau laolaltă cu zidarii spălaţi de vreo ploaie, biciuiţi de privirile trecătorilor ori linşi de limbile oilor şi vitelor.
Unul din aceşti zidari ai muzicii, un arab, o porni împreună cu un evreu şi un khazar, ca să audă muzica răzbătând prin pietrele sale la deşteptarea primăverii. Ajunşi la un templu unde avură un vis în grup, evreul şi khazarul se luară la harţă omo-rându-se unul pe altul. Arabul, care în tot timpul ăla dormise

L

185
în templu, fu învinuit că-l omorâse pe evreu, pentru că se ştia că fuseseră vecini şi nu se înghiţeau. Şi atunci evreii cerură moartea sa. Arabul gândi: cine e încolţit din trei părţi n-are scăpare nici unde. Ori dacă în statul khazar legea creştină îi ocrotea pe greci, cea iudaică pe evrei şi cea islamică pe arabi, atunci însemna că legile erau cu mult mai cuprinzătoare decât însuşi statul khazar... Astfel se apără arabul, susţinând că... (iar aici textul era deteriorat). Aşa că în locul pedepsei cu moartea fu osândit la galere, dar apucă să audă muzica zidurilor înainte ca ele să fie dezbinate de o linişte îndeajuns de dură ca să-ţi sfarme fruntea.

CARTEA GALBENA

SURSE EBRAICE PRIVIND CHESTIUNEA KHAZARĂ

(secolul al VUI-lea) - Prinţesă khazară[v] care a trăit în timpul iudaizării khazarilor. Daubmannus* dă şi versiunea ebraică a numelui său cu semnificaţia literelor cuvântului At'h:

ne»

I

Din simbolismul literelor se pot deduce însuşirile prinţesei khazare.
«Aleph», prima literă a numelui său, semnifică Suprema Coroană, înţelepciunea, aşadar privirea spre înălţimi şi privirea către străfunduri, care este aceea a mamei faţă de prunc. Astfel că Ateh nu va fi nevoită să-i guste sămânţa ibovnicului ca să afle dacă va avea plod bărbătesc ori femeiesc. Căci în taina înţelepciunii intră deopotrivă ce e sus şi ce e jos; ea este imprevizibilă. Aleph e începutul care înglobează restul literelor şi mai este şi începutul desfăşurării celor şapte zile din săptămână.
«Teth» este a noua literă a alfabetului ebraic şi are ca valoare numerică „un 9 obişnuit". în cartea *Temunah,* Teth semnifică Sabatul, ceea ce înseamnă că se află sub semnul planetei Saturn Şi al odihnei divine; dar mai înseamnă şi mireasă în măsura în
189
^
care Sâmbăta e mireasă, aşa cum reiese dintr-o frază din Ezechiel (XIV, 23). Există aici o legătură cu

actul maturatului, care semnifică pustiire şi respingerea necredinţei, dar mai înseamnă şi forţă. Prinţesa Ateh ţinuse partea solului evreu în celebra gâlceava khazară[v] şi-şi prinsese de centură ţeasta iubitului ei, Mokadasa al Safer[4], pe care o hrănea cu pământ iute şi îi ostoia setea cu apă sărată, apoi îi sădise în găvanele ochilor albăstrele pentru ca el să vadă albastrul în lumea de dincolo.
«He» este a patra literă a numelui Domnului. Simbolizează mâna, puterea, avântul, asprimea (mâna stângă) şi mila (mâna dreaptă), viţa de vie din cerdac care se înalţă din pământ şi se urcă la ceruri.
Prinţesa Ateh fusese tare elocventă în vremea gâlcevei khazare. Odată zisese: „Din văzduh cern gândurile pe mine precum fulgii de zăpadă. Cu greu m-am încălzit şi m-am trezit la viaţă..."
Prinţesa Ateh îl sprijinise pe Isaak Sangari[0], delegatul evreu la gâlceava khazară, zădărnicind spusele trimisului arab, încât kaghanul[v] khazar înclinase către religia iudaică. Se crede că prinţesa Ateh scrisese nişte poeme păstrate apoi în „cărţile khazare" pe care le consultase Yuda Halevi[0], cronicarul evreu al polemicii khazare. După alte surse, Ateh alcătuise pentru prima oară un dicţionar sau o enciclopedie a khazarilor care cuprindea date despre istoria lor, despre religia lor, ca şi despre cititorii în viset Acest material fusese întocmit într-un ciclu de poeme ordonate alfabetic, încât până şi gâlceava de la curtea khazară fusese descrisă în formă lirică. întrebată cine avea să izbândească în acea gâlceava, prinţesa Ateh spuse: „Când se înfruntă doi luptători, învinge cel care îşi tămăduieşte mai multă vreme rănile". Precum un ochi de drojdie dospi apoi *Dicţionarul khazar,* în jurul culegerii de poeme a prinţesei, care, potrivit unei surse, s-ar fi numit *Despre patima cuvintelor.* Şi dacă e să-i dăm crezare, atunci prinţesa Ateh ar fi primul autor al acestei cărţi, aşadar zămislitoarea ei. Doar că în acest prim dicţionar în limba khazară nu apăreau încă cele trei limbi actuale, fiind vorba, deci, de un singur dicţionar si de-o singură limbă. Din primul dicţionar va ajunge atât de puţin până la noi, cei de azi, ca scheunatul câinelui în maimuţăreala copiilor.
După ce kaghanul primi mantia de rugăciune şi Tora graţie prinţesei Ateh, restul părtaşilor la gâlceava fură tare amărâţi. De aceea diavolul islamic o va pedepsi pe prinţesă făcând-o să-şi uite limba khazară şi toate poemele ei, până şi numele iubitului ei, lăsând-o să ţină minte doar numele unui fruct în formă de peşte. Dar înainte să i se întâmple nenorocirea, parcă presimţind-o, prinţesa Ateh porunci să i se aducă cât mai mulţi papagali cu darul vorbirii. Pentru fiecare articol din *Dicţionarul khazar* exista la palat câte un papagal, fiecare fiind deprins să-l înveţe pe dinafară, încât în orice oră din zi şi din noapte să poată rosti versurile corespunzătoare cu acel articol. Evident, versurile erau în limba khazară, iar papagalii le recitau ca atare. Când s-a ajuns la părăsirea credinţei khazare, limba khazară se stinse brusc şi atunci Ateh le dădu drumul papagalilor care ştiau pe de rost *Dicţionarul khazar* zicându-le: „duceţi-vă care încotro şi căutaţi să deprindeţi şi alte păsări cu poemele voastre, că aici cât de curând nimeni n-o să le mai ştie"... Păsările se împrăştiară prin pădurile de pe ţărmul Mării Negre. Papagalii acelor locuri îşi însuşiră poemele lor, apoi aceştia îi învăţară pe alţi papagali poemele, şi uite aşa mereu alţi papagali, încât, la un moment dat, numai papagalii ştiau acele poeme şi vorbeau limba khazară. în secolul al XVII-lea un papagal adus de pe ţărmul Mării Negre recita nişte versuri într-o limbă absolut neînţeleasă, despre care proprietarul său,
[u]n diplomat din Ţarigrad numit Avram Brankovic[T], susţinea [c]ă era khazară. Porunci unuia dintre pisarii săi să scrie în neştire tot ce pronunţa papagalul, nădăjduind să ajungă la "Poemele papagalului", de fapt la poezia prinţesei Ateh. Se

pare că pe această cale vor ajunge poemele papagalului în ediţia lui Daubmannus a *Dicţionarului khazar.*
Trebuie spus că prinţesa Ateh fusese proteguitoarea celei mai puternice secte a preoţilor khazari, a aşa-numiţilor vânători de vise sau cititori în vise. Enciclopedia ei nu era altceva decât un soi de culegere a însemnărilor făcute, de-a lungul veacurilor, de către vânătorii de vise, în care aceştia îşi destăinuiau avatarurile. Chiar iubitul ei fusese unul din membrii marcanţi ai acestei secte, chit că era cam tinerel şi cu ochii dintâi. Un poem al prinţesei Ateh are chiar trimitere directă la această sectă a primilor iniţiaţi:
Când seara ne ia somnul toţi ne prefacem în actori şi fiecare din noi urcăm pe câte o scenă ca să ne jucăm rolul. Dar ziua? Ziua, pe trezie, ne învăţăm rolul. Uneori nu ni-l însuşim cum trebuie, şi atunci n-ar fi bine să ieşim pe scenă, şi s-ar cădea să stăm în umbra altor actori, care ştiu mai bine şi ce să spună şi cum să păşească.
Dar tu, tu eşti cel care vine la teatru să ne vadă spectacolul, nu să joace un rol. Bine ar fi ca ochiul tău să cadă pe mine când sunt bine pregătită, pentru că nimeni n-are cum fi şi frumos şi deştept şapte

zile pe săptămână.
Există, de asemenea, o legendă potrivit căreia mesagerii evrei de la curtea fchazară ar fi salvat-o pe prinţesa Ateh de mânia misionarilor arabi şi greci, înduplecându-i ca în locul ei să-l pedepsească pe iubitul ei, prim preot iniţiat din secta vânătorilor de vise. Ea se învoi, aşa că el fu prigonit şi ferecat într-o cuşcă **agăţată** deasupra unei ape. Deşi nici asta n-o salvă de caznă.
COHEN SAMUEL (1660 - 24.IX.1689) - Evreu din Dubrovnik, unul dintre pisarii acestei cărţi. Izgonit din urbea sa în 1689, muri în drum spre Ţarigrad, cuprins de o letargie din care nu s-a mai trezit.
Surse: Un portret al lui Cohen, locuitor al ghetoului din Dubrovnik, a putut fi stabilit pe baza rapoartelor zdurei (poliţiei) din Dubrovnik, scrise într-o italiană săracă, în stilul tipic celor fără de limbă maternă; apoi a unor

minute judecătoreşti, a unor depoziţii semnate de doi actori, Nikola Rigni şi **Antim** Krivonosovic ca şi a unui inventar al bunurilor găsite în locuinţa lui Cohen. efectuat în abs.enţa sa, pentru trebuinţa comunităţii evreieşti din Dubrovnik, iar acel opis în copie se află la arhiva oraşului Dubrovnik, în seria ***Procesul politici e*** *criminali 1680-l689.* Despre ultimele zile ale vieţii lui Cohen au rămas câteva însemnări trimise la Dubrovnik de abhehamul sefarzilor clin Belgrad, printre care şi un inel pe care în 1688 Cohen crestase anul morţii sale. 1689. Pentru completarea imaginii sale. aceste date se cer comparate cu rapoartele emisarilor din Dubrovnik, pe care ambasadorul republicii Sfântului Bhisius la Viena, Matija Marin Bunic, i-a trimis în anul I(i8⁽) ca observatori ai **conflictului** austro-turc de la Kladovo. în privinţa lui Cohen, ei au consemnat în treacăt câteva vorbe, subliniind că în acea misie ei avuseseră „mai mult fân decât cai".
Contemporanii îl descriu pe Samuel Cohen ca pe un bărbat înalt, cu ochi roşii, cu o mustaţă sură pe jumătate, în ciuda tinereţii sale. „De când îl ştiu, se vaită de frig. în ultimii ani parcă se mai încălzise", spusese odată despre el mama sa, doamna Clara. După spusele ei, acesta umbla mult nopţile în vis, că uneori când se trezea era frânt de oboseală şi plin de noroi, chiar şchiopăta până se mai întrema după vreun vis. Tot mama lui zicea că, atunci când dormea Cohen, ea era tare agitată; găsise şi explicaţia în faptul că el în vis nu se purta ca un evreu, ci ca un necredincios care şi sâmbăta se visa călărind şi uneori cânta visând psalmul al optulea, cel care te ajută să găseşti un lucru pierdut, dar după obiceiul creştinesc. în afară de ebraică, mai vorbea italiana, latina şi sârba, dar noaptea mormăia într-o limbă ciudată pe care nu o ştia în trezie, şi care mai târziu s-a presupus a fi valaha. în ziua înmormântării ' sale pe braţul stâng îi apăru o cicatrice ca după o muşcătură. Mult mai jinduise el să vadă Ierusalimul şi, în vis, văzuse, în fine, un oraş pe ţărmul vremilor, îi străbătu uliţele presărate cu paie şi atât de tihnite. Locuia într-o culă ticsită cu ditamai dulapuri ca nişte bisericuţe şi auzea ploaia de fântâni. Numai că avea să-şi dea seama curând că oraşul visat de el şi de care era încredinţat a fi Ierusalimul nu putea fi oraşul sfânt, ci Ţartgradul, aşa cum se putea constata dintr-o gravură cu

Ţarigradul, pe care Cohen o achiziţionase pentru colecţia sa de hărţi vechi, ale cerului şi pământului, ale oraşelor, ale constelaţiilor şi în care recunoscu străzile, pieţele, turnurile visate. Cohen era dăruit cu haruri nebănuite, dar, după părerea doamnei Clara, fără utilitate practică. După umbra norilor putea socoti viteza vântului, apoi avea o nemaipomenită ţinere de minte pentru orice corelaţii, îndeletniciri ori socoteli, precum uita pe loc tot ce era nume de oameni sau de lucruri. Locuitorii Dubrovnikului şi-l aminteau stând nemişcat în locşorul său din fereastra odăiţei sale din ghetou, cu o privire grea, lăsată în jos. Când, de fapt, pe jos, pe podeaua odăiţei, el ţinea o carte din care citea stând în picioare şi întorcându-i paginile cu degetele de la picioare. Dar se întâmplă ca lui Sabljak-Paşa[4] din Trebinje să-i ajungă la urechi că la Dubrovnik trăia un evreu meşter în peruci pentru cai, astfel intră Cohen în slujba paşei, unde dovedi că reputaţia sa nu era nemeritată. Se îngriji cu dăruire de cimitirul cailor care surplomba marea şi împletea peruci care, la praznice şi în expediţii, erau înfundate pe capetele armăsarilor. Cohen era mulţumit de slujba lui, dar rareori îl mai vedea pe paşă. Se întâlnea destul de des cu oamenii paşei, cei iuţi în şa, cu sabia la brâu. Si se mai măsura cu ei dar se vede treaba că îi întrecea doar în vis, nu şi în trezie. Şi iată cum se dumiri de unul singur. Odată, se văzu în vis stând cu sabia trasă sub un măr. în vis era toamnă, iar el aştepta cu sabia în mână să sufle vântul. Când acest lucru se petrecu, merele începură să cadă bubuind, ca într-un galop de cal. Primul măr care zbură de pe ram fu prins în tăişul săbiei sale şi tăiat în două. Când se trezi, era toamnă ca şi-n vis, luă o sabie cu împrumut, o porni spre] poarta din Pila şi coborî sub pod. Acolo se afla un măr şi el se puse să aştepte vântul. Când se porni şi când merele începură să cadă, el pricepu că n-aveau cum prinde nici unul în tăişul săbiei. Atunci Cohen se încredinţa că într-adevăr era mai iute în vis decât în trezie. Poate că în vis îşi făcuse mâna, iar nu trezie. Deseori se visa în lumina amurgului cu mâna dreaptă pe

sabie iar cu stânga ţinând de capătul unui hăţ de cămilă, celălalt capăt fiind tras de cineva din beznă.

Cu urechile înfundate de atâta întunecime, aude totuşi prin beznă cum cineva scoate sabia la el şi cum îi vâră oţelul în faţă, simte asta numaidecât şi atunci parează cu arma sa şuierarea nevăzută a tăişului care, într-adevăr, cade scrâşnind pe sabia sa.
Bănuielile din jurul lui Samuel Cohen ca şi pedepsele care au decurs se iscară din toate părţile şi din tot soiul de pricini. Fu acuzat că a provocat o polemică religioasă cu iezuiţii din Dubrovnik, lucru total nepermis, apoi că întreţinea relaţii cu o aristocrată creştină şi, în sfârşit, că se interesa de doctrina eretică esenianã. Fără a mai pomeni de mărturia unui călugăr catolic, cum că înfulecase cu ochiul stâng o pasăre în zbor, de faţă cu toată lumea din piaţa Stradun.
Totul începuse cu vizita neaşteptată a lui Samuel Cohen la o mănăstire iezuită din Dubrovnik, în ziua de 23 aprilie 1689, vizită care se sfârşi la închisoare. în dimineaţa aceea Cohen fusese văzut urcând treptele mănăstirii şi punându-şi zâmbitor pipa între dinţi, pentru că în vise văzuse cum se fumează pipă, ceea ce şi făcu în trezie. Sună apoi la poarta mănăstirii şi abia ce i se deschise că şi vru să afle cât mai multe despre un oarecare evanghelist şi misionar creştin care era cam cu opt sute de ani mai vârstnic ca el, căruia nu-i ştia numele, dar îi ştia viaţa pe dinafară; cum că urmase şcoli la Salonic şi Ţarigrad, şi că ura icoanele, că învăţase ebraica în Crimeea şi că îi convertea pe rătăciţi la religia creştină a regatului khazar, însoţit de fratele său care-l ajutase în acea misiune. Murise la Roma în 869 - adăugase Cohen. îi ruga pe călugări să-i spună numele acelui evanghelist, şi să-l îndrume spre surse privitoare la viaţa lui. Numai că iezuiţii nu-l lăsară să le treacă nici Pragul. îl ascultară cu luare aminte, tot închinându-se cu limba, pă care cerură să fie azvârlit în temniţă. Căci după sinodul
1606 de la biserica Maicii Domnului, locuitorilor ghetoului
Dubrovnik le era interzisă orice discuţie despre religia
195

creştină, orice încălcare atrăgând o pedeapsă de 30 de zile de temniţă. în vreme ce Cohen îşi ispăşea pedeapsa, tocindu-şi urechile de stinghia culcuşului, aveau să se petreacă două lucruri vrednice de pomenit. Comunitatea evreiască luă hotărârea de a se întocmi un opis al hârtiilor lui Cohen, şi în acelaşi timp o femeie se interesa de soarta lui Cohen.
In fiecare zi la orele cinci ale după-amiezii, când umbra turnului Minceta cădea de cealaltă parte a zidului, doamna Efrosinia Lukarevic*, o distinsă aristocrată din Lucarica, îşi lua pipa de porţelan, după ce o îndesa bine cu cel mai bălai tutun, păstrat pe timp de iarnă în stafide, o aprindea cu un grăunte de smirnă ori cu un beţişor de pin de pe insula Lastovo, şi dădea unui puşti din Sladuna un ban de argint ca să-i ducă luleaua aprinsă lui Samuel Cohen, în temniţă. Puştiul îi înmâna luleaua aprinsă lui Cohen, care, o dată ce-o fuma i-o înapoia sus-nu-mitei doamne Efrosinia, deci, din temniţă înapoi la Lucarica.
Această doamnă Efrosinia, care se trăgea din familia aristocrată Getaldic-Kruhoradic, şi care se înrudea prin căsătorie cu casa senioralã Lukari din Dubrovnik, era vestită prin neasemuita frumuseţe, dar şi prin aceea că nimeni nu-i văzuse mâinile. Se zvonea că avea la fiecare mână câte doi policari, că în locul degetului mic îi mai crescuse un policar, aşa încât fiecare mână putea fi şi stânga şi dreapta. Se zicea că lucrul acesta putea fi văzut într-un portret al său făcut fără ştirea ei, unde apărea ţinând o carte lipită de piept cu mâna sa cu doi policari. Dispreţuind aceste bârfe, doamna Efrosinia ducea o viaţă ca oricare doamnă din lumea sa, cum s-ar zice îşi ţinea rangul. Doar că uneori, parcă vrăjită, se lăsa antrenată în mascaradele evreilor din ghetou. în vremea aceea spectacolele de teatru ale evreilor nu erau încă interzise de autorităţile din Dubrovnik, încât doamna Efrosinia le-a dăruit comedianţilor şi mascaţilor din ghetou rohia sa „albastră cu panglici galbene şi roşii", pentru un rol feminin, jucat evident, tot de bărbaţi. în februarie 1687, Samuel Cohen, îmbrăcat în rochia doamnei
196
Lukarevic, juca rolul unei ciobănite dintr-o „pastorală". într-un raport destinat autorităţilor din Dubrovnik iscoadele fură izbite de jocul „evreului Cohen", căci nu se purtase ca un „comediant", îmbrăcat în păstoriţă şi sulemenit cu carmin şi sineală, ca să nu i se recunoască obrazul, Cohen trebuia să-i „recite" păstorului o declaraţie de dragoste. Dar în loc de asta, în plin spectacol el se întoarse spre doamna Efrosinia (în a cărei rochie era îmbrăcat) şi, spre stupoarea generală, îi dărui o oglindă însoţită de următoarele „vorbe de amor":
Zadarnic mi-ai trimis oglinda ta ferice
Când chipul tău în ea nu se petrece
în locul lui îmi văd obrazul depărtat
Care se duce şi tot duce leat de leat

Ia-ţi darul deci, căci somnul m-a uitat
De când obrazul meu pe-al tău l-a-ntunecat.
Doamna Efrosinia primi acest gest cu o nefirească stăpânire de sine şi îi copleşi pe comedianţi cu portocale. Numai ca în primăvara următoare, când doamna Lukari îşi însoţi fiica la biserică la ceremonia confirmaţiei, ea ţinea în braţe, în văzul tuturor, un fel de păpuşă îmbrăcată într-o rochie albastră croită întocmai ca aceea cu panglici roşii şi galbene în care ..recitase evreul Cohen la mascadara din ghetou". Văzând-o, Cohen scoase un ţipăt şi, arătând spre păpuşă, zise că fiica lor avea să fie confirmată, „plodul dragostei lor" - adus la templu, chiar şi creştin. în seara aceea doamna Efrosinia îl întâlni pe Samuel Cohen în faţa bisericii Maicii Domnului în chiar clipa închiderii ghetoului, îi întinse capătul cingătorii ca să i-l sărute, după care îl duse trăgând de cingătoare ca de un hăţ şi la prima fundătură întunecoasă îi strecură cheia desenându-i casa din [s]trada Pri jeko unde avea să-l aştepte în seara următoare.
La vremea convenită Cohen se afla în faţa unei uşi care [av]ca încuietoarea deasupra clanţei, aşa încât cheia trebuia
197

răsucită cu dinţii în sus, după care şi clanţa trebuia săltată în sus ca să se poată intra. Dădu de un gang îngust al cărui zid din dreapta era ca oricare zid, dar zidul din stânga era înălţat pe stâlpişori din pietre cubice, zid care se tot lăţea în trepte spre stânga. Privind pe deasupra stâlpişorilor, lui Cohen i se deschidea o largă perspectivă la capătul căreia vuia marea sub clarul lunii. Doar că marea nu zăcea la orizont, marea stătea pe verticală aidoma unei draperii cu bordura încreţită, se agita şi se tivea cu spume. La capătul stâlpişorilor unde se făcea un unghi drept era pironit un soi de grilaj de fier care îi stăvilea trecerea; de aici Cohen trase concluzia că întreg zidul stâng era de fapt o scară căzută într-o rână, nefolosibilă, cu treptele sale pe verticală, în stânga piciorului, iar nu sub talpa piciorului. Atunci el o luă de-a lungul zidului - scara îndepărtându-se tot mai mult de latura dreaptă a gangului, iar pe la mijlocului drumului simţi brusc că-i piere pământul de sub picioare. Căzuse pe o parte de pe o treaptă-stâlpişor, şi înainte să se ridice înţelese că nu mai putea pune piciorul jos pentru că pământul arăta ca un zid deşi nu-şi schimbase înfăţişarea. Zidul în scară părea însă să devină o scară accesibilă, arătând neschimbat - numai că lumina pe care mai devreme o zărise la capătul gangului se afla acum mult deasupra lui Cohen. Urcă lesne scările până la lumina aceea, la odaia din catul de sus. înainte să intre privi peste balustradă şi zări marea aşa cum o ştia el: vuia revărsându-se în abisuri, la picioarele sale. Când intră, doamna Efrosinia şedea desculţă şi plângea înfundată în plete. Lângă ea, pe un gheridon, se afla un condur, în condur o pâinişoară, iar în vârful condurului ardea o lumânare bine înfiptă. De sub plete se vedeau sânii dezveliţi ai doamnei Efrosinia care aveau, aidoma ochilor, gene şi sprâncene de sub care picura un lapte tulbure, ca o privire mohorâtă. Cu mâinile sale cu doi policari fărâmiţa pâinea care i se aşternea pe genunchi. Firimiturile, după ce se îmbibau bine de lacrimi şi lapte, le risipea pe jos, la picioarele ei, cu nişte degete care în loc de unghii aveau dinţişori.
198
Dinţişorii acestor tălpi fremătânde mestecau lacom hrana aruncată, dar pentru că nu era chip să fie înghiţită, dumicaţii mestecaţi se tăvăleau în praf în jurul ei...
Când îl zări pe Cohen îl trase lângă ea şi-l duse în iatac. In noaptea aceea îl luă de ibovnic, îl îmbată cu laptele său negru
si-i zise:
- Să nu sugi prea mult că altfel îmbătrâneşti, pentru că timpul curge din mine. Până la un punct îţi dă forţă, iar după aia te şubrezeşte...
După noptea petrecută cu ea, Cohen se decise să treacă la credinţa ei creştină, lucru pe care îl mărturisi în mod public cu o anume mândrie. Noutatea avea să se răspândească imediat, dar nu se petrecu nimic. După ce i se destăinui şi Efrosiniei, aceasta îi spuse:
- N-ai să faci asta niciodată, pentru că, dacă vrei să ştii, nici eu nu sunt creştină, sau, mai bine-zis, sunt creştină doar temporar şi după soţ. De fapt, într-un anume fel, ceva mai complicat, eu aparţin lumii tale iudaice. Probabil că ai zărit uneori pe Stradun o binecunoscută pelerină pe o persoană mai puţin cunoscută. Noi toţi purtăm astfel de pelerine. Doar că eu sunt diavolul, numele meu e visul. Vin din iadul iudaic, din Gheena, locul meu se află în stânga Templului, printre duhurile râului, sunt copilul lui Geburah căruia i se potriveşte inscripţia .,atque hinc in illo creata est Getienua". Eu sunt prima Eva,

îmi zice Lilith, am cunoscut numele lui Jehova şi m-am certat cu El. De atunci zbor în umbra Sa, printre cele şapte sensuri ale Torei. In înfăţişarea asta de-acum, în care mă vezi şi mă iubeşti, sunt rodul amestecului dintre Adevăr şi Pământ, am trei taţi şi nici o mamă. Şi nu mi se îngăduie să merg înapoi. Iar dacă mă săruţi pe frunte, mor. Şi dacă treci la credinţa creştină ai să mori pentru mine. Acolo or să te ia în primire satanele din Hadesul creştin, şi ei or să-ţi poarte de grijă, nu eu. Pentru mine vei fi pierdui pentru vecie. Nu doar pentru viaţa asta, ci în vecii vecilor...
199
Astfel râmase sefardul din Dubrovnik, Samuel Cohen, tot ceea ce era. Oricum, multe s-au spus pe socoteala lui. Numele său era mai iute decât el, căci numele trăia întâmplările înainte de a i se petrece lui Cohen. Paharul se umplu în săptămâna de dinaintea lăsării secului. Căci imediat după sărbătoare comediantul din Dubrovnik Nikola Rigi fu adus în faţa judecătorului ca să dea o declaraţie pe marginea unei infracţiuni comise de trupa sa. Era acuzat că măscărise în comedia sa un venerabil cetăţean al Dubrovnikului, pe evreul Papa Samuel, ca şi pe alţi evrei, iar că pe Samuel Cohen îl cam bruftuluise în văzul întregului oraş. Comediantul se apără zicând că habar n-avusese că sub o mască oarecare se afla Cohen. Ca în fiecare an, ca toţi tinerii, de cum se schimba culoarea vântului, Rigi pregătea împreună cu un alt comediant. Krivonosovic, o „iuderie", de fapt o farsă de carnaval despre evrei. Cum Bozo Popov-Saraka cu anturajul său de gentilomi stăteau de-o parte în acel an, mascarada urma să fie pregătită de plebe. Fură împrumutate care cu boi, pe care se înălţară spânzurători, iar Krivonosovic, care mai avusese odată prilejul să joace rolul unui evreu, făcu rost de o cămaşă din pânză de velă, de o pălărie dintr-un năvod şi de o barbă roşietică din câlţi, şi-şi scrise testamentul pe care, ca orice evreu, şi-l citi înaintea morţii la o „iuderie". La momentul stabilit se aflară laolaltă, acum mascaţi, iar Rigi se jura în faţa judecătorilor că atunci era încredinţat că-l ducea în car, aşa cum" se mai întâmplase şi la alte carnavaluri, pe Krivonosovic care, deghizat în evreu, stătea sub ştreang şi îndura lovituri, scuipături ori alte umilinţe, aşa cum cerea textul. Aşadar, îşi suise comedianţii în car, călău şi „Evreu" laolaltă, apoi o porniră prin urbe, jucându-şi comedia, şi în faţa călugărilor negri şi în faţa călugărilor albi. Făcură turul pieţei, apoi se îndreptară spre catedrala Maicii Domnului, şi, în fine, spre Lucarica. Pe drum, Rigi, în rolul călăului, se dădea la aşa-zisul evreu (fiind încredinţat că sub masca evreului se afla Krivonosovic, comediantul), la fântâna cea mare smulse nasul
200
măştii, apoi la Tabor îi jumuli barba, ca la fântâna cea mică să-l lase pradă gloatei, ca să fie împroşcat cu scuipături, iar în piaţa din faţa Palatului (ante Palatium) să-i smulgă un braţ (făcut dintr-un ciorap îndesat cu paie), şi nici atunci nu observă nimic, în afara unor icnituri la fiecare scuturătură a carului. Când ajunseră în Lucarica, în faţa casei jupanului Lukarevic era tocmai momentul ca „iudeul" să fie spânzurat conform scenariului, atunci Rigi îi puse laţul la gât, pe deplin încredinţat că sub mască se afla comediantul Krivonosovic, cel din ceata sa. Dar. în locul testamentului, mascatul dădu citire unui poem, sau Dumnezeu mai ştie cărui text, şi se adresa astfel, cu laţul la gât, doamnei Efrosinia Lukarevic, proaspăt spălată pe păr cu ouă de ciocănitoare neagră, care stătea în balconul palatului său. Textul nu aducea deloc cu testamentul evreului din „iuderie", căci, dimpotrivă, glăsuia astfel:
Toamna-ti dă podoabe. între sâni e-o salbă,
larna-ţi prinde boiul ca o cingătoare.
Iară primăvara te-nveşmântă toată.
Ca încălţări să aducă vara după primăvară;
Atâtea veşminte când totu-i vremelnic.
Te lepezi de ele, îs doar anotimpuri,
De nu. ***adorate,*** *văpaia ajunge cenuşă.*
Aşadar, după acele stihuri de amor care aduceau mai degrabă a pastorală decât a „iuderie", cu atât mai puţin a testament, comedianţii şi privitorii se lămuriră că povestea luase o cu totul altă întorsătură, şi atunci Rigi se trezi smulgând masca telui care citise. Atunci, spre consternarea celor prezenţi, de după mască, în locul comediantului Krivonosovic, apăru chipul unui evreu sadea din ghetou, Samuel Cohen. Evreu care îndurase de bună voie lovituri, umilinţe şi scuipături în locul acelui Krivonosovic, aşa încât nici vorbă ca Nikola Rigi să fie făcut vinovat de cele petrecute, dat fiind faptul că nu ştiuse că sub
201

acea mască se ascundea Cohen care se tocmise cu Krivonosovic ca să-i ia locul, şi să-şi ţină şi gura. încât, spre mirarea generală, Rigi fu absolvit de pedeapsa de săvârşire de ultraj faţă de Samuel Cohen,

căci, dimpotrivă, Samuel Cohen încălcase legea potrivit căreia în timpul carnavalului erau interzise contactele dintre evrei şi creştini. Cum Cohen părăsise de curând temniţa, după vizita la iezuiţi, urmă o altă sentinţă precum degetul pe talerul balanţei: acel iudeu, cu nişte „plete împovărătoare", şi care îngrijea, undeva, în Herţegovina, un cimitir al cailor, fiind în slujba turcilor, trebuie să părăsească urbea. Numai că nu prea era clar dacă în spatele lui Cohen se afla comunitatea evreiască, prin care sentinţa putea fi amânată, dacă nu chiar schimbată. Aşadar, lumea era în aşteptare, Cohen se afla iarăşi după gratii, până se lămureau cei din ghetou.
Iar cei din ghetou chibzuiră că treaba nu trebuia lăsată de izbelişte, precum un foc în mijlocul iernii. în partea a doua a lunii iyar din acel an, rabinii Abraham Papo şi Isaac Nehama se gândiră să cerceteze, şi apoi să înregistreze toate documentele şi cărţile găsite în locuinţa lui Cohen. Pentru că vestea cu vizita lui la Părinţi îi neliniştise nu numai pe iezuiţi, ci şi pe cei din ghetou.
Ajunşi în faţa casei, nici ţipenie. Traseră de clopot şi după clinchet aflară că el dosise cheia în clopot. Prinsă de limba clopotului. In odaie pâlpâia o lumânare, deşi mama lui Cohen era plecată. Dădură de un mojar cu scorţişoară, de un hamac agăţat atât de sus încât puteai citi cartea culcat doar dacă stătea lipită în tavan deasupra ochilor, apoi de o clepsidră cu nisip mirosind a lavandă, de o lampă cu ulei cu numele celor trei suflete ale omului înscrise pe fiecare din cele trei braţe ale sale: nefeş, ruah, neşmah. în fereastră era o plantă pe care vizitatorii o socoteau a fi un soi sub influenţa zodiei Racului. Pe policioarele prinse de-a lungul pereţilor se aflau o lăută, o sabie şi o sută treizeci şi doi de săculeţi din pânză roşii, albaştri, negri şi albi, în care se aflau manuscrisele lui Cohen sau copii
ale unor manuscrise străine. Pe o farfurie era o inscripţie făcută cu pana înmuiată în ceară de sigiliu, despre modul de a te trezi uşor şi repede: ca să-ţi vii în simţuri e de-ajuns să scrii un cuvânt, oricare, şi te trezeşti imediat, într-atât este scrisul de binefăcător, de natură divină, nicicum omenească. Pe tavan, deasupra hamacului de dormit, stăteau înşirate cuvinte scrise în clipa trezirii. Dar atenţia privitorului era atrasă de trei cărţi aflate pe jos, lângă fereastră, acolo unde de obicei Cohen citea. Se pare că el răsfoia cărţile pe sărite, cititul său aducând cu un soi de poligamie. Pe jos zăcea o ediţie apărută la Cracovia a unui poet din Dubrovnik, dr. Didak Isaiia Cohen (mort în 1599). supranumit Didak Pir, *De illustribus familiis* (1585); alături se afla cartea lui Aron Cohen: *Zekan Aron (Barba lui Avon)* apărută la Veneţia în 1637, cu o copie a imnului lui Aron dedicat lui Isak Yusurun (mort în temniţele Dubrovnikului), iar ceva mai încolo *Uleiul bun* (Semen Atov) a lui Şalamun Oef, bunicul lui Aron Cohen. Era clar că acele cărţi fuseseră alese după aceleaşi criterii, dar mai mult de atât nu se putea trage vreo concluzie. Atunci rabinul Abraham Papo deschise fereastra. Un vânticel bătând dinspre sud intra în încăpere. Rabinul deschise o carte, ascultă o clipă foşnetul paginilor în bătaia curentului, apoi îi zise lui Isak Nehama:
- Ia ascultă! Nu ţi se pare că auzi cuvântul nefeş, nefeş, nefeş? Apoi rabinul lăsă să vorbească o a doua carte, se auzea
clar şi răspicat, de la paginile răsfoite de vânt, cuvântul ruah, ruah, ruah.
- Dacă a treia carte şopteşte cuvântul neşmah - observă Papo - înseamnă că aceste cărţi cheamă sufletele lui Cohen.
Şi numai ce deschise Abraham Papo a treia carte, că amândoi auziră şoapta: neşmah, neşmah, neşmah!
- Cărţile se ceartă pe un lucru din odaia asta - socoti rabinul Papo - de parcă unele lucruri vor să le distrugă pe altele.
Se aşezară şi, stând nemişcaţi, făcură ochii roată prin odaie. Brusc lampa fremăta de văpăi, chemate parcă de şoaptele cărţilor.
202
203
Una dintre văpăi se desprinse de lampă şi începu să plângă cu două voci, iar rabinul Papo zise:
- E sufletul dintâi, ăl tânăr, al lui Cohen, cel care plânge după trup, iar trupul după suflet.
Atunci sufletul se apropie de lăuta de pe policioară şi-i atinse uşor coardele, însoţindu-şi astfel plânsetul cu cântarea. Uneori în pragul serii - plângea sufletul lui Cohen - dacă soarele îţi apucă ochii, ţi se poate întâmpla să vezi într-un fluture care îţi taie calea o pasăre îndepărtată, ori într-o bucurie zburând la joasă înălţime o tristeţe adâncă zburând la mare înălţime... în clipa următoare, a doua văpaie se alungi aducând cu o arătare omenească, care se aşeză în faţa oglinzii şi începu să se îmbrace şi să se sulemenească. Arătarea îşi apropie de oglindă dresurile parfumate, de parcă numai aşa le putea desluşi culorile, deşi când se pudră nu aruncă măcar un ochi în oglindă. Şi îşi văzu aşa de treabă până când începu să aducă tot mai mult cu Cohen. Cu ochii săi înroşiţi şi cu mustaţa sură pe jumătate. După

care luă sabia de pe policioară şi se alătură sufletului dintâi. Cel de al treilea suflet al lui Cohen, cel mai vârstnic, plutea în vremea asta sus pe tavan, aidoma unei flăcărui ori licurici. Pe când primele două suflete se fofilau pe poliţă, printre manuscrise, cel de-al treilea sta de-o parte, pieziş, într-un colţ din tavan, răzuind literele însemnate deasupra hamacului, unde stătea scris:

	T3	•13	3	A
1	3»		n	
1»	n	A»	*o	
f	n »	K	i»	33
AD		CD »	3	

204

Atunci rabinii Papo şi Isaak Nehama pricepură că sufletele lui Cohen se certau pe săculeţii cu manuscrise, numai că erau atâţia că nu avuseseră când să-i buchisească pe toţi. Atunci rabinul Abraham întrebă:

- Şi zici că şi ţie ţi-e gândul la culoarea săculeţilor?

- Păi nu-s boiţi în culoarea văpăii? - îşi dădu cu părerea Nehama. Atunci hai să-i comparăm cu lumânarea. In ea sunt mai multe flăcărui: albastre, roşii, negre, un tricolor care arde şi e mereu în contact cu materia care ia foc, cu fitilul şi uleiul. La vârf, deasupra tricolorului e o a doua flăcăruie, albă, care nu pârjoleşte, ci luminează, hrănită de flăcăruia tricoloră de sub ea, deci, focul care se hrăneşte din foc. Moise, pe munte, a stat şi el pe flacără albă, care nu pârjoleşte dar luminează, pe când noi stăm la poalele muntelui în focul tricolor, care înghite şi consumă tot, spre deosebire de flacăra albă, care este simbolul suprem şi neştiut al înţelepciunii. Să căutăm, aşadar, cc-i de aflat în săculeţii albi!

Nici nu erau prea mulţi; cam cât intrau într-un sac obişnuit. Găsiră 6 ediţie a cărţii lui Yehuda Halevi[0] publicată la Basel în 1660, însoţită de traducerea textului arab în ebraică de rabinul Yehuda Aben Tibon având o prefaţă în latină a editorului, în ceilalţi săculeţi erau manuscrisele lui Cohen, printre care vizitatorii puseră ochii pe textul cu titlul:

Notă despre Adam Kadmon

Khazarii vedeau în visele oamenilor litere în care îl căutau Pe omul primordial, pe veşnicul Adam Kadmon, deopotrivă bărbat şi femeie. Ei credeau că fiecăruia din noi îi revine câte [0] literă din alfabet, şi că fiecare din aceste litere înseamnă o Părticică din trupul lui Adam Kadmon cel de pe pământ, iar că 'n visele lor oamenii combină literele, însufleţind astfel trupul '[||]i Adam. Numai că literele astea ca si limba fasonată de ele

205

nu au nimic comun cu aceea de care ne slujim noi. Khazarii îşi închipuiau că ştiu unde se află graniţa dintre cele două limbi şi dintre cele două alfabete, între cuvintele Domnului - *davar* -şi cuvintele noastre pământene. Graniţa, socoteau ei, se află între verb şi substantiv! Şi anume, tetragrama - numele tainic al Domnului, pe care Septanta alexandrină îl învăluise deja într-un cuvânt obişnuit, *kirios* - nu era deloc substantiv, ci verb. De asemenea, trebuie avut în vedere faptul că Abraham ţinea seama doar de verbele de care Domnul se slujise atunci când făcuse lumea, iar nu de substantive. Aşadar, limba de care ne slujim este alcătuită din două forţe inegale, total deosebite la origine. Căci verbul, logosul, legea, garanţia bunei purtări şi a comportamentului corect şi util au precedat însuşi actul creaţiei lumii, aşadar tot ce avea să însemne acţiune şi comunicare. Pe când substantivele au apărut abia după ce au fost create toate lucrurile de pe lumea asta, tocmai pentru a putea fi numite. Astfel vin substantivele, precum zurgălăii la pălărie, după Adam care spune în al său psalm 139: „încă nu am cuvinte pe limba mea, şi tu, Doamne, uite cum le ştii pe toate". Faptul că substantivele erau menite să corespundă numelor pământene este o dovadă în plus că nu ţin de rânduiala cuvintelor care alcătuiesc numele

Domnului. Căci numele Domnului (în Tora) este verb, iar nu substantiv, iar verbul ăsta începe cu Alef. Domnul s-a uitat la Tora când a creat lumea, de aceea cuvântul cu care începe lumea este un verb. Deci, limba noastră dispune de două straturi - de un strat divin şi de un alt strat de origine îndoielnică, fiind legat de Gheena, de spaţiul aflat la nord de Dumnezeu. Aşa că iadul şi raiul, trecutul şi viitorul sunt deja înlăuntrul limbii şi în literele limbii.
în literele limbii! Aici se arată străfundul umbrei. Alfabetul pământean e oglinda celui ceresc şi împărtăşeşte destinul limbii. Chiar dacă ne folosim deopotrivă şi de substantive şi de verbe, verbele sunt infinit deasupra substantivelor, le despart şi vechimea şi originea, pentru că au apărut înainte de Facere, nu după, ca substantivele, lucru valabil şi pentru alfabet. Lite-

rele cu care se alcătuiesc substantivele şi literele cu care se alcătuiesc verbele nu pot fi, deci, de aceeaşi natură, şi se ştie că de când lumea stau frumos rânduite în două şiruri de semne, numai că azi s-au împreunat chiar sub ochii noştri, căci uitarea se află în ochiul privitorului. Aşa cum literele pământene corespund pe rând câte unei părţi din trupul omului, tot aşa şi literele alfabetului ceresc corespund fiecare câte unei părţi din trupul lui Adam Kadmon, iar blancurile dintre litere se traduc prin ritmul mişcărilor trupului. Dar cum nu este îngăduit nici un sincronism între alfabetul pământean şi cel ceresc, invariabil unul din ele se retrage ca să facă loc celuilalt şi invers, când unul sporeşte, celălalt descreşte. Lucru valabil şi pentru literele *Bibliei* - Biblia care mereu respiră. Pe moment din ea străLucesc verbele, ca după aceea, de cum se retrag, să se înnegrească substantivele, doar că noi nu le putem vedea, aşa cum nu putem desluşi ce scrie focul negru pe focul alb. Aşa şi trupul lui Adam Kadmon, când ne împlineşte fiinţa, când ne pustieşte, aidoma fluxului şi refluxului, după cum alfabetul ceresc înaintează sau se retrage. Literele alfabetului nostru ne apar în trezie, iar literele alfabetului ceresc ne apar în vis, spulberate precum lumina şi nisipul în apele subterane, în clipa în care scriitura Domnului izgoneşte scriitura pământeană din ochiul nostru adormit. Căci în vis gândeşti cu ochii şi urechile, vorbirea din vis nu are substantive, se slujeşte doar de verbe, numai în vis orice om este zaddik, şi nu poate fi un criminal... Eu, Samuel Cohen, autorul acestor rânduri, aidoma vânătorilor de vise khazari, mă afund în tărâmul întunecat al lumii şi caut să scot de acolo scânteia divină acolo întemniţată, dar mi se poate întâmpla ca şi sufletul meu tot acolo să rămână. Din literele pe care le adun acolo, ca şi din literele celor care le-au adunat înaintea mea, eu voi întocmi o carte cu care, vorba Vînătorilor de vise khazari, voi întrupa trupul lui Adam Kadmon pe pământ...
206
207
Orbecăind în lumina amurgului, cei doi bărbaţi goleau săculeţii albi, negăsind altceva decât câteva zeci de cuvinte aşezate alfabetic, ceea ce numise Cohen *Dicţionar khazar (Lexicon Cosri),* despre care ei credeau că e o însăilătură alfabetică de adnotări despre khazari, despre credinţa lor, obiceiurile lor, ori despre personalităţile legate de istoria lor, de convertirea lor la iudaism. Era un material identic celui alcătuit cvţ multe secole înaintea lui Cohen, de către Yehuda Halevi în cartea sa despre khazari, dar Cohen mersese mai departe decât Halevi în sensul că urmărise să dea de urma celor doi trimişi, creştin şi islamic, la gâlceava khazară. Cohen se străduise să le afle numele argumentelor, după care le-ar fi creionat biografiile pentru dicţionarul său, care - după el - trebuia să cuprindă şi astfel de articole pe care sursele ebraice asupra chestiunii khazare le omiseseră. Astfel încât dicţionarul lui Cohen urma să afişeze şi o schiţă biografică a unui misionar sau predicator creştin, cel despre care, probabil, se interesase la iezuiţi, numai că, fiind mult prea sumară, nu a putut-o include în dicţionar. Cohen scrisese, pe marginea acestei file neîncheiate: „Yehuda Halevi, editorii săi, ca şi alţi comentatori evrei, şi alte surse ebraice au amintit doar numele unui singur părtaş la gâlceava religioasă de la curtea kaghanului khazar. Este vorba de trimisul evreilor- Isak Sangari*, cel care tălmăcise apariţia îngerului în visul suveranului khazar. în privinţa celorlalţi doi copărtaşi la gâlceava - a creştinului şi a islamicului - sursele ebraice nu le dau numele, spunând doar despre unul că era filozof, iar despre celălalt, despre arab, nici măcar nu menţionează că ar fi fost ucis fie înainte, fie după gâlceava. S-ar putea să mai fie cineva pe lumea asta" - scria mai departe Cohen -„care să strângă documentaţie şi ştiri privitoare la khazari aşa cum făcuse Yehuda Halevi, şi care probabil că alcătuieşte un| indice al surselor sau, de ce nu, un dicţionar

ca şi mine. Poate fi vorba de cineva care nu e de credinţa noastră, ci un creştin, ori un adept al islamului. Poate or exista pe lumea asta doi
208
indivizi care mă caută tot aşa cum îi caut eu. Poate m-or visa, asa cum îi visez şi eu, şi-or jindui să afle ce ştiu eu, fiindcă adevărul meu e pentru ei tainic la fel cum pentru mine adevărul lor e răspunsul ascuns al întrebării mele. Nu degeaba se zice că orice vis este a şaizecea parte din adevăr. Poate că nu degeaba mă văd eu în vis la Ţarigrad, altfel de cum sunt aici, stând falnic în şa şi mânuind sabia, cu un picior mai scurt şi având altă credinţă. în *Talmud* stă scris: «Să se ducă să i se tălmăcească visul de către cei trei». Cine sunt cei trei în cazul meu? Oare n-or fi lângă mine, cel de-al doilea fiind căutătorul creştin al khazarilor, şi cel de-al treilea, islamicul? Oare oi afla eu în sufletul meu trei credinţe în loc de una? S-or duce, oare, două din sufletele mele în iad, şi doar unul în rai? Ori, poate, o fi nevoie, ca întotdeauna când se însuşeşte cartea despre Facerea lumii, neapărat de toate cele trei suflete, căci nu-i de-ajuns unul singur, şi atunci de asta jinduiesc eu după ceilalţi doi, aşa cum ar face ei după al treilea. Nu ştiu, ştiu însă pe pielea mea cât se mai războiesc cele trei suflete înlăuntrul meu; că unul e deja cu sabia scoasă la Ţarigrad; cel de-al doilea stă în cumpănă, varsă lacrimi şi se jeluieşte cântând din lăută, iar al treilea îmi e potrivnic. Al treilea pare-se că n-a ajuns încă până la mine. De-aia îl visez doar pe primul, cel cu sabia, iar cel de-al doilea, cu lăuta, încă nu mi-a apărut. Vorba lui Rabbi Hisda: «Visul netălmăcit e ca o misivă necitită», iar eu o întorc taman pe dos: «O misivă necitită e ca un vis nevisat». Oare câte vise nu mi-or fi fost trimise şi nu le-am primit, nici măcar nu le-am visat? N-am de unde şti, dar sunt sigur că unul dintre sufletele mele poate ghici soiul celuilalt suflet dacă priveşte fruntea adormitului. Presimt cum bucăţi din sufletul meu pot rătăci şi printre alte făpturi; printre cămile, printre pietre şi plante, visul altuia [a] luat urzeală din sufletul meu pe care acum îşi ţese locaşul undeva departe. Pentru că sufletele mele în desăvârşirea lor [c]ută înrudirea cu alte suflete, aşa se ajută sufletele între ele. Ştiu, dicţionarul meu khazar cuprinde atât cele zece numere,
209
cât şi cele douăzeci şi două de litere ale alfabetului ebraic; cu ele ştiu că poţi crea lumea, numai că, vezi, eu nu mă încumet. îmi lipsesc nişte nume, din care pricină nişte litere nu pot fi completate. Tare mult mi-aş dori ca în locul dicţionarului ăstuia cu articole din substantive să am altul doar cu verbe! Numai că omului nu-i e dat să facă aşa ceva. Pentru că literele care alcătuiesc verbele vin de la Elohim, nouă nu ne sunt cunoscute, pentru că nu sunt omeneşti, ci divine, iar singure literele cu care se scriu deopotrivă şi nume şi substantive sunt cele care vin de la Gheena, prin diavol, şi din care mi-am încropit şi eu dicţionarul pentru că doar de ele m-am putut apropia. Aşadar, trebuie să mă ţin de nume şi de diavol..."
- Baal halomot! - izbucni rabinul Papo când ajunse la acel pasaj al lui Cohen - ce-i cu ăsta, aiurează?
- Eu iarăşi cred că e altceva - zise Neham şi stinse lumânarea.
- Adică, ce crezi? - îl întrebă rabinul Papo stingând lampa cu trei braţe, în jurul cărora sufletele îşi şoptiră fiecare numele, înainte de a dispărea.
- Eu mă gândeam - răspunse Neham în bezna deplină a odăii care se confunda cu cea a gurii -, eu mă gândeam dacă nu era mai bine pentru el să fie trimis poate la Zemlin, la Cavala ori la Salonic.
- La Salonic, maica evreilor? - se miră rabinul Papo. Nici vorbă. Mai degrabă trimis ca miner la Siderokapsi!
- Să-l trimitem la logodnica lui din Salonic, încheie celălalt bătrân cu un aer îngândurat, după care ieşiră fără să mai aprindă lumina.
Afară fură întâmpinaţi de vântoasa austrului care le săra ochii.

Astfel fu pecetluit destinul lui Samuel Cohen. Fu izgonit din Dubrovnik şi, după cum au consemnat rapoartele poliţiei, îsi luă rămas-bun de la cunoştinţe „în ziua sfântului apostol Toma a anului 1689, pe o zăpuşeală atât de mare că vitelor le cădea părul din coadă, iar uliţele Stradunului se acoperiseră de puful păsărelelor". în aceeaşi zi, mai spre seară, doamna Efrosinia îmbrăcă o cămeşoaie bărbătească şi ieşi în târg ca o femeie de stradă. Cohen ieşise şi el, pentru ultima oară, până la farmacia din palatul

Sponza, iar ea, aflată sub bolta podului Gariste, îl nimeri cu un bănuţ de argint. El ridică moneda şi înainta în beznă. întâi se înfiora, o luase drept bărbat, dar, de cum o atinse, o şi recunoscu.
- Să nu pleci - îi zise ea -, cu judecătorii se aranjează lucrurile. Tu doar să-mi spui. N-a fost caz de exil care să nu poată fi înlocuit cu o scurtă şedere prin vreo temniţă de pe malul mării. O să ung eu pe cine trebuie cu ceva ducaţi, aşa că n-o să fie nevoie să ne despărţim.
- Dar eu nu caut să plec pentru că sunt izgonit, i-o întoarse Cohen -, pentru mine sentinţa lor nu face nici cât găinaţul păsării în zbor. Eu trebuie să plec pentru că mi-a venit sorocul. De mic mă visez mânuind sabia în beznă. Visez într-o limbă pe care n-o pricep la trezie. Acum se fac douăzeci şi doi de ani de când mă visez numai aşa, şi e vremea ca visul să mi se împlinească şi să mi se dezvăluie. Acum sau niciodată. Şi o să mi se împlinească în locul pe care l-am visat - la Ţarigrad. Pentru [c]â nu în zadar i-am visat eu străzile întortocheate anume să doboare vânturile, cu toate turnurile lui şi cu apa de sub ele...
- Dacă nu ne vom mai întâlni pe lumea asta - zise atunci doamna Efrosinia - ne-om vedea într-o viaţă viitoare. Poate că [n]-om fi decât rădăcinile sufletelor care or să iasă odată şi odată din noi. Poate că odată şi odată sufletul tău o să-l nască pe-al [m]eu, dar nu înainte de a face un drum împreună...
- Şi dacă o fi aşa, pe lumea cealaltă n-o să ne mai recu-[no]aştem. Căci sufletul tău nu e al lui Adam, suflet izgonit în

sufletele generaţiilor ce vor să vină, suflet osândit să tot moară cu fiecare din noi.
- Păi, dacă nu aşa, atunci ne vom întâlni altfel. Şi o să-ţi spun cum ai să mă recunoşti. Eu o să fiu bărbat, dar o să am tot mâinile astea - cu câte doi policari, încât amândouă pot fi stânga ori dreapta...
La vorbele astea doamna Efrosinia sărută inelul lui Cohen şi se despărţiră pentru totdeauna. Moartea doamnei Lukarevic, care se produse la puţin timp după aceea, fu atât de năprasnică, încât intră în folclor. Oricum nu putu arunca nici o umbră asupra lui Cohen, pentru că în clipa morţii doamnei Efrosinia el era deja căzut în visul letargic din care nu avea să se mai trezească vreodată.
La început s-a crezut despre Cohen că se dusese la logodnica sa, Lidisiya, din Salonic, ca să se însoare acolo, aşa cum îl sfătuise comunitatea evreilor din Dubrovnik. Numai că el nu făcuse întocmai. în seara aceea îşi umpluse luleaua, ca a doua zi dimineaţa s-o fumeze în tabăra de la Trebinje a lui Sabljak Paşa, care se pregătea de expediţia din Valahia. încât Cohen se vede că luase totuşi calea Ţarigradului. Doar că nu va mai ajunge niciodată acolo. Martorii, oameni din suita paşei, mituiţi de evreii din Dubrovnik cu culori vegetale pentru in, ca să le povestească sfârşitul lui Cohen, vor relata următoarele:

în anul acela paşa o pornise cu suita înspre nord, dar tot timpul norii de deasupra lor pluteau spre sud, parcă să le ducă ţinerea de minte. Ceea ce nu părea un semn bun. îşi priveau câinii alergând prin crângurile înmiresmate ale Bosniei, străbătând parcă anotimpurile, după care ajunseră într-un caravanserai din Sabac, când luna se întuneca. Un armăsar al paşei îşi frânse gleznele în apa Savei, paşa strigă după paznicul cimitirului său de cai. Dar Cohen dormea atât de adânc, că paşa îl plesni cu biciul între ochi cu foc, încât lovitura parcă ţâşnise din fântână, iar brăţara i se făcuse ţăndări. Cohen tresări şi o porni în fugă să-şi facă datoria. După acea întâmplare lui Cohen i se cam pierdu urma, el a părăsit tabăra paşei şi a ajuns la Belgrad care era asediat de trupele austriace. Se mai ştia că la Belgrad a intrat într-o căsoaie cu două caturi a unor turci sefarzi, bântuită de vânturi care şuierau pe culoare - o casă evreiască, „abheham", cu peste o sută de odăi, cincizeci de bucătării şi treizeci de beciuri. Pe străzile oraşului dintre ape privea la luptele de copii, aidoma luptelor de cocoşi, care se sfârşeau cu vărsări de sânge, căci pe capul lor se puneau pariuri. Trăsese la un vechi caravanserai cu patruzeci şi şapte de odăi care aparţinea unor evrei germani, unor aschenazi, şi acolo dădu de o carte de tălmăcire a viselor scrisă în „ladino". în ceas de amurg vedea cum clopotniţele bisericilor, aidoma unor pluguri, arau norii de deasupra Belgradului.
- Când ajungeau la capătul cerului - însemnase el - se întorceau şi apoi o porneau înapoi, cu alţi nori...
Când detaşamentul lui Sabljak Paşa ajunse la Dunăre, unul din cele patru râuri ale raiului - cel care

simbolizează stratul alegoric din Biblie -, Cohen din nou i se alătură. Atunci se petrecu ceva prin care Cohen intră în graţiile paşei. Paşa avea întotdeauna cu el, în expediţii, un grec turnător de tunuri, de altfel bine plătit. Acesta, cu calupurile şi uneltele sale, se afla mereu în urma detaşamentului cu o zi de mers şi cum se porniră primele încăierări dintre sârbi şi austrieci, paşa porunci să fie turnat la Gesdap un tun de trei mii de coţi şi nişte ghiulele Hecare cât două cântare egiptene. Acest tun, zicea paşa, trebuia să usuce puii în găoace, să facă vulpile să lepede, să amărască mierea în stupi. Şi paşa porunci să fie trimis Cohen după grec. N că fiind ziua de Sabat, Cohen, în loc s-o pornească în alop, se culcă... A doua zi de dimineaţă el alese o cămilă scoborâtoare n mascul cu două cocoaşe si dintr-o femelă cu o
212
213
cocoaşă, care toată vara stătuse învelită în catran, dar taman bună de urnit la drum. Luă cu el şi un cal „dezmăţat", din cei lăsaţi anume printre iepe ca să le încălzească pentru armăsar. Călărind când pe cămilă, când pe cal, Cohen galopă într-o zi cât în două şi-şi sfârşi treaba la vreme. Când paşa, mirat peste măsură, îl întrebă unde şi cine îl învăţase să călărească, el răspunse că se deprinsese în vis. Răspunsul lui Cohen îl va unge la suflet pe paşă care-i dărui un cercel de prins în nas. O dată tunul turnat, începu şi atacul poziţiilor austriece. Sabljak ordonă soldaţilor asaltul asupra poziţiilor sârbe, unde se amestecă şi Cohen, care în loc de sabie trăgea după el un sac în care, se ştie, nu era nimic de valoare, dimpotrivă, doar nişte hârţoage acoperite c-un scris mărunt, vârâte în nişte săculeţi albi.
- Sub un cer vârtos ca o ciorbă - povesti un martor - ne pomenirăm într-un şanţ unde dădurăm doar de trei bărbaţi, pentru că ceilalţi o ştersese ră. Doi dintre ei jucau zaruri şi nici nu ne-au luat în seamă. Ceva mai încolo, lângă cort, moţăia, scuturat de friguri, un călăreţ cu veşminte bogate, iar câinii lui se cam dădeau la noi. într-o clipită ai noştri îl sfârtecară pe unul din jucători, iar pe călăreţul adormit îl străpunseră cu lancea. El mai apucă să se ridice în cot, să-l privească pe Cohen, care, de la uitătura ăluia, căzu ca lovit de ghiulea, iar toate hârtiile din sac i se risipiră pe jos. Atunci paşa întrebă dacă şi Cohen fusese ucis, şi atunci celălalt jucător de zaruri i se adresă în arabă zicând:
- Dacă el se numeşte Cohen, atunci nu l-a lovit ghiuleaua, ci l-a doborât somnul...
Cum acele vorbe se dovediră adevărate, în ziua aceea jucătorul de zaruri scăpă cu viaţă. Dar cuvântul omenesc e ca şi foamea. N-are întotdeauna aceeaşi putere...
214
Ultima mărturie referitoare la Samuel Cohen, evreul din shetoul din Dubrovnik, a fost, de fapt, un raport asupra ultimului său somn, o letargie adâncă în care s-a afundat cu totul ca în apa unei mări unsuroase. Această ultimă înştiinţare despre Samuel Cohen fusese trimisă lui Sabljak Paşa din Trebinje de către acel jucător de zaruri căruia de fapt îi salvase şi viaţa pe câmpul de luptă. Tot ceea ce-i spusese el atunci paşei avea să rămână cusut pe un cort de mătase de pe malul Dunării, iar până la noi au ajuns doar câteva frânturi ale discuţiei care au putut traversa pânza verde, impermeabilă. Jucătorul de zaruri se numea Yusuf Masudi" şi era cititor în vise. Ştia să vâneze iepurii din visele altora, darmite oamenii, şi era în slujba acelui călăreţ străpuns de lance. Călăreţul era o persoană de vază şi foarte bogată care se numea Avram Brankovic*, şi numai ogarii săi făceau cât un carie cu praf de puşcă. Dar despre toate astea Masudi a susţinut un lucru de-a dreptul incredibil. Acesta l-a încredinţat pe Sabljak Paşa că în letargia sa Cohen îl visa chiar pe Avram Brankovic.
- Zici că eşti cititor în vise? - îl întrebă atunci paşa pe Masudi. Atunci poţi să citeşti visul lui Cohen?
- Cum să nu pot, eu deja văd ceea ce el visează: cum Brankovic trage să moară, el îi visează moartea lui Brankovic.
La vorbele astea, paşa fremăta.
- Asta înseamnă - îşi zise el pe moment - că acest Cohen poate avea o trăire pe care n-a mai încercat-o nici un muritor: visându-l pe Brankovic care trage să moară, atunci el poate încerca moartea rămânând totuşi în viaţă?
- Aşa e - conveni Masudi -, dar nici nu se poate trezi ca să ne spună ce-a văzut în vis.
- Doar că tu ai putea să vezi cum visează el moartea asta...
- Aş putea, şi chiar mâine vă voi da de ştire cum moare un °»i şi ce simte el atunci...
Nimeni nu va şti, nici Sabljak Paşa, şi nici noi, dacă jucătorul de zaruri o făcuse doar pentru a-şi prelungi viaţa cu o zi
215
ori poate pentru că într-adevăr putea să vadă în visul lui Cohen, ca să afle moartea lui Brankovic. Paşa socoti că treaba merita osteneala. Zise că orice zi de mâine făcea cât o potcoavă nouă, iar orice zi de

ieri cât o potcoavă pierdută de cămilă, şi-l mai lăsă pe Masudi în viaţă până a doua zi.
Noaptea aceea Cohen şi-o petrecu visând ultimul drum; nasul său cât ditamai pasărea i se vârâse în zâmbetul din vis, iar zâmbetul arăta ca un purcoi de resturi de la un ospăţ sfârşit de mult. Masudi nu se dezlipise până dimineaţă de la căpătâiul acestuia, şi când se făcu ziuă anatolianul părea stors de atâta veghe, de parcă fusese biciuit în visele pe care le citise. Si iată ce citise.
Brankovic nu părea să moară de la rana provocată de lance. Nici nu-i simţise împunsătura. Simţise mai multe răni deodată care se înmulţeau cu o repeziciune nemaipomenită. Se simţea stând aburcat pe un stâlp de piatră şi numărând întruna. Era primăvară, adia un vânticel care împletea nuielele sălciilor în codiţe, că toate sălciile, de la Mureş până la Tisa şi Dunăre arătau ca nişte cosiţe împletite. Parcă nişte săgeţi îi îmboldeau trupul, numai că imediat se dădeau înapoi; pentru fiecare săgeată simţea mai întâi rana, apoi pişcătura, în fine, durerea înceta, după care se auzea un şfichiuit în aer şi, în sfârşit, zvâc-nitura corzii care trimitea săgeata. Şi stând să moară număra săgeţile de la unu la şaptesprezece, după care căzu de pe stâlp şi încetă să mai numere. în cădere se lovi de ceva dur, nemişcat şi enorm. Nu era pământul. Era moartea. De la lovitura aceea rănile i se împrăştiară în toate părţile, că nu mai simţea care-i una şi care-i alta şi abia când se lovi de pământ fu mort.
Ca apoi în aceeaşi moarte să mai moară o dată, cu toate că ai fi zis că nu mai era loc pentru nici o durere, oricât de mică. Intre două lovituri de săgeată el mai murea o dată, dar altcumva, trăia o moarte necoaptă, o moarte de prunc, încât se temea doar că n-o să ajungă la vreme pentru a-şi încheia socotelile (pentru că moartea este o treabă istovitoare), fiindcă

o dată cu căderea de pe stâlp i se împlinea şi al doilea soroc. Era atât de istovit şi de grăbit. Zăcea în această grabă nemişcată de după o sobă pestriţă, zidită aidoma unei biserici mai mititele, ca de jucărie, din domuri roşii şi aurii. Durerile sale arzătoare şi îngheţate dădeau buzna în odaie, de parcă din trupul său anii se grăbeau s-o şteargă. Amurgul se lăţea precum igrasia, fiecare odaie se întuneca într-altfel, şi doar ferestrele mai păstrau lumina ultimă a zilei, mai palidă puţin decât bezna din odaie. Atunci cineva din bezna pridvorului se apropie cu o lumânare şi, cum în pervaz nişte uşi negre erau ca paginile într-o carte, le răsfoi scurt, tot înclinând flăcăruia, apoi intră. Atunci începu se curgă ceva din el, îşi urină tot trecutul său, până se goli de tot. Apoi ca nişte ape care se umflau, noaptea de afară'se înălţă de pe pământ până la ceruri, iar lui îi căzu brusc tot părul, de parcă cineva i-l trăsese o dată cu căciula de pe cap, care era oricum mort.
Şi atunci, în visul lui Cohen, apăru şi a treia moarte a lui Brankovic. Abia întrezărită, adăpostită după ceva care părea să fie o uriaşă îngrămădire de timp. Sute de ani păreau să stea între primele sale două morţi şi cea de a treia, abia întrezărită din locul unde se afla Masudi. în prima clipă Masudi se gândi că Brankovic poate retrăia agonia fiului său adoptiv, Petkutin, dar pentru că ştia cum se săvârşise Petkutin, îşi dădu brusc seama că nu putea fi moartea lui Petkutin. Această a treia moarte fu violentă şi scurtă. Brankovic zăcea culcat într-un pat cam şui iar un bărbat luase o pernă căutând să-l sufoce. în timpul ăsta Brankovic se gândea la un singur lucru - cum să [a].j»ngă până la oul de pe noptieră, să-l spargă. Nici el nu-şi Pricepea pornirea aceea, cu toate că, sufocat sub pernă, ştia că [c]ra un gest de importanţă primordială. în acelaşi timp pricepea [c]ă despre ziua de ieri şi despre ziua de mâine omul a aflat cu ^are întârziere, după un milion de ani de la apariţia sa - mai [ln]tâi mâinele, apoi ieriul. Cum aflase şi el, într-o noapte înde-Părtată, când prezentul se stingea sufocat în beznă, curmat între

trecut şi viitor, care în acea noapte dospiseră că aproape se împreunaseră. Şi acum era tot aşa. Prezentul se stingea sufocat între două veşnicii - trecute şi viitoare, iar Brankovic murea pentru a treia oară, în ceasul în care trecutul şi viitorul se ciocneau în el şi îl zdrobeau chiar în ceasul în care el ar fi ajuns să zdrobească oul acela...
Dintr-o dată, visul lui Cohen se goli ca albia unui râu secat. Era momentul trezirii, dar nu se mai găsea nimeni care să viseze trezia lui Cohen, ca în timpul vieţii lui Brankovic. Aşa că şi cu Cohen trebuia să se petreacă ceea ce se petrecu. Masudi văzu cum în visul lui Cohen, ce devenise un horcăit, numele lucrurilor înconjurătoare zburau ca pălăriile, iar lumea arăta feciorelnică, ca în ziua dintâi a Facerii. Şi numai primele zece numere şi acele litere din alfabet care desemnau verbe străluceau deasupra lucrurilor din jurul lui Cohen, ca nişte lacrimi de aur. Si atunci el învăţă că numerele erau cele zece porunci la fel ca şi verbele care se uită ultimele atunci când uiţi o limbă şi că rămân ca un ecou chiar când înseşi poruncile ţi se şterg din memorie.

în ceasul acela Cohen se trezi în moartea sa, iar Masudi pierdu calea, pentru că peste zări se lăsau vălurile pe care stătea scris cu apă din râul Jabok:
„Căci visele voastre vă sunt zilele nopţilor".
Literatură primară: Anonim, *Lexicon Cosri, Continens Colloquium seu* ***disputatwnem*** *de religione, Regiemonti Borussiae excudebat typographus loannes Daubmannus,* Anno 1691, passim; în ce priveşte strămoşii lui Cohen a se vedea: M. Pantic. *Fiul logodnicul mamei....* Analele Institutului de Istorie al Academiei Iugoslave de Ştiinţe şi Arte de la Dubrovnik, 1953, II, pp. 209-216.
CONTRACTUL DE LOGODNĂ DINTRE SAMUEL COHEN ŞI LIDISIYA SARUK (secolul al XVII-lea) - Arhiva din Dubrovnik păstrează dosarul sefardului Samuel Cohen*, ce conţine un contract de logodnă care prevede:
„Sub cele mai bune auspicii şi în ceas binecuvântat, se încheie această logodnă între Samuel Cohen şi domnişoara Lidisiya, fiica venerabilului domn Şalom Saruk, fie să-şi afle odihna în rai, locuitor al oraşului Salonic, în următoarele condiţii. Primo: mama fetei, doamna Siti, binecuvântată între toate femeile, îi va da ca dotă fiicei sale Lidisiya, mai sus pomenită, o saltea spaniolă, după posibilităţile şi rangul său, ca şi o garderobă cu veşminte trebuincioase unei fete. Secundo: căsătoria va urma să aibă loc începând de azi peste doi ani şi jumătate. S-a convenit între părţi că dacă mai sus-numitul domn Samuel nu se va mai prezenta, dintr-un motiv sau altul, în perioada consemnată pentru a lua în căsătorie pe Lidisiya, fie din vrerea sa, fie din forţă majoră, din acel moment bijuteriile şi obiectele dăruite de logodnic îi vor rămâne, după lege, logodnicei, faţă de care logodnicul nu are nici un drept, în sensul unor obiecţii sau nemulţumiri. Aceste obiecte sunt următoarele: brăţări, pe care aceasta le poartă la mâini, pandantive, pălării, ciorapi şi încălţări, în total de 24 la număr. Toate acestea în valoare de două mii şi două sute akci se constituie în cadoul de drept pentru tânăra mai sus pomenită, dacă el nu mai vine să se căsătorească la data convenită. De asemenea, sus-numitul domn Samuel Cohen are îndatorirea, ca oricine aflat sub jurământ, de a nu se logodi cu o altă femeie şi nici de a contracta apoi o căsătorie cu aceasta în afară de logodnica sa, Lidisiya.
Totul a fost făcut şi hotărât după toate legile în vigoare şi domnul Samuel a depus jurământul astăzi, luni, la prima lună a lunii Şevat din anul 5442, totul fiind garantat pe vecie şi cu credinţă.
Avram Hadida, Şelomo Adroke şi Iosef Bahar Izrael Alevi, judecători."
Pe spatele acestui document era o notă scrisă de mâna unei 'scoade din Dubrovnik pusă pe urmele lui Cohen. Se relata că lntr-o discuţie din piaţa Stradun, din ziua de 2 martie, Cohen ar h spus următorul lucru:
218
219
Unele nave din flota khazară erau prevăzute cu năvoade de prins peşte în loc de pânze, iar aceste nave pluteau ca toate celelalte. Când un grec îi întrebă pe preoţii khazari la ce le slujeau năvoadele, nişte evrei, care erau de faţă, răspunseră în locul lor: „Simplu, în loc de vânt ei prind altceva cu năvoadele astea ".
O altă notă a iscoadei din Dubrovnik se referea la patri-ciana Efrosinia Lukarevic[0]. în luna mai a aceluiaşi an, Samuel Cohen o întâlni în piaţa Lucarica pe doamna Efrosinia pe care o întrebă:
- Dacă eşti mereu aşa frumoasă, atunci de ce nu mă laşi să te privesc şi vineri seara, când se schimbă sufletele?
La aceste vorbe doamna Efrosinia îşi desface de la cingătoare un felinar mic, pe care i-l puse în faţa ochilor, ea închise un ochi, iar celălalt şi-l fixă asupra fitilului. Cu privirea aceea descrise numele lui Cohen în aer, aprinse fitilul- şi-i lumină drumul spre casă.
DAUBMANNUS JOANNES (secolul al XVII-lea) -„Typographus Joannes Daubmannus", tipograf polonez. în prima jumătate a secolului al XVII-lea a publicat în Prusia un dicţionar polon-latin, dar acelaşi nume se află şi pe pagina de titlu a unui alt dicţionar apărut în 1691, *Lexicon Cosri -Continens Colloquium seu disputationem de Religione...* Astfel că Daubmannus apare ca prim editor al cărţii a cărei ediţie secundă cititorul o are acum în mâinile sale. De altfel, ediţia lui Daubmannus a *Dicţionarului khazar* a fost distrusă încă din 1692 din ordinul Inchiziţiei, deşi două exemplare s-au sustras acelui destin şi au rămas în circulaţie. Materialul pentru dic-j ţionarul compus din trei dicţionare, privitoare la chestiunea khazară, se pare că a fost pus la dispoziţie de un monah aparţinând creştinismului răsăritean. Daubmannus a venit cu unele adăugiri, de aceea a intervenit şi ca redactor al *Dicţionarului khazar,* nu numai ca editor. Aceasta rezultă şi din alegerea
limbilor utilizate în ediţia sa. Apoi, textul însoţitor în limba latină aparţine, desigur, tot lui

Daubmannus, întrucât monahul se pare că nu ştia latina. Aşadar, dicţionarul a fost tipărit în arabă, ebraică şi greacă, respectiv sârbă, întocmai cum a fost predat editorului.
O sursă germană, ce vine să spulbere aceste informaţii, susţine că acel Daubmannus care editase *Dicţionarul khazar* din 1691 nu era aceeaşi persoană cu editorul dicţionarului polon din prima parte a secolului al XVII-lea. Acest mai tânăr Daubmannus, consemnează sursa prusacă, pătimea încă din fragedă pruncie de o maladie necruţătoare. Iar pe atunci nici măcar nu se numea Joannes Daubmannus, ci Iacob Tam David Ben Yahya, de fapt, numele său adevărat. „Blestemat să fie şi ziua şi noaptea!" se zice că i-ar fi strigat în faţă o vânzătoare de vopseluri. Nu se ştie ce anume iscase acel blestem, dar se pare că a avut spor. Era la începutul primei luni adar, când puştiul venise acasă prin nămeţi, încovoiat ca o sabie. De atunci mergea cu o mână târând-o pe jos, iar cu cealaltă ţinându-şi capul de păr, pentru că nu-l mai putea ţine drept. Astfel se dărui cu totul tiparniţei pentru că în meseria asta capul lăsat'pe umăr nu încurcă, dimpotrivă îţi vine în ajutor. Iar el zâmbea zicându-şi: „Bezna e ca văzul!" şi intră în slujba adevăratului Daubmannus, mai vârstnicului Joannes, şi nu [s]e va căi. Aşa cum Adam botezase zilele săptămânii, aşa şi el dădea câte un nume fiecăreia din cele şapte iscusinţe ale meşterului legătoriei, cântând întruna de cum se apuca să aleagă literele din stelaj, iar pentru fiecare literă găsea câte o cântare diferită, încât îţi dădea impresia că se împăcase cu beteşugul său. Dar se întâmplă să treacă prin Prusia un faimos tămăduitor, unul dintre puţinii care ştiau cum îl cununase El pe Adam cu sufletul său. Şi Daubmannus cel bătrân după tămăduitor ca să-l lecuiască pe Yakov Tam David.
Yakov era acum un bărbat tânăr, cu cel mai senin zâmbet, [cu] un surâs bine sărat, vorba unora, cu nişte pantaloni ai căror [Cr]aci erau de culori diferite. în luna elul mânca întruna omletă,

că de-abia pridideau zece găini să-l îndestuleze, căci era vară! şi ouăle se păstrau în bătaia curentului din horn. Când tânărul auzi vestea avu o privire precum tăişul cuţitului de tăiat pâine, îşi făcu mustăţile nod şi dispăru în ceaţă, ducându-şi capul într-o mână. Nimeni nu mai ştia cam cât îl ţinuse pribegia, dar într-o zi însorită Iakob Tam David Ben Yahya se întoarse din Germania zdravăn şi falnic, ce-i drept, sub un alt nume. Luase numele binefăcătorului său, Daubmannus cel bătrân, care îl trimisese gheboşat şi acum îl primea fălos cu bucurie în glas:
- Nu se mai poate vorbi de o jumătate de suflet. Altfel am putea ţine o jumătate în rai şi cealaltă jumătate în iad! Tu eşti dovada vie.
Căci, în fine, cu noul său nume, tânărul Daubmannus începu o viaţă nouă. Dar o viaţă dublă, ca o farfurie din Ardeal cu fund dublu. Tânărul Daubmannus se îmbrăca şic, şi întotdeauna când se ducea la târg avea la el două pălării, una la cingătoare, alta pe cap pe care le tot schimba să fie cât mai arătos. Era într-adevăr frumuşel, din luna iyar părul îi creştea ca inul, avea atâtea chipuri fermecătoare pe câte avea luna sivan, care se înfăţişa în treizeci de zile diferite. Se gândeau să-l însoare. Dar curând se dovedi că de când se înzdrăvenise îi dispăruse surâsul atât de bine cunoscut. Surâs pe care dimineaţa şi-l scotea de pe buze cum intra în tipografie, şi îl regăsea apoi seara, la uşa atelierului, precum un căţel anume învăţat cu asta. îşi înşfăca surâsul din zbor cu buza de sus, ca pe o mustaţă falsă, gata să cadă. Se şoptea că tipograful, de când scăpase de cocoaşă şi se semeţise, arăta gârbovit de frică. Se temea - ziceau cei din jurul său - de înălţimea de la care acum vedea lumea, de noile orizonturi pe care nu avea de unde să le ştie şi îndeosebi de a sta faţă în faţă cu ceilalţi pe care acum îi depăşea în înălţime, el care altădată era cel mai scund de pe uliţă.
Dar printre bârfele de la colţ de stradă, se mai băga şi câte o ştangă, un zvon din acela mocirlos. Cum că izvorul desfătărilor lui Daubmannus, încă din vremea prunciei sale bolânde,
se afla în faptul că, aşa scălâmb şi cocoşat cum era, îşi putea su"e sămânţa şi că aflase că era la gust ca laptele supt la ţâţa femeii. Aşa se întrema el pe dinăuntru. Numai că atunci când s-a îndreptat, treaba aceea nu mai era posibilă... Pe seama lui puteau fi spuse nişte baliverne, care fac ca trecutul unui om să-ţi apară la fel de opac ca şi viitorul, numai că oricine putea vedea cum pe tânărul Daubmannus, deşi înzdrăvenit, îl apuca, pe nepusă masă, o scălâmbăială în faţa ucenicilor din atelier. Se oprea o clipă din lucru, cu o mână se ţâra pe jos, iar cu cealaltă se ţinea de cap, trăgându-se de păr, ca să şi-l ţină drept. Atunci pe chip îi răsărea zâmbetul său de altădată, zâmbetul acela sărat, iar fostul Ben Yahya începea să cânte cum de mult nu-l mai auzise nimeni. Din asta nu era greu de tras o concluzie: că tipograful îşi plătise cu vârf şi îndesat înzdrăveneala, de aia nu vorbea el în dodii când zicea: „îmi stă în gât Germania asta ca o borâtură". Mai rău era că nu-l mai trăgea aţa la treabă, la tiparniţă. Şi atunci îşi încărca puşca de vânătoare cu plumbul literelor şi-o pornea la vânat. Dar întâmplarea hotărâtoare care

avea să despartă apele, aidoma pietroiului pus de-a curmezişul râului, fu, totuşi, întâlnirea cu o femeie. Venea de departe, purta veşminte vineţii, precum evreicele din Grecia aflată sub turci şi era văduva unui romaniot, care pe vremuri preparase caşcaval, în apropiere de Kavala. Daubmannus o zări pe stradă. Inimile lor se întâlniră în ochi, dar când el îi întinse două degete ea îi zise: „Păsările care nu-s cuşer se cunosc după cum [se] prind cu ghearele de ramură, două câte două în loc de trei [c]u una"... Şi îl respinse. întrecuse măsura. Daubmannus cel tânăr se zăpăcise cu totul. Şi atunci îşi zise să lase totul de izbelişte şi să plece, când Daubmannus cel bătrân muri peste [no]apte, iar într-o seară în tipografia moştenitorului său, a lui daubmannus cel tânăr, intră un monah creştin ţinând o ţepuşă [cu] trei căpăţâni de varză înfipte, iar în tolbă având slănina, şi, [a!]?ezându-se lângă vatră unde fierbea apa într-o găleată de [ar]amă, aruncă în ea sare şi slănină, tăie varza şi zise: „Urechile

222

223

îmi sunt înfundate de vorbele Domnului, şi am gura plină de varză"... Se numea Nikoljski[A] şi pe vremuri fusese pisar la mănăstirea Sfântului Nicolae de pe valea Moravei, chiar în locul unde altădată Menadele îl sfâşiaseră pe Orfeu. Călugărul îl întrebă pe Daubmannus dacă se învoia să scoată o carte cu un miez atât de neobişnuit, încât probabil că nimeni altul nu s-ar încumeta s-o tipărească. Daubmannus cel bătrân sau Ben Iahia ar fi respins o asemenea ofertă fără a mai sta pe gânduri, dar Daubmannus cel tânăr, cam buimac din fire, vedea aici o ocazie pentru el. Se învoi şi atunci Nikoljski începu să-i dicteze din capul lui dicţionarul şi după şapte zile încheie toată cartea, ronţăind întruna varză cu ditamai incisivi crescuţi parcă din nas. Când Daubmannus avu în mâini manuscrisul, îl dădu la cules necitit cu vorbele: „Cunoaşterea e o marfă atât de pieritoare, că se strică văzând cu ochii. Ca viitorul". Când matriţa dicţionarului fu gata, Daubmannus trase un exemplar în cerneală otrăvitoare, după care se aşeză să-l citească. Cu cât înainta, cu atât îşi făcea otrava efectul, iar el se tot închircea. Cu fiecare consoană a cărţii el îşi prăpădea câte un organ din corp, şi tot aşa. Ii reapăru cocoaşa, oasele se aşezară cum se ştiau ele din pruncie, înconjurând pântecele care, de la atât citit, ajunse să arate ca pe vremea prunciei sale, durerile cu c îşi plătise sănătatea aveau să-i dispară, capul i se pleoşti palma mâinii stângi, dreapta atârna în jos, dar când mâna ast îi atingea o clipă chipul, Daubmannus se lumină ca în copi lărie, într-un surâs desfătător, de mult uitat, care îi ţinuse ani sub obroc şi atunci el muri. De după acel surâs împăcat, scăpară din gură ultimele silabe citite undeva, care sunau *Verbum carofactum est* - Cuvântul se făcu carne.

GÂLCEAVA **KHAZARĂ**[V] - După izvoarele khazar este evenimentul-cheie al convertirii khazarilor la iudaism. Mărturiile privitoare la acest eveniment sunt aproape inexistente şi oricum contradictorii, încât nici măcar nu se ştie dat;

.

exactă a gâlcevei, se confundă perioada iudaizării cu perioada găzduirii celor trei tălmăcitori de vise în capitala khazară. Cel mai vechi document cunoscut datează din secolul al X-lea şi reprezintă corespondenţa dintre kaghanul khazar Iosif (ce practica deja iudaismul) şi Hasdai Ibn Şaprut, ministrul califului de Cordoba. Hasdai, care era evreu, îi ceruse kaghanului să-i descrie împrejurările în care khazarii trecuseră la iudaism. Conform acestei descrieri, acţiunea se petrecuse sub domnia kaghanului Bulan, la cererea unui înger, imediat după cucerirea Ardebilului (în jurul anului 731). Dacă e să dăm crezare acestui izvor, se pare că atunci s-ar fi petrecut disputa între religii la curtea kaghanului khazar. Cum solul evreilor îşi biruise copărtaşii, pe grec şi pe arab, khazarii se convertiră la iudaism începând cu kaghanul Ovadiah, urmaşul kaghanului Bulan. Al doilea izvor constă într-un fragment dintr-o scrisoare iudaică aflată în anul 1912 la Cambridge, în Anglia. Aparţinea colecţiei de manuscrise a sinagogii din Cairo (ed. Schechter). Scrisoarea, scrisă pe la anul 950 de un evreu de origine khazară, era adresată ministrului Şaprut de la curtea din Cordoba. Acest izvor atestă faptul că iudaizarea khazarilor s-a produs înaintea gâlcevei şi asta în telul următor: un evreu care nu practica iudaismul, dar care se remarcase în lupte, ajunsese kaghan khazar. Nevasta şi tatăl acestuia se aşteptau ca imediat el să îmbrăţişeze credinţa strămunilor, numai că el părea să şovăie. Ruptura se petrecu (după cum avea să noteze Daubmannus[0]) într-o seară când nevasta îi zise următoarele:

Sub cerul ecuatorului, în văile înrourate deopotrivă de "nul dulce şi rouă sărată, creştea o mânătarcă otrăvitoare nemaipomenit de înfoiată, pe a cărei pălărie, care îi prefăcea [S(]"ngele puturos în dulceaţă, se iviseră nişte ciupercuţe comestibile nemaipomenit de gustoase. Cerbii din acel ţinut vrând [s]â-şi înteţească simţurile se duceau să pască ciupercuţele de Pe mânătarcă otrăvitoare. Numai că, dacă nu erau îndeajuns

224
225
de atenţi şi muşcau prea adânc, apucau o dată cu ciuperca şi] din mânătarcă şi atunci mureau otrăviţi.
In fiecare seară când îmi sărut iubitul mă gândesc: e 'firesc ca-ntr-o bună zi să-l muşc prea adânc...
La vorbele astea kaghanul se înclină în faţa iudaismului, şi totul se petrecu înaintea gâlcevei care, după acelaşi izvor, căzuse în timpul domniei bazileului bizantin Leon al IlI-lea (717-740). După gâlceava, iudaismul se consolida atât la kha-zari, cât şi la seminţiile învecinate şi asta în vremea kaghanului Savriel, care este de fapt acelaşi personaj cu kaghanul Ovadiah, pentru că acesta (după Daubmannus) se numea în anii cu soţ Savriel, iar în anii fără soţ, Ovadiah.
Dar cel mai substanţial izvor privind gâlceava khazară, şi totodată cel mai preţios, dar şi cel mai târziu datat pare a fi cartea *Al Khazari* de Iehuda Halevi[0], poet celebru şi cronicar al gâlcevei khazare. El admite că atât gâlceava, cât şi convertirea khazarilor la credinţa iudaică s-au nimerit să cadă cu patru secole înainte de a-şi fi scris el opera, asta înseamnă în anul 740. Mai trebuie pomenit că Bacher găsea că ecoul iudaizării khazarilor putea fi găsit şi în Midraşim. Legendele răspândite în jurul acestui eveniment erau încă vii, îndeosebi în Crimeea, apoi în Peninsula Taman ca şi în oraşul Tamatarha, cunoscut ca aşezare evreiască din imperiul khazar.
în linii mari, evenimentul, care a fost obiectul atenţiei atâtor izvoare pomenite aici de noi, se petrecu astfel. în reşedinţa de vară a kaghanului, de pe litoralul Mării Negre, unde toamna se văruiau perele pe crengi pentru a fi culese peste iarnă proaspete, s-au aflat trei teologi, un rabin evreu, un grec creştin şi un molan arab. Kaghanul a anunţat că se va converti împreună cu întregul său popor la credinţa celui care urma să de tălmăcirea cea mai convigătoare unui anume vis. în acel vis kaghanului khazar îi apăruse un înger care-i zisese: „Gândul tău e pe placul Domnului Dumnezeu, nu şi fapta". De la aceste vorbe avea să se iste sământa vrajbei, iar izvoarele ebraice citate de Daubmannus au descris astfel cursul evenimentelor: La început trimisul evreu, rabinul Issac Sangari*, nu a scos o vorbă, lăsându-i pe ceilalţi să vorbească, pe grec şi pe arab. Când kaghanul părea să fie înduplecat de argumentele copărtaşului musulman, o prinţesă khazară pe nume Ateh[v] intră în discuţie dojenindu-l pe arab cu aceste vorbe:
Eşti mult prea înţelept când vorbeşti cu mine. Iar eu mă uit cum plutesc norii şi se fac nevăzuţi de după crestele munţilor si în ei îmi recunosc gândurile rătăcitoare. Din ei uneori picură lacrimi, iar în clipele în care norii se risipesc printre ei zăresc un crâmpei de cer pur, în fundal cu chipul tău. Doar atunci nimic nu mă împiedică să te văd aşa cum eşti.
La auzul acestor vorbe, molahul îi spuse kaghanului că el nu umblă cu şiretlicuri în faţa khazarilor, căci le înfăţişase cartea sfântă *Coranul,* întrucât khazarii nu aveau *Cartea Domnului:* „Noi facem paşi pentru că suntem făcuţi din doi şchiopi, dar voi încă mai şchiopătaţi". Atunci prinţesa îl întrebă pe arab:
- Orice carte are un tată şi o mamă. Tatăl care îşi dă sufletul lăsând-o grea pe mamă şi îi dă un nume copilului. Şi mai e mama, care naşte pruncul, îl alăptează şi apoi îl lasă pe lume. Cine e mama acestei *Cărţi sfinte?*
Cum arabul nu găsea un răspuns mai spuse o dată cum că el nu umblă cu şiretlicuri, căci *Cartea Sfântă* era mesagerul dragostei dintre Dumnezeu şi om, şi atunci, prinţesa Ateh încheie discuţia cu următoarea pildă:
Şahul Persiei şi împăratul grec se înţeleseră ca în semn de hună înţelegere să-şi facă daruri fabuloase. Astfel, un curier diplomatic încărcat cu daruri o porni dinspre Ţarigrad, iar un «Itul dinspre Ispahan. Se întâlniră la Bagdad şi acolo aflară [c]'ă Nadir, şahul persan, fusese înlăturat, iar că împăratul grec nutrise. Mesagerii rămaseră o vreme la Bagdad, neştiind ce aveau de făcut cu atâta bogăţie, simţindu-se în pericol din toate
226
227
părţile. Dar văzând ei că mai mult cheltuiesc stând pe loc, ***sa sfătuim*** *ce să facă. Unul din ei zise:*
- Orice-am face, tot rău iese. Să luăm mai bine câte un\ ducat fiecare, iar restul să-i aruncăm...
Aşa şi făcură.
Oare nu facem şi noi întocmai cu preaplinul iubirii] noastre pe care o lăsăm pe mâna mai ştiu eu căror soli? N-m ***să*** *ajungă şi ea de prisos şi aruncată precum ducaţii?*
Spusele prinţesei îl făcură pe kaghan să-i dea dreptate şi j atunci respinse povaţa arabului cu nişte

vorbe preluate **înj** scrierea sa de Halevi:
- De ce oare creştinii şi musulmanii, care şi-au cam împărţit lumea între ei, duc războaie unii împotriva altora, deşi fiecare în parte îl slujeşte pe Dumnezeu, cu intenţii curatei precum pustnicii şi călugării, în posturi şi rugăciuni? Dar sfârşesc prin a se ucide, în credinţa lor că doar ei slujesc calea cea dreaptă care duce la Dumnezeu. De asta îmi vine atât de greu să ader la vreuna din cele două credinţe.
Şi ca să-şi încheie şirul gândului, zise:
- Califul tău are nişte corăbii falnice cu vele verzi şi cu soldaţi care mestecă cu ambele fălci. Dacă ne predăm credinţei lui, ce-o să mai rămână din khazari? Deci, ar fi mai bine pentru noi, dacă tot trebuie, să ne întoarcem către evrei, că tot au fost ei alungaţi de greci, pribegi nevoiaşi care au venit din Horezm în vremea lui Kitabia. N-au armate, doar atât popor cât **se]** adună pe la sinagogă, şi nici arme, decât sulurile acoperite cu scriitura lor.
Şi atunci kaghanul se îndreptă spre trimisul evreilor între-] bându-l ce avea de zis despre religia sa. Rabinul Isaac Sangari îi răspuse că, de fapt, khazarii nici nu trebuiau să treacă la o nouă credinţă. Să se ţină de cea veche. Cum toţi păreau miraţi de gândirea lui, rabinul le explică:
228
- Voi nu sunteţi khazari. Sunteţi nişte evrei care vă întoarceţi acolo unde vă e locul: către adevăratul Dumnezeu al străbunilor voştri.
După care rabinul se pomi să-i expună kaghanului învăţă-mra sa; zilele picurau precum ploaia, şi el vorbea şi iar vorbea. Apoi îi dezvălui kaghanului cele şapte lucruri săvârşite înaintea Facerii lumii, care erau: Raiul, Tora, Dreptatea, Israel, Jilţul oloriei, Ierusalimul şi Mesia, fiul lui David. Apoi îi înşiră lucrurile cele mai înălţătoare: Duhul Domnului, văzduhul duhului, apa din aer şi focul din apă. Şi mai apoi îi înşirui cele trei mame, care erau: în univers - aerul, apa şi focul; în suflet -pieptul, stomacul şi capul; în an - ceaţa, gerul şi arşiţa. Apoi cele şapte consoane duble: Beth, Ghimel, Daleth, Kaph, Pe, Rash şi Thav, care sunt: în univers - Saturn, Jupiter, Marte, Soarele, Venera, Mercur şi Luna; în suflet - înţelepciunea, bogăţia, puterea, viaţa, mila, fertilitatea şi pacea, iar în an -sâmbăta, joia, marţea, duminica, vinerea, miercurea şi lunea... Şi kaghanul începu să priceapă limba în care Dumnezeu îi vorbise lui Adam în rai şi atunci zise: „Din vinul pe care îl pritocesc eu acum or să bea şi alţii după mine'".
Tăifăsuiala kaghanului cu rabinul Isaac poate fi citită în cartea lui Iehuda Halevi despre khazari, iar convertirea kaghanului la iudaism este descrisă acolo în felul următoir:
„După aceea, kaghanul khazar, aşa cum stă scris în istoria khazarilor, va porni la drum cu vizirul său înspre munţii deşertului, pe malul mării şi va ajunge în miez de noapte la o peşteră unde nişte evrei prăznuiau Pastele. Se prezentară, trecură la religia acestora, se lăsară circumcişi în peşteră, după care se întoarseră în ţara lor, dornici să se iniţieze în legea iudaică. Dar au păstrat tăcerea asupra convertirii lor, până când li s-a ivit Prilejul, şi apoi treptat s-au destăinuit prietenilor cei mai apro-Piaţi. Când numărul acestora a crescut considerabil, chestiunea [il] fost scoasă la lumină în faţa lumii, ajungând pe buzele tuturor blazărilor, ceea ce înseamnă trecerea la credinţa iudaică. Toţi
229

cerură să vină cărţi şi învăţători din ţări felurite şi începu] studiul Torei..."
Convertirea khazarilor la iudaism s-a petrecut în două] faze. Prima a început imediat după victoria khazarilor asupra! arabilor din 730, de la Ardabil, la sud de Caucaz, când contrai valoarea prăzii de război fu investită în ridicarea unui templu după canoanele biblice. Atunci, în 740, iudaismul a fost adoptat în câteva din formele sale exterioare. Kaghanul khazarj Bulan a chemat la el mai mulţi rabini din alte ţări pentru al propovădui credinţa iudaică printre khazari. în acest iudaism! incipient khazarii au luat, se pare, părtaşă şi populaţia cetăţii Herson, care, după înăbuşirea răscoalei lui Hursat din aniij şaizeci sau optzeci ai secolului al VIH-lea, s-a refugiat în frunte cu rabinul la curtea khazară.
Reforma acestor prime faze ale iudaismului a fost pornită de kaghanul Ovadiah în jurul anului 800. El a înălţat sinagogi,' a deschis şcoli, unde khazarii şi-au însuşit Tora, Mişna, Talmudul şi liturghia evreiască; aşadar, începea să pătrundă iudaismul rabinic.
Un rol precumpănitor în tot acest proces religios l-au jucat arabii. Căpeteniile de vază ale statului khazar au primit iudais-] mul în momentul în care influenţa islamică slăbise, pentru că în califatul arab intrase zâzania între cele două dinastii -Omeyazii şi Abbasizii. După Masudi, regele khazarilor devenise evreu în timpul califului Harun Al Raşid (786-809), ceea] ce ar coincide cu perioada reformei

iudaice întreprinse de kaghanul khazar Ovadiah.
HALEVIIEHUDA (în arabă Abulhasan al Lavi, micuţul I Halevi) (1075-l141) - Principalul cronicar evreu al gâlcevei: khazare[v], unul din cei trei mari poeţi evrei ai Spaniei. Născut la Toledo, în sudul Castiliei, Iehuda a primit o instruire desă- j vârşită în Spania maură, la dorinţa tatălui său, Samuel Halevi. „înţelepciunea e una singură" - avea să noteze mai târzii
230
Halevi -, „căci înţelepciunea din sferele cele mai înalte ale universului nu e cu nimic mai presus decât înţelepciunea unor mici animale." Doar că prima, plămădită din fibră genuină veşnică, aşadar evoluată, poate fi nimicită doar de Creatorul care a zidit-o, pe când cea animalică a fost plămădită dintr-o fibră supusă intemperiilor. La ajiimale, înţelepciunea este supusă fierbinţelii şi frigului. Halevi a studiat medicina la şcoala talmudică a lui Isaac Alfasi de la Lusena şi ştia castiliana şi araba. în arabă a studiat medicina şi filozofia care se afla sub influenţa antichităţii greceşti şi despre care a scris: „în ea afli doar culori, ea nu dă roade, iar hrănind mintea nu dă nimic sentimentelor". De aici şi credinţa lui Halevi cum că un filozof nu poate ajunge niciodată profet. Medic de profesie, Halevi a fost deopotrivă interesat de literatură şi de tradiţia esoterică iudaică şi îşi făcu veacul printre poeţi, rabini şi savanţi, în toate colţurile Spaniei. Găsea că organele femeieşti erau organe bărbăteşti întoarse pe dos, de altfel şi *Cartea* dădea de înţeles acelaşi lucru, doar că în alt mod: „Bărbatul e Alef, Mem, Shin; femeia e Alef, Shin, Mem. Roata se învârteşte înainte şi înapoi, nimic nu este mai bun decât ceea ce este mai presus de bucurie şi nimic nu este mai rău decât ceea ce este mai prejos de nedreptate..." Cunoscător al Talmudului, Halevi a urmărit originea aliteraţiei numelui Domnului şi în exegetica biblică modernă a dat schema originii literelor I şi E. Lui îi este atribuită sentinţa: „vocalele sunt sufletul din corpul consoanelor". Atrăsese atenţia că timpul dispune de noduri, „inimile anilor", care, cu bătăile lor, menţineau ritmul vremii, al spaţiului şi al făpturii umane, iar acestor noduri le corespundeau actele nodale -°pere în armonie cu timpul. Socotea că deosebirile dintre lucruri proveneau din miezul lor: Cineva se poate întreba: ->De ce nu am fost făcut înger?" La fel de îndreptăţit se poate întreba şi un vierme: „De ce nu m-ai făcut om?" De la trei-[s]prezece ani, Halevi ştia că trecutul e la cârmă, viitorul la Proră, corabia mai iute ca râul, inima mai iute decât corabia, şi
231
că nu merg în aceeaşi direcţie. S-au păstrat cam o mie de poezii despre care se crede că ar fi ale sale, ca şi câteva scrisori trimise prietenilor cărora le adresa mesaje precum: „Cine e cu dumicatul în gură n-are cum sâ-şi spună numele, cine-şi spune numele îşi amărăşte dumicatul din gură". Din Castilia, Halevi a trecut în Cordoba. aflată sub stăpânire arabă şi unde interesul pentru khazari dăinuia de secole. Aici îşi făcu meseria de medic şi tot aici îşi va desăvârşi stilurile juvenile. Compunea în versificaţie arabă şi-şi va scrie numele în acrostih. „Eu sunt marea cu învolburatele-i valuri" avea să scrie despre sine. Un „Divan" al poemelor sale fu descoperit la Tunis, de asemeni un manuscris ulterior completat prin alte surse. în secolul al XVIII-lea a fost tradus în germană de Herder şi Mendelssohn. în 1141; Halevi şi-a desăvârşit lucrarea de referinţă, o scriere asupra khazarilor *(Kitab al Khazari).* încă din primele pagini ale cărţii este relatată gâlceava de la curtea kaghanului[v] khazar între un doctor islamic, un filozof creştin şi un rabin evreu, pe marginea semnificaţiei unui vis. în următoarele capitole discuţia s-a purtat doar între două personaje - rabinul şi kaghanul khazar -, iar lucrarea devine expresia subtitlului ei: *Cartea argumentelor şi a dovezilor privind apărarea religiei iudaice.* Pe când îşi scria cartea, Halevi a făcut aidoma eroului său - s-a hotărât s-o pornească din Spania spre Orient, năzuind să vadă Ierusalimul. „Tare-mi tânjeşte sufletul după Orient", scria el pe atunci „şi sunt ţintuit aici în Occident... Ţinuturi neasemuite, splendorile lumii, oh, cât mă mai atrag... deşi împărăţia ta nu mai există,: deşi, în loc de balsamuri tămăduitoare acum plouă peste tine cu scorpioni şi şerpi." O porni spre Granada, Alexandria, Tyr şi Damasc, iar şerpii îi desenau calea pe nisipul drumurilor, aşa cum zice legenda despre el. Din această drumeţie au apărut poemele sale fundamntale, printre care faimosul *Sionida* care se citeşte în sinagogi în ziua a noua a lunii Ab. A murit la un pas de ţintă, nemaiapucând să pună piciorul pe tărâmul sacru al strămunilor. După spusele unui martor, a fost călcat în
232
picioare de caii sarazinilor în ceasul în care privea pierdut în [z]arc Ierusalimul. Despre conflictul dintre creştinism şi islamism, scrisese: „Nici în Orient şi nici în Occident nu dai de un liman unde să-ţi afli pacea... că învinge un Ismail ori că domneşte un Edom (creştin), destinul meu e acelaşi - să pătimesc". După legendă se zice că pe mormântul lui Halevi ar sta scris: ..Oare încotro şi-au luat zborul credinţa,

mărinimia, modestia si înţelepciunea? Ne aflăm sub această lespede; şi în mormânt suntem nedezlipite de Iehuda". Se pare că o dată cu Halevi s-a adeverit proverbul: „Toate drumurile duc la Ierusalim, dar nici unul nu vine de acolo".

Halevi şi-a scris în arabă faimoasa scriere în proză despre khazari, iar traducerea în ebraică a fost tipărită abia în anul 1506. Atât originalul, cât şi traducerea în ebraică efectuată de lbn Tibon (1167) şi Iehuda Ben Isaac Cardinal au cunoscut mai multe ediţii. Traducerea în ebraică publicată la Veneţia în 1547, apoi reeditată în anul 1594, a fost supusă cenzurii dar, însoţită de comentariul lui Yuda Muscat, este socotită o ediţie de căpătâi. în secolul al XVII-lea opera lui Halevi despre khazari a fost tradusă în latină de John Buxtorf. Această traducere latină a ediţiei cenzurate a cărţii lui Halevi despre khazari a cunoscut o largă răspândire în Europa. Aici argumentele solului evreilor la gâlceava khazară. Isaac Sangari[0], sunt confruntate cu cele ale trimişilor anonimi, islamicul şi creştinul. Iar prefaţa acestei cărţi cenzurate parcă e scrisă de mâna lui Halevi: „Cum sunt deseori întrebat cu ce argumente sau răspunsuri aş putea ᵛeni în întâmpinarea acelor filozofi care au alt crez decât noi, ori a celor însufleţiţi de o altă religie (în afara celei creştine), ᶜa si în întâmpinarea ereticilor care se află printre noi, de fapt ^ei care s-au abătut de la religia iudaică atotcuprinzătoare, îmi amintesc de pledoaria unui celebru cărturar, copărtaş la gâl-ᶜeava de la curtea suveranului khazar care trecuse la iudaism acum patru sute de ani". Evident că remarca din paranteză, „în ˙ifara celei creştine", a fost adăugată din pricina cenzurii.

pentru că, în ciuda acestei remarci, Halevi vorbise în cartea sa şi despre religia creştină. De fapt discutase despre cele trei religii, creştină, islamică şi iudaică, simbolizându-le prin imaginea unui copac. La acest copac, zicea el, crengile, frunzele şi florile reprezintă creştinismul şi islamismul, pe când rădăcinile sunt ale iudaismului. Apoi, în ciuda faptului că numele trimisului creştin lipseşte, se poate constata păstrarea titulaturii acestuia - filozof. Termenul de filozof, aşa cum e numit solul creştin în izvoarele ebraice şi creştine (greceşti), este de fapt un titlu universitar bizantin şi nu trebuie luat în sens literal.

Textul lui Halevi tipărit la Basel în ediţia latină a lui John Buxtorf a cunoscut, totuşi, o mare popularitate, iar editorul a fost asaltat de scrisori. în al său *Dicţionar khazar* din 1691, Daubmannus va# înştiinţa că unul dintre comentatorii cărţii lui Halevi era un evreu din Dubrovnik pe nume Samuel Cohen*, iar după apariţia ediţiei în latină, au urmat traduceri în limbile spaniolă, germană şi engleză. O ediţie critică a sursei arabe, însoţită de o traducere în ebraică, a apărut la Leipzig în anul 1887. Hirschfeld atrăgea atenţia că Halevi, vorbind despre natura sufletului, apelase, pe lângă alte izvoare, şi la un text al lui Ibn-Sin (Avicenna).

Popularitatea lui Halevi atinse peste noapte cote legendare. Se crede că n-a avut fii, ci doar o fiică, al cărei fiu a purtat numele bunicului său. Enciclopedia iudaică rusă preia această informaţie atunci când contestă legenda potrivit căreia fiica lui Halevi ar fi fost căsătorită cu reputatul savant Abraham Ben Ezra, pentru că fiul lui Ezra nu se numea Iehuda. Această legendă, care se află consemnată în idiş şi în cartea *Maseh ha Şem* de Simon Akib Ben Joseph, zice că reputatul grămătic şi poet din Toledo, Abraham Ben Ezra (mort în 1167), se însurase în Khazaria cu fiica lui Halevi. Iar legenda ţesută în jurul acestei nunţi, care a fost publicată de Daubmannus, sună astfel:

Abraham Ben Ezra trăia într-o colibă la malul mării, năpădită de ierburi înmiresmate, iar vântul nu putea risipi

miresmele, ci le purta ca pe nişte chilimuri, din loc în loc. lntr-o zi, Abraham Ben Ezra fu învăluit de cu totul alte miresme. Şi asta pentru că simţea frica. Frica se adânci în el mai întâi până-n sufletul său cel nevârstnic, coborî apoi în sufletu-i mijlociu, după aceea în al treilea, în sufletul vârstnic al lui Ezra. In fine, fiica ajunse de două ori cât sufletul lui Ben Ezra, încât acesta nu mai putea sta în casă. Vru să iasă, dar când să deschidă uşa dădu de un păienjeniş care o năpădise peste noapte. Părea un păienjeniş obişnuit, doar că era roşiatic. Când încercă să-l înlăture văzu că era o măiastră ţesătură din fire de pâr. Si atunci porni să-l caute pe posesorul părului. Nu dădu de nici o urmă, dar în târg zări o străină însoţită de tatăl ei. Avea nişte plete roşcate şi nu se uita la Ben Ezra. A doua zi dimineaţa Ben Ezra se simţi iarăşi cuprins de frică, iar la uşă dădu de a doua pânză de păianjen roşcată. Când în acea zi o întâlni pe fată, îi întinse două ramuri de mirt. Ea râse şi-l întrebă:

- Cum de m-ai găsit?

- De cum am simţit că am în mine trei frici, nu una, zise el.

Literatură primară: John Buxtorf, *Praefacio* la versiunea latină a cărţii lui Halevi (Liber Cosii, Basilae, 1660); *Lexicon Cosii,*

continens colloquium seu ***disputationem*** *de religione, Regiemonti Borrusiae excudebat typographus loannes Daubmannus. Anno 1691* (ediţie distrusă); *Evrajskaja enciklopedija.* Petersburg, 1906-l913, voi. l-l6. în volumul 1 există un amplu articol şi alte surse despre Halevi; bibliografia selectivă se află în ediţia I. Halevi, *The kuzari (Kitah* ***al Khazari),*** New York, 1968, pp. 31l-313; cea mai recentă **ediţie** bilingvă a poemelor sale a dat-o Arno Press, New York, 1973; *Encyclopaedia* ***Iudaică,*** Ierusalim, 1971.

K AGHAN - Titulatura suveranului khazar; vine de la cuvântul ebraic *cohen,* care înseamnă preot. Primul kaghan, după convertirea regatului khazar la iudaism, se numea Savriel, iar femeia lui, Sarah. Numele kaghanului care a organizat „gâlceava khazară"[v], invitând la curtea sa evrei greci şi arabi, ca [s]ă-i tălmăcească visul, nu ne e cunoscut. După surse iudaice citate de Daubmannus[0], trecerea khazarilor[v] la iudaism a fost

234

235

precedată de un vis al kaghanului pe care acesta i l-a povestit fiicei sale, sau surorii sale, prinţesei Ateh[v], cu vorbele astea: - Visam că merg printr-o apă până la brâu citind o carte. Era apa râului Kura, tulbure şi mustind de ierburi, cum e apa pe care o bei trecută prin păr ori prin firele bărbii. Din vreme în vreme, când venea câte un val mai înalt, eu ridicam în sus cartea, ca să n-o murez, după care îmi vedeam iar de citit. Dar apa tot creştea, iar eu trebuia să-mi termin lectura înainte să mă înghită. Şi atunci îmi apare un înger cu o pasăre într-o mână care îmi zise: „Strădania ta e pe placul Domnului, nu şi fapta", în clipa aia m-am trezit şi am deschis ochii. Doar că şi-n trezie mă aflam tot până la brâu în apă, în acelaşi râu tulbure cu smârcuri, ţinând cartea în mână, iar lângă mine îngerul de dinainte. Cel din vis, cu pasărea. închid repede ochii, dar râul, îngerul, pasărea şi celelalte sunt tot cu mine; îi deschid - la fel. Cumplit lucru. Arunc un ochi în carte: „Cel care se încalţă n-are de ce se făli..." şi aici închid ochii, dar văzusem urmarea şi continuu fraza începută cu ochii închişi: „...precum cel care se descalţă". în clipa aia pasărea fâlfâie din aripi cu îngerul, iar eu ridic iar pleoapele. Văd pasărea în zbor. Atunci am înţeles: n-ai cum să închizi ochii în faţa adevărului, n-ajută nici lăsatul pleoapelor, pentru că n-ai scăpare nici în vis, nici în trezie, nici dacă adormi, nici dacă te trezeşti. Totul nu e decât ziuă veşnică, aceeaşi de-a pururi, iar lumea ţi se încolăceşte în jur ca un şarpe. Atunci am văzut eu că de departe o mare bucurie e mai mică, dar e aproape; am înţeles că un lucru mare poate fi gol, iar un lucru mic poate să-ţi fie atât de drag... Şi atunci am făcut ce-am făcut.

KHAZARI — Popor războinic care, între secolele al Vll-lea-al X-lea, s-a stabilit în Caucaz, având un stat puternic, flotă la două mări, la Marea Neagră şi la Marea Caspică, vânturi cu duiumul, ca peştii, trei capitale, de vară, de iarnă şi de război, şi nişte ani înalţi precum pinii. Practicau o religie azi necunoscută, venerau sarea, îşi ciopleau templele în saline ori în munţi de sare. După Halevi[0], khazarii s-au convertit la iudaism în anul 740, iar Iosif, ultimul lor kaghan, stabilise legături chiar şi cu evreii spanioli, căci el naviga şi în ziua a şaptea, când pământul îl afurisea pe om şi când blestemul îndepărtează corabia de uscat. Dar legăturile au fost întrerupte în anul 970, când ruşii le-au ocupat capitala şi au devastat statul khazar. După acel moment o parte dintre khazari s-au contopit cu evreii din Europa de Est, o altă parte cu arabi, turci si greci, încât azi se ştie despre acele mici oaze de suflete kha-zare că au dăinuit fără limbă şi credinţă în comunităţi independente din Europa de Est şi Europa Centrală, până în ajunul celui de-al doilea război mondial (1939), când au dispărut cu totul. Forma iudaică a numelui lor este aceea de *kuzari* (pi. *kuzarimi).* De obicei se admite că doar nobilimea khazară se convertise la iudaism; deşi în Câmpia Panonică, între secolele al Vll-lea şi al X-lea existase un centru al iudaismului atribuit khazarilor (Celarevo^). Druthmar de Aquitania consemna în jurul anului 800: „gentes Hunorum que ab et Gazări vocantur", susţinând că erau circumcişi, că urmau legea lui Moise şi că erau viguroşi. în secolul al XH-lea, Kinnam a scris despre khazari ca trăiau în legea lui Moise, nu însă cu totul. Surse arabe din secolul al X-lea îi atestă deja pe kaghanii evrei (Ibn Rustah, Istakhri, Ibn Haukal).

Referinţe interesante asupra khazarilor se întâlnesc într-un document cunoscut sub numele de corespondenţă khazară. Deşi s-au păstrat cel puţin două versiuni, dintre care una este în stare aproape perfectă, documentul nu a fost cercetat cu rigoare şi în profunzime, pus în lumină. Se păstrează la Oxford Şi reprezintă corespondenţa în ebraică dintre Iosif, regele khazarilor, şi Hasdai Ibn Şaprut, evreu maur din Spania, care, [a] mijlocul secolului al X-lea, îi scria regelui khazar rugându-l [s;]H răspundă la următoarele întrebări:

236

237

1. Există undeva pe lume un stat evreu?
2. Cum au ajuns evreii în Khazaria?
3. Cum s-a petrecut convertirea khazarilor la iudaism?
4. Unde trăieşte regele khazarilor?
5. Cărui trib aparţine?
6. Care e rolul său în război?
7. încetează războiul Sâmbăta?
8. Are regele khazarilor informaţii despre un posibil sfârşit j al lumii?

Răspunsurile motivează gâlceava khazară [v] care a precedat trecerea khazarilor la iudaism.

In privinţa acestei gâlceve ar mai exista un izvor care nu s-a păstrat până azi. într-o fişă din dicţionarul său khazar, Daub-mannus* face trimitere la documentul *Asupra unor chestiuni khazare* (probabil, o versiune în limba latină). După citirea ultimelor cuvinte ale documentului se vede că este vorba de un raport al solului evreilor, Isaac Sangari, întocmit înaintea plecării sale în misia khazară, unde urma să fie părtaş la faimoasa gâlceava. Documentul, atât cât s-a păstrat, sună astfel:

Denumirea khazarilor - statul khazar se numeşte regatul kaghanului sau Kaghanat, dar numele primului regat khazar, care a precedat Kaghanatul şi care a fost înălţat cu spada, a dispărut. Khazarii nu par deloc încântaţi că sunt astfel numiţi în statul lor şi atunci îşi spun în fel şi chip, numai să evite numele de khazar. în regiunile dinspre Crimeea, unde se află populaţia greacă, khazarii erau numiţi populaţie negreacă sau greci netrecuţi la creştinism; mai spre sud, unde erau evrei, le zicea grupare neevreiască; la est, unde se stabiliseră arabii în regatul khazar, khazarii erau numiţi suflarea neislamică. Acei khazari care trecuseră la o altă credinţă (iudaică, greacă sau arabă) nici nu mai erau numiţi khazari, ci înşiruiţi printre evrei greci sau arabi, dar atunci când se mai întâmplau şi treceri 1 credinţa khazară, persoanele în cauză erau socotite de mediu

khazar ca aparţinând aceloraşi seminţii de greci, evrei sau arabi din care proveniseră înaintea convertirii religioase. Aşa, de pildă, an grec, dacă voia să spună despre cineva că era khazar, se exprima în felul următor: „în Kaghanat sunt numiţi «viitori evrei» cei care nu s-au alipit la credinţa grecească şi care vorbesc khazară". în statul khazar se întâlneau numeroşi cărturari evrei, greci sau arabi, buni cunoscători ai trecutului khazar, ai cărţilor şi monumentelor despre care vorbeau cu rigoare şi admiraţie, mulţi dintre ei chiar scriindu-le istoria lor khazară, ceea ce nu li se permitea khazarilor. Ei de altfel nu au nici dreptul de a vorbi despre propriul lor trecut şi nici de a scrie cărţi pe această temă.

Limba khazară este muzicală, versurile pe care le-am auzit în această limbă sunau frumos, deşi nu le-am reţinut; se zice că le-ar fi compus o prinţesă khazară. Această limbă dispune de şapte genuri: pe lângă genul masculin, feminin şi neutru mai există un gen pentru eunuci, unul pentru femei asexuate (al căror sex fusese furat de un şeitan arab), un altul pentru cei care-şi schimbă sexul, fie că sunt bărbaţi care au devenit femei, fie invers, şi, de asemenea, un gen pentru leproşi, care o dată cu boala primeau obligatoriu noile desinenţe pentru că atunci când ar fi intrat în vorbă cu cineva acela să-i poată afla imediat boala. Apoi accentul din vorbirea fetiţelor era altul decât acela al băieţilor, ca şi al bărbaţilor faţă de femei. Pentru că băieţii învăţau araba, ebraica ori greaca, după cum trăiau în zone populate de greci, ori acolo unde evreii se amestecaseră cu khazarii, sau acolo unde pătrunseseră sarazinii şi perşii. în limba khazară vorbită de băieţi puteai auzi cuvinte evreieşti ca kameş, holem şi şurek, un „u" mare, mijlociu şi mic, şi un „a" mijlociu. în schimb fetiţele care nu vorbeau ebraica, greaca ori araba aveau o pronunţie aparte şi mai curată. Se ştie că atunci ᶜand e să dispară un popor, întâi dispare înalta societate şi o dată cu ea şi literatura. Mai rămân cărţile de legi pe care P°porul le ştie pe dinafară. Acelaşi lucru se poate spune şi

despre khazari. în capitala khazară preţul predicilor în khazară 1 era groaznic de piperat, în vreme ce în ebraică, arabă sau greacă] aveau un preţ scăzut, dacă nu erau rostite gratuit. Ciudat estei că atunci când khazarii se aflau în afara graniţelor, se ferea» să-şi amintească unii altora de originea khazară, ascunzând! până şi faptul că vorbeau şi înţelegeau khazară, chiar mai mulţi între ei decât faţă de străini. Iar în ţara lor erau mai preţuiţi ceil din serviciile publice şi administrative care nu se dovedeau! buni cunoscători de limbă khazară, chiar dacă era vorba deJ limba oficială. Astfel încât şi cei care ştiau bine khazaral o vorbeau voit stâlcit, cu accent străin, ceea ce le aducea uni real beneficiu. Chiar traducătorii - de pildă cei din khazară în ebraică, sau din greacă în khazară - care făceau greşeli înl khazară, intenţionat sau nu, erau cei mai solicitaţi.

Justiţia - După legile khazare, pentru acelaşi lucru puteai fi condamnat diferit, de la o regiune la alta, de pildă acolo unde trăiau numai evrei pedeapsa era de un an-doi de galere; în aceji parte a regatului unde erau arabi, pedeapsa era doar de o jumă-l tate de an, iar acolo unde trăiau greci nici nu se pomenea dq galere, în schimb, în centrul statului, care se numea provincial khazară (cu toate că populaţia khazară era majoritară), pentru! acelaşi delict se plătea cu capul.
Sare şi vis - Literele alfabetului khazar poartă numele mâncărurilor care se sărează, numerele poartă numele soiurilor j de sare, căci khazarii deosebesc şapte feluri de sare. In afara j privirii sărate a lui Dumnezeu, care nu te îmbătrâneşte, khazarii; cred că se poate îmbătrâni de la privit, fie că te priveşti pe tinel fie pe alţii, pentru că privirea ară şi sfâşie trupurile din jur cu] tot soiul de scule care mai de care mai ucigătoare, privirea fiind j plăsmuită din colcăieli de patimi, vrăjmăşii, gânduri ascunsJ şi dorinţe. Rugăciunea khazară este plânsul, pentru că lacrimile vin de la Dumnezeu. într-adevăr, precum perla scoicii, lacri-j mile închid în adânc un fir de sare. Femeile ştiu să se roage*}* într-un anume fel, împăturindu-şi basmaua de câte ori e posibil,!
240
asta e tot. Apoi khazarii mai au cultul visului. Se crede că acela care pierde sare nu mai poate adormi. De aici şi atenţia deosebită acordată somnului, care nu e totul, mai e ceva ce n-am putut desluşi, ca atunci când nu auzi drumul din pricina hurdu-căielilor căruţei. Ei cred că aceia care populează trecutul cuiva în amintiri acolo rămân, uscaţi şi blestemaţi; nu se mai pot schimba, nu mai pot face un pas, în afara celui făcut deja, nu se mai pot întâlni cu nimeni altcineva, în afara celor pe care-i întâlniseră înainte, şi nici măcar nu pot îmbătrâni. Singura libertate acordată strămoşilor, dispărute seminţii de taţi şi mame păstrate în cuget, este răgazul din timpul viselor noastre. Aici, în vis, personajele astea din aduceri aminte primesc pe veresie o anume libertate de mişcare, se mai întâlnesc cu chipuri noi, îşi schimbă partenerii de ură sau dragoste şi dau şi ei măcar de o viaţă părelnică. De aici rezultă locul privilegiat al visului în religia khazară, căci trecutul ferecat în sine pe vecie se mai slobozeşte luând tot soiul de contururi în vis.
Strămutări - Se crede că vechile triburi khazare se strămutau o dată la zece generaţii, iar cu fiecare strămutare această seminţie de războinici părea să semene tot mai mult cu o naţie de târgoveţi. în locul mânuitorilor de spadă găseai acum pre-ţuitori de corăbii, de case ori terenuri în zăngănitul ducaţilor ori in curgerea arginţilor. Explicaţii ar fi destule, dar după mine cea mai credibilă susţine că o seminţie ajungea ciclic nerodnică, din care cauză trebuie să-şi mute locul, tocmai pentru reîmprospătarea rasei, prin menţinerea fertilităţii. Ca după aceea, cum ajungeau să se învioreze, să se întoarcă în ţinuturile lor de baştină, punând iar mâna pe suliţă.
Obiceiuri religioase - Kaghanul khazar nu admite amestecul religiei în conducerea statului ori în armată. Zice: „Dacă [s]abia ar avea două vârfuri, atunci s-ar numi târnăcop". De [a]ltfel, avea aceeaşi atitudine faţă de cele trei religii: iudaică, §reacă ori arabă. Aşadar, nici una nu era mai cu moţ. Dacă [!"e]ligia noastră iudaică ori cea greacă sau arabă îşi întindeau
241
rădăcinile şi în alte state, găsind sprijin în neamurile noastre de peste tot, în schimb credinţa khazară este singura care nu-şi are susţinători în afara graniţelor, din care cauză a fost slăbită de chiar forţa de expansiune a celorlalte trei religii care, de fapt, acţionează în detrimentul ei. Astfel trebuie înţeleasă ultima acţiune a kaghanului de a restrânge domeniile mănăstireşti din ţară şi de a reduce numărul templelor la zece, pentru fiecare religie în parte. Cum lăcaşurile de cult khazare erau, oricum, mai puţin numeroase faţă de cele evreieşti, arabe sau greceşti, tot biserica khazară a fost cea mai afectată. Lucru care se putea vedea cu ochiul liber, la orice pas. De pildă, cimitirele se stingeau, în regiunile populate de greci, ca în Crimeea, sau de evrei, ca în Tamatarha, ori de arabi şi persani de la graniţa cu Persia, cimitirele khazare erau ţinute sub lacăt, mai mult, au fost interzise înmormântările de rit khazar, astfel că drumurile erau împânzite de khazari trăgând să moară îndreptându-se spre capitala khazară, Itil, unde cimitirele mai funcţionau. Le ieşea sufletul pe gură, dar ei încă mai aveau de mers. „Trecutul nu ne este îndeajuns de adânc - se plângeau preoţii khazari văzând ce era în jurul lor -, poporul ăsta al nostru trebuie să se maturizeze, să-şi mai chiverniseascâ trecutul, ca odată şi odată să-şi zideascâ temelia unui viitor înălţător."
Interesant era că în imperiul khazar trăiau deopotrivă greci şi armeni de aceeaşi religie creştină, dar care găseau tot timpul sământă de ceartă, care sământă era aceeaşi, trădând înţelepciunea învrăjbitorilor: la orice râcă atât grecii, cât şi armenii cereau temple separate. Cum statul khazar le împlinea pofta, ei ieşeau după fiecare harţă mai întăriţi, cu un templu în plus, şi asta pe socoteala

khazarilor şi a credinţei lor.
Dicţionar khazar - Cuprinde cărţile cititorilor în vise, o sectă religioasă foarte puternică la khazari. Dicţionarul ăsta era pentru ei precum *Sfânta Scriptură* — Biblia. Alcătuit din biografiile unor varii persoane de parte bărbătească şi femeiască, *Dicţionarul khazar* reprezintă de fapt portretul mozaicat al
242
personajului unic - al celui numit de noi Adam Kadmon. Iată două citate din acel dicţionar:
„Adevărul este transparent şi nu atrage atenţia, pe când minciuna este opacă, nelăsând să treacă nici lumina, nici privirea. Mai există o a treia stare, când cele două atitudini se amestecă de fapt, atitudinea cea mai întâlnită. Cu un ochi privim spre adevăr şi privirea asta se pierde cu totul în nemărginire, dar cu celălalt ochi nu vedem prin minciună nici cât o palmă, privirea nu merge mai departe, rămâne pe pământ, e a noastră, aşa străbatem şi noi viaţa, într-o rână. De aceea adevărul nici nu poate fi înţeles nemijlocit, ca minciuna, ci doar prin comparaţie cu minciuna. Si în comparaţie cu blancurile şi slovele *Scripturii noastre.* Căci blancurile din *Dicţionarul khazar* marchează locurile transparente ale adevărului divin şi ale numelui (Adam Kadmon). Iar slovele negre dintre blancuri corespund locurilor unde privirea noastră nu trece de suprafaţă...
Apoi slovele mai pot fi comparate cu veşmintele. Aşa cum iama pui pe tine haine de lână ori o blană, fulare, căciuli care să-ţi ţină de cald şi o centură strânsă, tot aşa vara te îmbraci în veşminte din in, mergi mai despuiat, mai arunci din straiele greoaie, deci între vară şi iarnă mai pui sau mai iei din straiele de pe tine - aşa e şi cu cititul. în fiecare vârstă cauţi mereu altceva din cărţi, aşa cum îţi potriveşti hainele. Acum *Dicţionarul khazar* nu e decât un sărman morman de cuvinte, de nume şi pseudonime ale lui Adam Kadmon. Dar cu timpul ai să te tot îmbraci şi ai să tot dobândeşti... Căci visul e o vineri pentru ceea ce în trezie se numeşte Sâmbătă. Şi duce la El, şi e aidoma acelei zile, iar mai departe zilele se cuvin luate la rând (joi pentru duminică, luni pentru miercuri şi tot aşa). Cine [s]-o pricepe să le citească împreună le va dobândi şi va dobândi [0] bucată din trupul (lui Adam Kadmon) pentru sine..."
243
Nădăjduind că vorbele mele vor veni în ajutorul rabinului I Isaac, asta-i tot ce-am putut să spun, eu care vinerea mă^ numesc Jabel, duminica Tubalcain şi doar sâmbăta Jubal. După j atâta strădanie îmi voi trage şi eu sufletul, căci întrebuinţarea memoriei este o permanentă circumcizie...
LIBER COSRI - Titlul traducerii latine a cărţii lui Yehuda Halevi* despre khazari, publicată în 1660. Traducă-j torul, John Buxtorf (1599-l664), a adăugat la traducerea sa din latină şi o versiune în ebraică, din raţiuni comparatiste. Buxtorf j avea acelaşi nume şi prenume cu tatăl său şi de foarte timpuriul a fost iniţiat în limba ebraică biblică, rabinică şi medievală. L-a tradus pe Maimonide în latină (Basel, 1629) şi a luat poziţie **într-b** îndelungă polemică publică cu Louis Cappela în privinţa semnelor şi literelor biblice care desemnează vocalele. în anul 1660 a publicat la Basel traducerea cărţii lui Halevi, cu o prefaţă din care reieşea că apelase la ediţia veneţiană a
biata

COSRI

***Ccntmatr* COLLOQUmMfeuDISjPnTATIQNEM**
Da REL1GIONE Rlblom «nit *nonţccm taior,ieat* XJOIM Con 110-
ni»
Eun cctlegir, ia onfinm *nitpz.tilB* L1'KOOJI Ai * im
nMBMI
***Ix* Anwcj ia L i ■ o o *i. u* Hâ 1» *Mt* iftcbaMem ttmpcn, lUb I JH Ai» Im»», Mm miau rtJw.**
JOHANNEJ BffXTOIHBI.FIL
Cum P* IVI ti o ia.
IAIILBX,.
Bamjwbu» Aarxoiil,
TjpliCiotoI DiC«»«l,A»iTn»p.A.c!3 Ut U.
Pagină de titlu a cărţii lui Halevi despre khazari (editată la Basel, în secolul al XVH-lea)
244
traducerii în ebraică a lui Ibn-Tibon^. Ca şi Halevi, el considera ,că vocalele erau sufletele literelor şi că, prin urmare, fiecăreia <jin cele 22 de consoane îi reveneau câte trei vocale. Cititul era, de fapt, aruncarea cu o piatră în altă piatră aflată în zbor, aşadar consoanele erau pietrele, iar vocalele repeziciunea lor. După socotinţa sa, în Arca lui Noe din vremea Potopului au fost îmbarcate şi cele şapte cifre cu înfăţişări de porumbel, pentru că porumbelul ştie să numere până la şapte. Doar că aceste numere nu aveau în scrierea lor consoane, numai vocale.

Deşi „corespondenţa khazară" a fost cunoscută imediat după anul 1577, ea nu a devenit accesibilă publicului larg decât o dată cu ediţia lui Buxtorf a cărţii lui Halevi din anul 1660, la care el anexase scrisoarea lui Hasdai Ibn-Şaprut, ca şi răspunsul regelui khazar Iosif.

LUKAREVIC (LUCCARI) EFROSINIA (secolul al XVIl-lea) - Aristocrată din Dubrovnik, născută Getaldic-Kru-horadic, căsătorită cu un gentilom din familia Luccari. în palatul său ţinea o colivie cu o gaiţă, a cărei prezenţă în casă era binefăcătoare, iar pe un perete stătea un ceas grecesc care de sărbători cânta tropare şi condace. Ea zicea că în viaţă deschiderea unei noi uşi este la fel nesigură ca deschiderea la jocul de cărţi, iar despre soţul său cel atât de bogat spunea că la cină se hrănea cu tihnă şi apă. Era faimoasă atât prin purtarea sa dezinvoltă ca şi prin frumuseţea sa; se apăra prin zâmbet zicând că drumul şi obrazul nu puteau merge împreună. Avea câte doi policari la fiecare mână. Purta mereu mănuşi, chiar şi-n timpul mesei, şi poftea doar la mâncăruri în care predominau roşu, albastru şi galben şi purta rochii numai în aceste culori. Avea doi copii, o fiică şi un fiu. într-o noapte, prin geamul care le despărţea odăile, fiica ei de şapte ani o văzu în durerile facerii. în prezenţa păsării din colivie, doamna Efrosinia aduse Pe lume un bătrânel bărbos cu pinteni la picioarele-i desculţe care, de cum se ivise, strigă: „Un grec flămând o porneşte până

în ceruri", îşi tăie singur buricul cu dinţii şi o zbughi ca din puşcă, nu înainte de a înşfăca o pălărie drept singur veşmânt şi de a-şi striga sora din mers. Din clipa aceea fetiţa amuţi, devenind tot mai greu de stăpânit, şi atunci fu trimisă la Konavlie, departe de ochii curioşilor. Se zicea că toate astea i se trăgeau doamnei Efrosinia de la faptul că se aşezase pe pâine şi că avusese în taină o relaţie cu un evreu din ghetoul din Dubrovnik, pe nume Samuel Cohen*. La acuzaţiile privitoare la comportamentul său libertin, doamna Efrosinia răspunse că nu se lasă adăpată prin gura altuia:

- Ce-i drept, dacă aş avea de ales între o sută de patricieni fermecători, viguroşi, bogaţi şi cu părul negru, şi ale căror zile să nu curgă prea repede, nu zic, nu m-aş da în lături de la nimic, aş fi o nesăţioasă! Numai că în Dubrovnik o sută de ani să aştepţi, şi nu afli măcar o sută de servitori de soiul ăsta! Şi adică eu de ce să aştept o sută de ani?!

Iar la alte învinuiri chiar că nu se mai osteni să răspundă. Se mai zicea despre ea că înainte de măritiş fusese Moră, după măritiş devenise vrăjitoare, iar după moarte avea să ajungă vampiriţă pentru trei ani, numai că ultima chestie nu convingea lumea pentru că se credea că doar turcii deveneau vampiri, grecii uneori, evreii niciodată. Iar despre doamna Efrosinia se şoptea că împărtăşea în taină religia lui Moise.

Orice s-ar spune, când Samuel Cohen fu izgonit din Dubrovnik doamna Efrosinia nu a stat deloc nepăsătoare; se vorbea că o să moară de inimă rea, noaptea ţinea mâna pumn la inimă, cu cei doi policari strânşi de fiecare parte. Numai că, în loc să moară, într-o bună dimineaţă îşi luă zborul din Dubrovnik, fiind apoi văzută la Konavlie, apoi în cimitirul de la Danca unde în fiecare după-amiază o găseai la un mormânt pieptănându-se, ca după o bună bucată de vreme s-o pornească spre nord, la Belgrad şi de acolo să ajungă la Dunăre, în căutarea iubitului. Când a auzit de Cohen că murise la Cladovo nu se mai întoarse acasă. După care se tunse chilug, îşi îngropa

părul, apoi se făcu nevăzută. Se crede că moartea sa a intrat în folclor, într-un cântec de jale, mai degrabă bocet, care a fost înregistrat la Kotor în anul 1721 fiind păstrat doar în versiune italiană, cu titlul *Tânăra latină şi domnitorul valah Dracula.* Traducerea cântecului e neizbutită, dar se înţelege că alături de eroină, în care se întrezăreşte destinul doamnei Efrosinia, şi în voievodul Dracula trebuie văzut un personaj, pare-se real, pe nume Vlad Malescu, care a trăit la răscrucea dintre secolele al XVII-lea şi al XVIII-lea în Transilvania. Iată despre ce era vorba în acel cântec tânguitor:

La ceasul când stuful alb dă în floare, o cadra de femeie adânc mâhnită mergea pe firul Dunării să-şi caute iubitul plecat la război. Auzise că s-ar fi prăpădit şi atunci o pornise în căutarea voievodului Dracula care vedea cu ochiul de mâine şi mai era şi cel mai căutat vraci al tristeţilor. De sub plete i se vedea ţeasta tuciurie, apoi se ivea ridul muţeniei pe chip şi mai avea un mădular uriaş pe care, în zile de sărbătoare, şi-l lega cu un fir de mătase de un cintezoi care, în zborul său, îl purta deasupra voievodului. Avea întotdeauna la cingătoare o scoică pe care ştia de minune s-o mânuiască la jupuirea unui om viu, pe care apoi, ţinându-l de chică, îl înfăşa cu aceeaşi piele. Pregătea tot soiul de licori pentru moarte dulce, iar la curtea sa se vânturau roiuri de vampiri care suflau în lumânări cerându-i lui Dracula să fie trimişi pe lumea cealaltă. Căci pentru ei moartea era singura atingere cu viata. Clanţele uşilor se răsuceau de la sine, iar în bătătura castelului văzduhul se învolbura întruna,

zobind totul în cale. Vârtejul ăsta ţinea cam de şapte mii de ani, iar în buricul lui sau în ochiul lui timp de Şapte mii de ani totul se vedea ca-n palmă, iar luna părea că dospeşte. Când tânăra femeie îşi făcu apariţia, slugile voievodului Dracula şedeau la umbra vârtejului, la o băută, unul turnând dintr-o bărdacă, în vreme ce un altul îşi dădu drumul la voce, la un fel de o cântare, ca apoi el să se cinstească, iar primul să ia aer în piept. Şi uite aşa îşi tot schimbau

247

rolurile. După care, în cinstea oaspetelui se porni o cântare de seară, urmă o altă voce câmpenească şi, în fine, o a treia cântare care se zicea cap la cap, şi care glăsuia:

„Primăvara, când încep păsările să numere peştii din Dunăre, la îmbucătura Dunării cu marea dă în floare şi stuful alb. (El nu înfloreşte decât trei zile pe an; când apa sărată se îmbina cu apa dulce, atunci sămânţa-i era mai vioaie decât oricare alta, înmugurea mai iute decât pasul ţestoasei şi se înălţa mai degrabă decât putea furnica s-o urce. Dacă pică pe loc uscat sămânţa de stuf alb poate sta potolită şi două sute de ani, dar dacă pică în umezeală, germenele ei iese la lumină în trei sau patru ore şi se înalţă până la un metru, după care se tot îngroaşă, încât până la sfârşitul zilei nu mai poate fi cuprinsă cu palma. Iar a doua zi dimineaţă are talia unui om şi înălţimea unei case, încât pescarii îşi agaţă năvoadele de trestia albă pe care apoi le trage ea singură la mal urmân-du-şi creşterea. Păsările ştiu că trestia albă poate încolţi şi în pântece, de aia se feresc să nu înghită vreo sămânţă ori vreo mlădiţă. Uneori corăbierii ori păstorii când zăresc câte-o pasăre parcă destrămându-se în zbor, ştiu că e de la un grăunte ciugulit dintr-o pornire smintită ori dintr-o jale păsărească, precum minciuna omenească, că e de la sămânţa de trestie albă, care o va sfâşia.) Pe tulpina trestiei albe se pot vedea urme ca de dinţi, că de asta şi păstorii credeau că trestia albă nu creştea din pământ, ci din gura unui monstru marin, care prin ea şuieră şi glăsuieşte, momind păsările şi alte vietăţi lacome la seminţele sale. De asta, din trestie albă nici nu se fac fluiere, pentru că nimeni nu suflă în fluierul altuia. Unii pescari ziceau că uneori se mai întâmpla ca o pasăre să plodească sămânţa trestiei albe şi atunci pe pământ clocea oul morţii..."

După ce cântecul se sfârşi, fata, lăsându-şi ogarii să alerge vulpile, intră în turnul voievodului Dracula şi îi dădu o pungă cu aur ca să-i tămăduiască jalea. El o cuprinse-n braţe, o duse-n iatacul său şi n-o lăsă să plece decât după ce i se vor

întoarce ogarii de la vulpi. Se făcuse dimineaţă. Spre seară, pe malul Dunării păstorii dădură de nişte ogari urlând lângă trupul unei tinere femei neasemuit de frumoase, dezmembrată precum o pasăre fecundată de sămânţa trestiei albe. In jurul unei tulpini uriaşe care îşi răsfirase deja rădăcinile în păru! ei, nU'i rămăsese decât rochia de mătase. Tânăra femeie născuse o fată năprasnică - moartea sa. In moartea aceea frumuseţea ei se pritocise în zer şi lapte prins, iar la fund se vedea o gură din care răsărea trestia...

MOKADASA AL SAFER[4] (secolele VIII-IX) - Cel mai desăvârşit cititor şi vânător de vise[f]. După legendă el întocmise partea bărbătească a enciclopediei khazare, aşa cum prinţesa Ateh alcătuise partea femeiască. în bucata lui din enciclopedie ori dicţionar khazar, Al Safer n-a vrut să scrie în limba contemporanilor ori a urmaşilor, şi atunci s-a slujit de limba khazară veche a secolului al V-lea, pe care nimeni din contemporanii săi n-o mai înţelegea; a scris doar pentru strămoşi, pentru cei care pe vremuri visaseră câte o bucată din trupul lui Adam Kadmon, bucată care nu mai putea fi niciodată visată. Prinţesa khazară Ateh era iubita lui Al Safer, iar o legendă zicea cum cu barba lui înmuiată în vin îi umezea sânii. Al Safer a sfârşit în temniţă, ca victimă a vrajbei dintre prinţesa Ateh şi kaghanul khazar, cel puţin aşa se susţinea într-o sursă. Pricina iusese o scrisoare pe care prinţesa n-o trimisese niciodată, dar care, totuşi, ajunsese în mâinile kaghanului. Cum era vorba despre Al Safer, misiva stârnise gelozia şi mânia kaghanului. Glăsuia astfel:

fi-am săcUit trandafiri în cizme, din pălărie ţi-au crescut micsandre. Tot aşteptându-te în veşnicia nopţii, zilele mi se spulberă ca bucăţelele scrisorilor rupte, pe care le adun şi le pun cap la cap, sunt vorbele tale de dragoste. Uneori mi-e S>'eu să le descâlcesc, pentru că mai apare un scris necunos-[Cl]*<t, fărâme din alte scrisori, în noaptea mea se vâră ziua*

248

249

altuia şi slova altuia. Ţi-aştept venirea când scrisorile şi zilele j *n-or să mai fie trebuincioase. Dar mă întreb, oare şi atunci o să-mi mai scrie celălalt, sau o să fie tot noapte?*

După o altă sursă (Daubmannus* o asociase cu manuscrisul de la sinagoga din Cairo), scrisoarea ori poemul nu aveau cum să fie adresate kaghanului, ci numai lui Al Safer, căci se referea la el şi la Adam

Kadmon. Oricum, scrisoarea trezise poate gelozia, poate dorinţa de răzbunare politică a kaghanului khazar (pentru că vânătorii de vise alcătuiau partida opoziţiei aflată în mâna prinţesei Ateh, de fapt potrivnicii, pe faţă, ai kaghanului). Al Safer fu condamnat să fie ferecat într-o colivie de fier agăţată de un copac. în fiecare an prinţesa Ateh îi trimitea în vis cheia iatacului său, doar aşa îi mai putea uşura chinurile, mituind demonii să-l înlocuiască pentru scurt timp pe Al Safer din colivie cu unul din oamenii lor. Şi uite aşa, viaţa lui Al Safer se urzea din crâmpeie din viaţa altor oameni care-i împrumutaseră, rând pe rând, câte o săptămână. Intre timp iubiţii îşi trimiteau mesaje într-un fel mai aparte: el cresta cu dinţii câteva cuvinte pe carapacea unei ţestoase sau a unui crab, înhăţate din apa râului de sub colivie şi apoi lăsate în apă, iar ea îi răspundea tot aşa, trimiţându-i mesaje de dragoste scrise pe ţestoase vii din apa râului care se revărsa în apa mării de sub colivie. Când şeitanul o păgubi pe prinţesa Ateh de orice ţinere de minte în limba khazară, pecetluindu-i uitarea, ea încetă să mai scrie, dar Al Safer îi trimise mai departe mesajele sale căutând să-i trezească amintirea numelui ca şi a poemelor sale.
După sute de ani de la acea întâmplare, pe ţărmul Mării Caspice au fost capturate două ţestoase pe a căror carapace erau scrise nişte mesaje. Mesajele unei femei şi ale unui bărbat care se iubeau. Ţestoasele erau nedezlipite, iar pe spatele lor puteai citi mesajele îndrăgostiţilor. Cel al bărbatului suna astfel:
Tu eşti ca fata aia care niciodată nu se trezise în zorii zilei si care atunci când s-a măritat în satul vecin a trebuit să

scoale prima oară în zori şi văzând bruma pe câmp i-a zis soacră-si: aşa ceva nu există în satul meu! Aşa şi tu, nu vezi că pe lumea asta ar exista dragostea, pentru că niciodată nu te-ai trezit devreme ca s-o vezi, cu toate că în fiecare dimineaţă ea ajunge la vreme...
Mesajul femeii era ceva mai scurt, doar de câteva vorbe: *Ţinutul meu natal este liniştea, hrana mi-e tăcerea. Sed înlăuntrul numelui meu precum vâslaşul în barcă. Nu pot să adorm de cât de mult te urăsc.*
Mokadasa avu un mormânt în formă de capră.
SANGARIISAAC (secolul al Vffl-lea) - Rabin, trimisul evreilor la gâlceava khazară [v]. încă din secolul al XH-lea este menţionat drept expert în Cabală şi autorul convertirii khaza-rilor la iudaism. Stăruise asupra însemnătăţii limbii ebraice, dar ştia multe alte limbi. El zicea că aflase deosebirea dintre limbi. Şi anume, că toate, în afara celei divine, erau limbi ale pătimirilor, dicţionare ale durerilor. „Am observat - zicea el -cum suferinţele găsesc în timp o spărtură prin care se scurg, ca şi în trupul meu, altfel până acum ar fi dat pe dinafară. Acelaşi lucru e valabil şi pentru limbi." R. Gedaliah susţinuse (pe la 1587) că răspunsurile lui Isaac Sangari la curtea khazară fuseseră date în limba khazară. în opinia lui Halevi**, Sangari aplicase învăţătura maestrului său, rabinul Nahum Pisarul, care consemnase modul în care erau călăuziţi înţelepţii de către proroc. „Am auzit de la rabinul Mayah - scria maestrul lui Sangari, rabinul Nahum, după cum relatează Halevi, tot ceea [c]e Sangari l-a învăţat la rândul său pe kaghan. Am învăţat de [a] rabinul Mayah care, la rândul lui, învăţase de la predicatorii care umblau în perechi, iar ei înşişi primiseră de la profeţi Preceptele revelate lui Moise pe Muntele Sinai. Aceste perechi [av]eau mare grijă să nu care cumva să răspândească învăţături •ndividuale, aşa cum se va vedea în pilda dată fiului său de către un bătrân aflat pe patul morţii:

- Fiule, de acum încolo ai face mai bine ca judecata cu] care te-am deprins eu să ţi-o potriveşti cu gândirea celor patnJ bărbaţi de care ţi-am povestit. - Dar pentru ce - întrebă fiul -l nu ţi-ai potrivit gândirea cu a lor? - Păi, pentru că - răspunsei bătrânul, şi eu mi-am însuşit gândirea de la alţii, care şi ei \m rândul lor şi-o vor fi însuşit de la alţii. Aşa mi-am păstrat euj propria tradiţie, la fel cum şi ceilalţi şi-au păstrat-o pe a lor.l Numai că tu ţi-ai însuşit totul de la o singură persoană, de la mine. E mai bine să laşi de-o parte învăţătura de la o singură persoană, ca să ţi-o însuşeşti pe aceea a celor mulţi...
Despre Sangari se zice că zădărnicise venirea solului arab la curtea khazară, aranjând ca gâlceava să se desfăşoare în momentul în care cometele nu erau favorabile solului arab şi când toată religia lor încăpea într-o bărdacă. De altfel, chiar Sangari abia ajunsese la gâlceava. Daubmannus* citase chiar un text despre asta:
Issac Sangari o pornise spre capitala khazară cu ocorabie. Dar corabia fu atacată de sarazini puşi pe măcel. Evreii săriseră în apă ca să se salveze, dar piraţii îi mătrăşiră cu vâslele. Numai Isaac Sangari

stătea calm pe punte. Lucru care îi cam mirase pe sarazini care îl întrebară de ce nu sărise şi el în apă.
- Nu ştiu să înot - minţi Sangari şi astfel se salvă. Pentru că în loc să-l spintece îl azvârliră în apă, după care ridicară ancora.
- Inima din suflet este precum regele în război - încheie Sangari - numai că uneori omul şi în război trebuie să se poarte ca o inimă în suflet.
Sangari ajunse la curtea khazară în toiul gâlcevei dintre solii creştini şi islamici, pare-se moment prielnic pentru a-i tălmăci visul kaghanului khazar şi, mai pe ocolite, a-l îndupleca să treacă laolaltă cu toată suflarea khazară la credinţa iudaică, j aceea care aşteaptă mai mult de la viitor decât de la trecut. Propoziţia spusă kaghanului în vis de către înger şi care glăsuia:
252
„Dumnezeu îţi preţuieşte gândul, nu şi fapta" fu tălmăcită printr-o poveste asemănătoare despre fiul lui Adam, Seth.
„Există o mare deosebire - îi spuse Isaac Sangari kaghanului - între Adam creat de Jehova şi fiul său, Seth, creat de Adam. Prin urmare, Seth şi toţi bărbaţii de după el sunt gândul Domnului, dar fapta omului. De asta trebuie pusă stavila între aând şi faptă. Gândul a rămas curat în om, dumnezeiesc este verbul sau logosul care precedă fapta ca şi ideea de faptă, pe când opera este pământeană, are un nume - Seth. în om se află însuşirile şi cusururile vârâte unele în altele ca păpuşile încastrate unele în altele. Omul poate fi descoperit, precum se dezghioacă păpuşile, una din alta, din clopot în clopoţel. De aceea, încheie Sangari, vorbele îngerului din vis nu trebuie socotite a fi dojenitoare, dimpotrivă. El a vrut pur şi simplu să-ţi atragă atenţia asupra adevăratei tale firi..."
SCHULTZ dr. DOROTHEA (Cracovia 1944 -) - Slavistă, profesor la Universitatea din Ierusalim; numele de fată este Kwasnjevska. Date despre originea sa nu se află nici în arhivele Universităţii Jagellone din Polonia, unde a obţinut diploma, nici în cele ale Universităţii din Yale din Statele Unite, nici în documentaţia privind acordarea titlului de doctor în ştiinţă. Fiica unei evreice şi a unui polonez, Kwasnjevska s-a născut la Cracovia în împrejurări mai puţin obişnuite. Mama îi dăduse o însemnare lăsată de tatăl Dorotheii: „Inima mea e fiica mea; în timp ce eu mă potrivesc după stele, ea se potriveşte după lună şi după durerea care aşteaptă la capătul tuturor repeziciunilor". Dorothea Kwasnjevska n-a putut afla niciodată cine era autorul acelui mesaj. Fratele mamei ei, [as]kenazul Şolem, dispăruse în 1943 în pogromul din timpul °cupaţiei germane din Polonia, dar mai înainte reuşise să-şi salveze sora. Se făcuse luntre şi punte ca să-i facă rost surorii [Sa]le de acte false care erau pe numele unei tinere poloneze, ?' [a]poi se căsătorise cu ea. Nunta a avut loc la Varşovia, la
253
Biserica Sf. Toma, fiind considerată o căsătorie între un evreu] creştinat şi o poloneză. După ce fu arestat, fumând frunze de[l] mentă în loc de tabac, sora şi nevasta lui, Ana Şolem, care şi mai departe era luată drept poloneză, purtând numele de fată' al uneia, Ana Zekevic, se despărţi de soţul ei (ca şi de fratele ei, ceea ce doar ea ştia) salvându-şi astfel capul. După care sej recăsători imediat cu un oarecare văduv Kwasnjevski cu ochii ca nişte ouă pătate, sterp de limbă şi încornorat în gânduri. Cu el a avut doar un singur copil, pe Dorothea Kwasnjevska. După ce-şi încheie studiile de slavistică, Dorothea plecă îm SUA, susţinându-şi ulterior doctoratul de filologie în slava veche, iar când Isaac Schultz, pe care îl ştia încă de pe vremea studiilor, plecă în Israel, ea îl însoţi. în 1967 el fu rănit în războiul israeliano-egiptean, iar în 1968 ea era deja măritată cu el, rămânând la Tel Aviv şi Ierusalim unde a ţinut cursuri de istorie privind creştinismul timpuriu la slavi, neîncetând o clipă să trimită scrisori pe numele său în Polonia. Pe plic stătea scrisă fosta ei adresă din Cracovia, iar aceste scrisori pe care doamna Kwasnjevska, măritată Schultz, şi le trimitea sieşi au fost păstrate neatinse în Polonia de fosta sa proprietăreasă din Cracovia, cu gândul că într-o zi avea să i le înmâneze destinatarei de drept. Scrisorile, în general scurte, par a fi fărâme dintr-un jurnal pe care dr. Dorothea Schultz îl ţinuse între anii 1968 şi 1982. In care se referă la khazari, îndeosebi în ultimele scrisori din închisoarea preventivă din Ţarigrad şi în care atingea gâlceava khazară[v]. Scrisorile sunt reproduse în ordine cronologică.
Tel Aviv, 21 august 1967
Dragă Dorotka,
Aici am senzaţia că parcă mănânc de dulce cu pâinea altuia şi că ţin post cu pâinea mea. în timp ce-ţi scriu rândurile
254

astea ştiu că ai ajuns deja mai tânără decât mine în Cracovia ta, în odăiţa noastră unde e mereu vineri, unde eram îndopate cu scorţişoară ca nişte mere. Dacă o să primeşti vreodată scrisoarea asta, în ceasul în care o vei citi vei fi mai bătrână decât mine.
Isaac e mai bine, se află într-un spital de campanie, dar se înzdrăveneşte văzând cu ochii chiar în scrisul lui. Scrie că visează „liniştea cracoviană a trei zile, reîncălzită de două ori şi un pic arsă la fund". Nu mai e mult şi ne întâlnim noi, dar mi-e cam teamă de întâlnirea asta, nu atât din pricina rănilor lui despre care încă nu ştiu nimic, ci pentru că toţi suntem nişte copaci adăpostiţi la umbra noastră.
Sunt mulţumită că tu, care nu ţii la Isaac, ai rămas acolo, departe de noi. Acum ne vine şi nouă mai uşor să ne iubim.
Ierusalim, septembrie 1968
Dorotka,
Doar câteva rânduri: ţine minte pentru totdeauna -munceşti pentru că nu ştii să trăieşti. Când ai să fii în stare să trăieşti, n-ai să mai munceşti, iar ştiinţa n-o să mai însemne nimic pentru tine. Numai că noi am fost deprinşi numai cum să muncim, nu şi cum să trăim. Chiar eu, uite că nu mă prea pricep. Am pornit-o cu câinii pe o cărare necunoscută dintr-o pădure cu arbori înalţi. Crengile făceau boltă deasupra cărăruii. Aplecându-se către hrana lor - spre lumină, copacii se arătau în toată splendoarea. Din hrana mea ştiu înălţa doar amintiri. Şi nici foamea n-o să mă facă mai frumoasă. Pe mine mă leagă de copaci ceva ce doar ei ştiu, eu n-am cum să ştiu. Pentru că de copaci mă leagă doar câinii mei, care în seara asta se pare °â mă iubesc mai mult decât în alte seri. Iar foamea lor e mai minunată când sunt mai înfometaţi de copaci decât de mine.
255

Unde ţi-e ştiinţa în toate astea? în ştiinţă, pentru a merge mal departe, e de-ajuns să ştii doar ultimul ei cuvânt într-un anume domeniu. Cu frumuseţea nu-i chiar aşa.
Isaac s-a întors, nu i se văd rănile când e îmbrăcat, e frumos j ca pe vremuri şi arată ca un câine care a învăţat să cânte cracoviac. îi place mai mult sânul meu drept decât cel stâng şi dormim cam necuviincios. Are aceleaşi picioare lungi, cui care sărea treptele din Wawel, şi pe care şi le îmbrăţişează pe rând, cu genunchiul sub bărbie. îmi pronunţă numele aşa cum era folosit pe vremuri, înainte să fi ajuns pe buzele tuturor..! Dar ce-ar fi să cădem la o învoială şi să ne împărţim rolurileJ tu, acolo, la Cracovia, să te ţii pe mai departe de ştiinţă, iar eu, aici, să mă deprind a trăi.
Haifa, martie 1971
Nepreţuita mea Dorothea,
De mult nu te-am mai văzut şi cine ştie dacă te-oi mai recunoaşte. Cum s-ar putea ca nici tu să nu mă cunoşti şi să mal te mai gândeşti la mine în odăile alea cu clanţe care te trăgeau! de mânecă. îmi amintesc de pădurile poloneze unde te văffl alergând prin ploile de ieri ai căror stropi se aud mai tare când picură de pe crengile înalte decât de pe cele joase. Te am în faţa ochilor ca pe o fetiţă şi te văd crescând repede, luându-te *m* întrecere cu unghiile şi părul, dar mai repede decât tinel înlăuntrul tău, sporeşte ura faţă de mama noastră. Chiar merita s-o urâm atât? Nisipul de aici îmi răscoleşte simţurile, deşi ml simt stingheră cu Isaac, şi asta cam de multişor. Nu are nici *(m* legătură cu el, şi nici cu dragostea noastră. E vorba de o a treia poveste. Cu rana lui. El citeşte în pat, eu lângă el, în cort, şl sting lumina atunci când ne dorim. El rămâne o clipă nemişcal
256
cu ochii încă lipiţi în carte, iar eu îi aud gândurile galopând printre rânduri. Abia după aia se întoarce şi el spre mine. Dar cum ne atingem îi simt crusta învârtoşată a plăgii. După ce facem dragoste rămânem culcaţi, fiecare holbându-se la bezna lui, că într-o seară l-am şi întrebat:
- Atunci o fi fost noapte?
- Când anume? - întreabă el, deşi ştie.
- Când te-au rănit.
- Da, într-o noapte.
- Şi nu ştii cum?
- Nu ştiu, poate cu baioneta.
Numai că tu, Dorotka, micuţa mea neştiutoare, poate n-ai cum înţelege. Pasărea care-şi ia prada din bălţi ori din mlaştină trebuie să se mişte repede, dacă nu vrea să fie înghiţită indiferent dacă a prins sau nu ceva. Aşa şi cu dragostea noastră. Trebuie să mergem mai departe, nu trebuie să rămânem pe loc,

altfel ne înghite mâlul.
Ierusalim, octombrie 1974
Dragă Dorotka,

Citesc că elevii atunci când coborau spre mare îşi ţineau lancea în cizmă. Mă gândesc cât s-a schimbat Cracovia sub puhoiul greşelilor de ortografie şi de lexic, surori întru propăşirea cuvintelor. Mă gândesc cum de rămâi aceeaşi şi cum de eu şi Isaac ne tot pierdem. Nu m-aş încumeta să i-o şi spun. Când facem dragoste, oricât ar fi de minunat şi de nemaipomenit, simt în sâni şi în pântece urma baionetei. De fapt, o simt înainte, stă înfiptă în pat, între mine şi Isaac. Oare este posibil ^a într-o secundă cineva să se semneze cu baioneta pe trupul altuia şi să-şi deseneze pentru totdeauna portretul pe carnea
257
altuia? Tot timpul trebuie să-mi pândesc gândul, să-l vânez. Când se naşte nu-i al meu, ci abia după ce-l vânez, dacă îl prind înainte să-şi ia zborul. Rana asta aduce cu o gură şi atunci când facem dragoste sfârcurile sânilor mei intră în crestătura cica-tricei ca-ntr-o gură ştirbă. Stau culcată lângă Isaac şi privesc locul din întunericul în care doarme el. Mirosul trifoiului îl taie pe cel de grajd. Aştept ca el să se mişte; visul se subţiază atunci când te mişti în somn, şi atunci îl pot trezi, fiindcă n-o să-i pară rău. Sunt vise nepreţuite tot aşa cum sunt vise jegoase. îl trezesc şi-l întreb:
- Era stângaci?
- Aşa cred - îmi răspunde el mahmur dar disponibil, pentru că văd că ştie la ce mă gândesc. L-au prins şi a doua zi de dimineaţă mi l-au adus în cort, să mi-l arate. Un bărbos cu ochi verzi şi rănit la cap. De fapt rana voiau să mi-o arate. Rană pe care eu i-o făcusem. Cu patul puştii.
Din nou Haifa, septembrie 1975
Dorotka,
Habar n-ai cât eşti de fericită că te afli în Wawelul tău şi că eşti ferită de grozăvia care se petrece cu mine. Inchipuieşte-ţi că în patul bărbatului tău un altul te muşcă şi te sărută pe când tu faci dragoste cu cel pe care îl iubeşti. închipuieşte-ţi că tot timpul cât faci dragoste cu bărbatul tău simţi în pântece scobitura rănii, care ţi se vâră ca un mădular între tine şi omul iubit. între mine şi Isaac stă şi va sta mereu culcat un sarazin bărbos cu ochii verzi! Şi care îmi va prinde orice tresărire, înaintea lui Isaac, pentru că el îmi vine mai aproape decât trupul lui Isaac. Şi sarazinul ăsta nu e o închipuire! E un animal stângaci căruia-i place mai mult sânul meu stâng decât cel drept. E cumplit ce spun, Dorotka! Tu nu-l iubeşti pe Isaac ca
258
mine, dar zi-mi şi tu, cum aş putea să-i deschid ochii? Te-am părăsit şi pe tine şi Polonia ca să vin aici după Isaac, ca să dau în îmbrăţişările lui de pocitania asta cu ochi verzi care se trezeşte noaptea ca să mă muşte cu gura lui ştirbă, mereu gata de coit şi fără Isaac. Până şi Isaac mă împinge să-l folosesc. Când îţi vine, cheamă-l! - vine el, că doar e pus doar pe...
în toamna asta, Dorotka, ceasul nostru de perete a cam luat-o înainte, la primăvară rămâne iar în urmă...
Octombrie ' 78
Dorothea,
Dimineaţa, dacă pare a fi o zi frumoasă, Isaac preţăluieşte virtuţile aerului. Vede cât e de umed, adulmecă vântul, îi presimte răcoarea de la prânz. Când simte momentul propice îşi umple plămânii cu-n aer anume ales ca seara să se golească de el printr-un cântec. Zice: nu poţi cânta mereu bine. Cântecul e ca un anotimp. Se iveşte când îi vine rândul... Dragă Dorotka, Isaac n-are cum să cadă, e ca păianjenul. Stă prins de un fir într-un loc de care numai el ştie. Iar eu ştiu numai să cad. Arabul mă violează în braţele bărbatului meu că nici nu mai Ştiu după cine juisez. De după sarazinul ăsta, bărbatul meu îmi apare acum altcumva, am început să-l văd şi să-l pricep cu alţi °chi, îmi apare insuportabil. Trecutul s-a schimbat peste noapte; cu cât penetrează viitorul, cu atât se schimbă trecutul, care se tot încarcă de primejdii şi de neprevăzutul zilei de mâine, sufocat în odăi ferecate cu anii din care se tot iţesc jivine nesăţioase. Şi fiecare jivină are un alt nume. Jivina care ne va Sfâşia pe Isaac şi pe mine are un nume lung, setos de sânge. ^nchipuieşte-ţi, Dorotka, l-am întrebat pe Isaac şi el mi l-a ^sPus. Tot timpul i-a ştiut numele. Arabul se numeşte Abu

L

>59

Kabir Muavi'. Şi şi-a început isprăvile într-o noapte, pe nisip, lângă o adăpătoare. Ca orice jivină.

Tel Aviv, 1 noiembrie 1978

Draga şi neglijata mea Dorothea,

Te întorci în viaţa mea într-un mod de-a dreptul bizar. Acolo, în Polonia ta, în ceţurile greoaie care se tot duc la fundul apei, tu nici nu visezi ce-am de gând să-ţi fac. îţi scriu din raţiuni cât se poate de meschine. Deseori îmi închipui că stau culcată cu ochii larg deschişi în beznă, când de fapt în cameră e lumină, Isaac citeşte, iar eu ţin ochii mijiţi. între noi, în pat, stă încă veşnicul al treilea, doar că eu am recurs la un şiretlic. Nu mi-a fost prea uşor, câmpul de luptă e limitat -trupul lui Isaac. Ca să scap de gura arabului, mă urc pe trupul bărbatului meu, dinspre dreapta spre stânga, şi asta de luni de zile. Şi când îmi ziceam că am ieşit din capcană, din cu totul alt loc de pe trupul lui Isaac pic într-o ambuscadă. într-o altă gură a arabului. De după urechea lui Isaac dau de o altă rană, de sub păr şi atunci e ca şi cum Abu Kabir Muavi mi-ar băga limba între buze. Cumplit lucru! Abia acum mă simt încolţită -cum să scap de una din gurile ăstuia, căci el mă găseşte în altă parte a trupului lui Isaac. Cum să mă mai gândesc la Isaac? Nici nu mai pot să-l sărut de teamă ca buzele mele să nu-l atingă pe celălalt, pe sarazin. Ne-a marcat viaţa. Cum să mai ai copii în împrejurările astea? Dar lucrul cel mai dezgustător s-a petrecut alaltăseară. Felul în care m-a sărutat sarazinul mi-a amintit de cum ne săruta mama. De atâta vreme nu mă mai gândisem la ea, ca să-mi apară deodată amintirea ei. Şi în ce hal! De ce s-ar făli cel care se încalţă faţă de cel care se descalţă, cum să înghit eu asta?

260

L-am întrebat deschis pe Isaac dacă mai trăieşte egipteanul. Ce crezi că mi-a răspuns? Ba bine că nu, trăieşte şi-şi vede de treburi la Cairo. îşi uită paşii prin lume precum scuipăturile. Te rog din inimă, fă ceva! Doar tu mă poţi salva de stârpitura asta. dacă îi stârneşti poftele atunci el mă lasă în pace, şi aşa ne scapi de el. Ţine minte numele ăsta blestemat. Abu Kabir Muavi şi să ne împărţim rolurile: tu îl iei în aşternutul tău din Cracovia pe arabul ăsta stângaci, iar eu o să caut să-l ţin aici cu mine pe Isaac...

Department of slavic studies
Unhersity ofYale, USA
Oct ober 1980

Dragă domnişoară Kwasnjevska,

îţi scrie doamna dr. Schultz între două ore de curs universitar. Noi suntem bine, Isaac şi cu mine. Urechile-mi sunt încă secătuite de sărutările lui. Ne-am mai potolit un pic, căci aşternutul ne-a fost tăiat de ditamai continentele. Muncesc mult. Am început să răspund invitaţiilor la congrese ştiinţifice, lucru pe care nu îl mai făcusem de aproape un deceniu. Chiar acum mă pregătesc pentru un drum care ar putea să mă apropie de tine. Peste doi ani se va ţine la Ţarigrad un colocviu ştiinţific despre civilizaţiile ţărmului Mării Negre. Pregătesc o comunicare, îţi mai aminteşti de profesorul Wyke şi de lucrarea ta de diplomă, *Vieţile lui Chirii şi Metodiu. cărturarii slavii* îţi aminteşti de studiul lui Dvornik, la care am făcut apel atunci? Acum el l-a reeditat, aducând completări (1969), iar eu efectiv îl devorez. în lucrarea mea mă voi referi la misiunea khazară ·i lui Chirii[1] şi Metodiu[1], despre care nu mai există nici un

261

document important - de fapt, doar însemnările lui Chirii. Un biograf anonim al lui Chirii susţine despre el că îşi predase argumentaţia pe marginea gâlcevei khazare [v] la curtea kaghanului pentru acea scriere anume alcătuită, „Discursuri khazare". „Cine vrea să le citească în întregime" - notează biograful lui Chirii - „trebuie să le caute în cărţile traduse de dascălul nostru, arhiepiscopul Metodiu, fratele lui Constantin Filozoful, care le grupase în opt discursuri". Pare de necrezut, dar toate cele opt discursuri ale lui Chirii (Constantin din Salonic), evanghelizatorul şi întemeietorul scrierii slave, scrise în greacă şi traduse în slavă, pare-se că au dispărut fără urmă! Oare nu pentru că erau pline de elemente eretice? Oare nu pentru că aveau o vădită tentă iconoclastă, de altfel pilduitoare în gâlceava

şi, ce-i drept, necanonice, încât după încheierea misiei khazare nu şi-au mai avut rostul? M-am mai uitat o dată pe o lucrare a lui Ilinski atât de familiară nouă, *Eseu asupra bibliografiei sistematice a lui Chirii şi Metodiu* până în 1934, apoi la continuatorii săi (Popruzenko, Romanski, Ivanka Petkovic ş.a.), l-am recitit pe Mosin. Apoi am reluat toată literatura despre chestiunea khazară. Nicăieri nimeni nu pomeneşte despre *Discursurile khazare* ale lui Chirii. Cum a fost posibil să dispară fără urmă? Toată lumea priveşte această chestiune cu ochii altora. Cu toate că pe lângă sursa greacă mai exista o traducere slavă care putea atesta faptul că acea scriere cunoscuse într-o vreme o mare răspândire. Şi nu doar în împrejurarea dată de misiunea khazară, ci chiar mai târziu; căci argumentele sale puteau fi la fel de bine puse pe tapet şi în misiunea slavă a fraţilor de la Salonic şi chiar în gâlceava cu „trilingviştii". Altfel, de ce s-ar mai fi tradus acele *Discursuri khazare* în slavă? Mă gândeam dacă nu s-ar putea ajunge la acele discursuri printr-o metodologie comparatistă. Când s-ar scotoci sistematic printre sursele islamice şi iudaice privind gâlceava khazară, atunci în mod cert ar răzbi ceva din ecoul *Discursurilor khazare.* Numai că aici n-ai cum să lucrezi de

unul singur, cum e cazul meu, o slavistă, mai e nevoie şi de un ebraist şi de un orientalist. M-am uitat şi prin Dunlop *(History of Jewish Khazars,* 1954) dar n-am dat de nici o urmă care să mă îndrepte spre dispărutele *Discursuri khazare* ale lui Constantin Filozoful.
Vezi, nu numai tu ai preocupări ştiinţifice la Universitatea ta Jagellonă, ci chiar şi eu aici. M-am întors iarăşi la îndeletnicirea mea şi în tinereţe, care au gustul fructului adus cu vaporul de peste ocean. Port pe cap o pălărie de pai aidoma unui paner cu care poţi aduce cireşe din piaţă, fără să o mai scoţi de pe cap. îmbătrânesc cu fiecare dangăt al clopotului roman din Cracovia de la miezul nopţii şi mă trezesc cu fiecare răsărit când bate clopotul din Wawel. îţi invidiez tinereţea veşnică. Ce mai face noul tău Abu Kabir Muavi? Arată tot ca-n visele mele, cu urechile ca două afumături uscate şi cu nasul sec ca o păstaie? îţi mulţumesc că l-ai luat pentru tine. Probabil că acum ştii totul despre el. închipuieşte-ţi, are cam aceleaşi preocupări ca şi noi! într-un fel ne e coleg întru preocupări! Predă la universitatea din Cairo un curs de religie comparată din zona Orientului Apropiat şi mai are preocupări de istorie ebraică. îţi dă şi ţie dureri de cap cum mi-a dat şi mie?
Te iubeşte, a ta dr. Schultz
Ierusalim, ianuarie 1981
Dorotka.
Mi s-a întâmplat ceva incredibil. Când m-am întors din America am găsit în corespondenţa primită între timp şi lista Participanţilor la colocviul despre civilizaţia ţărmurilor Mării

Negre. Cine crezi că era pe listă? Să nu-mi spui că ştii deja cu inimioara ta de prorocită, căreia nu trebuie să-i ondulezi părul la coafor. Arabul, în carne şi oase, cel cu ochii verzi care mă hăituia în patul bărbatului meu. Vine la congresul de la Tarigrad. De-acum încolo să ştii că n-o să te mint. Nu el vine ca să mă vadă pe mine. Eu mă duc la Tarigrad ca să dau, în fine, ochii cu el. De mult mi-am făcut socoteala că dacă profesiile ni se încrucişează şi dacă încep să ies pe la congrese ştiinţifice, ni s-or încrucişa şi drumurile. Am în geantă comunicarea despre mnisiunea khazară a lui Chirii şi Metodiu, dar şi un Saw model 36, calibrul 38. îţi mulţumesc pentru strădaniile tale zadarnice de a ţi—I atrage pe Abu Kabir Muavi. Acum e pentru sufletul meu. Mă iubeşte tot atât cât îl iubeşti tu pe Isaac. Am nevoie de el mai mult ca oricând. Mă ajută el, tatăl nostru comun...
10
Tarigrad, hotel, „Kingston " 1 octombrie 1982
Dragă Dorothea,
Tatăl nostru comun o să-mi ajute - aşa ţi-am scris în ultima scrisoare. Sărmana mea prostuţă. Ce ştii tu despre tatăl nostru comun? La vârsta ta nici eu nu ştiam mai mult decât ştii tu acum. Dar noii mei ani mi-au dat răgaz de gândire. Ştii cine ţi-e adevăratul tată, sufleţelul meu? Crezi că polonezul ăla cu o barbă ca iarba, care ţi-a dat numele de Kwasnjevska şi care făcu gestul curajos de a se căsători cu mama ta, Ana Solem? Eu nu cred că el. Iţi aminteşti de tipul de care nu ne puteam aminti? îţi aminteşti de un aşchenaz, Solem, un tânăr dintr-o fotografie, cu nişte ochelari de călărie pe nas şi cu o altă pereche de ochelari de vedere la vestă? Care fuma ceai în loc de tutun şi care avea un păr superb care îi ronţăia urechile

fotografiate. Care zicea, nouă ni s-a spus mai târziu, „vom fi mântuiţi prin jertfa noastră mincinoasă". îţi mai aminteşti de fratele şi de primul soţ al mamei tale, al mamei noastre Ana Solem, născută Zakevic, căsătorită Solem, recăsătorită Kwasnjevska? Ştii care e tatăl adevărat al fiicelor ei, al tău şi al meu? în sfârşit, ţi-ai amintit şi tu după atâţia ani! Unchiul tău şi fratele mamei ar putea foarte frumos să ne fie şi tată, nu-i aşa? Adică de ce n-ar putea fi soţul mamei tale? Ce zici de o aşa brodeală, frumoasa mea? Poate că doamna Solem nu cunoscuse bărbat înaintea măritişului, dar nici nu se putea remărita fecioară, nu? Poate că de asta ea ne apare pe căi atât de neobişnuite, pentru că amintirea ei ne înfioară. Oricum, ea nu şi-a irosit bătrâneţile, şi cred că dacă mama a procedat astfel atunci a fost îndreptăţită s-o facă, şi dacă ar fi să aleg, mai curând mi-aş lua drept tată pe fratele maică-mii decât pe oricare altul. Nefericirea, draga mea Dorothea, nefericirea ne învaţă că trebuie să ne citim viaţa de-a îndăratelea...

Aici, în Tarigrad, am cunoscut ceva lume. Cum nu vreau să mă manifest în nici o privinţă, trăncănesc cu fiecare, de parcă aş sta cu gura deschisă în ploaie. Unul dintre cei veniţi ca şi mine la congres, deci coleg, se numeşte Isajlo Suk^. E arheolog medievist, ştie bine araba, discutăm în engleză iar în polonă glumim, pentru că el vorbeşte sârba şi zice că e ca o molie în propriile-i haine. De peste o sută de ani familia lui mută dintr-o casă în alta o sobă de teracotă şi consideră că secolul al XXI-lea se va deosebi de al nostru prin aceea că în sfârşit lumea se va împotrivi lehamitei care azi bălteşte ca o apă puturoasă. Şi ducem în spate pietroiul sastiselii - zice dr. Suk-precum Sisif urcând muntele. S-ar dezmetici poate cei de mâine şi s-ar ridica împotriva ciumei ăsteia, lehamitea de Şcoală, de cărţi, de muzică, de ştiinţă, lehamitea de consfătuiri, Şi-or azvârli lehamitea asta din viaţa lor şi din munca lor, aşa ᶜum ne-o cere strămoşul nostru Adam. Aşa vorbeşte el mai 'n glumă, mai în serios, tot golind pahare de vin, nedând voie ˢă i se înnădească băutura, căci, zice el, paharul nu e candelă

265

s-o tot umpli ca să nu se golească. Cărţile sale au ajuns manuale universitare în toată lumea, numai că el nu are voie să predea din ele. Lui i se cere să predea la universitate cu totul altceva. în cazul său competenţa profesională nu are nici un ascendent asupra mediului ştiinţific. Când i-am spus toate astea, a zâmbit şi mi-a spus:

- Lucrurile stau astfel: poţi fi un mare om de ştiinţă ori un mare violonist (ştiaţi că toţi marii violonişti, în afara lui Pag anini, au fost evrei?) doar dacă ai pe cineva în spatele tău, al domeniului tău, adică o forţă internaţională. Iudaică, islamică sau catolică. Dumneavoastră aparţineţi uneia din ele. Eu nici uneia; deci, eu nu-s nicăieri. Printre degetele mele peştii au trecut de mult.

- Despre ce anume vorbiţi? - l-am întrebat uluită.

- E o parafrază a unui text khazar vechi de peste o mie de ani. Iar dumneavoastră, judecând după comunicarea pe care ne-o veţi expune, ştiţi destule despre khazari. Şi atunci, de ce vă miraţi? Ori poate n-aţi ajuns să cunoaşteţi ediţia lui Daubmannus?

Trebuie să recunosc că m-a răscolit. îndeosebi cu aluzia la ediţia lui Daubmannus a *Dicţionarului khazar.* Dacă într-adevăr existase un astfel de dicţionar, atunci, după câte ştiam eu, nici un exemplar nu mai fusese păstrat.

Draga mea Dorotka, văd zăpada din Polonia, văd fulgii de nea ajungând lacrimi în ochii tăi. Văd pâinea agăţată în cui lângă funia de usturoi şi vrăbiile încălzindu-se în fumul ho-geagului. Dr. Suk spune că timpul vine dinspre miazăzi şi că trece Dunărea peste podul lui Traian. Aici nu e zăpadă, iar norii sunt nişte valuri oprite-n loc împroşcând cu peşti. Dr. Suk mi-a mai arătat ceva. In hotelul nostru se află o familie belgiană - Van der Spaak. O familie aşa cum noi n-am avut şi eu nici atât n-o s-o mai am. Tata, mama şi fiul. Dr. Suk îi numeşte „sfânta familie". în fiecare dimineaţă mă uit la ei cum mănâncă; arată bine hrăniţi, iar domnul Spaak spune râzând, l-ani auzit cu urechile noastre, că purecii nu se dau la o pisică grasă.

266

El cântă divin la nu ştiu ce instrument făcut din carapacea unei ţestoase albe, iar belgianca e atrasă de pictură. Pictează cu mâna stângă, chiar cu prea multă uşurinţă, pe tot ce-i pică în mână, pe prosoape, pe pahare, pe cuţite şi chiar pe mănuşile fiului ei. Băieţelul pare să aibă patru ani. Este tuns scurt şi-l cheamă Manuel şi a început să încropească primele propoziţii.

Cum îşi termină croasantul vine la masa mea şi mă ţinteşte cu o privire drăgăstoasă. Are nişte ochişori pestriţi ca o alee cu pietricele şi mă tot întreabă: „Mă recunoşti?" Eu îl mângâi pe păr ca pe-o păsăruică şi el îmi sărută degetele. îmi aduce luleaua lui taică-su care seamănă cu un zadig şi mă îmbie să fumez. îi place tot ce e roşu, albastru şi galben. Si ar mânca numai ce e în culorile astea. Dar am observat îngrozită că are o malformaţie, câte doi policari la fiecare mână. Niciodată nu ştiu care e stânga şi care e dreapta. Dar cum încă nu e conştient de asta. nu-şi ascunde mâinile de mine, cu toate că părinţii îl obligă să poarte mănuşi. Poate nu mă crezi, dar pe moment mâinile lui mi s-au părut normale şi nici nu m-au şocat.
Şi atunci, de ce m-aş fi simţit şocată în dimineaţa aceea, auzind la micul dejun că urma să sosească şi dr. Abu Kabir Muavi. „Pe buzele femeii altuia picură mierea iar gândul i-e mai unduios ca uleiul, ca la urmă să fie amară ca pelinul, tăioasă ca sabia cu două tăişuri. Picioarele-i coboară din moarte, către iad duc paşii ei..." Astfel stă scris în *Biblie.*

11

Ţarigrad, 8 octombrie 1982 Domnişoarei Dorothea Kwasjevska Cracovia

Sunt uluită de egoismul tău, de verdictul tău nemilos. Ai distrus viaţa mea şi pe a lui Isaac. întotdeauna m-am temut de Ştiinţa ta de parcă am bănuit că o să-mi facă mult rău. Sper că

ştii ce s-a întâmplat şi ce mi-ai făcut. în dimineaţa aceea am j coborât la micul dejun, hotărâtă să-l împuşc pe Muavi de cum j se ivea în grădina hotelului unde luam masa. Stăteam şi aşteptam; priveam umbrele păsărilor care zburau în picaj deasupra hotelului. Şi atunci s-a petrecut ceva imposibil de prevăzut. A apărut un tip şi eu am ştiut imediat cine era. Purta un chip întunecat ca o pâine şi era cărunt, de parcă avea oase de peşte *în* mustăţi. Doar la o tâmplă un smoc de păr îi ieşea dintr-o cicatrice, care nu putea fi cărunt, rămânând negru ca smoala. Dr. Muavi veni drept la masa mea cerându-mi permisiunea de **a** lua loc. îşi trăgea un picior şi avea un ochi închis ca o guriţă bine strânsă. în afara noastră în grădină mai era micuţul Manuel, | care se juca la o masă alăturată.

- Desigur - am spus, iar tipul a pus ceva pe masă, care avea să-mi schimbe viaţa. Era un simplu sul de hârtie.

Ştia tema comunicării mele - îmi zice aşezându-se - şi de aceea mă ruga să-i aduc unele precizări din domeniul preocupărilor mele. Vorbeam în engleză, îi clănţăneau dinţii, lui îi era mai frig decât mie, tot clămpănea din buze şi nu făcea nimic ca să-şi înfrâneze măcar clănţănitul. îşi încălzea degetele la **hilea** şi-şi sufla fumul în mâini. într-o clipă mi-a explicat despre ce era vorba. Era vorba de acele *Discursuri khazare* ale lui Chirii.

- Am consultat, zice el, toată literatura care se referă la *Discursurile khazare* şi n-am dat nicăieri măcar de o trimitere la faptul că aceste scrieri ar mai exista azi. Oare cum e posibil să nu se ştie că fragmente din *Discursurile khazare* ale lui Chirii au fost nu doar păstrate, ci chiar tipărite acum câteva sute de ani?

Eram stupefiată. Ceea ce susţinea acel bărbat putea fi cea **mai** mare descoperire din domeniul meu - slavistica- de când exista el. Dacă era adevărat.

- Ce vă face să credeţi asta? - l-am întrebat eu tulburată, venind cu explicaţia mea, dar având un straniu sentiment de nesiguranţă:

- *Discursurile khazare* nu sunt cunoscute în slavistică decât prin biografia lui Chirii, pe baza căreia ştim că au existat. Despre existenţa unui manuscris păstrat sau despre textul tipărit al acestor discursuri, nici nu poate fi vorba.

- Asta am şi vrut să verific - încheie dr. Muavi -, pentru că de-acum încolo se va şti bine că această ediţie a existat...

Şi îmi întinse paginile fotocopiate pe care le avea în faţă.

Atunci aş fi putut să apăs pe trăgaci. Un moment mai prielnic nici că s-ar fi ivit - în grădină era un singur martor şi acela ca un copil. Numai că lucrurile se vor petrece altfel. Am întins mâna după paginile acelea revelatoare, pe care de altfel ţi le-am trimis prin poştă. Luându-le, în loc să trag, m-am uitat la unghiile degetelor sarazine, care semănau cu nişte alune şi atunci mi-am amintit de copacul de care vorbeşte Halevi în cartea sa despre khazari. M-am gândit că fiecare din noi e un astfel de copac; cu cât ne înălţăm spre cer, pe ploaie şi vânt, spre Dumnezeu, cu atât mai adânc trebuie să ne înfigem rădăcinile în noroaie şi în apele subterane ale iadului. Primisem şi înţelesesem

mai mult necitind paginile decât citindu-le şi, când l-am întrebat pe dr. Muavi de unde le avea, răspunsul lui m-a mirat foarte:
- Nu pe mine trebuie să mă întrebaţi. în posesia lor a intrat în secolul al Xil-lea un coreligionar al dumneavoastră, poetul Yuda Halevi, care le-a introdus în cartea lui despre khazari. Descriind faimoasa gâlceava, el a citat intervenţia mesagerului creştin numindu-l „filozof, întocmai cum îl numise autorul vieţii lui Chirii, când se referise la aceeaşi gâlceava. Aşadar, sursa ebraică nu a menţionat nici numele lui Chirii şi nici pe acela al mesagerului arab, iar solul creştin — Chirii - a fost pomenit doar prin titulatura sa; iată de ce nimeni până azi nu a căutat textul lui Chirii în cronica khazară a lui Yuda Halevi.
Mă uitam la dr. Muavi ca la cineva care nu avea nici o legătură cu bărbatul rănit cu ochii verzi care se aşezase cu câteva clipe înainte la masa mea. Totul era atât de evident şi de

simplu, totul se potrivea atât de bine cu tot ce se ştia despre acel lucru, încât părea ciudat că mai înainte nimeni nu avusese ideea să caute textul astfel.
- Ar mai fi o dificultate - i-am spus, în fine, doctorului Muavi. Textul lui Halevi se referă la secolul al VUI-lea, iar misiunea khazară a lui Chirii a avut loc în secolul al IX-lea, în anul 861.
- Numai cel care ştie bine drumul poate s-o ia pe scurtătură! remarcă Muavi. Pe noi nu datele ne interesează, ci dacă Halevi, care a trăit după Chirii, scriindu-şi cartea sa despre khazari, a avut în mână *Discursurile khazare.* Şi dacă le-a folosit în acea carte, acolo unde pomeneşte de intervenţia solului creştin la gâlceava khazară. Vă voi spune imediat că în scrierea lui Halevi despre intervenţia înţeleptului creştin la gâlceava khazară am dat de anumite concordanţe cu argumentele lui Chirii păstrate până în ziua de azi. Mi-e cunoscut faptul că aţi tradus în engleză viaţa lui Chirii, aşa că o să vă vină uşor să recunoaşteţi acele părţi. Uite, de pildă, ascultaţi acest text care zice că omul se află la jumătatea drumului dintre •înger şi animal, şi să vedem al cui e...
Bineînţeles că mi-am amintit imediat de acel pasaj, şi l-am citat pe dinafară:
- „Creatorul a toate, Dumnezeu, l-a creat pe om la jumătatea drumului dintre înger şi animal - despărţindu-l pe om de animal prin grai şi judecată, iar de înger prin mânie şi lăcomie; cu cât se apropie mai mult de unul sau de altul, cu atât se simte mai atras de urcuş sau de coborâş..." Este un pasaj din biografia lui Chirii referitor la misiunea sa agariană - am remarcat eu.
- întocmai, doar că textul ăsta mai apare şi în partea a cincea a cărţii lui Halevi unde se polemizează cu „filozoful". Si mai există astfel de coincidenţe. Important este însă că atât în discursul atribuit de Halevi învăţatului creştin de la curtea khazară, cât şi în biografia lui Chirii, sunt dezbătute aceleaşi chestiuni care au dezlănţuit gâlceava khazară. Aşadar, se

vorbeşte despre Sfânta Treime şi despre legile de dinainte de Moise, despre interdicţia de a mânca unele feluri de carne şi în sfârşit despre medicii care tămăduiesc altcumva de cum se obişnuieşte. Este apoi citat argumentul cu sufletul care este cu atât mai puternic, cu cât trupul începe să şubrezească (de pe la cincizeci de ani) ş.a. în sfârşit, kaghanul khazar reproşează mesagerilor arab şi evreu - tot după Halevi - că scrierile lor (Coranul şi Tora) sunt scrise în limbi care nu înseamnă nimic pentru khazari, hinduşi ori alte popoare care nu pricep limbile astea. Asta era unul din argumentele esenţiale expuse şi în biografia lui Chirii în lupta împotriva trilingviştilor (cei care considerau că doar greaca, ebraica şi latina puteau fi limbi liturgice), iar în acest pasaj kaghanul pare sub înrâurirea solului creştin, al cărui crez ştim bine că venea de la Chirii. Iar Halevi n-a făcut decât să-l consemneze. în sfârşit, ar mai trebui lămurite două lucruri. Primo, de fapt noi nu ştim ce se afla în textul integral al *Discursurilor khazare* ale lui Constantin din Salonic (Chirii), aşa că nu putem deduce cât a luat de acolo Halevi. Aşadar, putem doar presupune că ar mai putea exista şi alte texte în afara celor pomenite de mine aici. Al doilea, textul lui Halevi este denaturat chiar în pasajul care se referă la intervenţia mesagerului creştin în gâlceava. De fapt, această parte n-a fost conservată în versiunea arabă, ci doar într-o traducere ulterioară, cea din secolul al XVI-lea, care a suportat, după cum se ştie, cenzura creştină.
Pe scurt, cartea lui Halevi despre khazari păstrează ceva din - dar nu ştiu în ce proporţie - *Discursurile khazare* ale lui Chirii. De altfel, aici la Ţarigrad, încheie doctorul Muavi, va participa la întrunirea noastră şi un anume doctor Isajlo Suk care vorbeşte bine araba şi studiază izvoarele islamice ale gâlcevei khazare. Chiar el mi-a spus că-mi pune la dispoziţie un dicţionar khazar din secolul al XVII-lea de un oarecare E>aubmannus, din care se va putea lesne constata că Halevi s-a ˢlujit de

Discursurile khazare ale lui Chirii. Am venit la
271
dumneavoastră ca să vă rog să discutaţi cu doctorul Suk. El nu vrea să stea de vorbă cu mine, zicând că-l interesează doar arabii de acum o mie şi ceva de ani. Pentru ceilalţi nu mai are timp. M-aţi putea ajuta, oare, să intrăm în contact cu dr. Suk ca să putem scoate la lumină toată această chestiune?... Astfel şi-a încheiat spusele doctorul Abu Kabir Muavi, iar eu am început să fac nişte legături. Dacă uiţi în ce direcţie se scurge vremea, îţi mai rămâne busola care e dragostea. Pe ea numai timpul o trădează. După atâta amar de ani m-am simţit iar sfârtecată de blestemata patimă de cunoaştere şi l-am înşelat pe Isaac. în loc să trag în Muavi, am alergat să dau de dr. Suk, lăsând vraişte pe masă hârtiile şi pistolul. La intrarea în hotel nu era nimeni, cineva în bucătărie prăjise o felie de pâine pe plită şi acum o mânca. L-am zărit pe Van der Spaak ieşind dintr-o cameră şi am înţeles că era camera doctorului Suk. Am bătut la uşă, dar nu mi-a răspuns nimeni. De undeva din spatele meu bocăneau nişte paşi repezi printre care simţeai dogoarea cărnii de femeie. Am bătut iar, şi uşa astfel atinsă de mine s-a întredeschis. Nu era încuiată. Privirea mi-a picat pe noptiera cu o farfurioară pe care se aflau un ou şi o cheie. Când am deschis uşa ceva mai mult, am scos un ţipăt. Doctorul Suk zăcea mort în pat, părând a fi asfixiat de pernă. Cu acel rictus al său muşcându-şi mustaţa de parcă alerga în bătaia vântului. Am luat-o la fugă ţipând, când din grădină se auzi o împuşcătură. O singură împuşcătură, pe care însă am auzit-o separat, cu fiecare ureche. Am recunoscut imediat sunetul armei. Am zburat în grădină şi l-am văzut pe doctorul Muavi zăcând pe pietriş cu ţeasta ţăndări... La masa vecină, băieţelul cu mănuşi îşi sorbea ciocolata de parcă nu se întâmplase nimic... Nu mai era nimeni altcineva în grădină.
272
Am fost imediat privată de libertate, pistolul Smith & Wesson pe care se găsiseră amprentele mele a fost corpul delict şi am fost acuzată de omor cu premeditare săvârşit asupra doctorului Abu Kabir Muavi. îţi scriu toate astea din arest, unde mă aflu în detenţie preventivă şi încă nu înţeleg nimic. Am în gură un izvoraş cu apă dulce şi o sabie cu tăiş dublu... Cine să-l fi ucis pe doctorul Muavi? închipuieşte-ţi cum sună acuzaţia: o evreică a omorât un arab ca să se răzbune! Toată internaţionala islamică, întreaga opinie publică egipteană şi turcă se vor ridica împotriva mea. „Domnul Dumnezeul tău te va da neprietenilor ca să te ucidă; cu o cale ieşi spre ei, iar cu şapte căi fugi de ei..." Cum să dovedeşti că n-ai făcut ceea ce ai avut de gând să faci? E nevoie de o minciună strigătoare la cer, precum paparudele, grosolană şi zdravănă, pentru dovedirea adevărului. Cine scorneşte o ditamai minciună ca asta are nevoie de coarne în loc de ochi. Dacă o fi să dăm de el, atunci oi mai trăi şi eu ca să te aduc din Cracovia în Israel şi apoi mă voi întoarce la ştiinţa tinereţilor noastre. Ne salvează ea, părelnica noastră jertfă - zicea unul din taţii noştri. Greu mai e să înduri mila Lui, darămite furia?
P.S. Vezi alăturate replicile filozofului din scrierea **lui** Halevi despre khazari (Liber Cosn*) despre care dr. Muavi susţinea că erau extrasele pierdute din *Discursurile khazare* ale lui Constantin Filozoful, Sfântul Chirii:

l

273
aa
COSRX PARS L
Ad Judsosquod attinet,fatismi!ucflco. rwna gnitaillonimhumilitas,.vilitas,paucitass8e X
OTÎNIO wnwi qubd illos ab omnibus reprobaţi & con» «ana C36 id(jitf)
j Accerfivititaq;SapientemcxEdom*iY
«mro ?'s.va *m* V? IDM (*.&J[i.]c^<fl»j&quffivit.cxcodeS:u
frt-opn tapai JWain picnâi & Opcribus feu Aftionibus ipfius.
V?a WJJCT toat-awm g^ ej JJ^. Eg0 crccj0 înnovarionem
onaron Vaw ero» cura Crcaturarum *(i. t. emnu tţt tmu% tun* 4*
O eanTWicrra'M»» <«««»;, &jEternitatem.CrearorisBenedi«
&.cin ofa nwwo ai; qubdfcilieMundumtoturacreaveri:
***m* jrxnan ?ynmcn fpatio fcx dierumi qubd omnes homin»**
***nrn wpi* ca»woa rationaIcsfintprogenJesAdamî,abmofa-**

rxai[1]? mwiwmm wn mjJiamfiiamducentcsi qubdfitProviden-
•jva pi» tstw VTOTfl riaJDeifiiperrcscrcatas,qubditemadhj&i
novin ilib(:ft/4
wsi tniXi«atrationalibas(:ft.f./«f«««m«ii;«f.«««4*. l-l0 to ţwo 'iX "Ut w wi»ii«}.-
acdoetiamDeiîranjiamoren>^nî. *3 Dii n"ViJQ t»O» /cricordiam, fcrmonem,vifionem,revela» »>
tîonem Prophetis & viris finais faaamj xa dcnique, quod Deus habitet inter^os quî omn accepţi ipu lunt cx hutnano genere. Sura* | *cyrni* ma: CredoomntaquaefcriptafuntinLege j owapyM & libris Ifiaelitarum, de quonun .veritate p orrn T3i? n*m nullus eftdubitandi locus, e6 qubd iUapu-*T-rfa htnv* >a noevxs* bliata,veJ,publici geftâ, continue comer-*'ţhx* nsnw 'EUX W vata& propagata, re\'elau4ueJintinjnari» n rnahominumrarba&frequentia. [Et|r.1
***iran ttfnr rtfiN* inextremoacfineillorumflKţpaWif*^^-*ftffH* fawipjn rp»on**
***(ltf*tfuiUcmmymcoipoti!UL(ittt*nut*)* cft i toni pni 3NTI wwi Dsiras,tranfi«ns in uterumvirginiscu]u& C3'in"3 uroNi mpn damepnmariisinterirraelitas,quaegenuit [1]? ^y nxiJ DW tnnax eum Hominem-vifibiliter, Deumlatenter, 1 Vînxn 13 i'ONl tn^M Prophcta/n mifliim vifibiliter, Deummif-fum ociulce. Hic^ue fiiic Mesfias, diltus Filius Dei, quî eft Pater» Filius, & Şpiritus Sanclus, cujus EfTentiam unicam eue credimui & fatemur. Licet enim ex vexbis noftris videatur, nos Trinîtatem veiTres Deos crederi, exedimus tamen uniutem. Habitano aa- B**
274

COSR.I PARS *t*
temcjusraitintcrfilioîirrael,{ummoipfo-rumcumbonorcquandiuRcsDivinaipfis adhjBht *(duranteTempb)*, donec illi rebel-!aruntcontraMe5fiamiftum,eura4uecrud-fixerunt. Tum converfâ foit Ira Diyina continua fuper cos,gratia verb ScBenevo-lentiafuperpaucos(iJ«Aţi;quifequuti funt Mesfiam, & poftea etiam lîiper alios populos, qui hos paucos funt fiquuti & imitaţi, e quibus nos fiimus. Et quamvis non fimus Hraelita?, longe potiori tamen jure. nobis nomen Hraelitarum debetur, quianosambuIamusfecundumverbaMdP-
lîae,8c,DuodccunSocioxum(^.r.i)i/f/>«/«-ramw/ *ÂpepisTKtn)* ejus efiliis Ifiracl, loco Duodecim tribuum, prout etiam populus magnus e filiis Ifraelis funt$_o$fequnti illos Duodecim, qui fuerunt quafi PalU 00-puii ChriflianL Unde nos digni fafli lumus Dignitate Ifraelitaram , 6c penes nos nune eft potentia & robur in terris, omnesque populivocantur ad fidem hanc, & jubentur adhajrere ei, atquemagnificare &exaltare.Mesfiam,ejusqueLignumfA.f. *Cruccm)* venerări, in quocrucinxusfui^& fimilia: Judiciaque & Stătuta noftra funt panim Pxfficcpta-Simeonis focii (*b,t, Pttri* jj/iţ/?o/i), & partim Satuta Legis, quam nosdifciinusj&decujasveritatenullomo-do dubitarijpoteft, quin aDeo fitprofeOa. Nam in ipfo Evangelio in verbis Mcsfi» habeturi *Hoit veni ut dtjhtutm pmtptumali~ qnod txpmeptiifilimmifiael» &Mtfis$_i$Pro-fbttt ipfirttm,fedvttti,Mti!l4i!ti!leam &cwp-*

n«^f.3

N 9 T A

***UMprimttditio*W«C3t?i(**
Î*JW"O«B 10
1
i-l'îţ 1WO CanV *taft* "V ana pata ţ&fit *?xm* ntn mraa BTTODn r 7) *rara* ^Jtpn 3B» ft
j-iiD»ft fa »ireft C3»rrm nrî.v y^w C3N1S310 tMUW *fftM* wrux Sxia?» 'jafl *Ttrfr ift*
UfUW j .mom mran
csy v^n p irvfl ccaim
rnonaa vm omt ux ta»m catran
riotym maxi târuvnt *aripi SMUwn* ^31 fliirwa
V W na
frvh j—iDTtni
fij«j»i—i»aa lypm wm rrn«t JO O'pini i
jy<o ts>n» îlWtt^ DC» r»a X3 •âai t C^p^Wt
JUbJtltii*
275
TIBON YEHUDA IBN (secolul al XH-lea) - Traducătorul din arabă în ebraică a *Cărţii despre khazari* a lui Iehuda Halevi^. Traducerea, apărută în 1167, care este inegală, putea avea două explicaţii: unu, versiunile tipărite ulterior au fost cenzurate de inchiziţia creştină; doi, responsabilitatea nu-i revenea numai lui Tibon, ci şi împrejurărilor.
Traducerea era fidelă atunci când Ibn Tibon lucrase stăpânit de patima pentru logodnica sa, era bună atunci când lucrase furios, ea dezlânată când bătea vântul, profundă pe timp de iarnă, perifrastică

atunci când ploua şi plină de greşeli atunci când era fericit.
La încheierea unui capitol, Tibon proceda ca vechii traducători alexandrini ai *Bibliei* - îl dădea cuiva să i-l citească în mers, îndepărtându-se tot mai mult de el, care-l asculta stând pe loc. Auzit de departe, textul mai pierdea unele pasaje în vânt ori de după un colţ, răzbătea de după boschete şi copaci, filtrat prin uşi şi garduri, se descotorosea de substantive şi vocale, se frângea pe treptele scărilor ca, în fine, s-o pornească bărbăteşte, ca până la urmă să-şi încheie drumul cu o voce muierească, din depărtare auzindu-se însă doar verbe şi cifre. Atunci când lectorul se întorcea, lucrurile se petreceau exact pe dos; Tibon îşi corija traducerea ca urmare a impresiilor primite de la cititul în mers.
VAS **KHAZAR**
Un cititor în vise khazar, pe când era învăţăcel la mănăstire, primise în dar un vas pe care şi-l duse în chilie. Seara îşi puse în el inelul, iar dimineaţa, ia-l de unde nu-i. Când băgă mâna în vas, nici măcar nu ajunse să-i atingă fundul. Cum vasul nu era mai înalt de-o palmă, se cam minună. îl mută din loc, dar sub vas nu era decât podeaua, fără urmă de deschizătură, iar vasul avea adâncitura normală. Luă un băţ cu care vru să-i dea de fund, dar fără nici un spor, fundul parcă dispăruse, îşi zise: „Unde-s eu e şi pragul meu" şi se înfăţişă dascălului său, Mokadasa al Safer**, rugându-l să-i dezlege
276
ciudăţenia cu vasul. Dascălul luă o pietricică, o aruncă în vas şi începu să numere. Când ajunse la şaptezeci, din vas se au/i plescăitura a ceva căzut în apă, iar maestrul zise:
- Ţi-aş putea dezvălui ce înseamnă vasul **lău, dai gân-**deşte-te dacă merită. Cum o să-ţi spun despre ce e vorba, vasul n-o să mai însemne mare lucru, nici pentru tine **şi nici** pentru ceilalţi. Căci, oricât ar fi de preţios, nu e mai presus dccâl **loate,** şi chiar dacă îţi spun ce este, tot n-o să mai fie tot ce nu .■■-!, şi deci nu va mai fi ce este acum.
Când învăţăcelul căzu de acord cu spusele **maestrului,** acesta luă bastonul şi sparse vasul. Speriat, băiatul îl întreba ;L: ce făcuse paguba, iar maestrul îi răspunse:
- Ar fi fost vorba de pagubă dacă l-aş fi spart după ce ţi-aş fi zis la ce slujea. Aşa, pentru că nu-i ştii menirea, nu **e** nici o pagubă şi e ca şi cum nu s-ar fi spart...
Aşa că vasul khazar slujeşte până azi, chiar dacă el de mult nu mai e.

APENDICE I

PĂRINTELE TEOCTIST NIKOLJSKI,
alcătuitorul primei ediţii a *Dicţionarului khazar*

Undeva, în Polonia, ajuns în pragul morţii, Teoctist Nikoljski se destăinuia într-o scriere chirilică repezită, printre scuipături, patriarhului din Pec Arsenije Carnojevic, în vreme ce hangiţa îl probozea de după uşa închisă a odăii înecate în beznă.
„Doar ştie Sfinţia Voastră, îi scria Teoctist patriarhului, că am fost osândit la o ţinere de minte diavolească, care tot sporeşte cu viitorul şi nu se goleşte de trecut. M-am născut pe domeniile mănăstirii Jovanja, patronată de Sfântul Spiridon, protectorul olarilor, şi mă trag dintr-o familie care ţinea întotdeauna pe masă o strachină cu două căuşe pline ochi cu hrană, una pentru suflet şi alta pentru inimă. Şi aşa cum fratele meu dormea ţinând în mână lingura de lemn, aşa şi eu ţin minte toţi ochii care m-au privit de când m-am născut. Când mi-am dat seama că norii de deasupra crestelor Ovcar se adună întocmai la cinci ani o dată, doar cu ochii mei i-am văzut întorcându-se toamna pe cer, m-am înfiorat, atunci mi-am zis să-mi ascund meteahna, pentru că o ţinere de minte ca a mea e o pedeapsă. între timp Mi învăţat turceşte după firfiricii de la Tarigrad, ebraica de la târgoveţii din Dubrovnik, iar de la icoane am învăţat să citesc. Dar ţinerea de minte mă perpeleşte ca setea de apă, numai că nu apa o poate stinge, ci mai degrabă foamea. Şi nici foamea
281
de hrană, şi în van am umblat după ea, ca oaia după drobul de sare, ca să aflu foamea care m-ar sătura, făcându-mă să scap de sete. Tare mă temeam de ţinerea de minte, ştiam că amintirile sunt nişte sloiuri de gheaţă. în plutirea lor le vezi doar vârfurile, pe când uriaşa grozăvie cufundată alunecă ascunsă vederii noastre. Nu îi simţim apăsarea pentru că stă cufundată în timp ca sloiurile în apă. Dacă se

întâmplă să le ieşim în cale ne înfăşurăm în propriul trecut şi gata naufragiul. De asta nici nu mă ating de prisosul care cade pe mine ca zăpada din valea Moraviei. De asta m-am simţit pierit, când pentru o clipă mi s-a rupt firul memoriei. O clipă am fost nebun de fericire. Ca imediat să mă pocăiesc amarnic, văzând unde duce treaba. Si a fost asa:
La optsprezece ani tata m-a încredinţat mănăstirii Jovanja, iar la plecare mi-a zis: când ai să posteşti să nu pui gura pe cuvânt, măcar gura să ţi se cureţe de vorbe, dacă nu şi urechile. Pentru că vorbele nu vin din cap ori din suflet, ci de la lume, de pe limbile lor scârbave şi dintre fălcile lor puturoase, vorbe molfăite şi făcăluite de la atâta plescăială. De mult nu a mai rămas nimic din ele, împleticite prin atâtea guri, între atâţia dinţi... Monahii de la Jovanja mă primiră, da-mi ziseră că aveam prea multe oase într-un suflet scălâmb ca al meu, şi-mi dădură să copiez cărţi. Şedeam într-o chilie ticsită cu cărţi, multe din ele însemnate cu câte o bandă neagră, acolo unde monahii dinaintea mea se opriseră din citit în ceasul morţii. Acum eu lucram acolo. Atunci se zvoni că la mănăstirea Nikolje din apropiere venise un nou caligraf.
Cărăruia spre mănăstire se depăna de-a lungul Moravei, între povârnişul malului şi apă. Era singurul drum care ducea până la mănăstire, în care se înnămolea fie o cizmă, fie nişte copite. Iar după noroiul de pe cizme ştiau monahii de unde veneau pribegii, dinspre mare ori dinspre Rudnik, călcând cu dreptul în apa Moravei de vest, ori cu stângul apa Moravei de est. în duminica Sfântului Toma a anului 1661 se zvonea că

la mănăstirea Nikolje urma să apară o călcătură stângă de cizmă fleşcăită şi terfelită, care era a unui om trupeş şi oacheş, cu ochii cât ouăle, cu o barbă care putea arde într-o singură seară, cu un păr smotocit ca o căciulă miţoasă, care-i intra mereu în ochi.
Omul se numea Nikon Sevast^, şi ajunse peste noapte proto-caligraf la Nikolje, dar făcuse dovada unei alte măiestrii ştiute mai de mult. Fusese armurier, meserie căreia însă el îi dăduse un sens nevinovat, pictând drapele, ţinte şi scuturi, mai mult, pictând tablouri menite dinainte a fi răpuse de glonţ, de săgeată sau de sabie. Mai zicea că era în trecere, în drum spre Tarigrad.
în ziua Sfântului Chiriac Sihastrul, suflau trei vânturi căldicele de toamnă, fiecare cu păsăruicile lui, unul cu grauri, altul cu ultimele rândunele şi al treilea cu ereţi. Hârjoneala vântoasă va aduce la mănăstirea Jovanja zvonul că noul caligraf de la mănăstirea Nikolje zugrăvise o icoană la care se îmbulzea toată suflarea din clisură. M-am dus şi eu să văd minunea cu Domnul Sevastocrator ţinând pruncul Isus în braţe. Intru ca toată lumea şi caut să văd icoana, dar dau cu ochii de Nikon Sevast, un chip frumos pe care nu-l mai văzusem până atunci, dar care îmi amintea de cineva cunoscut, cu toate că nu ştiam pe nimeni care să-i semene. Nu-i dădeam de urmă în amintirile mele, nici printre chipurile întinse precum cărţile de joc, şi nici printre cele visate, ca nişte cărţi de joc puse cu faţa în jos, din care întorci la întâmplare una din ele. Un chip ca acela era greu de găsit.
De undeva din munţi se auzi izbitură de bardă în lemnul stejarului, pentru că altfel sună barda pe fag şi altfel pe ulm, iar în acea vreme a anului se tăiau stejari şi ulmi. Am şi acum în urechi buşitura aia din prima seară, ca acum zece ani când am auzit piuitul păsărelelor plesnite de lapoviţă şi căzând ca plumbul în zloată. Dar să mă tai, nu-mi aminteam chipul văzut ceva mai înainte de mine. Nici vorbă de trăsături, de vreo culoare ori de vreo barbă. Era pentru prima şi singura oară în viaţă când mă trăda ţinerea de minte. Şi dintr-o dată mi-a apărut pricina.

Era vorba de un lucru care mi-a dovedit că o arătare nelumească nu se ţine minte, măcar cât alunecarea tiparului în ciocul raţei, înainte să plec l-am mai căutat pe Nikon şi l-am privit drept la gură, şi stând eu cu ochii la gura lui m-am înfiorat, mi-am simţit privirea ronţăită. Pentru că asta făcea, hăpăia din gură, gata să înghită dumicatul. Si aşa, cu privirea muşcată, aveam eu să mă întorc la mănăstirea Jovanja.
Apoi mi-am văzut mai departe de copiatul cărţilor, până într-o zi când am simţit în salivă mai multe cuvinte decât cel care scrisese cartea. Şi atunci am început să pun de la mine, acolo un cuvânt, dincolo altul, şi uite aşa fraze după fraze. Era într-o seară de marţi şi primele mele cuvinte îmi păreau acre, cam tari pentru dinţii mei, apoi, pe măsură ce venea toamna, le-am simţit dând în pârg, cu fiecare zi tot mai zemoase, mai cărnoase şi mai dulci, pe cât de pulpoase pe atât de gustoase şi tare întremătoare. în seara a şaptea, nerăbdător ca nu cumva fructele să se pomăgească ori să se strivească, cum copiam eu viaţa Sfintei Paraschiva, am pus

chiar o pagină de la mine şi care nu era luată de nicăieri. Mă aşteptam să-mi fie dată în vileag necurăţenia şi să fie înlăturată, dar de unde, monahii mă îndemnară să-mi aştern zicerile în cărţile mele, curând aveam să mă bucur de mare trecere în rândul pisarilor din clisura Ovca, care nu erau puţini. Atunci am prins curaj şi mi-am zis să merg până la capăt. Nu mai voiam să brodez pe marginea unor vieţi de sfinţi, acum voiam să născocesc nişte pustnici cărora să le atribui tot felul de minuni, iar descrierile astea ale mele începură să aibă mai mare căutare decât scrierile pe care eu doar le copiam. încet-încet, aveam să-mi dau seama de puterea mea nemaipomenită pe care o aflam în călimară şi pe care o împrăştiam în lume după bunul meu plac. Atunci am ajuns să-mi spun că un condeier îşi poate omorî eroul cu două rânduri. Dar ca să-l omori pe cititor, făptură din carne şi sânge, trebuie mai întâi să-l aduci, măcar pentru o clipă, în stare de personaj, în eroul din poveste. După aia îţi vine uşor...

284

Pe vremea aceea trăia la mănăstirea Sretenje un tânăr monah pe nume Longhin. Ducea o viaţă de schimnic şi se simţea ca o lebădă aşteptând cu aripile desfăcute bătaia vântului, ca să poată pluti pe apă. Adam, care botezase zilele, nu putea avea auzul atât de subţire ca al lui. Ochii îi erau ca două viespi, din cele care împrăştie sfânta molimă. Cu-n ochi de soi bărbătesc şi cu-n altul de soi femeiesc, fiecare cu câte un spin. Gata să se înfigă ca eretele asupra puilor de găină. Avea şi o vorbă: «E uşor să iei drept pildă pe unul mai bun decât tine; aşa se poate face o scară din spirite, aidoma celei a lui Iacob, care duce de la pământ către ceruri, şi totul vine de se leagă frumos şi uşor, în bucurie, fiindcă nimănui nu-i vine greu să-l asculte şi să-l urmeze pe un altul mai bun decât el. Tot răul de pe lumea asta vine de acolo că suntem mereu ispitiţi a-l asculta şi a-l urma pe unul mai rău decât noi...» Când mi s-a cerut să scriu viaţa Sfântului Petar Koricki, care după cinci zile de post văzuse lumina vieţii, era amurg şi ca nişte fulgere negre cădeau păsările în cuibul lor dintre crengi. Atunci m-a fulgerat un gând şi am simţit că nu am tăria să mă împotrivesc unui imbold care se trezea în mine. M-am apucat să copiez viaţa Sfântului Koricki şi când am ajuns la pasajul când cu zilele de post, în loc de cinci eu am scris cincizeci de zile, şi copia asta a mea am dat-o tânărului monah. Pe care el o psalmodie chiar în aceeaşi seară, iar a doua zi toată clisura Ovcar ştia că monahul Longhin trecuse la postul mare.

După cincizeci şi una de zile, la înmormântarea lui Longhin de la poalele muntelui Blagovestenije, mi-am zis în sinea mea [c]â-n ruptul capului n-o să mai pun mâna pe plaivaz. Mă uitam îngrozit la călimară, gândind: prea multe oase într-un suflet strâmt ca al meu. Atunci m-am hotărât să-mi ispăşesc păcatul. A doua zi dimineaţă m-am înfăţişat egumenului cerându-i [s]ă mă treacă în catastifele mănăstirii Nikolje ca ajutor de pro-

285

tocaligraf la Nikon Sevast. Nikon mă luă în primire şi apoi mă însoţi la pisarniţă, unde mirosea a seminţe de dovleac şi a salvie, despre care monahii credeau că se roagă. Monahii cereau cărţi cu împrumut de la alte mănăstiri ori de la târgoveţii ambulanţi din Ucraina, pentru patru, cinci zile, cărţi care nu se găseau la Nikolje, şi mi le dădeu ca să le învăţ pe dinafară. După aceea cărţile erau înapoiate celor în drept, iar eu aveam de lucru câteva luni de zile, din zori până-n seară, dictând cărţile astea ştiute de mine ca pe apă condeiului poligrafului Nikon Sevast. Pe care îl avea mereu ascuţit, zicând că doar culoarea verde nu era vegetală ci scoasă din fier, restul culorilor erau stoarse de el din plante şi cu ele împodobea cărţile scrise de noi cu slove în vinietă. Aşa am început să fac pereche cu Nikon, precum zilele bărbăteşti dintr-o săptămână. Era stângaci, făcea totul cu stânga, ferind-o de ceea ce făcea cu dreapta. Ziua scria şi atunci când nu avea de lucru picta zidul mănăstirii, dar dintr-o dată, în mare grabă, renunţă să mai fie iconar, pentru a se îngriji doar de scrierea cărţilor. Aici ne vom înfunda vieţile.

De Sfântul Eustaţiu Sârbul dm anul 1683, gerul ieşise să semene mei, ocolind culcuşul câinilor; cizmele şi dinţii se căscau pe aşa un crăpat de ger. Stăncuţele înţepenite în zbor cădeau ca pietroaiele, uitându-şi ţipătul în văzduh. Limba simţea gheaţa buzelor, buzele nu mai ştiau de limbă. Vânturile urlau dinspre partea asta a Moravei şi se opreau în sloiurile de gheaţă de pe celălalt mal, acoperite cu trestie şi rogoz şi făinite cu chiciură ca o barbă argintie. Trestiile plângătoare cu crengile despletite în

apă păreau nişte zăbrele în pâcla afânată. Nişte vrăbii rătăcite orbecăiau în loc, înotând anevoie în udătura ceţoasă. Mult peste crestele munţilor, în necuprinsul cerului, gândurile mele şi ale lui Nikon zburau vălătucite, forfotind ca norii verii, după care se mistuiau domol ca o bolânzeală de iarnă. în martie, cam de Lăsata Secului, am pus plosca plină de rachiu în oala în care fierbea fasolea şi după ce ne-am ospătat

pe cinste am şters frumuşel putina de la Nikolje. Şi am ajuns la Belgrad, cu prima şi ultima zăpadă din acel an, şi ne-am dus la slujba întru cinstirea primilor ucenici ai Belgradului, Straton, Donat şi Hermil, şi am început o altă viaţă.
Eram pisari ambulanţi, cu tocul şi cerneala mereu asupra noastră, gata oricând să trecem graniţa imperiului. Acum lucram tot mai puţin pentru biserici, şi tot mai mult la copierea, în orice limbă, de scrieri de toate soiurile. Nu erau cărţi doar pentru oameni, ci şi pentru femei, fiindcă poveştile bărbăteşti nu se termină la fel ca poveştile femeieşti. Lăsasem în urma noastră râuri şi văi (le luam doar numele), priviri puturoase, verigi cu chei pentru urechi, drumuri presărate cu paie înnodate în ciocul păsărelelor, linguri de lemn puse la afumat şi furculiţe făcute din linguri, iar în Ziua Sfinţilor a anului 1684 intrarăm în oraşul imperial Viena. Orologiul Sfântului Ştefan începu să ne numere ceasurile, pe cele mărunte, la repezeală, ca pe nişte cuţite zvârlite din turn, iar pe cele masive, în mod solemn, ca pe nişte ouă depuse noaptea la temelia turnului. Şi când intrarăm în bezna din clopotniţă, candele aprinse coborau pe fire lungi până în sunetul dalelor, ca nişte păianjeni aprinşi şi în jurul lor se înălţa un iz de ceară care luau forma bisericii, unit cu piatra zidului, precum trupul în veşmânt. Nu se mai vedea nimic şi dacă ridicai ochii spre clopotniţă bezna era atât de afânată, că dintr-o clipă în alta întunericul vârtos putea rupe firul din străfundul bisericii de care atârna lumina...
Aici am găsit altceva de lucru, când l-am cunoscut pe domnul nostru Avram, cel din stirpea de nobili Brankovic^ omul care ştia stăpâni cu condeiul şi înălţa cu sabia bisericii. Aici s-ar cuveni să spun două vorbe despre el, pentru că era la fel de iubit pe cât de urât.
Despre Brankovic se potriveşte o vorbă din popor care zice că nu era „singur", pentru că, în tinereţea lui de flăcău, nu se spălase patruzeci de zile şi mai şi călcase în strachina necuratului, Şi de atunci se făcuse duh. Din fiecare umăr îi ţâşnea o şuviţă

de păr ca un bici şi de atunci avea darul prezicerii, cădea în visare în martie, avea mâini de aur, putea sări până hăt departe cu trupul, dar şi mai departe cu duhul care, atunci când aţipea trupul, o lua razna cu cârdul porumbeilor, călăuzea vânturile, gonea norii, se bătea cu duhurile de peste mări şi ţări pentru recoltă şi vite, pentru lapte şi grâu, era o pavăză pentru recolta de pe glia lui. De asta lumea credea că Brankovic se întâlnea cu îngerii, de aici şi zicala: «Cine n-are duh în casă, nu are pâine pe masă».
Zice-se că aparţinea câmpului al doilea de duhuri, unde intrau vizirii de Skadar şi beii de Plav şi Gusinje şi că după o sfadă cu duhurile de Trebinje îl îngenunchiase pe paşa de Trebinje, Mustai beg Sabljak[4], care aparţinea câmpului al treilea. în acea încăierare în care el se înarmase cu un pumn de nisip, un condei şi o găleată, Brankovic a fost rănit la picior, şi de atunci şi-a luat un cal murg, sultan printre cai, care necheza în somn şi care era tot duh, iar Brankovic, în luptele sale cereşti, călărea, aşa şchiop, duhul calului prefăcut în paie. Se zice că, spovedindu-se la Ţarigrad, se trădase că era duh, ceea ce îl va pierde în faţa duhurilor şi că în Transilvania vitele n-o mai luau de-a îndăratelea când trecea el prin faţa stânei... Un bărbat ca ăsta ce dormea ca un buştean, de trebuia păzit ca nu cumva cineva să-i pună capul unde-i erau picioarele, un bărbat ca el care e pus în coşciug cu faţa-n jos, pentru că face dragoste şi după moarte, ne-a tocmit pisarii lui, rostuindu-ne în biblioteca unchiului său, contele Djordje Brankovic. Unde rătăceam printre atâtea cărţi, ca pe-o stradă împânzită cu intrări oarbe sau cu scări ducând în gol. Pieţele şi beciurile Vienei erau scotocite la sânge de noi, căci cumpăram pentru gospodarul nostru orice manuscris în arabă, ebraică şi greacă, şi uitându-mă eu mai bine la casele Vienei mi-am zis că arătau ca rânduite pe poliţele lui kir Brankovic. Casele aduc cel mai mult cu cărţile, mi-am zis eu, ai atâtea în jurul tău şi doar pe câteva din ele îţi arunci ochii, doar pe câteva ajungi să le vizitezi sau să le locuieşti o vreme. Când de cele mai multe ori te multu-

meşti cu o cârciumă ori cu un han, dacă nu cu un cort luat pentru o noapte, ca să n-ajungi în vreun beci. Iar uneori, tot mai rar, ţi se mai întâmplă să intri într-o casă altădată locuită, şi acum pustie, doar

pentru o noapte, gândind că vremurile acelea s-au dus, când de fapt totul e la fel, când bate primăvara în fereastră iese toamna pe uşă...
în ajunul zilei Sfinţilor Petru şi Pavel a anului 1685, a patra săptămână după Nedelii, gospodarul nostru Avram de Brankovic a intrat în solda ambasadorului englez din Turcia, ca diplomat mercenar, iar noi îl urmarăm la Ţarigrad. Furăm primiţi într-un turn înfipt în inima Bosforului, unde gospodarul nostru îşi instalase deja săbiile, şaua lui de cămilă, chilimurile şi dulăpoaiele lui ca nişte bisericuţe, ochii săi pospăiţi în nisip. In tumul ăla el a înălţat o bisericuţă, un locşor pentru Tatăl Nostru, cu hramul Sfintei Anghelina, despotiţa sârbă şi străbunica sa şi a unchiului său, Djordje, iar ca odăier fu adus un anatolian cu coadă de cal cu care şfichiuia ca din bici, cu o împletitură din alice. Se numea Yusuf Masudr, care îl învăţa pe Avram, gospodarul nostru, arăbeşte, veghindu-i şi visele. Avea tot timpul asupra lui o traistă doldora cu hârţoage înnegrite cu slove, şi se zicea despre el că era cititor în vise ori vânător de umbre, aşa erau numiţi cei de se biciuiau între ei în visele oamenilor.
In primul an Nikon şi cu mine nu am făcut altceva decât să rânduim pe poliţe şi în dulapuri cărţile şi manuscrisele gospodarului nostru, care te trăsneau de năduşeală de cămilă şi cal, după ce le căraseră de la Viena. Odată, pe când odăierul Masudi stătea de veghe în iatacul Iui kir Avram, am cotrobăit în hârţogăria din traista lui Masudi, buchisind slovă cu slovă un manuscris, nepricepând o iotă, pentru că era în arabă. Mai ştiu că arăta ca un lexicon sau glosar întocmit după alfabetul arab, aşa e, că venea ca racul, dar se citea ca sturzul, pasărea ce zboară de-a îndăratelea.
Oraşul cu podurile lui peste mare nu mi-a spus mare lucru. Pe străzile Tarigradului însă am început să recunosc chipuri,
289
femei şi nori, tot soiuri de vietăţi şi de iubiri de care mă credeam mântuit, ochi întâlniţi doar o dată şi pe care nu-i mai uiţi. Şi mi-am zis că pe lume nimic nu se schimbă în scurgerea vremii, ci doar şinele nostru, în crâmpeie de locuri altfel înrămate, în care, ca la ghicitul în cărţi, trecutul îţi cade la viitor ori în prezentul altora. Aici redeşteptările, amintirile şi tot prezentul omului ţi se împlinesc pe toate drumurile şi în tot soiul de făpturi, în aceeaşi clipă şi în acelaşi ceas. De ce în seara asta toate nopţile din jurul nostru - mi-am zis eu - trebuie luate ca una singură, când nu este deloc aşa: milioane, sute de milioane de nopţi, în loc să vină una după alta precum păsările, una după alta, în scurgerea timpului, în calendare şi ceasornice, se îndeplinesc în acelaşi timp. Noaptea mea cu noaptea ta nu pică în aceeaşi noapte în calendar. Supuşii Papei de la Roma şi cei de aici prăznuiesc Adormirea Maicii Domnului, pe când creştinii ortodocşi răsăriteni, grecii şi grecii autonomi au sărbătoarea Aducerii Moaştelor Sfântului Arhidiacon Ştefan Spânaticul; pentru unii anul 1688 se încheie cu cincisprezece zile mai devreme, în vreme ce pentru evreii din mahalale s-a scurs anul 5446, iar pentru arabi abia anul 905 după Hegira. O săptămână de nopţi, până-n zori, vom irosi pentru sufletul nostru, noi, cele şapte slugi ale lui kir Avram Brankovic. Vom culege toate nopţile lui septembrie pornind de aici spre Topkapi Sarayi, iar de la Sfânta Sofia până la Vlaherna am tocat şi luna lui octombrie. Visele gospodarului nostru se adevereau întocmai ca-n viaţă, căci altcineva îi visa trezia lui kir Avram şi cine ştie dacă nu cumva kir Brankovic nu venise la Ţarigrad tocmai pentru a da de ăla care îi visa trezia, care îi irosea lui kir Avram viaţa în vis, deci nici vorbă să intre în slujba ambasadorului englez, ca sări fie tălmaci la înalta Poartă. Căci în jurul nostru nu există o trezie de om care să nu fie visată de un alt om din acest ocean lumesc şi nu există vis de om care să nu se adeverească în trezia altui om. Dacă o porneai de aici prin Bosfor, bătând fiecare uliţă, zi de zi, puteai da de toate anotimpurile, căci toamna
290

şi primăvara nu vin o dată pentru toată lumea, nimeni nu e în fiecare zi bătrân ori tânăr, iar o viaţă de om se poate strânge într-un snop arzând de lumânări, că nu-ţi trebuie o suflare ca să le stingi de la naştere până la moarte. Dacă ai şti clar încotro s-o iei, atunci ai putea da imediat de noaptea celui care îţi vieţuieşte zilele şi nopţile, care îţi mănâncă traiul, care îţi plânge de milă, care o să-ţi mănânce coliva sau care o să-ţi iubească nevasta, ca şi de un al treilea care va trage să moară cam din aceeaşi pricină ca tine. Cine-i iute de picior şi ştie să se mişte în toate părţile vede imediat că toată veşnicia nopţii se îndeplineşte într-o seară, dintr-o dată, pe un spaţiu de necuprins. Timpul deja scurs într-o urbe urmează să înceapă în altul, aşa că între cele două urbe poţi merge în timp, înainte şi înapoi. Intr-o urbe bărbătească poţi întâlni o femeie trăitoare, care într-o urbe femeiască e deja moartă şi invers. Şi nu e vorba doar de vieţile muritorilor de rând, vremile viitoare ori trecute ci toate braţele veşniciei se află aici, bucăţite în îmbucături şi risipite printre oameni şi visele lor. Trupul uriaş al lui Adam se

mişcă în vis, respiră. Omenirea mestecă timpul dintr-o dată, nu mai lasă şi pentru a doua zi. Deci, timpul aici nu mai există. El se apropie şi împroaşcă lumea aceasta oarecum dintr-o altă parte... - Din care? mă întrebă atunci Nikon, de parcă îmi auzea gândurile, dar eu am tăcut mâlc. Fiindcă ştiam de unde venea. Timpul nu vine de pe pământ, el vine din străfunduri. Timpul ţine de Satana, e ghemul din buzunarul Necuratului, pe care îl deapănă după toanele lui. Aici eşti la mâna lui. Fiindcă dacă de la Dumnezeu poţi cere şi primi veşnicia, atunci reversul veşniciei, adică timpul, se cere, se ia numai de la Satana...

De Sfântul Apostol Iuda, fratele Domnului, kir Avram ne-a adunat să ne spună că urma să părăsim Ţarigradul. Totul era pus la punct, instrucţiunile de drum date, când deodată

între Nikon şi anatolianul Masudi se iscă o ceartă scurtă şi aprigă că Nikon începu să clipească din genele de jos ca din aripi. Scos din minţi, se repezi la desaga lui Masudi, pe care i-o azvârli în foc. Desaga cu glosarul în arabă pe care eu îl ştiam pe de rost. Masudi nu-şi pierdu firea, se întoarse către kir Avram şi-i zise:
- Uită-te la el, stăpâne, cum fute cu coada, întors cu spatele, că nici nu ştie pe cine plodeşte. Şi n-are nici despărţitura dintre nări.
în clipa aia toate privirile se îndreptară către Nikon, kir Avram luă oglinda de pe perete şi i-o puse sub nas. Aşa că şi ceilalţi aflară ce ştiam eu de mult - că fârtatele meu întru condei, protocaligraful Nikon Sevast, era leit capul lui Satana. Lucru pe care nici el nu-l va dezminţi de-atunci. Numai că eu nu m-am uitat ca toţi ceilalţi în oglindă la nasul lui. Când l-am privit în oglindă mi-am dat seama de un lucru pe care ceilalţi ar fi trebuit să-l ştie de mult. Chipul lui Nikon Sevast, care mie mi se părea altădată atât de cunoscut, era, de fapt, chipul meu. Eram gemeni, ca două picături de apă, frământaţi din pâinea Domnului şi lacrima Diavolului.
în noaptea aia mi-am zis: acum e-acum. Când toată viaţa ai moţăit, nimeni nu mai crede că ai să te trezeşti. Aşa şi cu Nikon. Nu-s din cei slabi de îngeri, dar de Sevast m-am cam temut. în dinţii lui îmi vedeam aievea fiecare oscior. Şi totuşi, l-am urmat. Ştiam că Diavolul e mereu un pas în urma omului. Dar eu am mers pe urmele lui fără ca să mă simtă. De mult mi-am dat seama că, dintre toate hârtiile aflate în imensa bibliotecă a lui kir Avram, el era atras de un glosar khazar, un soi de abecedar căruia noi, pisarii, trebuia să-i dăm înfăţişarea unei scrieri despre un popor dispărut, despre originea şi decăderea acelei seminţii, despre obiceiurile şi războaiele acelui popor, de mult apuse. Popor faţă de care Avram n-ar fi precupeţit nimic, plătea oricât pentru documente vechi, mituia lumea ca să prindă tot soiul de „graiuri" prin care ar fi ajuns la khazari ,
trimitea iscoade după vânătorii de vise, iniţiaţi, se pare, de un vraci khazar de pe vremuri. Acea scriere mă stârnise şi pe mine, pentru că din purcoiul de terfeloage Satan pusese ochii taman pe ea, şi atunci eu învăţasem pe de rost *Dicţionarul khazar* al lui Brancovic, nemaislăbindu-l din ochi pe Nikon. Până în ziua cu pricina, Nikon nu-şi mai dăduse în petic. După scena cu oglinda, el urcă sus în turn, luă papagalul şi îl puse pe lampă şi se aşeză să asculte spusele papagalului. Pentru că papagalul lui kir Avram avea obiceiul să glăsuiască niscaiva poeme, despre care gospodarul nostru gândea că izvorau tocmai de la prinţesa Ateh, iar noi, pisarii, aveam îndatorirea de a însemna în glosar zicerile papagalului. Doar că în seara aia Sevast nu însemnase nimic. Stătea şi asculta zicerea păsării, care glăsuia astfel să îmbătrânească, pentru că avea suflet de pasăre călătoare de pe alte vremuri. La început Adam a fost clădit doar din două timpuri - bărbătesc şi femeiesc. Apoi din patru (care aparţineau Evei şi fiilor ei Cain, Abel şi Seth). Apoi fărâmele de timp ferecate în întruparea lui Adam s-au înmulţit văzând cu ochii, până când trupul i se va lăţi cât un imperiu în mărime naturală, dar din alt aluat. Ultimul muritor va face toată viaţa ocolul capului lui Adam, pe dinăuntru, căutând ieşirea, pe care n-o va găsi, pentru că intrarea şi ieşirea din trupul lui Adam le va găsi doar Cristos. Trupul uriaş al lui Adam nu zace în spaţiu, ci în timp, şi nu este uşor să se înverşuneze în minuni ori să-i facă lopată din cuvinte. De aceea sufletul lui Adam nu se strămută doar în generaţiile care vin (strămutarea sufletelor este strămutarea unui singur suflet, al lui Adam), dar toate morţile urmaşilor lui Adam se strămută şi se întorc în moartea lui Adam, zidind astfel, firicel cu firicel, marea moarte, pe măsura trupului şi vieţii lui Adam. E ca povestea cu păsările călătoare, care pleacă albe, dar se întorc negre. Cu ultimul său urmaş va muri deci şi Adam, prin el se repetă morţile copiilor lui. Şi atunci, ca în fabula cu vrabia în

pene de păun, Pământul, Piatra, Apa, Rouă, Vântul, Norul şi
292
293

îngerul vor veni la Adam să-şi ia partea pe care o va fărâmiţa. Atunci va fi vai de aceia căzuţi din trupul lui Adam, din trupul strămoşului omului, fiindcă nu vor mai putea muri o dată cu el şi precum el. Atunci vor deveni altceva, oricum nu oameni.
De aceea vânătorii de vise sunt în căutarea lui Adam, a omului primordial, întocmind tot felul de dicţionare şi de glosare. Dar trebuie ştiut că pentru khazari visul înseamnă altceva decât ştim noi. Visele noastre se ţin minte cât nu te uiţi pe fereastră; cum te uiţi ele se destramă pentru vecie. La khazari nu-i aşa.
Ei socotesc că în viaţa fiecăruia există nişte noduri, frânturi de timp-cheie. Fiecare khazar are un toiag pe care îşi crestează ca pe un răboj stările de trezie ori clipele de împlinire. Fiecare crestătură dejie răboj primeşte un nume de animal sau de piatră preţioasă. Asta e visul. Aşadar, pentru khazari nu e doar ziua nopţilor noastre, ci poate fi şi taina nopţii înstelate a zilei. Vânătorii sau cititorii în vise erau preoţi care tălmăceau însemnele de pe răboj, pe care mai apoi le înşiruiau în dicţionare cu biografii, dar nu în sensul antic al cuvântului, dat de Plutarh sau Cornelius Nepos. Pentru că erau culegeri de vieţi anonime, alcătuite din momente de iluminare când omul devine părticică din trupul lui Adam. Fiindcă orice om este măcar o dată în viaţă părticică din trupul lui Adam pe pământ. Iar dacă s-ar aduna toate aceste părticele de timp, atunci s-ar avea trupul lui Adam pe pământ, dar nu ca formă fizică, nu ca întruchipare, ci ca durată. Doar o clipită din timp este iluminare, putinţă şi dăruire. Bucata de timp a **lui** Adam. Restul ne este în beznă şi slujeşte pe altcineva. Viitorul nostru sunt corniţele melcului, se trag imediat ce dau de ceva dur, melcul nu poate vedea decât dacă iese cu totul. Aşa vede şi Adam, pentru că numai cine ştie moartea fiecărui om, până la capătul lumii, îi ştie şi viitorul. Aici se află răspântia dintre Satana şi Adam, pentru că Diavolul nu vede viitorul. De aceea vânătorii khazari au căutat trupul lui Adam, de aceea cărţile femeieşti şi bărbăteşti ale vânătorilor
294
de vise khazari întrupează icoana lui Adam, femeiescul însemnând trupul său, iar bărbătescul sângele său. Desigur, khazarii ştiau că vracii lor nu se puteau apropia de toată făptura lui, cum nici nu-l puteau înfăţişa în întregime în acele dicţionare-icoane. Deseori ei pictau icoane fără chip, dar cu câte doi policari la câte o mână - stânga şi dreapta, partea bărbătească şi cea femeiască a lui Adam. Căci fiecare parte cucerită în dicţionare nu poate fi pusă în mişcare, aşadar însufleţită, decât prin atingerea celor doi policari, cel bărbătesc cu cel femeiesc.
De aceea khazarii în dicţionarele lor s-au străduit să cucerească cele două părţi ale trupului lui Adam, şi se pare că au izbutit, dar n-au mai avut timp şi pentru celelalte părţi. Adam are timp să aştepte. Aşa cum sufletele sale se mută în copiii săi şi se întorc în trupul său o dată cu moartea lor, tot aşa şi o parte a uriaşului său trup poate în orice clipă şi în fiecare din noi să fie ucisă sau reînviată. E suficientă atingerea profetică a degetelor. Femeieşti şi bărbăteşti. Cu condiţia ca măcar o bucată din trupul lui Adam să stea zidită în spatele acelor degete ca să putem ajunge parte a lui...
Vorbele lui Avram Brankovic îmi sunau în urechi pe drumul uscaj ca iasca, încât Dunărea, la vărsare în Marea Neagră, nu era mai lată ca la Regensburg, iar la Regensburg nu avea mai multă apă ca la izvoarele din Pădurea Neagră. Vorbele nu-mi ieşeau din cap nici când ne aflarăm pe câmpul de luptă unde vântul alunga fumul tunurilor şi îndepărta şi risipea ceaţa pe Dunăre. Dar în a treisprezecea duminică de la Rusalii a anului 1689 seceta încetă şi se porni o ploaie cu bulbuci. Dunărea se umflă precum cerul de deasupra ei, iar ploaia cădea oblu, precum zăbrelele unui gard înalt, care ne despărţea de turci. Acolo, în tabără, mi se părea că fiecare dintre noi venise pe Dunăre pe barba lui, pentru ca fiecăruia dintre noi să i se poată spune ce căuta acolo. De când dăduse foc dicţionarului lui Masudi şi Brankovic, Nikon părea un alt om. Cern să i se citească al cincilea psalm, care se citeşte sinucigaşilor, apoi azvârli în apă, unul
295

câte unul, toate plaivazele. Apoi Nikon şi Masudi se aşezară pe o basma pestriţă să joace zaruri, Nikon pierzând în neştire ca omul care îşi luase gândul de viaţă, trăgând nădejde că mai lesne ar fi dat acolo moartea peste el, decât oriunde. Kir Avram Brankovic nu venise la Dunăre cu gând de luptă, cu toate că era neîntrecut în bătălii. Se pare că îşi dăduse întâlnire cu cineva. Masudi juca zaruri nerăbdător să-l

vadă pe cel aşteptat de Brankovic în duhoare de sânge şi bătut de ploaie, acolo, la Djerdap, în sortita zi de înălţarea Crucii, când, deodată, tunurile turcilor se înteţiră. în privinţa maestrului de scrimă al lui Avram Brankovic, un copt pe nume Averkije Skila[1]", rămas pe Dunăre, în bătaia turcilor, avea ocazia ca, nepedepsit, să-şi încerce loviturile de spadă pe oastea inamică, a ostaşilor noştri sau ai lor (lui îi era totuna), fiind vorba de un tertip care trebuia probat pe viu. Eu eram între ei şi aşteptam partea a treia a *Dicţionarului khazar.* Ştiam deja pe dinafară primele două părţi - cea islamică a lui Masudi şi cea greacă a lui kir Avram şi mai aveam de văzut cea de-a treia parte a glosarului, partea ebraică, pentru că din primele două se vedea că urma o a treia. Nikon, care le arsese pe primele două, nu se mai temea de apariţia celei de a treia părţi, de aceea era atât de nepăsător. Dar eu, care le ştiam cu ochii închişi pe primele două, abia aşteptam să dau ochii cu a treia parte. Şi atunci mi-am deschis inima lui kir Avram, care mi s-a părut că aşteaptă acelaşi lucru. Numai că el nu a mai avut timp. în încăierarea iscată de ienicerii turci fură ucişi şi Avram şi Nikon, iar Masudi fu luat ostatic. Unul din turci avea ochii roşii şi sprâncenele înălţate ca nişte aripi. Mai avea şi o mustaţă jumătate sură, jumătate ruginie. Venise într-o goană, cu sprâncenele înecate în praf şi cu barba înnoroiată. Cine ar fi zis - mă gândeam eu - că şi timpul lui merita un ceas. Am ştiut că e omul meu. în clipa aia se prăvăli ca secerat, iar din mână îi scapă traista cu hârţoage acoperite cu un scris mărunt. Când s-a făcut pace, am ieşit şi eu din găoacea mea şi am strâns foile. Apoi am trecut Dunărea şi aşa am ajuns

la mănăstirea Delsko, unde am citit pe îndelete însemnările ebraice din traistă, străduindu-mă să nu pricep şi să nu tălmăcesc nimic din cele scrise acolo. După care am plecat în Polonia, ca să înfăptuiesc ceea ce nu izbutise să zădărnicească Nikon Sevast. Am căutat un tipograf şi i-am dat cele trei dicţionare khazare: pe cel ebraic, găsit pe câmpul de luptă, pe cel grec, întocmit la cererea lui Avram Brankovic şi pe cel arab, adus de Masudi, vânătorul de vise. Tipograful se numea Daubmannus[0] şi pătimea de o boală care se împlinea tot la a cincea generaţie, aducătoare de moarte, aidoma unei îndelungate partide de dame. Mi-a plătit pe două luni odaia, hrana şi nasturii de la cămaşă, ca să pun pe hârtie tot ce ştiam pe de rost. Acum îmi făceam atât meseria de povestitor, cât şi meseria de care de mult se lăsase Nikon Sevast, aceea de pisar, de fapt a doua mea menire. în ziua celor Zece mii de mucenici din Betleem a anului 1690 mi-am sfârşit treaba pe o ninsoare şi un ger că înfloreau unghiile. Am pus laolaltă abecedarul lui Brankovic cu glosarul lui Masudi şi cu indicele ebraic din traista tânărului cu ochii roşii şi am încropit un fel de *Dicţionar khazar,* pe care i l-am dat tipografului. Daubmannus luă cele trei caiete - unul roşu, altul verde şi încă unul galben -zicându-mi că le va tipări. Dacă s-a ţinut de treabă, nu mai ştiu, Sanctitatea Voastră, aşa cum nu ştiu dacă eu am făcut bine ce am făcut. Ştiu doar că sunt încă înfometat de scris, şi că de la foamea asta mi-a trecut setea de amintiri. Parcă încep să mă simt tot mai mult în pielea protocaligrafului Nikon Sevast..."

APENDICE II

EXTRAS DIN PROCESUL-VERBAL AL AUDIERII MARTORILOR ÎN CAZUL ASASINĂRII DR. ABU KABIR MUAVI

Tari grad, 18 octombrie 1982

..Virginia Ateh, chelneriţă la hotelul «Kingston», martor în cazul Dorothea Schultz, s-a prezentat la tribunal şi a făcut următoarea declaraţie:

îmi amintesc că în data de 2 octombrie 1982 a fost o zi cu soare, iar eu am fost cam tulburată. Firişoare de aer sărat veneau dinspre Bosfor, împletindu-mi şerpuitor gândurile repezi printre cele molatice. Grădina hotelului «Kingston», unde se serveşte micul dejun, dacă e vreme frumoasă, este ca un pătrat. Un colţ e la soare, un altul e amenajat cu flori, al treilea e în bătaia vântului, iar al patrulea are un havuz străjuit de o coloană pe după care stau eu, pentru că ştiu că nu le prea place clienţilor să li te uiţi în gură. Nici nu-i de mirare. Eu de pildă ştiu imediat, privindu-i ce mănâncă la micul dejun, că un ou fiert îmbie să Iaci o baie înainte de amiază, că peştele te duce spre seară la Topkapi Sarayi şi că un

păhărel de vin te bine-dispune, îţi dă energie să zâmbeşti înainte de culcare, ceea ce n-ai face dacă le-ai uita în oglinda chioară din camera din hotel. Aşadar, din locul meu de lângă fântână, vedeam scările care coborau în grădină, îi aveam în vizor pe toţi cei care veneau şi plecau. Şi mai era ceva. Aşa cum toată apa din jgheaburi se scurgea în

fântână, la fel şi vocile din grădină se strângeau tot în ea, iar dacă îţi aplecai un pic urechea la ghizdul fântânii puteai prinde orice vorbă din grădină. Auzeai clonţul păsării înhăţând musca, crăpatul cojii de ou, ţipătul furculiţelor, mereu acelaşi, al paharelor, mereu altul. Cum clienţii îşi spun între ei ce-ar mai dori, nici nu strigau bine după chelner, că mă şi înfăţişam în faţa lor, gata de vreo comandă, fiindcă îi auzisem în puţul fântânii. E de mare ajutor să ştii câteva clipe înaintea altora un lucru din care poţi trage foloase. în dimineaţa mai sus-amintită, primii care au coborât în grădină au fost cei de la camera 18, familia Van der Spaak, tatăl, mama şi fiul. Tatăl era ceva mai în vârstă şi cânta tare frumos la un instrument făcut dintr-o carapace de ţestoasă albă, seara îl puteai auzi. Avea nişte ciudăţenii, mânca numai cu furculiţa lui cu doi dinţi, pe care o ţinea în buzunarul de la piept. Mama era o persoană tânără şi frumoasă, ceea ce mi-a atras atenţia. De asta i-am observat imediat defectul, că îi lipsea despărţitura de la nas. Şi se ducea zilnic la Aya Sofia ca să copieze fresce. Am întrebat-o dacă acele desene îi slujeau soţului ca partituri. Nu m-a înţeles. Băieţelul lor de patru ani se pare că avea şi el un beteşug. Purta tot timpul mănuşi, până şi la masă. De fapt pe mine mă neliniştea al treilea aspect. în dimineaţa aceea însorită, urmărind cu privirea familia belgiană coborâtă în grădină, iată ce am văzut: cum chipul bătrânului domn nu era deloc un chip ca oricare altul.

Judecătorul: - Ce vreţi să spuneţi?

Martorul: - Lipiţi două părţi stângi ale aceluiaşi chip pe o fotografie şi dintr-un om frumos vă iese o hidoşenie. Dacă la o jumătate de suflet mai puneţi o jumătate n-o să vă iasă unul întreg, ci două jumătăţi pocite. Sufletul, ca şi chipul, are o parte stângă şi una dreaptă. Din două picioare stângi nu poţi face un biped. Aşa şi bătrânul domn: avea un chip din două jumătăţi stângi.

Judecătorul: - Şi ăsta a fost motivul tulburării dumitale în acea dimineaţă?

Martorul: — Da.

Judecătorul: - Martorului i se atrage atenţia să ţină cont de adevăr în declaraţiile sale. Ce s-a petrecut după aceea?

Martorul: - Am servit micul dejun familiei Van de Spaak, le-am spus în treacăt că piperul şi sarea nu se iau cu aceeaşi mână, după aceea ei au plecat lăsându-şi băieţelul să se mai joace şi să-şi termine de băut ciocolata. Apoi în grădină a apărut dr. Dorothea Schultz, aici de faţă, care s-a aşezat la masa ei. înainte să ajung s-o servesc, de masa ei s-a apropiat doctorul Muavi, victima, care s-a aşezat lângă ea. Se vedea clar cum timpul ei cernea ca ploaia, iar al lui cernea ca zăpada. Era deja troienit până-n gât. Am observat că nu purta cravată, apoi cum ea a scos pe furiş un revolver din geantă, iar după câteva cuvinte schimbate cu dr. Muavi a întins mâna spre el, iar el i-a dat nişte hârtii. Apoi a luat-o la fugă pe trepte spre cameră, lăsând revolverul sub hârtiile de pe masă. Asta m-a neliniştit si mai tare. Dr. Muavi avea un zâmbet infantil, vârât în barbă, precum o gâză în chihlimbar, şi era pârjolit de verdele ochilor săi trişti. Parcă atras de acel zâmbet, de masa dr. Muavi s-a apropiat băieţelul familiei belgiene. Vă reamintesc, domnule judecător, că băieţelul avea aproape patru ani. Nimeni altcineva nu mai era în grădină. Băieţelul, ca de obicei, era cu mănuşile în mâini, iar dr. Muavi l-a întrebat de ce nu şi le scoate.

- Pentru că sunt scârbit, răspunse băieţelul.

- Eşti scârbit? l-a întrebat dr. Muavi. Scârbit de ce?

- De democraţia voastră - îi spuse băieţelul cuvânt cu cuvânt.

Şi atunci m-am aplecat şi mai mult peste fântână, ca să pot auzi mai bine discuţia care mi se părea interesantă.

- Care democraţie?

- Asta pe care o aperi tu şi ai tăi. Iată rezultatele. Până acum popoarele mari le oprimau pe cele mici. Acum e invers.

Acum în numele democraţiei micile naţiuni le terorizează pe cele mari. Priveşte în jurul nostru: America albă se teme de negri, negrii de portoricani, evreii de palestinieni, arabii de evrei, sârbii de

albanezi, chinezilor le e frică de vietnamezi, englezilor de irlandezi. Peştişorii ronţăie urechile peştilor. în loc să fie terorizate minorităţile, democraţia a introdus o altă modă, trăitul cu frica-n sân a majoritarilor de pe planetă... Asta-i democraţia voastră, o pizdă-n ceaţă...
Judecătorul: - Atrag atenţia martorului de a nu da declaraţii ireverenţioase, pe care tribunalul le-ar putea sancţiona cu o amendă. Deci, susţineţi sub jurământ că un copil de nici patru ani s-a exprimat astfel?
Martorul: - Da, susţin, pentru că am auzit totul cu urechile mele. Si pentru că am vrut să văd ceea ce auzeam, am ieşit din spatele coloanei ca să mă uit în grădină. Copilul a înhăţat revolverul dr. Schultz de pe masă, şi-a desfăcut picioarele, lăsându-se un pic pe genunchi şi, întinzându-şi mâinile în faţă ca un profesionist, i-a strigat dr. Muavi:
- Cască gura, ca să nu-ţi sfărâm dinţii!
Dr. Muavi, uluit, a deschis gura şi copilul a tras. Am crezut că era vorba de un pistol jucărie, dar dr. Muavi s-a răsturnat cu scaun cu tot. L-a năpădit sângele şi atunci am văzut că un crac al pantalonului era înnoroiat, deci cu-n picior în groapă. Copilul a azvârlit arma, s-a dus la masa lui şi a continuat să-şi bea ciocolata. Dr. Muavi zăcea nemişcat, iar şuvoiul de sânge i se înnodase sub bărbie. Ştiu că în clipa aia mi-am zis: uite că acum are cravată... Ceva mai înainte se auzise şi strigătul doamnei Schultz. Ce s-a petrecut după aceea ştie toată lumea. S-a constatat moartea doctorului Muavi, trupul i-a fost ridicat, iar dr. Schultz a anunţat moartea altui oaspete al hotelului nostru, dr. Isajlo Suk...
Procurorul: - «Ştiu că în clipa aia mi-am zis: uite că acum are cravată!» Acum aş vrea să explic în faţa instanţei de ce dezaprob modul de exprimare a martorului. Ce naţionalitate
304
.
aveţi, doamnă sau domnişoară Ateh?
Martorul: - E greu de explicat.
Procurorul: - Vă rog să vă străduiţi.
Martorul: - Sunt khazară.
Procurorul: - Cum aţi spus? N-am auzit de un asemenea popor. Ce fel de paşaport aveţi? Khazar?
Martorul: - Nu, israelian.
Procurorul: - Aha, asta era. Asta am vrut să aud. Cum vine asta, celăţeană khazară cu paşaport israelian? V-aţi trădat ţara'?
Martorul: - Nu, s-ar putea spune invers. Khazarii s-au topit în evrei, iar eu, o dată cu ceilalţi, am trecut la iudaism şi am primit paşaport israelian. Cum să fi fost singură pe lume? Dacă toţi arabii ar ajunge evrei, aţi rămâne arab?
Procurorul: - Comentariul e de prisos şi aici nu dumneavoastră puneţi întrebările. Mărturia dumneavoastră este în aşa fel ticluită încât să îi poată sluji acuzatei, care este posesoarea aceluiaşi paşaport. Nu mai am întrebări. Sper că nici juraţii...
După această depoziţie a fost audiată familia Van der Spaak din Belgia. Cuplul a pus accentul pe trei lucruri. Primul, că era absurd să dai crezare unei poveşti cu o crimă săvârşită de un copil de patru ani. Al doilea, ancheta stabilise că dr. Muavi fusese ucis cu o armă pe care se aflau amprentele unei singure persoane - ale dr. Schultz. Tot în cadrul anchetei s-a constatat că acea armă (marca S&W, model 36, calibru 38), cu care dr. Muavi fusese ucis, aparţinea doamnei dr. Schultz. Al treilea, doamna Spaak, ca martor principal al acuzării, a susţinut că dr. Schultz avea un motiv întemeiat ca să-l lichideze pe dr. Muavi, de aceea şi venise la Ţarigrad, ca să-l omoare, şi l-a omorât. De altfel, a ieşit la iveală faptul că dr. Muavi îl rănise în timpul războiului israeliano-egiptean pe soţul doamnei dr. Schultz. Aşadar, motivul era clar - răzbunarea. Iar mărturia chelneriţei de la hotelul «Kingston» nu putea fi luată în consideraţie. Asta era tot.
305
în pledoaria sa, procurorul a cerut condamnarea doamnei dr. Schultz pentru crimă cu premeditare, motivată chiar din motive politice. Apoi a fost adusă în faţa instanţei acuzata. Doamna dr. Schultz a dat o declaraţie scurtă. Cum că nu era vinovată de moartea dr. Muavi. Pentru că avea un alibi. La întrebarea instanţei despre ce alibi era vorba, ea a răspuns:
- în clipa în care dr. Muavi era ucis, eu omoram pe altcineva - pe dr. Isajlo Suk. în camera lui de hotel. Prin sufocare cu perna.
în urma cercetărilor se dovedi că şi domnul Van der Spaak fusese de asemenea văzut dimineaţa în camera dr. Suk, când s-a produs decesul, dar mărturia dr. Schultz l-a absolvit pe belgian de orice

responsabilitate."
După audierea martorilor, a urmat verdictul. Doamna dr. Schultz a fost absolvită de acuzaţia de crimă din răzbunare cu premeditare asupra dr. Abu Kabir Muavi, dar a fost condamnată pentru uciderea dr. Isajlo Suk. Asasinarea dr. Muavi a rămas neelucidată, iar familia Van der Spaak a fost eliberată. Chelneriţa de la hotelul „Kingston", Virginia Ateh, a fost amendată pentru declaraţie mincinoasă, pentru încercare de derutare a instanţei şi pentru deturnare a anchetei pe o pantă greşită.
Doctor Dorothea Schultz a fost expediată într-una din temniţele din Ţarigrad, unde a ispăşit o pedeapsă de şase ani. Va scrie scrisori adresate ei înseşi la Cracovia. Scrisori care erau controlate şi care se terminau invariabil cu propoziţia: „Minciuna jertfei noastre ne salvează viaţa".
în urma inspectării camerei dr. Suk, nu s-a găsit nici o carte şi nici un document. Doar un ou spart în proeminenţa rotundă. Degetele victimei erau înmuiate în gălbenuş, ceea ce dovedea că ultimul său gest a fost spargerea oului. S-a mai găsit şi o cheie ciudată, cu o tortiţă de aur, care, lucru neaş-
306
teptat, se potrivea la broasca uneia din încăperile personalului de serviciu al hotelului „Kingston". Era camera chelneriţei Virginia Ateh.
Pe masa familiei Van der Spaak s-a găsit printre materialele cercetate şi o însemnare cu nişte cifre, adunate, trecute pe spatele mapei de hotel. Era următoarea socoteală:
1689 + 293 = 1982

E 1BLIO i IUDEŢE X
E
„OCTA\
CLUJ

OBSERVAŢII FINALE
asupra foloaselor prezentului dicţionar

O carte poate fi o vie udată de ploaie, cum poate fi o vie udată de vin. Volumul de faţă e de alt soi, ca orice dicţionar. Dicţionarul este o carte care îţi fură timpul cu târâita, zi de zi, dar care, cu anii, îţi răpeşte multă vreme. Pierdere care nu trebuie nesocotită. îndeosebi dacă se are în vedere că, în general, lectura este o treabă dubioasă. O carte folosită la citit poate fi lecuită sau ucisă. Cum la fel de bine poate fi schimbată, îngrăşată ori violată. Sau i se poate schimba cursul, căci mereu se pierde câte ceva dintr-o carte, mai cad nişte litere printre rânduri, se mai pierd nişte pagini printre degete, aşa cum altele ţi se înfoaie în faţa ochilor ca o varză. Dacă o lăsaţi din mână, riscaţi să o găsiţi a doua zi ca o vatră stinsă, care nu vă mai aşteaptă a doua zi cu mâncarea caldă. Pe deasupra, cine mai are azi la dispoziţie atâta singurătate încât să se cufunde nestingherit în lectura unei cărţi ori chiar a unui dicţionar? Dar totul are un sfârşit - cartea e ca o balanţă, o ia întâi spre dreapta, apoi spre stânga, lucru ştiut. Greutatea ei trece din mâna dreaptă în mâna stângă, iar în cap se petrece cam acelaşi lucru: din domeniul speranţelor gândurile trec în domeniul amintirilor, asta-i tot. în urechea cititorului s-ar putea să mai rămână o stropşeală din saliva scriitorului, adusă de vântul
309
cuvintelor, o dată cu un grăunte de nisip la fund. în jurul grăuntelui, ca într-o scoică, vocile se tot depun în cursul anilor, ca într-o zi să se ivească perla, în brânza caprei negre ori în gol, când urechea se înfundă precum scoica. Asta însă nu mai ţine de nisip.
Dar, oricum, a citi o carte atât de groasă înseamnă a rămâne o vreme singur. înseamnă să te lipseşti o vreme de făptura la care îţi cam stă gândul, fiindcă cititul la patru mâini nu prea merge. De asta scriitorul are unele remuşcări şi o să încerce să le răscumpere. Prezenţa aceea fermecătoare cu ochi neastâmpăraţi şi cu plete lenevoase care, citind acest dicţionar, aleargă prin propria spaimă ca printr-o odaie, trebuie să procedeze astfel. în prima miercuri a lunii, cu dicţionarul sub braţ, să iasă în miezul zilei la cofetăria din centrul urbei sale. Acolo o să fie aşteptată de un tânăr care, la fel ca şi ea, cheltuise timp cu cititul acelei cărţi. Or să stea împreună la o cafea şi or să-şi arate unul altuia cartea, comparând exemplarul femeiesc cu cel

bărbătesc. Care se deosebesc. Când vor compara propoziţia cu litere cursive din ultima scrisoare a exemplarului feminin cu cea a exemplarului masculin, dicţionarul se va închide într-un tot, precum o partidă de domino, şi nu le va mai fi de nici un folos. N-au decât să-l înjure pe lexicograf, dar s-o facă repede, în numele a ceea ce urmează, fiindcă abia ceea ce vine după e treaba lor şi face mai mult decât orice lectură.
îi şi văd cum îşi încropesc masa pe o cutie poştală şi cum, în plină stradă, mănâncă şezând în şaua bicicletei.
(Belgrad, Regensburg, Belgrad, 1978-l983)

LISTA ARTICOLELOR

Cartea roşie
Ateh
Oglinda pripită şi oglinda
domoală Brankovic Avram
Povestea lui Petkutin şi a Kalinei Brankovic Grgur (vezi Stâlpnicul) Celarevo
Chirii (Constantin din Solun) Gâlceava khazară Kaghan Khazari
Metodiu din Salonic Sevast Nikon Skila Averkije
Stâlpnicul (Grgur Brankovic) Suk dr. Isajlo Povestea cu oul şi arcuşul Vânătorii de vise
Cartea verde
Aksani Yabir
Al Bekri Spanyard
Ateh
Digitaţie
Fragment din Basra
Gâlceava khazară
Hadras Abu Ibn
Kaghan
Khazari
Kora Farabi Ibn
Notă despre o călătoare şi despre
o şcoală Ku ' Masudi Yusuf
Istoria despre Adam Ruhani
Povestea cu moartea copiilor Mokadasa al Safer Muavi dr. Abu Kabir Mustaj-Beg Sabljag Zidarul muzicii
Cartea Galbenă
Ateh
Cohen Samuel
Notă despre Adam Kadmon Contractul de logodnă dintre Samuel Cohen şi Lidisija Saruk Daubmannus Joannes Gâlceava khazară Halevi Iehuda Kaghan Khazari Liber Cosri
Lukarevic (Luccari) Efrosinia Mokadasa al Safer Sangari Isaac Schultz dr. Dorothea Tibon Yehuda Ibn Vasul khazar
P.S. (Extras din „Discursuri khazare" de Constantin Filozoful, citat de Halevi.)

CUPRINS

OBSERVAŢII PRELIMINARE
1. Istoricul *Dicţionarului khazar*.....9
2. Structura dicţionarului.....15
3. Modul de întrebuinţare a dicţionarului.....18
4. Fragmente păstrate din prefaţa
ediţiei originale din 1691 (traduse din latină).....20
DICŢIONARELE
Cartea Roşie.....25
(Surse creştine privind chestiunea khazară) Cartea
Verde.....115
(Surse islamice privind chestiunea khazară) Cartea
Galbenă.....187
(Surse ebraice privind chestiunea khazară)

APENDICE I
Părintele Teoctist Nikoljski, alcătuitorul primei
ediţii *a. Dicţionarului khazar*.....281
APENDICE II
Extras din procesul-verbal al audierii martorilor
în cazul asasinării dr. Abu Kabir Muavi.....301
OBSERVAŢII FINALE.....309
Lista articolelor.....311
313

în colecţia „Opere Complete" **IOAN PETRU CULIANU**
Au ***apărut:***
l.EROS SI MAGIE ÎN RENAŞTERE. 1484
2. CĂLĂTORII ÎN LUMEA DE DINCOLO
3. MIRCEAELIADE
4. GNOZELE DUALISTE ALE OCCIDENTULUI
5. PERGAMENTUL DIAFAN. ULTIMELE POVESTIRI
6. PSIHANODIA
7. EXPERIENŢE ALE EXTAZULUI
8. HESPERUS

în colecţia „Opere Complete" **IOAN PETRU CULIANU**
Vor apărea:
JOCUL DE SMARALD (roman)
STUDII DE LITERATURĂ ROMÂNĂ
GNOSTICISM ŞI GÂNDIRE MODERNĂ:
HANS JONAS **JOCURI MENTALE**
ISTORIA ŞI TEORIA CULTURII, EPISTEMOLOGIE (studii şi eseuri)
în curând:
EROS SI MAGIE ÎN RENAŞTERE. 1484
ediţia a Ii-a completată cu un studiu inedit
-
în curând, în colecţia TOTEM:
Elias Canetti MASELE ŞI PUTEREA
Traducere din limba germană de AMELIA PAVEL
Rene Girard DESPRE CELE ASCUNSE DE LA ÎNTEMEIEREA LUMII
Cercetări întreprinse împreună cu JEAN-MICHEL OUGHOURLIAN şi GUY LEFORT Traducere din limba franceză de MIRUNA RUNCAN
Rene Girard
ŢAPUL ISPĂŞITOR
Traducere din limba franceză de THEODOR ROGIN
Rene Girard
CALEA STRĂVECHE A CELOR FĂRĂ DE LEGE Traducere din limba franceză de THEODOR ROGIN
Maurice Olender
LIMBILE PARADISULUI
Arieni şi semiţi: un cuplu providenţial
Prefaţă de JEAN-PIERRE VERNANT
Traducere din limba franceză de ION DORU BRANA
SOCIETATEA POLITICA este cel mai bun ghid pentru orientarea în hăţişurile realităţii politico-sociale româneşti. Iată de ce:
SOCIETATEA POLITICĂ vă propune, în primul rând, cărţile marilor autori contemporani (Ludwig von Mises, Norberto Bobbio, Friedrich von Hayek, Karl Popper, Raymond Aron etc.) care au explicat, în mod convingător, dar şi într-un limbaj accesibil, mecanismele intime ale socialismului şi liberalismului, ale totalitarismului şi democraţiei. Colecţia include de asemenea lucrări care tratează, într-o perspectivă comparativă, problemele

fundamentale ale societăţilor de astăzi (sărăcia, libertatea economică, datoriile morale ale autorităţilor politice, fanatismul şi reacţia societăţii civile etc), ca şi soluţiile date acestor probleme de către marile familii politice europene (creştin-democraţia, liberalismul, socialismul, extrema dreaptă).
SOCIETATEA POLITICĂ oferă, pe de altă parte, abordări diverse ale realităţii postcomuniste din România. Specialişti în sociologie politică, istorie politică, filozofie politică, psihologie politică sunt chemaţi să ofere răspunsuri la cele mai incitante întrebări ale momentului: ce regim a fost creat după decembrie 1989 şi ce modificări a suferit el? Cine guvernează România? Care sunt psihologiile concetăţenilor noştri şi de ce se supun ei autorităţilor publice? Cum se explică naţionalismul şi ce poate face societatea civilă? Cum a evoluat politica externă a României şi care sunt şansele noastre de a intra în Europa? Care sunt mentalităţile şi tradiţiile istorice, dar şi speranţele şi iluziile care ne pot ajuta să trăim mai bine? Colecţia de la Nemira va propune, de asemenea, o radiografiere sistematică a acţiunii partidelor şi liderilor politici care ocupă scena publică românească, pentru a-l ajuta pe fiecare cetăţean să cunoască mai bine SOCIETATEA POLITICĂ în care trăieşte şi pe care o poate modifica.

în curând, în colecţia SOCIETATEA POLITICĂ:
Edmund Burke REFLECŢII DESPRE REVOLUŢIA FRANCEZĂ
Ştefan Zeletin BURGHEZIA ROMÂNĂ. NEOLIBERALISMUL
Henri H. Stahl POVESTIRI DIN SATELE DE ALTĂDATĂ
Aurora Liiceanu NICI ALB, NICI NEGRU
Irina Nicolau & Ioana Popescu **O STRADĂ OARECARE DIN BUCUREŞTI**
Daniel Barbu (coord.) FIREA ROMÂNILOR

secolul i w . ,
>C>C Un munte de cărţi, un singur pisc, Nemira
Dacă ai călătorit prin
Navighează prin
însoţit de
Editura Nemira
călăuzit de
nemira.net
Doreşti să fii în pas cu timpul, vrei să te informezi, încerci să comunici, trebuie să te faci cunoscut
Lasă nemira.net să lucreze în interesul tău:
E-MAIL,
ACCES INTERNET ŞI
5 MB GRATUIT PENTRU PAGINA TA WEB
Pentru abonaţii nemira.net, cărţile Nemira pot fi
obţinute cu 10 % REDUCERE (procent care se adaugă
celorlalte avantaje obţinute în calitate de membru al
Clubului cărţii Nemira)
Sună la 223 00 81 şi treci într-o secundă de la Gutenberg la Internet
Pe un Ocean de informaţii, sub secoiui un singur pavilion, nemira.net XXI
„J)icţionarul khazar s-a tradus în întreaga lume. Asemenea intrării într-un labirint, lectura lui e pândită de pericole. Multora le vor trebui ani întregi ca să găsească ieşirea. Căci probabil suntem, cu toţii, khazari."
ROBERT COOVER, *The New York Times Book Review*
„JJu(ionarul ridică dezbaterea în jurul chestiunii khazare la un nivel ontologic neaşteptat. Demersul lui

Pavic, nutrit de resursele inepuizabile ale imaginarului şi poeziei, se află la antipodul celui întreprins de Koestler şi tocmai acest lucru ne apropie, poate mai mult, de un adevăr aflat dincolo de evenimentul istoric punctual... Aceste texte vertiginoase, comparabile cu o operă de Borges dinamizată de dezlănţuirile picareşti ale unui Cervantes şi de iscusinţa unui Conan Doyle, ar putea deschide o nouă polemică."
EDGAR REICHMANN, *L'Arche*
5SBN 973-569-294-9